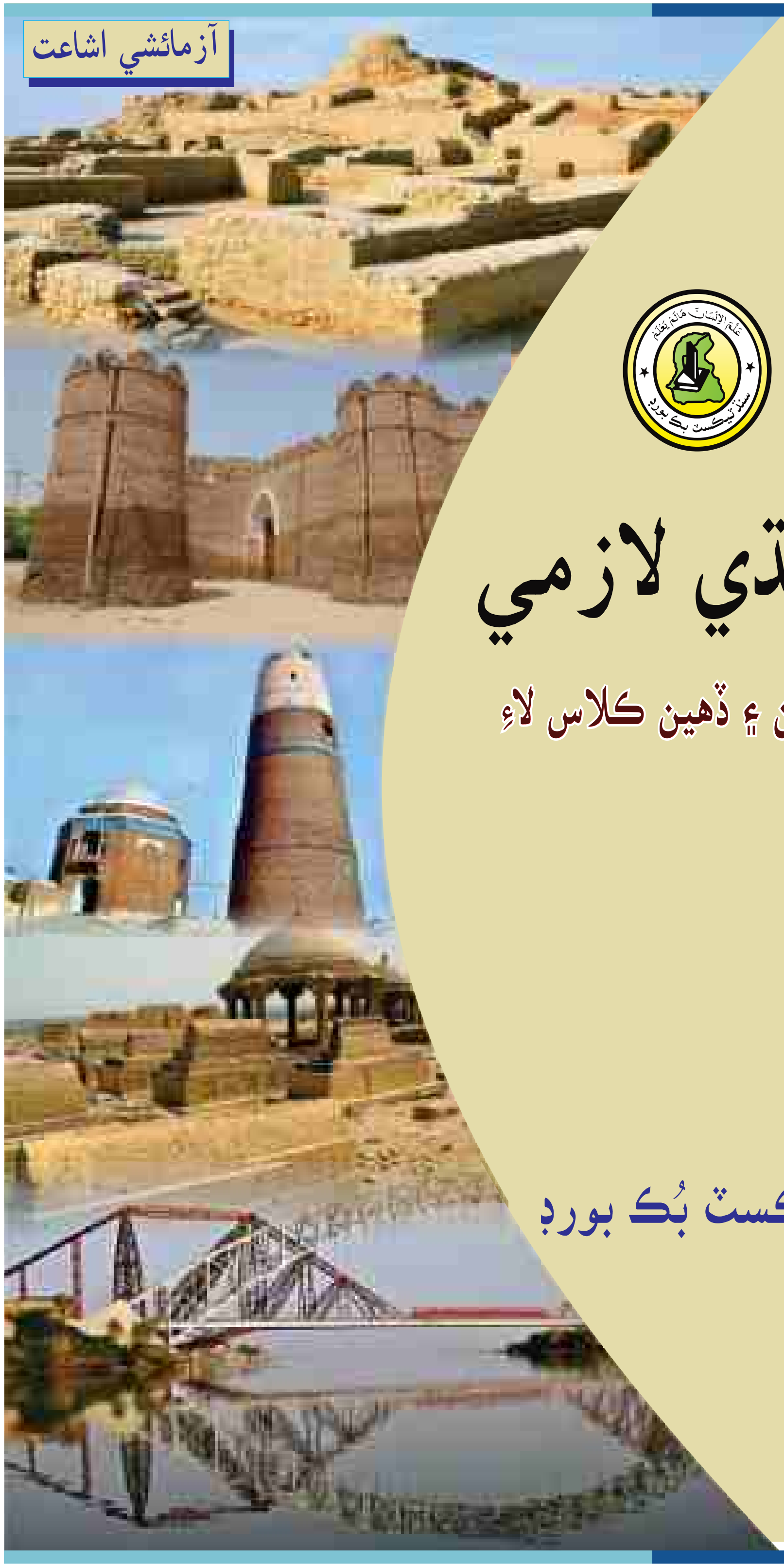

آزمائشي اشاعت

سنڌي لازمي

نائين ۽ ڏهين ڪلاس لاءِ

سنڌ ٽيڪسٽ بُڪ بورڊ

هن ڪتاب جا سڀ حق ۽ واسطا سنڌ ٽيڪسٽ بُڪ بورڊ جام شورو وٽ محفوظ آهن.

سنڌ ٽيڪسٽ بُڪ بورڊ جي تيار ڪيل ۽ سنڌ حڪومت جي تعليم ۽ خواندگيءَ واري
کاتي جي مراسلي نمبر NO.SELD/HCW/181/2018: Dated: 24.08.2020
موجب سنڌ صوبي جي سڀني اسڪولن لاءِ واحد درسي ڪتاب طور منظور ڪيل.

ڊائريڪٽوريٽ آف ڪريڪيولم اسيسمينٽ اينڊ ريسرچ، سنڌ جي نصابي ڪتابن جي جائزي
واري صوبائي ڪاميٽي جو چڪاسيل

قومي ترانو

پاک سرزمين شاد باد   کِشورِ حَسِين شاد باد
تو نشانِ عزمِ عالي شان   اَرضِ پاکستان
مرکزِ يقين شاد باد

پاک سرزمين کا نظام   قوّتِ اُخُوّتِ عوام
قوم، مُلک، سلطنت   پائنده تابِنده باد
شاد باد منزلِ مُراد

پرچمِ ستاره و هلال   رهبرِ ترقّي و کمال
ترجمانِ ماضي، شانِ حال   جانِ اِستقبال
سايۀ خدائي ذوالجلال

سلسليوار نمبر			
ڇپجڻ جومهينو۽ سال	ڇاپو	تعداد	قيمت
			مفت

آزمائشي اشاعت

سنڌي لازمي

نائين ۽ ڏهين ڪلاس لاءِ

(نئين نصاب مطابق)

شهيد بينظير ڀٽو
SHAHEED BENAZIR BHUTTO
FREE TEXTBOOK SERIES
مفت نصابي ڪتابن جي ورهاست جو سلسلو

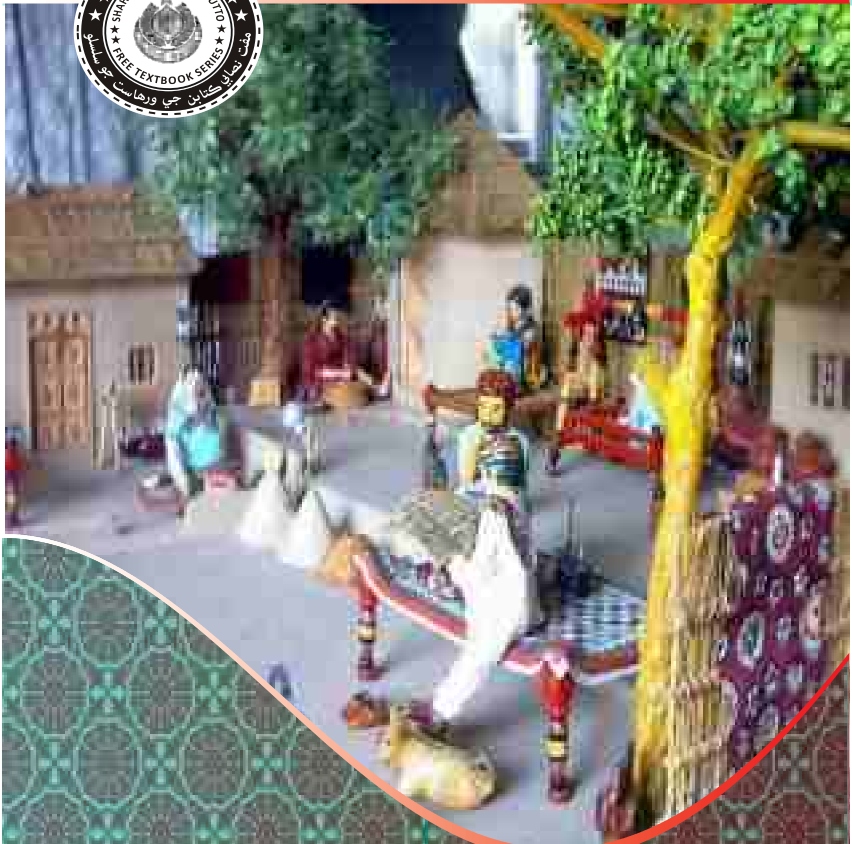

سنڌ ٽيڪسٽ بُڪ بورڊ، ڄام شورو

ڇپيندڙ: ماريہ پرنٽرز، اسلام آباد.

هن ڪتاب جا سڀ حق ۽ واسطا سنڌ ٽيڪسٽ بُڪ بورڊ ڄام شورو وٽ محفوظ آهن.
سنڌ ٽيڪسٽ بُڪ بورڊ جي تيار ڪيل ۽ سنڌ حڪومت جي تعليم ۽ خواندگيءَ واري
ڪاتي جي مراسلي نمبر NO.SELD/HCW/181/2018: Dated: 24.08.2020
موجب سنڌ صوبي جي سڀني اسڪولن لاءِ واحد درسي ڪتاب طور منظور ڪيل.

ڊائريڪٽوريٽ آف ڪريڪيولم اسيسمينٽ اينڊ ريسرچ، سنڌ جي نصابي ڪتابن جي
جائزي واري صوبائي ڪاميٽي جو چڪاسيل

نگران اعليٰ: پرويز احمد بلوچ
چيئرمين، سنڌ ٽيڪسٽ بُڪ بورڊ

نگران: جمشيد احمد جوڻيجو

سھيڙيندڙ:
- شوڪت حسين شورو
- ڊاڪٽر انور فگار هَڪڙو
- ڊاڪٽر اسحاق سميجو
- ڊاڪٽر الطاف جوکيو
- اويس ڀٽو

ايڊيٽر:
- امداد حُسيني

صوبائي جائزه ڪميٽي:
- ڊاڪٽر غلام علي الانا
- ڊاڪٽرمحمد علي مانجھي
- ڊاڪٽر الطاف جوکيو
- ناهيد شاھ
- فيض الله جوڻيجو
- دلشاد احمد ڏيٿو
- تحسين ڪوثر انصاري
- اويس ڀٽو
- محمد ادريس جتوئي

ڪمپوزنگ، لي آئوٽ ۽ ڊزائين:
- واحد بخش سولنگي

هيءُ ڪتاب ماريه پرنٽرز، اسلام آباد ۾ ڇپيو.

فهرست

نثر جو ڀاڱو

مضمون

1.	حضور اڪرم صَلّي الله عَلَيهِ وَعَليٰ آلِهٖ وَاَصحَابِهٖ وَسَلَّم جن جا اخلاق مبارڪ	6
2.	حضرت امام حُسين عليه السلام	14
3.	علامہ آءِ. آءِ قاضي	19
4.	گنجي ٽڪر جو سير	25
5.	سنڌي ادب جي مختصر تاريخ	29
6.	سچائي	35
7.	ڪاهُوءَ جو دڙو	39
8.	وسڪارو	46
9.	ساٽيهہ جي سِڪ	51
10.	ٻين جا عيب برداشت ڪرڻ	56
11.	شاهہ جي ٻوليءَ جو معيار	59
12.	جمشيد نسروانجي ـ هڪ نيڪ دل انسان	63
13.	ڪڇي جو سير	69
14.	شخصيت ۽ لباس	73

افسانوي ادب (ڪھاڻيون ۽ ناول)

.15	چريائي	78
.16	موڪلاڻي	81
.17	بد تميز	87
.18	سورت ۽ راءِ ڏياچ	91
.19	اونداھي ڌرتي روشن ھٿ	97

ڊرامو

.20	چنڊ ۽ ماني	104

آتم ڪھاڻي

.21	منھنجي آتم ڪھاڻي	109

سفرنامو

.22	سنگاپور ۾ ست ڏينھن	115

طنز وَ مزاح

.23	عدو موچيءَ جو راڱُ سِڪڻ	120

ادبي خط

.24	چانڊوڪي ۽ مان	127

نظم جو ڀاڱو

.25	شاهه عبداللطيف ڀٽائيؒ	130
.26	ميان سرفراز ڪلهوڙو	133
.27	سچل سرمستؒ	136
.28	سامي	139
.29	سيد ثابت علي شاهه	143
.30	مير عبدالحسين ’سانگي‘	146
.31	محمد صديق ’مسافر‘	149
.32	ڪشنچند ’بيوس‘	153
.33	عبدالڪريم ’ گدائي‘	157
.34	حيدر بخش جتوئي	161
.35	غلام احمد نظامي	165
.36	مخدوم محمد زمان ’طالب المولىٰ‘	168
.37	شيخ اياز	171
.38	نياز همايوني	174
.39	شمشير الحيدري	177
.40	تنوير عباسي	180
.41	امداد حُسيني	184
.42	مريم مجيدي	187
.43	سانوڻ فقير (لوڪ شاعري)	190
.44	نوان لفظ	194

بِسۡمِ اللّٰهِ الرَّحۡمٰنِ الرَّحِيۡمِ

حضور اَكرم صَلَّي اللهُ عَلَيهِ وَعَليٰ آلِهٖ وَاَصحَابِهٖ وَسَلَّم جن جا اخلاق مبارڪ

سکيا جي حاصلات

تحرير جي حاصل مطلب، لفظي، فڪري ۽ فني خوبين کان آگاهہ ٿي سگهي. نون لفظن جي معنيٰ لکي جملن ۾ ڪم آڻي سگهي. تحرير جي مرڪزي خيال، نُڪتي يا تصور تائين پهچي سگهي. سوالن جا جواب ڏئي سگهي. اسم جو قيرو ڄاڻي سگهي.

حضرت مُحمّد رسول الله خَاتَم النَّبِيّين صَلَّي اللهُ عَلَيهِ وَعَليٰ آلِهٖ وَاَصحَابِهٖ وَسَلَّم (ترجمو: حضرت محمد، الله تعاليٰ جو رسول آهي ۽ الله تعاليٰ جو آخري نبي ۽ رسول آهي، سندن(صَلَّي اللهُ عَلَيهِ وَسَلَّم) ۽ سندن آل ۽ اصحاب سڳورن رضي الله عنهم اجمعين جي مٿان الله تعاليٰ جي رحمت ۽ سلامتي هجي) جن سڄي دنيا لاءِ نيڪيءَ ۽ ڀلائيءَ جا سرچشما آهن. پاڻ سڳورن صَلَّي اللهُ عَلَيهِ وَعَليٰ آلِهٖ وَاَصحَابِهٖ وَسَلَّم جن جي سچائيءَ ۽ ديانتداريءَ جو اعتراف سندن ڪٽر دشمنن بہ ڪيو آهي. حضور اڪرم صَلَّي اللهُ عَلَيهِ وَعَليٰ آلِهٖ وَاَصحَابِهٖ وَسَلَّمجن جي اخلاق مبارڪ کي مسلم توڙي غير مسلم عالمن بہ مڃيو ۽ ساراهيو آهي. پاڻ سڳورن صَلَّي اللهُ عَلَيهِ وَعَليٰ آلِهٖ وَاَصحَابِهٖ وَسَلَّم جي اخلاق مبارڪ جي شاهدي خود قرآن مجيد ۾ موجود آهي:

لَقَدۡ كَانَ لَكُمۡ فِيۡ رَسُوۡلِ اللّٰهِ اُسۡوَةٌ حَسَنَةٌ

يعني: ”بيشڪ توهان لاءِ رسول الله جي ذات ۾ بهترين نمونو آهي“.

قرآن مجيد ۾ ٻئي هنڌ ارشاد آهي تہ:

اِنَّكَ لَعَلٰى خُلُقٍ عَظِيۡمٍ

يعني: ”بيشڪ (اي محمد)! تون سهڻي اخلاق جي وڏي مرتبي تي آهين“.

هڪڙي ڀيري اُم المومنين حضرت عائشہ رضي الله تعاليٰ عنها کان ڪنهن اصحابي سڳوري، نبي سائين جي اخلاق مبارڪ بابت پُڇيو. اُم المومنين رضي الله تعاليٰ عنها فرمايو تہ،

”ڇا تو قرآن نہ پڙهيو آهي؟ جيڪي ڪجھ قرآن مجيد ۾ آهي،اهي حضور اَڪرم صَلّي اللہ عَلَيهِ وَعَليٰ آلِهٖ وَاَصحَابِهٖ وَسَلّمجن جا اخلاق مبارڪ آهن“. مطلب تہ پاڻ سڳورن صَلّي اللہ عَلَيهِ وَعَليٰ آلِهٖ وَاَصحَابِهٖ وَسَلّم جي سڄي مبارڪ زندگي قرآن مجيد جو عملي تفسير هئي.

حضوراَڪرم صَلّي اللہ عَلَيهِ وَعَليٰ آلِهٖ وَاَصحَابِهٖ وَسَلّم جن نهايت مهربان، ٻاجهارا، رحمدل ۽ سخي هئا. پاڻ سڳورن صَلّي اللہ عَلَيهِ وَعَليٰ آلِهٖ وَاَصحَابِهٖ وَسَلّم ڪڏهن بہ ڪنهن سواليءَ کي خالي ڪونہ موٽايو. پاڻ ڪريم صَلّي اللہ عَلَيهِ وَعَليٰ آلِهٖ وَاَصحَابِهٖ وَسَلّم بُکارا رهندا هئا، پر ٻين کي کارائيندا هئا. هڪڙي ڀيري هڪ اصحابيءَ جي شادي هئي ۽ وليمي لاءِ وٽس ڪجھ بہ ڪونہ هو، حضوراَڪرم صَلّي اللہ عَلَيهِ وَعَليٰ آلِهٖ وَاَصحَابِهٖ وَسَلّم جن ان اصحابيءَ کي فرمايو تہ ”اُم المومنين حضرت عائشہ رضي اللہ تعاليٰ عنها وٽان اٽي جي ڳوٿري گهرائي وٺ“. جڏهن تہ ان مهل انهيءَ اٽي کان سواءِ سندن گهر ۾ ٻيو ڪجھ بہ ڪونہ هو.

حضوراَڪرم صَلّي اللہ عَلَيهِ وَعَليٰ آلِهٖ وَاَصحَابِهٖ وَسَلّمجن يتيمن جا يار، هيڻن جا همراهہ ۽ غريبن جا غمخوار هئا. غلامن کي پنهنجي گهر جو ڀاتي سمجهندا هئا. غلامن لاءِ پاڻ تلقين ڪيائون تہ ”جهڙو توهين پهريو تهڙو انهن کي پهرايو - جهڙو توهين کائو تهڙو انهن کي بہ کارايو“. حضرت انس رضي اللہ عنہ کان روايت آهي تہ ”مون ڏهہ سال سندن خدمت ۾ گذاريا، پر حضور اَڪرم صَلّي اللہ عَلَيهِ وَعَليٰ آلِهٖ وَاَصحَابِهٖ وَسَلّم جن انهيءَ سڄي عرصي ۾ مون کي ڪڏهن بہ ڇڙٻ ڪا نہ ڏني“.

پاڻ ڪريم صَلّي اللہ عَلَيهِ وَعَليٰ آلِهٖ وَاَصحَابِهٖ وَسَلّم جن پنهنجو ڪم پنهنجن مبارڪ هٿن سان ڪندا هئا. ڦاٽل ڪپڙن کي ڇتيون هڻڻ، جُتيءَ کي ڳنڍ ڏيڻ، ٻڪرين ڏهڻ جو ڪم پاڻ سڳورا صَلّي اللہ عَلَيهِ وَعَليٰ آلِهٖ وَاَصحَابِهٖ وَسَلّم پنهنجن برڪت ڀرين هٿن سان ڪندا هئا. مسجدِ نبويءَ جي اڏاوت ۽ خندق واريءَ جنگ ۾ ڪاهي کوٽڻ وقت اصحابن سڳورن سان گڏجي ڪم ڪيائون.

حضور اَڪرم صَلّي اللہ عَلَيهِ وَعَليٰ آلِهٖ وَاَصحَابِهٖ وَسَلّم جن جي غريبن سان هلت چلت اهڙي هوندي هئي، جو انهن کي پنهنجي غربت تي احساس ڪمتري ڪو نہ ٿيندي

هئي. پاڻ سڳورا صَلّي الله عَليهِ وَعَليٰ آلِهٖ وَاَصحَابِهٖ وَسَلَّم، الله سائينءَ کان هميشه اها دعا گهرندا هئا ته ”يااللهّٰ!مون کي مسڪينيءَ ۾ جيار، مسڪينيءَ ۾ماڻ وٺ گهراءِ ۽ حشر ۾ مسڪينن سان گڏ أُٿار“.پاڻ ڪريم صَلّي الله عَليهِ وَعَليٰ آلِهٖ وَاَصحَابِهٖ وَسَلَّم جن جڏهن وصال ڪيو،تڏهن حالت اها هئي، جو سندن زره، جَون جي ٽن سيرن عيوض، هڪ يهوديءَ وٽ گِروي رکيل هئي. وصال وقت پاڻ سڳورن صَلّي الله عَليهِ وَعَليٰ آلِهٖ وَاَصحَابِهٖ وَسَلَّم جي ڪپڙن کي ڪيتريون ئي چُتيون لڳل هيون.

”پاڙو نبين کي به پيارو آهي“. سنڌي ۾ اها چوڻي به پاڻ ڪريم صَلّي الله عَليهِ وَعَليٰ آلِهٖ وَاَصحَابِهٖ وَسَلَّم جن جي اخلاق مبارڪ مان ورتل آهي. پاڻ سڳورا صَلّي الله عَليهِ وَعَليٰ آلِهٖ وَاَصحَابِهٖ وَسَلَّم پاڙيسرين جي سارسنڀال لهندا هئا. ڪين سوڪڙيون پاڪڙيون موڪليندا هئا ۽ انهن جي حقن کي پوري ڪرڻ جو تاڪيد فرمائيندا هئا.هڪڙي ڏينهن پاڻ سڳورن صَلّي الله عَليهِ وَعَليٰ آلِهٖ وَاَصحَابِهٖ وَسَلَّم فرمايو ته ”خدا جو سُنهن، اهو مومن نه هوندو!“ اصحابن سڳورن عرض ڪيو ته: يارسول الله! اهو ارشاد ڪنهن جي لاءِ آهي؟ پاڻ سڳورن صَلّي الله عَليهِ وَعَليٰ آلِهٖ وَاَصحَابِهٖ وَسَلَّم فرمايو ته:”اهو شخص جنهن جو پاڙيسري هن جي شرارتن ۽ حرڪتن کان بچيل نه هوندو“.

پاڻ ڪريم صَلّي الله عَليهِ وَعَليٰ آلِهٖ وَاَصحَابِهٖ وَسَلَّم جن قول ڪندا هئا ته اهو پاڙيندا هئا. مظلومن جي داد رسي ڪندا هئا. قرضدارن جا قرض لاهيندا هئا. پاڻ سڳورن صَلّي الله عَليهِ وَعَليٰ آلِهٖ وَاَصحَابِهٖ وَسَلَّم جو حڪم هو ته ”جيڪو مسلمان وفات ڪري ۽ پويان قرض ڇڏي وڃي، ته ان جو مون کي اطلاع ڪريو! ان جو قرض آءٌ ادا ڪندس، ۽ هن جيڪا ملڪيت پويان ڇڏي آهي، اها سندس وارثن جي آهي. ان سان منهنجو ڪو به مطلب ڪو نه آهي“.

حضور اَڪرم صَلّي الله عَليهِ وَعَليٰ آلِهٖ وَاَصحَابِهٖ وَسَلَّم جن بيمارن کي پُڇڻ ويندا هئا ۽ ڪين آٿت ڏيندا هئا. ان ڏس ۾ دوست توڙي دشمن، مومن توڙي ڪافر سان هڪ جهڙو هلندا هئا. پاڻ سڳورا صَلّي الله عَليهِ وَعَليٰ آلِهٖ وَاَصحَابِهٖ وَسَلَّم جنهن گس تان لنگهندا هئا، ته هڪڙي ڪافرياڻي ان تي ڪَنڊا وڇائي ڇڏيندي هئي ۽ ڪن ڪِچرو ڇڏيندي هئي.هڪ ڀيري گس تي ڪنڊا ۽ ڪچرو پيل نه هو. پاڻ سڳورن صَلّي الله عَليهِ وَعَليٰ آلِهٖ

وَاَصحَابِہٖ وَسَلَّم جن کي جڏهن خبر پئي تہ اها مائي بيمار آهي، تڏهن ان کي پُڇڻ ويا ۽ پاڻ سڳورن صَلَّي اللہ عَلَيہِ وَعَليٰ آلِہٖ وَاَصحَابِہٖ وَسَلَّم جو اخلاق ڏسي، مائي مسلمان ٿي ويئي.

پاڻ ڪريم صَلَّي اللہ عَلَيہِ وَعَليٰ آلِہٖ وَاَصحَابِہٖ وَسَلَّم جن وڏا مهمان نواز هئا. وٽن مسلمان توڙي ڪافر مهمان ٿي ايندا هئا تہ پاڻ سڳورا صَلَّي اللہ عَلَيہِ وَعَليٰ آلِہٖ وَاَصحَابِہٖ وَسَلَّم سيني جو وڏيءَ دل سان آدرڀاءُ ڪندا هئا. ڪڏهن تہ گهر ۾ جيڪي ڪجهہ هوندو هُئن، اهو آڏي مهمان آڏو رکندا هئا ۽ سندن سڄو گهر فاقي ۾ رهندو هو، پاڻ سڳورا صَلَّي اللہ عَلَيہِ وَعَليٰ آلِہٖ وَاَصحَابِہٖ وَسَلَّم رات جو اُٿي وڃي مهمانن کان پُڇندا هئا تہ: ”ڪا تڪليف تہ ڪا نہ اَٿوَ؟“

نبي ڪريم صَلَّي اللہ عَلَيہِ وَعَليٰ آلِہٖ وَاَصحَابِہٖ وَسَلَّم جن اجائي ٺٽ ناڻگر بدران سادگيءَ کي پسند ڪندا هئا. سادو کائيندا هئا ۽ سادو هنڊائيندا هئا. کائڻ لاءِ جيڪو ڪجهہ ملندو هئن، اهو کائيندا هئا. ڪاڏي مان ڪڏهن بہ عيب نہ ڪيندا هئا. پاڻ سڳورا صَلَّي اللہ عَلَيہِ وَعَليٰ آلِہٖ وَاَصحَابِہٖ وَسَلَّم صفائيءَ جو ڏاڍو خيال رکندا هئا. هڪڙي ڀيري هڪ شخص کي ميرا ڪپڙا پاتل ڏٺائون ۽ فرمايائون تہ: ”هن کان ايترو نٿو پُڄي جو ڪپڙا ڪٽي ڌوئي!“

پاڻ ڪريم صَلَّي اللہ عَلَيہِ وَعَليٰ آلِہٖ وَاَصحَابِہٖ وَسَلَّم جن گفتگو نهايت آهستگيءَ سان ڪندا هئا. هڪ هڪ فقرو الڳ الڳ ڪري ڳالهائيندا هئا. ڪنهن بہ ماڻهوءَ جي ڳالهہ وچ ۾ نہ ڪٽيندا هئا. ڪا ڳالهہ نہ وڻندي هئي، تہ اها ٽاري ڇڏيندا هئا، بنا ضرورت جي گفتگو نہ فرمائيندا هئا. کِل ايندي هئن تہ مُشڪندا هئا.

پاڻ ڪريم صَلَّي اللہ عَلَيہِ وَعَليٰ آلِہٖ وَاَصحَابِہٖ وَسَلَّم جن جڏهن بہ ڪنهن جي گهر ويندا هئا، تڏهن ان شخص جو نالو وٺي سڏ ڪندا هئا ۽ پوءِ دروازي جي هڪ پاسي ٿي بيهندا هئا تہ متان گهر جي اندر نظر پوي.

حضور اڪرم صَلَّي اللہ عَلَيہِ وَعَليٰ آلِہٖ وَاَصحَابِہٖ وَسَلَّم جن پنهنجن بدترين دشمنن کي نہ رڳو معاف ڪري ڇڏيندا هئا، بلڪ انهن جي حق ۾ چڱائيءَ جي دعا ڪندا هئا. ايتري قدر جو جاني دشمنن کان بہ ڪڏهن بدلو نہ ورتائون. هڪ دفعي ڪنهن شخص ڪين قتل ڪرڻ جو ارادو ڪيو.اصحاب سڳورا ان کي جهلي وٽن وٺي آيا. اهو شخص پاڻ سڳورن صَلَّي اللہ عَلَيہِ وَعَليٰ آلِہٖ وَاَصحَابِہٖ وَسَلَّم کي ڏسي ڊڄي ويو.

نبي ڪريم صَلّي الله عَلَيهِ وَعَليٰ آلِهٖ وَاَصحَابِهٖ وَسَلّم جن ڪيس چيو ته ”تون نه ڊڄ، جيڪڏهن تون مون کي قتل ڪرڻ گهرين به ها، ته ائين نه ڪري سگهين ها“. اها ڪيڏي نه عجيب ڳالهه آهي، ته فوج جو جرنيل جنهن لڳاتار نوَ سال لڙاين ۾ گذاريا ۽ ڪنهن به لڙائيءَ کان مُنهن نه موڙيو، تنهن پنهنجن دشمنن تي ڪڏهن به وار نه ڪيو.اُحد جي ميدان ۾چئني طرفن کان متن پٿرن ۽ تيرن جو مينهن پئي وسيو ۽ تلوارن سان حملا پئي ٿيا، پر پاڻ سڳورا صَلّي الله عَلَيهِ وَعَليٰ آلِهٖ وَاَصحَابِهٖ وَسَلّم پنهنجي جاءِ تي بيٺا رهيا. جڏهن مُشرڪن جي حملي سبب سندن سر مبارڪ زخمي ٿيو ۽ ڏند مبارڪ شهيد ٿيا، تڏهن به پاڻ سڳورن صَلّي الله عَلَيهِ وَعَليٰ آلِهٖ وَاَصحَابِهٖ وَسَلّم ائين پئي فرمايو ته ”ياالله! هنن کي معاف ڪر، ڇو ته هي مون کي نٿا سڃاڻن“. پاڻ ڪريم صَلّي الله عَلَيهِ وَعَليٰ آلِهٖ وَاَصحَابِهٖ وَسَلّم جن مکي جي فتح کان پوءِ دشمنن سان جنهن رواداريءَ جو مظاهرو ڪيو، اهو دنيا جي تاريخ ۾ هڪ مثال آهي.

نبي ڪريم صَلّي الله عَلَيهِ وَعَليٰ آلِهٖ وَاَصحَابِهٖ وَسَلّم جن ٻارن سان ڏاڍو پيار ڪندا هئا. جڏهن به مند جا نوان ميوا وٽن ايندا هئا، تڏهن سڀ کان ننڍي عمر وارو ٻار جيڪو اُتي موجود هوندو هو، ان کي ڏيندا هئا. جيڪڏهن رستي تي ڪو ٻار ملندو هئن، ته پهرين ان تي سلام ورائيندا هئا.

اڄ انسان هڪ پاسي چنڊ تي پهچي چڪو آهي، ته ٻئي پاسي اخلاقي طور تي پستين ۾ ڪِري رهيو آهي. مادي آسائش جي حاصلات لاءِ هو مجيل اخلاقي قدرن کي پيرن هيٺان لتاڙڻ کان به نٿو مڙي. ان جو نتيجو جنگين، ڌاڙن، خونن، ڏاڍ ۽ ڌڪاڌُ ۽ ٻين برائين جي صورت ۾ اسان جي اڳيان آهي. اهڙي صورتحال ۾ نبي ڪريم صَلّي الله عَلَيهِ وَعَليٰ آلِهٖ وَاَصحَابِهٖ وَسَلّم جن جا اخلاق مبارڪ سموريءَ انسان ذات لاءِ واٽ جي لاٽ آهن. انهيءَ لاٽ جو سُهائو اعليٰ اخلاقي قدرن جي وڃايل ماڳ تي رسائڻ لاءِ اڄ به اسان جو سُونهون بڻجي سگهي ٿو.

مشق

(الف) هينين سوالن جا جواب ڏيو:

1. پاڻ سڳورن صَلّي اللہ عَليهِ وَعَليٰ آلِهِ وَاَصحَابِهٖ وَسَلّم جَن جي اخلاق مبارڪ بابت قرآن مجيد ۾ ڪهڙي شاهدي ڏنل آهي؟
2. حضور اڪرم صَلّي اللہ عَليهِ وَعَليٰ آلِهِ وَاَصحَابِهٖ وَسَلّم جن غلامن بابت ڪهڙي تلقين ڪئي آهي؟
3. پاڙي بابت سنڌيءَ ۾ ڪهڙي چوڻي آهي؟
4. پاڻ ڪريم صَلّي اللہ عَليهِ وَعَليٰ آلِهِ وَاَصحَابِهٖ وَسَلّم جن پنهنجن مهمانن سان ڪيئن پيش ايندا هئا؟
5. اعليٰ اخلاقي قدرن جو وچايل ماڻ ڪيئن تو ماٽي سگهجي؟

(ب) هينين لفظن جي معنيٰ لکو ۽ جملن ۾ ڪم آڻيو:

اعتراف ڪٽر مرتبو هيٺو تلقين فاقو فقرو ڏاڍ

سُهائو ماڳ سُونهون

(ج) هينين لفظن جا ضد لکو:

مهمان پلائي وصال سخي فتح پستي رحمدل بدترين

(د) هينيان خال پريو:

1. پاڻ سڳورا صَلّي اللہ عَليهِ وَعَليٰ آلِهِ وَاَصحَابِهٖ وَسَلّم غلامن کي پنهنجي گهر جو ....سمجهندا هئا.
2. پاڻ سڳورا صَلّي اللہ عَليهِ وَعَليٰ آلِهِ وَاَصحَابِهٖ وَسَلّم ....جي سار سنڀال لهندا هئا.

3 پاڪ ڪريم صَلَّي الله عَلَيهِ وَعَليٰ آلِهٖ وَاَصحَابِهٖ وَسَلَّمَ جَن قول ڪندا هئا تہ اهو .... هئا.

4 حضور اَڪرم صَلَّي الله عَلَيهِ وَعَليٰ آلِهٖ وَاَصحَابِهٖ وَسَلَّمَ جن بيمارن کي .... ويندا هئا.

(هہ) هن سبق ۾ جيڪي اسم ذات ڪم آيل آهن، اُهي لکو.

(و) اسم کي سيني حالتن ۾، واحد توڙي جمع، مذڪر ۽ مؤنث جي صورت ۾ ڦيرائڻ کي ’اسم جو ڦيرو‘ چئجي ٿو. توهان اسم جي هيٺين واحد مذڪر صورت کي جمع مذڪر صورت ۾ ڦيرايو:

واحد مذڪر	جمع مذڪر
★ ڇوڪرو اچي ٿو.	★
★ ڇوڪرو بچاءِ.	★
★ ڇوڪري کي سڏ.	★
★ ڇوڪري سان وڃ.	★

سيد شير شاهه بخاري

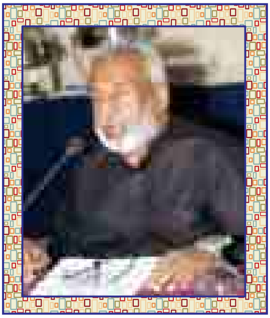

ولادت : 1940ع　　وفات: 2021ع

سيد شير شاهه بخاري ڳوٺ امين لاکي، تعلقي هالا (هاٽوڪي تعلقي نيو سعيد آباد ضلعي مٽياري) ۾ 14 جنوري 1940ع تي جنم ورتو.

هُن ابتدائي تعليم پنهنجي ڳوٺ مان حاصل ڪئي. مئٽرڪ ۽ انٽر هالا مان ڪيائين. بِي. اي سچل سرمست ڪاليج حيدرآباد ۽ ايم. اي سنڌ يونيورسٽيءَ مان ڪيائين.

سيد شير شاهه بخاري سنڌي ٻوليءَ جو ماهر، نثر نويس، تعليمدان، محقق ۽ لغت نويس آهي. هن ڪيترائي ڪتاب لکيا آهن، جن مان 'مادري ٻوليءَ جي سکيا' اهم ڪتاب آهي.هُو سنڌي مادري زبان جي درسي ڪتابن ۾ليکڪ ۽ ايڊيٽر طور مقرر رهيو آهي ۽ درسي ڪتابن جي نظرثاني ڪاميٽيءَ جو ميمبر پڻ رهيو آهي. هُن استادن جي تربيتي ڪتابن جا ترجما پڻ ڪيا آهن. هُو سنڌي لئنگئيج اٿارٽيءَ جي 'سنڌي سکيا واري پروگرام ' ۾ استاد طور ڪم ڪري چڪو آهي ۽ اتي ئي 'سنڌي لغت بورڊ' جو انچارج پڻ رهيو آهي. گهڻي عرصي ٽائين ٽريننگ ڪاليج فار مين حيدرآباد، ۾ استاد ٿي رهيو آهي ۽ اتان ئي پرنسيپال ٿي ريٽائر ڪيائين. سيد شير شاهه بخاريءَ 12 مئي 2021ع ۾ وفات ڪيائين.

حضرت امام حُسين عليه السَّلام

سکيا جي حاصلات

تحرير جي مرڪزي خيال، نُڪتي يا تصور تائين پهچي سگهي. متن کي سمجهي حقيقتن تي ٻڌل سوالن جا جواب ڏئي سگهي. اصطلاحن جي معنيٰ لکي سمجهي سگهي. لفظن جا ضد لکي سگهي. لفظن جا اشتقاق ڪري سگهي.

حضرت امام حُسين عليه السَّلام، حضور صَلَّي اللهُ عَلَيهِ وَعَليٰ آلِهٖ وَاَصحَابِهٖ وَسَلَّم جَن جي پياري نياڻيءَ سچي سائڻ حضرت بيبي فاطمة الزهراءِ عليها السَّلام ۽ پاڻ سڳورن صَلَّي اللهُ عَلَيهِ وَعَليٰ آلِهٖ وَاَصحَابِهٖ وَسَلَّم جن جي سڳي سَوٽ حضرت علي ڪرم الله وجههٗ جا فرزند ۽ حضرت امام حسن عليه السَّلام جا ننڍا ڀاءُ هئا.

حضرت امام حُسين عليه السَّلام جي ولادت 3 شعبان 4 ھ/ جنوري 626ع تي مديني شريف ۾ ٿي. ولادت ڪان پوءِ رسول اڪرم صَلَّي اللهُ عَلَيهِ وَعَليٰ آلِهٖ وَاَصحَابِهٖ وَسَلَّم جَن سندن ساڄي ڪن ۾ اذان ۽ کاٻي ڪن ۾ اقامت چئي ۽ ”حُسين“ نالو رکيو. جَنت جي نوجوانن جا سردار ۽ سيد الشهداءِ سندن لقب ۽ ابا عبدالله ڪُنيت آهي.

حضرت امام حُسين عليه السَّلام ٻنهي جهانن جي سردارحضرت مُحمّد رسول الله خَاتَمُ النَّبِيّين صَلَّي اللهُ عَلَيهِ وَعَليٰ آلِهٖ وَاَصحَابِهٖ وَسَلَّم، حضرت بيبي فاطمة الزهراءِ عليها السَّلام ۽ حضرت علي ڪرم الله وجههٗ جي پاڪ هنج ۾ پليا ۽ نپنا. حضور اڪرم صَلَّي اللهُ عَلَيهِ وَعَليٰ آلِهٖ وَاَصحَابِهٖ وَسَلَّم جَن امام حُسين عليه السَّلام سان بيحد پيار ڪندا هئا. پاڻ سڳورن صَلَّي اللهُ عَلَيهِ وَعَليٰ آلِهٖ وَاَصحَابِهٖ وَسَلَّم فرمايو آهي تہ ”حُسين مون مان آهي ۽ آءٌ حُسين مان آهيان. جيڪو حُسين سان محبت ڪري ٿو، الله ان سان محبت ڪري ٿو.“ هڪڙي ڀيري پاڻ سڳورا صَلَّي اللهُ عَلَيهِ وَعَليٰ آلِهٖ وَاَصحَابِهٖ وَسَلَّم نماز پڙهي رهيا هئا. تہ حضرت امام حُسين عليه السَّلام جيڪي اڃا ٻار هئا، نبي اڪرم صَلَّي اللهُ عَلَيهِ وَعَليٰ آلِهٖ وَاَصحَابِهٖ وَسَلَّم جَن جي پٺيءَ مبارڪ تي سوار ٿي ويهي رهيا. پاڻ سڳورن صَلَّي اللهُ عَلَيهِ وَعَليٰ آلِهٖ وَاَصحَابِهٖ وَسَلَّم تيستائين سجدي مان سِرُ نہ کنيو، جيستائين ٻالڪ پنهنجي رَضا سان هيٺ نہ لٿو.

11 ھ / 632ع تي رسول الله صَلّي اللهُ عَلَيهِ وَعَليٰ آلِهٖ وَاَصحَابِهٖ وَسَلَّمَ جن رحلت فرمائي.
3 جماد الآخر 11ھ تي حضرت امام حُسين عليه السَّلام جي امڙ حضرت بيبي فاطمة الزھراءِ عليھا السَّلام رحلت ڪئي. انھن ڏکوئيندڙ حادثن کي اھل بيت وڏي صبر سان سَنو.

35 ھ / 655ع تي حضرت علي ڪرم الله وجههٗ جي عام بيعت ٿي. ڪوفي کي گاديءَ جو ھنڌ ڪيو ويو. تہ حضرت امام حُسين عليه السَّلام بہ مديني مان ڪوفي ھليا آيا. پاڻ ھر معرڪي ۾ پنھنجي پيءُ سان گڏ رھيا. 19 رمضان 40 ھ تي حضرت علي ڪرم الله وجههٗ فجر جي نماز پڙھي رھيا ھئا، تہ عبدالرحمان ابن ملجم مٿن حملو ڪيو ۽ پاڻ سخت زخمي ٿي پيا ۽ 21 رمضان تي رحلت ڪيائون. ان کان پوءِ حضرت امام حسن عليه السَّلام جا معاملا پيش آيا. حضرت امام حسن عليه السَّلام جي صلح کان پوءِ اھل بيت ڪوفي کان مديني ھليا آيا. حضرت امام حُسين عليه السَّلام مديني ۾ ديني خدمتن ۾ مصروف ٿي ويا.

حضرت امام حُسين عليه السَّلام ننڍي وھيءَ کان ئي اصلاح ۽ تعليم ڏانھن لاڙو رکندا ھئا. مديني جا اڪابر اسلامي مسئلن جي ڏس ۾ وٽن ايندا ھئا. پاڻ قرآن شريف جو مطلب ۽ رسول الله جون حديثون بيان فرمائيندا ھئا. پاڻ گھڻو ڪري عبادت ۽ رياضت ۾ مشغول رھندا ھئا، روزا گھڻا رکندا ھئا ۽ سادي غذا سان افطار ڪندا ھئا.

اعليٰ حسب نسب ھوندي بہ حضرت امام حُسين عليه السَّلام بيحد نھٺا ۽ ٻاجھارا ھئا.ھڪڙي ڀيري ڪجھ غريب ۽ مسڪين ماڻھو ماني کائي رھيا ھئا. انھن ڪين پاڻ سان مانيءَ کائڻ جي صلاح ھنئي. پاڻ سواريءَ تان لٿا ۽ فرمايائون. "الله تڪبر ڪرڻ وارن کي دوست نہ ٿو رکي." پاڻ انھن غريب ۽ مسڪين ماڻھن سان ويھي ماني کاڌائون. ماني کائڻ کان پوءِ انھن غريب ۽ مسڪين ماڻھن کي پاڻ وٽ اچڻ جي دعوت ڏنائون. جڏھن اھي وٽن آيا، تڏھن پاڻ گھر وارن کي حڪم ڪيائون تہ "گھر ۾ جيڪي ڪجھ بہ ھجي اھو موڪلي ڏيو."

حضرت امام حُسين عليه السَّلام ٻانھن جون خطائون بخش ڪندا ھئا. ٻانھِيُنِ کي آزاد ڪندا ھئا؛ فقيرن سان سھڻو سلوڪ ڪندا ھئا؛ غريبن ۽ مسڪينن جي گھرن

تي ڪاڏو پهچائيندا هئا ۽ قرضين جا قرض لاهيندا هئا. حضرت امام حُسين عليه السَّلام فصاحت ۽ بلاغت، علم ۽ حڪمت ۾ به پنهنجو مَٽُ پاڻ هئا.

حضرت امام حُسين عليه السَّلام جو اهو ڪارنامو، جنهن بين الاقوامي شهرت حاصل ڪئي، سو عاشوري 61 هه جي قرباني آهي. حضرت امام حُسين عليه السَّلام اسلام جي ارتقا ڪي پنهنجي اکين سان ڏٺو هو. اسلامي تاريخ جا سمورا شروعاتي واقعا سندن سامهون ٿيا. 56 هه ۾ صورتحال تڏهن خراب ٿي وئي، جڏهن يزيد کي ولي عهد نامزد ڪيو ويو. ان جي حضرت امام حُسين عليه السَّلام سخت مخالفت ڪئي. 60 هه ۾ يزيد پنهنجي بادشاهيءَ جو اعلان ڪيو ۽ مديني حڪم موڪليائين ته حضرت امام حُسين عليه السَّلام کي بيعت تي مجبور ڪيو وڃي. حضرت امام حُسين عليه السَّلام پنهنجي اهل بيت سان مديني مان مڪي هليا آيا. هوڏانهن عراق ۾ يزيد جي حڪومت جي مخالفت وڌي وئي.

مڪي شريف ۾ رهڻ دوران ڪوفين حضرت امام حُسين عليه السَّلام کي خط لکيا ۽ کين ڪوفي اچڻ جي دعوت ڏنائون. پاڻ صحيح صورتحال معلوم ڪرڻ لاءِ حضرت مسلم بن عقيل کي ڪوفي موڪليائون. پر ابن زياد کين شهيد ڪرائي ڇڏيو. يزيد، حج جي موقعي تي حضرت امام حُسين عليه السَّلام کي شهيد ڪرائڻ جي سِٽ سِٽي پر حضرت امام حُسين عليه السَّلام صورتحال کي پروڙي، الله جي گهر جي حرمت کي قائم رکندي، حج کي عمري ۾تبديل ڪري عراق ڏانهن اُسهيا. سندن مختصر قافلي ۾ ڪجهه جان نثار ساٿي، خواتين ۽ ٻار هئا.

ڪوفي جي ناڪا بندي هئي ۽ حُر بن يزيد تميمي هڪ هزار سپاهين سان حُسيني قافلي کي گهيرو ڪري چڪو هو. 2 محرم 61 هه تي حضرت امام حُسين عليه السَّلام ڪربلا پهتا. 3 محرم تي عمر بن سعد چئن هزارن سوارن سان پهچي ويو. هن جڏهن حضرت امام حُسين عليه السَّلام سان ڳالهه ٻولهه شروع ڪئي ته حضرت امام حُسين عليه السَّلام فرمايو ته ”ڪوفين جي خطن ۽ پيغامن پهچڻ تي آءٌ هتي آيو آهيان. پر انهن غداري ڪئي، تنهنڪري آءٌ چاهيان ٿو ته جتان آيو آهيان اوڏانهن موٽي وڃان.“ عمر بن سعد به حضرت امام حُسين عليه السَّلام سان جهيڙڻ نه ٿي گهريو. هن اهو احوال ابن زياد کي لکي موڪليو. ابن زياد، يزيد جي

بيعت لاءِ زور پريو. جنهن کان حضرت امام حُسين عليه السَّلام انڪار ڪيو.يزيدي لشڪر سختي شروع ڪئي. 6 محرم تائين فوج تي فوج ايندي رهي. فرات نهر تي بہ لشڪر بيهاريو ويو، تہ جيئن امامن تائين پاڻي نہ پهچي سگهي.

حضرت امام حُسين عليه السَّلام پاران امن جي جيڪا بہ ڪوشش ڪئي ويئي، اها ڪامياب نہ ٿي. دشمن حملي لاءِ بلڪل تيار هئا. پر حضرت امام حُسين عليه السَّلام اڳرائي ڪرڻ جي حق ۾ نہ هئا. 9 محرم تي شمر حملي ڪرڻ جو حڪم ڏنو. يزيدي لشڪر کي وڌندو ڏسي، حضرت امام حُسين عليه السَّلام، حضرت عباس کي خبر لهڻ لاءِ موڪليو. حضرت عباس واپس اچي ٻڌايو تہ، ”هو چون ٿا تہ اسان جو حڪم مڃيو يا لڙائيءَ لاءِ تيار ٿيو.“ حضرت امام حُسين عليه السَّلام عبادت ڪرڻ لاءِ هڪ رات جي مهلت گهري. اها سڄي رات پاڻ، سندن اهل بيت ۽ ساٿي عبادت ۾ مشغول رهيا. صبح ٿيڻ سان رڻ گجيو راڙو ٿيو. دشمنن تيرن جو وسڪارو لائي ڏنو. دشمنن جي هزارن جي لشڪر مان حُر،حضرت امام حُسين عليه السَّلام خدمت ۾ حاضر ٿيو. هن حضرت امام حُسين عليه السَّلام کان پنهنجي خطائن جي معافي گُهري ۽ پوءِ جهاد ڪندي سر ڏئي سَرهو ٿيو.

حُر جي شهادت کان پوءِ ٻنهي طرفن جا ماڻهو ايندا رهيا. شروعات حضرت امام حُسين عليه السَّلام جي سرويچ ساٿين کان ٿي. پوءِ عزيزن جو وارو آيو. علي اڪبر کان وٺي علي اصغر تائين سڀني شهادت جو جام پيتو. ٽن ڏينهن جي اُڃ ۽ بک، هيترن ساٿين ۽ عزيزن جي شهادت بہ حضرت امام حُسين عليه السَّلام جي عزم ۾ ڪو فرق نہ آندو. پاڻ دشمن جي اٿاهہ لشڪر ۾ ڪاهي پيا. نيٺ وڇيءَ ويل زخمن سان چُور ٿي، زمين تي ڪِري پيا. پاڻ خداوند تعاليٰ جي بارگاهَ ۾ سربسجود ٿيا. ڪنهن کي بہ وار ڪرڻ جي همت نہ ٿي. نيٺ شمر جي هُشيءَ تي حضرت امام حُسين عليه السَّلام جو سر مبارڪ ڌڙ کان ڌار ڪيو ويو.

حضرت امام حُسين عليه السَّلام حق ۽ باطل جي هن جنگ ۾ دين جي بقا لاءِ جيڪا قرباني ڏني، دنيا جي تاريخ اڄ تائين ان قربانيءَ ۽ ايثار جو اهڙو مثال پيش نہ ڪري سگهي آهي!

مشق

(الف) هيٺين سوالن جا جواب ڏيو:

1. حضرت امام حُسين عليه السّلام جي ولادت ڪڏهن ٿي؟
2. حضرت امام حُسين عليه السّلام ڪنهن جي پاڪ هنج ۾ پليا ۽ نپنا؟
3. پاڻ سڳورن صَلَّي اللهُ عَلَيهِ وَعَليٰ آلِهٖ وَاَصحَابِهٖ وَسَلَّمَ حضرت امام حُسين عليه السّلام بابت ڇا فرمايو آهي؟
4. 11 هه ۾ اهل بيت کي ڪهڙا ڏکوئيندڙ حادثا پيش آيا؟
5. حضرت امام حُسين عليه السّلام ننڍي وهيءَ کان ڪهڙو لاڙو رکندا هئا؟
6. حضرت امام حُسين عليه السّلام ڪربلا ۾ ڪهڙي تاريخ تي پهتا؟
7. حضرت امام حُسين عليه السّلام جو اهو ڪهڙو ڪارنامو آهي، جنهن بين الا قوامي شهرت حاصل ڪئي؟

(ب) هيٺين لفظن جي معنيٰ لکو ۽ جملن ۾ ڪم آڻيو:

ولادت رضا معرڪو مصروف نهنا تڪبر ارتقا سرويچ عزم
هُشي باطل فصاحت بلاغت اڳرائي

(ج) هيٺين لفظن جا ضد لکو:

صلح مخالفت سادي مختصر غريب باطل

(د) هيٺين اصطلاحن جي معنيٰ لکو:

* سهڻو سلوڪ ڪرڻ * پنهنجو مَٽ پاڻ هئڻ
* سر ڏئي سَرهو ٿيڻ * سِٽ سِٽڻ

(هه) هيٺين لفظن جا اشتقاق ڪريو ۽ معنيٰ لکو:

* سيد الشهداءِ * اهل بيت * باجهارا
* بين الا قوامي * سربسجود * صورتحال

علامه آءِ. آءِ. قاضي

سکيا جي حاصلات

- تحرير جي حاصل مطلب، لفظي، فڪري ۽ فني خوبين کان آگاهه ٿي سگهي.
- تحرير جي مرڪزي خيال، نُڪتي يا تصور تائين پهچي سگهي.
- سوالن جا جواب ڏئي سگهي.
- لفظن جي معنيٰ لکي جملن ۾ ڪم آڻي سگهي.
- مرڪب لفظ لکي سگهي.
- عبارت ۾ تشبيهه ۽ استعاري کي سڃاڻي سگهي.

اُهو لنڊن جو هڪ ريلوي پليٽفارم هو. ريل گاڏي ڇُٽڻ واري هئي ۽ مسافر تڙ تڪڙ ۾ ريل گاڏيءَ ۾ چڙهي رهيا هئا. انهن مسافرن ۾ به ڄڻا سنڌ جا به هئا. انهن مان هڪ ڄڻو ته صحيح گاڏي ۾ چڙهي ويو ۽ ٻئي کي جيڪو گاڏو مليو ان ۾ چڙهي پيو. اندر پهچي ڇا ڏسي ته سڄي گاڏي ۾ هڪڙي اڪيلي سهڻي ڇوڪري ويٺي آهي، گاڏي به هلڻ لڳي هئي. هاڻي ڇا ڪري؟ هو هڪدم ان ڇوڪريءَ کي پُٺي ڏيئي، دروازي ڏانهن مُنهن ڪري بيهي رهيو، ڇاڪاڻ ته سندس ڳوٺ ۾ به اهو ئي رواج هو ته جڏهن به ڪنهن گهٽيءَ مان عورتون لنگهنديون هيون، تڏهن انهن جي اڳيان ڪو به ٻار يا مائي"پاسي پاسي" چوندا هلندا هئا ۽ مرد ماڻهو پٺ ڏانهن مُنهن ڪري بيهي رهندا هئا. جيستائين اهي عورتون لنگهي نه وينديون هيون، سو هن به اها ئي پنهنجي ڳوٺ واري پَرِ پاري.

اجنبي دوشيزه ڪيس ويهڻ لاءِ گهڻو ئي چوندي رهي. پر هُن کان رڳو ايترو ئي اُڪليو ته "سائڻ، معاف ڪجو، مان پرديسي آهيان. يُل سان هِن گاڏي ۾ چڙهي پيو آهيان، ريل بيهي ته لهي ويندس!" هن جي ان شرافت ۽ سادگيءَ انهيءَ اجنبي دوشيزه جي جيءَ ۾ جاءِ جوڙي ورتي.

توهان کي خبر آهي ته اهو پرديسي ۽ اها اجنبي دوشيزه ڪير هئا؟اهو پرديسي علامه آءِ. آءِ. قاضي هو ۽ اها اجنبي دوشيزه مادام ايلسا گرٽرو ڊولش هئي، جيڪا پوءِ 'امڙ ايلسا قاضي' جي نالي سان سنڌ جي علمي ادبي حلقي ۾مشهور ٿي.ان حسن اتفاق کان ترت ئي پوءِ علامه آءِ. آءِ. قاضي صاحب سان سندس شادي 1910ع تي جرمنيءَ ۾ ٿي.

علامه صاحب جو پورو نالو امداد علي آهي ۽ پيءُ جو نالو قاضي امام علي انصاري آهي. علامه صاحب جو جنم 1886ع تي دادو ضلعي جي تاريخي ڳوٺ پاٽ شريف ۾ ٿيو.

ننڍڙو امداد اجا اسڪول وجڻ واري وهيءَ کي پهتو ته سندس پيءُ کي حيدرآباد ۾ مختيارڪار مقرر ڪيو ويو. تن ڏينهين حيدرآباد ۾آخوند عبدالعزيز جو مڪتب مشهور هو. علامه صاحب کي انهيءَ مڪتب ۾ پڙهڻ لاءِ موڪليو ويو. پاڻ انن سالن جي عمر ۾ مسجد جي مؤذن جا فرض پڻ سرانجام ڏيندو هو.

علامه صاحب ڏهن سالن جي عمر تائين ڪنهن به سرڪاري اسڪول ۾ داخل نه ٿيو. جڏهن باقاعدي اسڪول ۾ داخل ٿيو. تڏهن به آخوند عبدالعزيز ساڻس گڏ هوندو هو، ته جيئن هو عام ٻارن ۽ ماڻهن سان نه ملي سگهي. علامه صاحب جي اڪثر تعليم خانگي طور تي ٿي. 18 سالن جي عمر ۾ پرائيويٽ اميدوار جي حيثيت سان سنڌي ورنيڪيولر فائنل جو امتحان پاس ڪيائين، جنهن ۾ فارسيءَ ۾ پهريون نمبر آيو. 1905ع ۾ ممبئي يونيورسٽيءَ مان مئٽرڪ به خانگي طور تي پاس ڪيائين. ان کان پوءِ کيس اعليٰ تعليم پرائڻ لاءِ عليگڑهه مسلم يونيورسٽيءَ ۾ داخل ڪرايو ويو. 1907ع ۾علامه صاحب جو ماسات سيٺ عبدالقادر حافظ بئريسٽر ائٽ لا جي سَندَ حاصل ڪرڻ لاءِ انگلئنڊ وڃي رهيو هو، ته علامه صاحب کي به عليگڙهه مان گُهرائي ساڻس گڏ انگلئنڊ روانو ڪيو ويو.

لنڊن ۾علامه صاحب پهريون هڪ سال خانگي طور تي اقتصاديات جو اڀياس ڪيو. ٻئي سال لنڊن اسڪول آف ايڪنامڪس ۾ داخلا مليس، اتي ڊاڪٽر ڪَئنن سندس استاد هو. ان سان گڏوگڏ پاڻ ڊاڪٽر آرنلڊ کان نفسيات ۽ پروفيسر هابهائوس کان عمرانيات ۾ تعليم پرائيندو رهيو. ”طبعيات“ ۽ ”حياتيات“ جو پڻ پنهنجي ليکي اڀياس ڪندو رهيو. جامعہ الازهر جي استاد شيخ گوما کان سواءِ ڊاڪٽر ٽريٽن عربيءَ ۾ سندس استاد رهيا.

1911ع ۾ علامه صاحب کي لِنڪُنس مان بارائٽ لا جي ڊگري ملي. جتان اها سَندَ حاصل ڪري، وطن موٽي آيو. پر سُتت ئي لنڊن موٽي ويو. اتي رهي وڪالت ڪرڻ بدران پنهنجي تحقيقي ڪم کي ترجيح ڏنائين. 1919ع ۾ علامه صاحب سنڌ ۾ مستقل طور رهڻ لاءِ آيو ۽ ٽنڊي محمد خان ۾ مئجسٽريٽ مقرر ٿيو. پوءِ حيدرآباد ۾ سب جج هو، ته خيرپور ميرس ۾ سيشن جج جي نئين عهدي تي ڏهن سالن لاءِ مقرر ڪيو ويو. پر عدالتي معاملن ۾ رياستي اختيارين جي مداخلت سبب ٻن سالن کان پوءِ استعيفا ڏئي لنڊن هليو ويو. پاڻ لنڊن ۾ اسلام جي تبليغ لاءِ هڪ مرڪز

قائم ڪيائين. جنهن کي”جميعة المسلمين“ نالي هڪ جماعت هلائڻ لڳي. پاڻ لنڊن ۾اسڪول آف اورينٽل اسٽڊيز ۾سنڌي پڙهائڻ شروع ڪيائين.کيس ”پوئٽري سوسائٽي آف انگلئنڊ“ جو نائب صدر ۽ فلاسافيڪل سوسائٽي آف انگلئنڊ جو تاحيات ميمبر مقرر ڪيو ويو.

علامہ صاحب کي سنڌي مسلمانن جي تعليمي، سماجي ۽ اقتصادي بدحاليءَ تي ڏاڍي ڳڻتي هئي. ان ڏس ۾ هو سياستدانن آڏو عمل جوڳيون رٿون ۽ بنا اجوري پنهنجون عملي خدمتون پيش ڪندو رهيو.

1924ع ۾لنڊن مان موٽي اچڻ تي، جناح ڪورٽس، ڪراچيءَ جي مسجد ۾ پيش امام ٿي جمعي جو خطبو پڙهندو هو. سندس خطبي ٻُڌڻ لاءِ عالم،استاد توڙي نوجوان شاگرد اچي گڏ ٿيندا هئا. 1935ع ۾مولانا ظفر علي خان جي سهڪار سان ڪراچيءَ ۾”انجمن تبليغ اسلام“ قائم ڪيائين. انهن ڏينهن کي ياد ڪندي پروفيسر اڪرم انصاريءَ لکيو آهي تہ ”هو انسانيت جو هڪ عظيم استاد هو. اسان سندس ليڪچر ۽ خطبا چاليهن جي ڏهاڪي ۾ ٻُڌا. آچر جي ڏينهن اسان وٽ ايندو هو ۽ مختلف موضوعن تي تقرير ڪندو هو. اسان کي پتو نہ پوندو هو، تہ ڪو موڪل جو ڏينهن آهي.کيس ٻڌڻ کان مٿي وقت جو ڪهڙو بهتر استعمال ٿي سگهي ٿو! اسين کيس غورسان ٻڌندا هئاسين ۽ اسان کي ائين محسوس ٿيندو هو تہ اسين بلنديءَ طرف وڃي رهيا آهيون. هو اسان کي جمعي ۽ عيد نماز پڙهائيندو هو. سندس وعظ سان روح کي جنبش ۽ دل کي تحريڪ نصيب ٿيندي هئي“.

علامہ آءِ. آءِ. قاضي جيتوڻيڪ گهڻو عرصو انگلئنڊ ۾ رهيو ۽ هميشہ سُوٽ بُوٽ پائيندو هو. پر سندس روح سدائين مشرقي رهيو. علامہ صاحب جو مطالعو ڏاڍو وسيع هو. مذهب، سائنس، فلسفي، ادب، شاعري، آرٽ، تاريخ ۽ تمدن، لغت ۽ منطق، نفسيات ۽ تصوف تي سندس گهري نظر هئي. پاڻ انهن علمن جي ڏاڍي نرميءَ سان ۽ سادي پيرائي ۾ تشريح ڪندو هو. سندس ذڪر ۽ فڪر جو محور قرآن شريف هو. پاڻ قرآن شريف کي سڄي انسان ذات لاءِ هدايت جو سرچشمو سڏيندو هو. قرآن شريف کان پوءِ علامہ صاحب جو وڏي ۾ وڏو ماخذ ”شاهہ جو رسالو“ آهي. پاڻ ”شاهہ جو رسالو“ ترتيب پڻ ڏنو اتس ۽ ايلسا قاضيءَ جي شاهہ جي چونڊ بيتن جي

انگريزي ڪتاب جو مهاڳ پڻ لکيو اٿس. چون ٿا ته علامه صاحب زندگيءَ جي آخري ڏينهن ۾ لاڪيٽي لطيف جو ”سُر سهڻي“ گهڻو پڙهندو هو.

علامه آءِ. آءِ. قاضي صاحب جو وڏي ۾ وڏو زنده ڪارنامو سنڌ يونيورسٽيءَ جو قيام آهي. پاڻ تن ڏينهن لنڊن ۾ رهيل هو، جتان کيس 1951ع ۾ گهرائي سنڌ يونيورسٽيءَ جو وائيس چانسلر مقرر ڪيو ويو. ان وقت سندس عمر 65 سال هئي. سنڌ يونيورسٽي دراصل علامه صاحب جي انهيءَ خواب جو تعبير هئي، جيڪو پاڻ سنڌ جي مسلمانن جي تعليم ترقيءَ لاءِ ڏٺو هئائين. پاڻ، پهرئين ڏينهن کان ئي سنڌ يونيورسٽيءَ کي هڪ عظيم درسگاهه بڻائڻ جي ڪم ۾ جُنبي ويو.علامه صاحب کان اڳ هيءَ يونيورسٽي فقط انٽر تائين امتحان وٺندڙ ادارو هو،جنهن ۾ هن ڪيترائي تدريسي شعبا قائم ڪيا. سندس ايامڪاريءَ ۾سنڌ يونيورسٽي پاڪستان جو اهم تعليمي ادارو بڻجي ويو. علامه صاحب، سختيءَ سان تعليمي معيار کي برقرار رکيو. سندس وقت ۾ ڪاپيءَ يا سفارش جو نالو نشان به ڪو نه هو. وائيس چانسلريءَ جي دور ۾ پنهنجي ڪيسي مان خرچ ڪري، وڪٽوريا بگيءَ ۾ چڙهي، يونيورسٽي ايندو هو. جيڪي ڪاغذ، قلم ۽ فائيل پنهنجي ذاتي علمي ۽ ادبي ڪم ۾ ڪتب آڻيندو هو، انهن جي قيمت به پاڻ ڀريندو هو. انتظاميه پاران يونيورسٽيءَ ۾ ڪنهن به قسم جي مداخلت کي علامه صاحب ڪڏهن به پسند نه ڪيو. جنرل ايوب خان جي مارشل لا واري دور ۾ انتظاميه جي اهڙي مداخلت تي علامه صاحب استعيفا ڏئي ڇڏي.

علامه صاحب، پنهنجي رفيقِ حيات جي وفات کان پوءِ اڪيلو ۽ ويڳاڻو ٿي پيو. ۽ پاڻ ايلسا قاضيءَ جي وفات کان هڪ سال پوءِ 13- اپريل 1968ع تي وفات ڪيائين. سندس آخري آرامگاهه سنڌ يونيورسٽي ڪالوني، ڄام شورو ۾ آهي. سندس تربت سان لڳ سندس رفيقِ حيات ايلسا قاضيءَ جي تربت آهي.

سنڌ يونيورسٽيءَ علامه صاحب ۽ سندس رفيقِ حيات جا نالا نئين ۽ پراڻي ڪئمپس تي رکيا آهن ۽ علامه آءِ. آءِ. قاضي چيئر قائم ڪئي آهي.

مشق

(الف) هيٺين سوالن جا جواب ڏيو:

1. علامہ آءِ. آءِ. قاضي جو پورو نالو ڇا آهي؟
2. علامہ صاحب جو جنم ڪهڙي تاريخي ڳوٺ ۾ ٿيو؟
3. علامہ صاحب ڪراچيءَ جي ڪهڙيءَ مسجد ۾ جُمعي جوخطبو ڏيندو هو؟
4. علامہ صاحب جو وڏي ۾ وڏو زنده ڪارنامو ڪهڙو آهي؟
5. علامہ صاحب کي ڪهڙي سال سنڌ يونيورسٽيءَ جو وائيس چانسلر بڻايو ويو؟
6. علامہ صاحب وائيس چانسلريءَ تان استعيفا ڇو ڏني؟
7. علامہ صاحب جي آخري آرام گاھ ڪٿي آهي؟

(ب) هيٺين لفظن جي معنيٰ لکو ۽ جملن ۾ ڪم آڻيو:

پَرِ اجنبي اُڪليو سائنٽ پُل مؤذن خانگي اپياس تبليغ ويڳاڻو آرام گاھ

(ج) هيٺيان خال پريو:

1. علامہ صاحب جي اڪثر تعليم.................. طور تي ٿي.
2. اعليٰ تعليم پرائڻ لاءِ ڪيس.................. ۾ داخل ڪرايو ويو.
3. پاڻ لنڊن ۾ اسڪول آف اورينٽل اسٽڊيز ۾.................. پڙهائڻ شروع ڪيائين.
4. قرآن شريف کان پوءِ علامہ صاحب جو وڏي ۾ وڏو ماخذ .... آهي.
5. علامہ صاحب 13-اپريل.................. ۾ وفات ڪئي.

(د) هيٺين لفظن جا ضد لکو:

صحيح استاد مرد بلندي خانگي زنده اعليٰ خواب

(هہ) هن سبق مان مرڪب لفظ لکي ڏيکاريو.

(و) هيٺين جملن کي خيال ۾ رکي تشبيھ ۽ استعارو سمجهايو:

1. پار گلاب جا گل آهن.
2. پار گلاب جي گلن جهڙا سهڻا آهن.

سيد ميران محمد شاھ

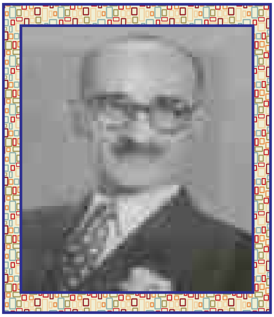

ولادت: 1898ع

وفات: 1963ع

سيد ميران محمد شاھ سنڌ جي تاريخي ڳوٺ ٽکڙ ۾ 1898ع ۾ ڄائو. سندس مضمونن ۾ ’دل جي طلب‘، ’گنجي ٽکر جو سير‘ ، ’بلبل ۽ باغائي‘ ۽ ’پلن جو شڪار‘ شاھڪار آھن. سندس مضمونن ۾ دلڪشي ۽ رنگيني آھي، جيڪا ھڪ شاعراڻي تصور سان ئي ممڪن ٿي سگھي ٿي. سندس اڪثر مضمون ’الوحيد‘ اخبار ۾ شايع ٿيا. شاعريءَ ۾ سندس تخلص ’مھجور‘ ۽ ’مير‘ آھي. سندس شاعريءَ جو مجموعو ’ڪليات مير‘ آھي.

سيد ميران محمد شاھ ورھاڱي کان اڳي سنڌ اسيمبليءَ جو اسپيڪر ۽ پاڪستان ٺھڻ کان پوءِ سنڌ سرڪار ۾ وزير رھيو. شاھ لطيف جي عرس تي ڀٽ شاھ ۾ ادبي ڪانفرنس جو بنياد پاڻ رکيائين. سيد ميران محمد شاھ 1963ع ۾ وفات ڪئي.

گنجي ٽڪر جو سَير

سکيا جي حاصلات

- نئين متن کي سمجهي حقيقتن تي ٻڌل سوالن جا جواب ڏئي سگهي.
- اصطلاحن کي سمجهي معنيٰ لکي سگهي.
- تحرير جي مرڪزي خيال، نُڪتي يا تصور تائين پهچي سگهي.
- نون لفظن جي معنيٰ لکي جملن ۾ ڪم آڻي سگهي.
- سوالن جا جواب ڏئي سگهي.
- لائبريريءَ جو استعمال ڪري سگهي.

ڪاري رات، پرهه ڦُٽي پرڀات کان موڪلائي، پنهنجي مڪان ڏي موٽي رهي هئي. پکي پکڻ، ماڻهو مِرُون، ننڊ نيٽان ڪڍي، پاڻ واحد جي واکاڻ ۾ رنيائي ۽ ريجهائي رهيا هئا. ڪانوَن جي ڪان ڪان، ڪبوترن جي ڪُوڪُو، چَتُن جي چَهه چَهه ۽ هيڙهن جي هُوهُو، غافل کي ننڊ حرام ۽ بستر ناڪام ڪري ڏنو هو.اهڙيءَ روح کي راحت ڏيندڙ سيني کي سرور بخشيندڙ ساعتَ سيد کي سير ۽ سواريءَ جو شوق دل ۾ پيدا ٿيو. خاوند جي خدمت کان خالي ٿي، صحبتين سان صلاح ڪري سير جو سامان تيار ڪري ويچار ۾ رهياسين، ته ڪهڙي مڪان بهشت سمان جو ديدار فرحت آثار حاصل ڪري، دل بهلائجي ۽ روح ريجهائجي! انهن خيالن ۾ غلطان، محو ۽ مستان هئاسين، ته هڪ ڪارن ڪڪرن جي قطار ۽ گوڙ جي گجگوڙ آسمان ۾ نظر آئي، جنهن سورج جي ساڙيندڙ ڪرڻن جي ڪِٽي گنوائي، ههڙو جُهڙ جُهڙالو ڏسي، سيني مَتِ ڏني ته ”گنجي پيرن جي منجي (ڪٽ)“ جي گهمڻ جو ارادو ڪجي. پڪو واعدو ڪجي. آخر گهوڙا گهرائي سنج رڪائي. گنجي جو گس ورتوسين، تان جو هڪ مقبري کي جو جبل جي دامن وٽ آهي، اتي پهتاسين. هي مقبرو درگاهه اولياءُ حضرت عبدالرحمان سرهندي جو آهي. اولياءَ جي زيارت ڪري، مجاورن جي سنيال هيٺ گهوڙا ڏاري، جبل جي چوٽيءَ تي چڙهڻ شروع ڪيوسين. اُتاهين هئي اوچي، تنهن تي چڙهياسين ته نمي ۽ نوچي، پر نه هو لڪ نه لانگهو، وري سِر جو سانگو، سو ڏونگر جي ڏاکڻ ڏاڍي ڏکي نظر آئي، پر اسين مرد ميدان، جوڌا جوان هئاسين، سو هرگز نه موٽياسين. تان جو ڙتي تکي، جهجي جُهري اچي ڪوهه جي ڪنڌ تي ڪڙڪياسين.

جان ڪٽي ڪنڌ ڦيرايون ته واهه! عجب عالم نظر آيو، جنهن سڀ ڏک ڏاڪڙو وجايو، پهريائين ته پانيوسين ته ڪنهن عالم روحانيءَ ۾ مَلڪن مهماني ڪئي اٿئون،

يا موليٰ مهر ڪري جيئري جنت جو جلوو پسايو اٿئون، پر خوض ۽ خيال بعد هوش ۽ حواس حامي ٿيا! جنهن ڪري پروڙيوسين، ته نه ٻيلي ساڳئي گنجي ٽڪر تي ڪڙا آهيون، جو اڳي گنجو يا نوڙهو نظر ايندو هو. پر هاڻ برسات برسي، بهار لائي، گنجي کي گلزار بڻائي ڇڏيو آهي. ڏٺوسين ته مندائتن مينهن رٽن ۾ ريج ڪري اوپر اوپاري، جبل کي جنسار ۾ آڻي ڇڏيو هو. ڇا هينانهين، ڇا ڪوهه، ڇا ڪڏ، ڇا لڪ، ڇا لانگهو، ڇا راهه، ڇا رند، سڀ اهڙا ته سرسبز ۽ ساوا نظر آيا ٿي، جو ڄڻ قدرت جي ڪنوار پنهنجي سينگار لاءِ سائي ساڙهي ٺاهڻ جو ارادو ڪيو هو. وري ان سائي سطح تي جا رنگ برنگ گوناگون گلن جي جهڳ مڳ ۽ جهرمر، تنهن هيڪاري متئين خيال جي تصديق ڪئي ٿي. ڇو ته سائي سطح جي ساڙهيءَ تي قسمين قسمين گلن، لعلن هيرن ۽ جعفرن جي جوتِ جتائي ٿي. گاهن ۽ گلن جا قسم ايترا جو ڳڻي ڳڻجن ڪيترا!

ڊامڻ ۽ ڊيور، تل ۽ تراين جي ڪنار سبزه زار بڻائي هئي. ڦُلُرَ ۽ لنب، جبل جي جسم کي جامه زُمردين پهرائي عجب گلڪار لڳائي هئي. نرم نرم وٿائتي زمين تي موٺ ۽ مَڪٽين جي موج هئي. جتي ڪٿي ميها ۽ مُنگها پُوج! جبل جي ميدان تي وري کي ڇوٽيون ڇوٽيون ٽڪريون نظر آيون ٿي، جن مصر جي مخروطي مُنارن جي ڏيکائي ڏني ٿي. اهي منارا ته هوندا پٿر جا، پر هي ٽڪريون ريشم روءِ نفيس ۽ نرم، سسئيءَ جي پٽر جي ساوڪ سبب زمرد جون جُڙيل نظر آيون ٿي. ڏنار ڪٿوري پنهنجي خوشبوءِ ۽ خستوري پٽن تي پکيڙي مارُو ماڻهن جو مغز معطر ڪيو ٿي. ڳاگيون ۽ ڳاڳا، ڳم ۽ ڳنڍير، سڀ بوند برسي بود ۾ آندا هئا. سائي سهڻي ميدان تي قسمين قسمين رنگ برنگ جهنگلي گل هئا، جي ٽڏن ٽڏن جهونڪن تي نچي ٽپي رهيا هئا ۽ مسافرن جي محنت ۽ ماندگي مِٽائي رهيا هئا.

انهيءَ قدرت جي عجيب نظاري، اسان جي دلين ۾ خوب خوشي اُٿاري ۽ اسان جي جسم ۾ نئين سر جان جياري. جبل جي جاکوڙن جي ڪري، اُڃ جي اُساٽ هئيسين، سو پاڻي پيئڻ جي ارادي سان ڪنهن چشمي جي ڳولا ۾ هلياسين، تان جو پري کان هڪ ڇَن جي ڇاڄر تي نگاهه پئيسين، پر جان ويجها وڃي ڏسون، ته مار! مينهن جي مسلسل مانداڻ ۽ پر پراڻ جي ڪري، پَلُرَ اهڙي ته پالوٽ ڪئي هئي، جو چڪ کان ڇارو نه نهي، جو اُڃ اُجهائجي. آخر ٻئي طرف رُخ رکيوسين تان جو هڪ ٽَلَ

جي ويجهو وجي پلر جو پاڪ ۽ صاف پاڻي پي ڍؤ ڪيوسين. ناشتو، جو پاڻ سان آندو هوسين، سو بہ نوش جان ڪيوسين. اجا اُتي ڌتڪار ۾ ويني تڪ پڳاسين تہ ٿلين جي ٽِڻ ٽِڻ ۽ چڙن جي ڇُڻ ڇُڻ جو آواز ڪن تي پيو. انهيءَ منيءَ منيءَ ٿلين جي ٽڻ ٽڻ سان گڏ وري ٺڙ ۽ ريڊار جي روح ريجهائيندڙ رڙ از حد آرام ڏيئي ڇڏيو. ٿوري وقت ۾ ڏٺوسين تہ ويجهي ٽڪريءَ جي چوٽيءَ تان ٻڪريون ٻيبرات ۽ رڍون رڙات ڪنديون لهڻ لڳيون. تان جو اچي ٻارِ ۾ ٻُوٽ ٻوڙيئون ۽ پلر پيتئون. ٻڪرار ۽ ريڊار بہ هش هش ۽ ڊرڪو ڊرڪو ڪندا اچي سهڙيا. ٿوري وقت ڪان پوءِ ميهارن مينهون ڪاهي، ڳنوارن ڳئون گهمائي، اچي پلر جو پاسو ورتو. سڀ مال پاڻي پي، پاهہ پٽڻ ۽ چاهڪ گاهہ چرڻ لڳو. اسان ۽ ڌنارن پنهنجي منڊلي مچائي. ڪنهن ٺڙ وڄايو، ڪنهن بانسريءَ ڪي ٻٽايو، ڪنهن سورٺ، ڪنهن ڪيچيو سر ڪاپات! ڪو مورو چوڻ ۾ مست ۽ ڪنهن ڇَلي ۾ ڪيو ڇيهہ! ڪنهن سارنگ ڳايو، ڪنهن لوڙائي جي ڪئي لات! اهڙي مني آواز، سريلي ساز، ڌنارن کي وجد ۾ آڻي ڇڏيو ۽ قلندرن وانگر جهمريون پائڻ، نچڻ ۽ ٽپڻ لڳا.

(سيد ميران محمد شاهہ)

مشق

(الف) هيٺين سوالن جا جواب ڏيو:

1. سيد ميران محمد شاهہ وارا گنجي ٽڪر تي پهتا تہ ڇا محسوس ڪيائون؟
2. ’گنجي ٽڪرجوسير‘ سبق ۾ گاهن، گلن ۽ وڻن جا جيڪي نالا آهن،سي لکو.
3. گنجي ٽڪر تي ڌنارن ڪهڙا ڪهڙا ساز پئي وڄايا؟
4. گنجي ٽڪر جو سير سبق ۾ اوهان کي ڇا پسند آيو ۽ ڇو؟

(ب) هيٺين لفظن جي معنيٰ لکو ۽ جملن ۾ ڪم آڻيو:

پرِيات   غلطان   اُسات   گوناگون   جهڳمڳ   مَٽ   معطر   پُوڄ

(ج) هيٺ ڏنل اصطلاحن جي معنيٰ ڏئي جملن ۾ ڪم آڻيو:

* نند حرام ڪرڻ
* دل بهلائڻ
* سر جو سانگو ڪرڻ
* منڊلي مچائڻ
* نوش جان ڪرڻ
* هُش هُش ڪرڻ

(د) هينين لفظن/ آوازن جهڙا ٻيا لفظ / آواز لکو:

مثال: هيڙهن جي هُو هُو

(ه) هينين لفظن جا ضد لکو.

حرام ڏيءُ ڏک هيناهين اڱي نرم

(و) هيٺ ڏنل متن پڙهي، هيٺ ڏنل سوالن جا جواب ڏيو.

سياري جي موسم ۾ ايڏي سردي! پانئجي ته ٻاهر نڪرڻ جو نالو ئي نه وٺجي. هينئر پکي آکيرن ۾ ويهي، ڏينهن کي الوداع چوڻ لاءِ آتا آهن ته ماٺهو وري رات ڪاٽڻ ۽ سرديءَ کان بچڻ لاءِ ٻاهر جا مچ ٻيا ٻارين. ڳوٺ جي اوطاقن ۾ ٻاهر جو مچ پيو ٻري ۽ هَاري ناري سيءَ کي ڀڄائڻ جي ڪوشش ۾ رُڌل آهن.

سوال1. عبارت ۾ ڪهڙيءَ موسم جو ذڪر ڪيل آهي؟

سوال2. سياري ۾ ٻاهر جو مچ ڇو ٻاربو آهي؟

(ز) اوهان لائبريريءَ مان سنڌ جي تاريخي ماڳن تي لِکيل ڪتاب پڙهو ۽ انهن تاريخي ماڳن جي اهميت بابت پنهنجي ڪِلاس ۾ساٿي شاگردن کي ٻڌايو.

سرگرمي: اوهان ڪنهن ماڳ جو سير ڪيو هجي ته ان بابت لکو.

سنڌي ادب جي مختصر تاريخ

سکيا جي حاصلات
نون لفظن جي معنيٰ لکي جملن ۾ ڪم آڻي سگهي. سوالن جا جواب ڏئي سگهي. ٻٽا يا مرڪب لفظ لکي سگهي. متن کي پڙهي حقيقتن تي ٻڌل سوالن جا جواب ڏئي سگهي. اڳياڙين ۽ پڇاڙين جي مدد سان نوان لفظ ناهي سگهي.

سنڌي هڪ قديم ۽ شاهوڪار ٻولي آهي. موهن جو دڙو مان لڌل مُهرن تي موجود لکت مان ثابت آهي، ته هتي آڳاٽي دور ۾ به ڪا ٻولي لکت جي روپ ۾ موجود هئي. لسانيات جا ماهر، ملڪي توڙي بين الا قوامي سطح تي انهيءَ ٻوليءَ کي پڙهڻ جا جتن ڪري رهيا آهن.

عرب سياحن ۽ تاريخدانن جي تحريرن موجب نائين صدي عيسويءَ بلڪ ڪن حوالن موجب ان کان به اڳي سنڌي ٻولي، سنڌ ۾ رائج هئي. جڏهن ڪا ٻولي رائج هئي، ته انهيءَ ۾ علم ادب به ضرور پيدا ٿيو هوندو، پر ان دَور جو ادب محفوظ نه رهي سگهيو آهي! عربن جي دَور ۾ قرآن شريف جو سنڌيءَ ۾ ترجمو ٿيو. اهو احوال بزرگ بن شهريار جي جاگرافيءَ نالي ڪتاب ’عجائب الهند‘ ۾ لکيل آهي. اهو ترجمو عراق جي هڪ عالم ڪيو هو، جيڪو سنڌ ۾ رهي سنڌي ٻولي سکيو هو ۽ منصوره جو وينل هو. اسلامي دور ۾ بين اسلامي علمن جو به سنڌيءَ ۾ رواج پيو. عربي ٻوليءَ جا ڪيترائي لفظ سنڌي ٻوليءَ ۾ ڪتب اچڻ لڳا، ۽ سنڌيءَ لاءِ عربي رسم الخط پڻ اختيار ڪيو ويو.

عربن کان پوءِ سنڌ تي سومرن جو راڄ قائم ٿيو. انهن 1050ع کان 1350ع تائين حڪومت ڪئي. اهو دور سنڌي ادب جو ابتدائي دَور ليکجي ٿو. انهيءَ ئي دَور ۾ ياڳو پان سنڌيءَ ۾ عظيم رزميو جوڙيو جيڪو دودي- چنيسر جي معرڪي بابت آهي. ساڳئي دَور ۾ اسماعيلي مبلغن جو ڪلام به ملي ٿو، جنهن کي ”گنان“ سڏجي ٿو. پير صدرالدين ان سلسلي جو هڪ نالي وارو شاعر ٿي گذريو آهي.

سومرن کان پوءِ سما (1351-1520ع) حاڪم ٿيا. انهيءَ دَور ۾ به ڪي بيت ملن ٿا. جن ۾شيخ حماد، اسحاق آهنگر، شيخ احمد، شيخ چُوهڙ ۽ ماموئي فقيرن جا بيت اهم آهن.انهيءَ دَور ۾ قاضي قادن هڪ وڏو شاعر ٿي گذريو آهي، جنهن زندگيءَ جو پويون عرصو ارغونن جي دَور ۾ گذاريو. قاضي قادن جا پهريائين ست بيت هٿ آيا، پر 1976ع ۾ سندس سَوَ کان مٿي بيت هٿ آيا آهن.

ارغون دَور (1555-1520ع) ۾ قاضي قادن کان پوءِ پير محمد لکوي، عثمان احساني، مخدوم نوح سرور، لطف الله قادري ۽ شاهه ڪريم جا نالا اهم آهن، جن جي ڪلام ۾ تصوف مکيہ موضوع آهي، پر انهن وقت جي حالتن ۾ عام ماڻهن جي ڏکن سُکن کي بہ موضوع بڻايو آهي. شاهه ڪريم انهيءَ دَور جو وڏو شاعر آهي، سندس 93 بيت هٿ آيا آهن.

انهيءَ کان پوءِ ڪلهوڙن جي حڪومت جو دَور (1783-1701ع) شروع ٿيو. ميان يار محمد ڪلهوڙو اُتر سنڌ تي حاڪم هو ۽ 1737ع تي سڄي سنڌ جا حاڪم ٿيا. جيڪو عرصي جي لحاظ کان تہ فقط 83 سال هليو، پر ان دَور ۾ سنڌي ادب ۾ گهڻو واڌارو ٿيو. شاهه عبداللطيف ڀٽائيؒ هن دَور جو عظيم شاعر آهي. سندس ڪلام جو ڪتاب ”شاهه جو رسالو“ سنڌي ٻوليءَ جو لافاني دستاويز آهي. شاهه سائين صحيح معنيٰ ۾ هڪ آفاقي شاعر آهي. هن دَور جي ٻين عالمن؛ شرعي ۽ ديني مسئلن تي بہ شاعري ڪئي آهي. انهن عالمن ۾ مخدوم ضياءُ الدين، مخدوم ابوالحسن، مخدوم محمد هاشم اهم آهن. مخدوم ابوالحسن جو ڪتاب ’مقدمة الصلواة‘ 1700ع ۾ لکيو ويو. جيڪو ”مخدوم ابوالحسن جي سنڌي“ جي نالي سان مشهور ٿيو. ان دَور ۾ بيتن ۽ وائين سان گڏ الف اشباع جي صنف بہ رائج ٿي. شاهه لطيف جي وڏن توڙي ننڍن همعصرن ۾ ميون شاهه عنات رضوي، صوفي شاهه عنايت شهيد، خواجہ محمد زمان، ميون عيسو ۽ تمر فقير، روحل فقير۽ مراد فقير اهم شاعر آهن.

ٽالپرن جي دَور ۾ جنهن شاعر کي عام مقبوليت حاصل ٿي، اهو سچل سرمست آهي. ڪيس هفت زبان شاعر سڏيو ويندو آهي. سندس ڪلام جو نمايان گڻ رندي، بيباڪي ۽ سرمستي آهي. خليفو نبي بخش قاسم ۽ سامي وڏا شاعر ٿي گذريا آهن. جمن چارڻ، مخدوم عبدالرؤف ڀٽي، ميان سرفراز ڪلهوڙو ۽ صادق فقير، عبدالرحيم گرهوڙي، دلپت بہ انهيءَ دَور جا اهم شاعر آهن. ٽالپر دَور جو هڪ ٻيو وڏو شاعر سيد ثابت علي شاهه آهي. جنهن مرثيي جي صنف سنڌي شاعريءَ ۾ رائج ڪئي.

1843ع ۾ انگريزن سنڌ تي قبضو ڪيو. انهن سنڌي زبان لاءِ بہ هڪ پاليسي ناهي، جنهن هيٺ تعليم لاءِ مادري زبان کي اهميت ڏني وئي. سنڌيءَ لاءِ هڪ رسم الخط مقرر ڪرڻ لاءِ ڪاميٽي جوڙي وئي. جنهن 1853ع ۾ هڪ رسم الخط

منظور ڪيو، جيڪو اڄ به رائج آهي. انگريزن جي دَور ۾ سنڌي ٻوليءَ صحيح معنيٰ ۾جديد دور ۾ پير پاتو ۽ درسي ڪتاب تيار ڪيا ويا. ان سان گڏوگڏ ڪيترا ئي ادبي ڪتاب لکيا ويا ۽ ترجمو پڻ ڪيا ويا. ديوان ننديرام، اڌيرام، ڪانن داس، ميران محمد شاهه (اول) ۽ ديوان ڪوڙومل انهيءَ دَور جا اهم ليکڪ آهن. انهيءَ دَور ۾ نثر ۾ گهڻو ڪجهه لکيو ويو. ڪهاڻي، ناول، ناٽڪ ۽ مضمون جهڙين نثري صنفن کي سنڌي ٻوليءَ ۾ رائج ڪيو ويو. مرزا قليچ بيگ ان دَور جو تمام وڏو نالو آهي. هن نثر توڙي نظم ۾ سوين ڪتاب لکيا آهن. سندس موضوعن جو دائرو ڏاڍو وسيع آهي. شايد ئي ڪو اهڙو موضوع هجي، جنهن تي مرزا صاحب نه لکيو هجي. ڏيارام گدومل،نولراءِ، جيٺمل پرسرام، پرمانند ميوارام، پيرومل مهرچند، لالچند امرڏنومل، دين محمد وفائي، ڊاڪٽر گربخشاڻي، محبوب علي چنا، مولائي شيدائي، حڪيم فتح محمد سيوهاڻي ۽ عبدالحُسين شاهه موسوي انهيءَ دَور جا اهم نثرنگار ٿي گذريا آهن.

علم عروض تي شاعريءَ جو بنياد ته اڳ ۾ پئجي چڪو هو، پر ميرن ۽ انگريزن جي دَور ۾ انهيءَ وڌيڪ ترقي ڪئي. سنڌي شاعريءَ ۾ غزل، قصيدي، رباعي ۽ مثنويءَ جهڙيون صنفون رائج ٿيون. خليفو گل، آخوند قاسم، فاضل شاهه، غلام محمد گدا، محمد هاشم مخلص، مير عبدالحُسين سانگي، حافظ حامد، محمد بخش واصف ۽ هدايت الله نجفي انهيءَ دَور جا نمايان شاعر ٿي گذريا آهن. ڪشنچند بيوس ، ڪيئلداس فاني، عبدالڪريم گدائي، ۽ حيدر بخش جتوئيءَ سنڌي شاعريءَ کي هڪ نئون موڙ ڏنو.

انگريزن جي دَور ۾ خود انگريزن ۽ ٻين يورپي ڪامورن سنڌي زبان، ويا ڪرڻ، لغت، سنڌي ادب، سنڌ جي تاريخ ۽ ٻين موضوعن تي انگريزيءَ سان گڏ سنڌيءَ ۾ به ڪتاب لکيا.

1947ع ۾ پاڪستان ٺهيو ۽ سنڌي ادب جي اوسر ۾ مانار آئي، پر پوءِ سنڌي اديبن، عالمن ۽ شاعرن انهيءَ مانار کي ٽوڙڻ لاءِ هڪ تاريخي جدوجهد جو آغاز ڪيو ۽ ان ۾ سوڀارا ٿيا. ان دَور ۾ نثري توڙي شعري تخليقن جو معيار اعليٰ آهي. هڪ پاسي روايتي شاعريءَ ۾ مخدوم طالب المولیٰ، ڊاڪٽرابراهيم خليل، محمد خان غني، حافظ عبدالله بسمل، غلام احمد نظامي ۽ ٻيا سنڌي شاعريءَ ۾

پنهنجي تخيل کي منتقل ڪري رهيا هئا. تہ ٻئي پاسي شيخ اياز، تنوير عباسي، شمشيرالحيدري، نياز همايوني، بردو سنڌي، نعيم دريشاڻي، امداد حُسيني ۽ استاد بخاري جديد سوچ کي شاعريءَ ۾ پلٽي رهيا هئا. محمد خان مجيدي، سرويچ سجاولي،ابراهيم منشي، عبدالحڪيم ارشد، راشد مورائي، مير محمد پيرزادو، انور پيرزادو، قمر شهباز ۽ سحر امداد بہ ان دَور جا اهم نالا آهن.

انهيءَ دَور ۾ نثري صنفن ۾ ڪهاڻيءَ کي وڏي مقبوليت حاصل ٿي. ڪهاڻين ۾ سنڌ جي مسئلن ۽ عام جيوت تي لکيو ويو. جمال ابڙو،اياز قادري، غلام رباني آگرو، نجم عباسي، رشيد ڀٽي، حفيظ شيخ ۽ ٻين نئين سنڌي ڪهاڻي جو بنياد رکيو.نسيم احمدکرل، آغا سليم، رشيده حجاب، علي بابا، قاضي خادم، ماهتاب محبوب، امرجليل، غلام نبي مغل، ماڻڪ، حميد سنڌي، شوڪت شورو، عبدالقادر جوڻيجو، مشتاق شورو، نورالهديٰ شاھ،خيرالنساءِ جعفري، ممتاز مهر، رحمت الله ماجوني، تانيا ٽيبو،رعنا شفيق ڪهاڻيءَ جي انهيءَ روايت کي اڳتي وڌايو.

تنقيد، تحقيق توڙي ترجمي جي ڏس ۾ موجوده دَور سنڌي ادب لاءِ بيحد اهميت وارو آهي. جي. ايم سيد، پيرحسام الدين راشدي، علامہ غلام مصطفيٰ قاسمي، ڊاڪٽر نبي بخش خان بلوچ، محبوب علي چنا، ڊاڪٽر غلام علي الانا، ڊاڪٽر الهداد ٻوهئي، مولانا غلام محمد گرامي ، ڊاڪٽر ممتاز پٺاڻ، ڊاڪٽرعبدالڪريم سنديلي، رسول بخش پليجي، محمد ابراهيم جوئي، محمد عمر چند، سراج ميمڻ ۽ ڊاڪٽر فهميده حُسين جون ان ڏس ۾ نمايان خدمتون آهن.اڄ بہ سنڌي ٻوليءَ ۾ ٻاراڻو ادب، تخليقي ، تحقيقي ۽ تنقيدي ادب سرجي رهيو آهي، جنهن ۾ شاعريءَ سان گڏ ڪهاڻيون، ناول، مضمون، ڊراما، سفرناما ۽ ٻيون صنفون اچي وڃن ٿيون.

مشق

(الف) هيٺين سوالن جا جواب ڏيو:

1. سنڌيءَ ۾ قرآن شريف جوپهريون ترجمو ڪهڙي دَور ۾ ٿيو؟
2. سنڌيءَ ۾ عظيم رزميو ڪنهن جوڙيو؟
3. اسماعيلي مبلغن جي ڪلام کي ڇا ٿو سڏجي؟

4 سمن جي دَور جو وڏو شاعر ڪير آهي؟

5 ڪلهوڙن جي دَور جو وڏو شاعر ڪير آهي؟

6 مخدوم ابوالحسن جي ڪتاب جو نالو ڇا آهي؟

7 سنڌي ٻوليءَ صحيح معنيٰ ۾ جديد دَور ۾ ڪڏهن پير پاتو؟

8 سنڌي ٻوليءَ جو هاڻوڪو رسم الخط ڪهڙي سال منظور ڪيو ويو؟

(ب) موجوده دَور جي ڪن به ٽن جديد شاعرن جا نالا لکو:

(ج) موجوده دَور جي ڪن به ٽن ڪهاڻيڪارن جا نالا لکو:

(د) هيٺين لفظن جي معنيٰ لکو ۽ اُهي جملن ۾ ڪم آڻيو:

آڳاٽي ابتدائي همعصر وسيع جدوجهد جيوت

ڳُڻ جديد نمايان رزميو جتن

(ھ) هيٺين مان صحيح جواب چُونڊيو:

1 اسماعيلي مبلغن جي ڪلام کي سڏجي ٿو.

(1) ڳاھَ (2) ٻَيِتَ (3) ڪافي (4) گِنان

2 ’مقدمة الصلوٰة‘ ڪتاب لکيل آهي.

(1) مخدوم معين ٺٽوي (2) مخدوم عبدالرؤف ڀٽي

(3) مخدوم ابوالحسن سنڌي (4) مخدوم عبدالرحيم گرهوڙي

3 موجوده سنڌي رسم الخط رائج ٿيو.

(1) 1843ع ۾ (2) 1857ع ۾ (3) 1853ع ۾ (4) 1866ع ۾

(و) ’لافاني‘ ۾ ’لا‘ اڳياڙي ملائي ٻئو لفظ ٺاهيو ويو آهي. ’لا‘ جي معنيٰ آهي ’نه‘. لافاني جي معنيٰ ٿي ’جنهن کي فنا نه هجي‘ توهين ’لا‘ اڳياڙي وارا ڪجهه ٻيا لفظ لکو ۽ انهن جي معنيٰ به لکو.

مرزا قليچ بيگ

ولادت: 1853ع وفات: 1929ع

مرزا قليچ بيگ ولد فريدون بيگ 1853ع تي ٽنڊي نوڙهي،حيدرآباد سنڌ ۾ ڄائو. سندس وڏا اصل گرجستان (روس) جا هئا، پاڻ پرائمري تعليم ٽريننگ ڪاليج فار مين حيدرآباد سنڌ جي اسڪول مان ورتائين. انگريزي تعليم نوولاديا اڪيڊمي حيدرآباد سنڌ ۾ پرايائين. مئٽرڪ لاءِ ممبئي پڙهڻ ويو.

سڀ کان پهرئين فارسي استاد جي نوڪري ڪيائين ۽ پوءِ روينيو کاتي ۾ ڪلارڪ ٿيو ۽ ترقي ڪندو مختيارڪار ٿيو. ڊپٽي ڪليڪٽر جو عهدو ماڻي 55 سالن ۾ رٽائرمينٽ ورتائين.

مرزا قليچ بيگ چاهتر (76) سالن جي ڄمار ۾ چار سو ايڪهٺ (461) ڪتاب لکيا. جن ۾ ناٽڪ، ڊراما، لطيفيات،مضمون، ناول، آتم ڪهاڻي ۽ شاعريءَ جا ڪتاب اچي وڃن ٿا. مرزا قليچ بيگ گهٽ ڪري هر موضوع تي ڪتاب لکيا آهن. سندس ادبي ڪم تي کيس ’شمس العلماء‘ جو انگريز راڄ ۾ اعزاز مليو. مرزا قليچ بيگ سنڌي، انگريزي، فارسي، اردو ۽ بلوچي ٻولين ۾ ڪتاب لکيا آهن. جن ۾ طبع زاد ۽ ترجما اچي وڃن ٿا.

مرزا قليچ بيگ 3 جولاءِ 1929ع ۾ وفات ڪئي. سندس مزار بلند شاهه مقام، ٽنڊي نوڙهي، حيدرآباد سنڌ ۾ آهي.

سچائي

سکيا جي حاصلات

تحرير جي فکري ۽ فني خوبين ۽ اوڻاين کان آگاهه ٿي سگهي. نون لفظن جي معنيٰ لکي جملن ۾ ڪم آڻي سگهي. اصطلاح جي باري ۾ ڄاڻي سگهي. ڪنهن مضمون لکڻ وقت پنجن کان متي پيراگرافن ۾ پنهنجي مشاهدن، ڄاڻ، تجربن ۽ تخيل جي حوالي سان جامع انداز ۾ سمورن رخن جو احاطو ڪري سگهي. روزاني زندگي جي تجربن، مشاهدن ۽ واقعن جي حوالي سان مڪالما، يادگيريون ۽ ڊائري لکي سگهي.

تون، جيڪو سچ جي سُونهن تي عاشق آهين ۽ انهيءَ سادگي ۽ صفائيءَ تي موهيو وتين، سو انهيءَ پنهنجي محبوب جي پچر متان ڇڏين ۽ انهيءَ سان سچو رهندو آءُ. انهيءَ سان نينهن نياڻ ڪري نيت توکي عزت ۽ ايمان حاصل ٿيندو. سچي جي زبان سندس دل ۾ ڪتل آهي. جيڪو هُو ڳالهائي ٿو تنهن ۾ ڪوڙ ۽ ٺڳيءَ جو نشان ئي ڪونهي. ڪوڙ ڳالهائڻ مهل هُو ڏاڍو شرمندو ٿو ٿئي ۽ هن جو من منجهيو پوي پر سچ ڳالهائڻ مهل هُو ڏاڍو عقل ۽ هوش وارو پيو ڏسڻ ۾ اچي. هُو مڙسن وانگي پنهنجي عزت بچائڻ ۽ چال چلت ثابت ڪرڻ لاءِ محبت ڪري ٿو، باقي ڪوڙي ۽ ڍونگي ماڻهوءَ جي ڳالهه تي هو خيال ئي نٿو آڻي ۽ انهيءَ کان نفرت ڪري ٿو.هُو پاڻ سان سچو رهي ٿو، هن کي ڪنهن به ڪم ۾ حيراني يا پريشاني ڪانه ٿي ٿئي. سچ ڳالهائڻ ۾ هُو ڏاڍو همت وارو آهي، باقي ڪوڙ ڳالهائڻ کان هُو ڏاڍو ڊڄي ٿو.

مڪر ۽ فريب ڪرڻ هن جو وَڙُ ناهي، هن جي وات جا لفظ هن جي دل جي خيالن سان موافق آهن، يعني هن جي دل ۽ زبان هڪجهڙي آهي. انهيءَ هوندي به هُو ڏاڍي احتياط ۽ خبرداريءَ سان وات پٽي ٿو. هُو پهرين خيال ڪري ٿو ، پوءِ جيڪي برابر ڄاڻي ٿو ۽ مناسب سمجهي ٿو، سو ڳالهائي ٿو. هُو سچيءَ دل سان دوستن وانگي صلاح مشورو ڏئي ٿو. هُو بي حجاب تي عتاب ۽ فهمائش ڏئي ٿو ۽ جيڪو انجام ڪري ٿو سو ضرور پورو ڪري ٿو.

ڪوڙي ۽ ٺڳ جي دل سندس ڇاتيءَ ۾ لڪل رهي ٿي. هُو پنهنجي ڳالهه سچ جي لباس ۾ لڪائي ٿو، پر دل جو مطلب رڳو اهو اٿس ته ٺڳي ڪريان. هُو ڏک مهل کِلي ٿو ۽ خوشيءَ مهل روئي ٿو ۽ جيڪي واتان ڪچندو تنهن جي ڪابه معنيٰ يا حقيقت نه هوندي. هُو اَنڌي کُوئي وانگي هميشه اونداهيءَ ۾ پيو ڪم ڪندو ۽

پائيندو ته ڪيس ڪوبه جوکو ڪونهي، پر ذينهن جي روشنائيءَ ۾ ان جا حوصلا خطا ٿيو پون ۽ جيڪا ڏوڙ مُنهن ۾ پويس ٿي سا ظاهر ظهور پيئي ڏسجي. هُو هميشه پنهنجا ڏينهن روڪ ۽ بندش ۾ پيو گذاري. هن جي زبان ۽ هن جي دل سدائين پاڻ ۾ مخالف آهن. هُو متا پيو هٽي ۽ محنت پيو ڪري ته ماڻهوڪيس سچو سمجهن پر پاڻ کي ڪوڙ ۽ نڱيءَ جي خيالن ۾ ويڙهيندو وڪوڙيندو وڃي.

اڙي بي عقل، اڙي جاهل! جو پيو پاڻ لڪائڻ لاءِ عذاب سهين ۽ محنتون ڪرين، جيڪو پاڻ کي ڏيکارڻ لاءِ سعيو تو ڪرين تنهن جي نسبت ته هي تڪليفون تمام سخت اٿئي. ڏاها ماڻهو تنهنجي نڱي ۽ ڪوڙ تي کِلندا ۽ جڏهن اهو ڪوڙ جو پوش لهي پوندءِ، تڏهن سارو جهان توتي ننوليون ڪندو ۽ توکي ڌڪاريندو.

('تهذيب اخلاق' تان ورتل)

مشق

(الف) هيٺين سوالن جا جواب ڏيو:

1 سچائيءَ جا ڪهڙا ڪهڙا فائدا آهن؟

2 مرزا قليچ بيگ جي سبق 'سچائي' مان اسان کي ڪهڙي نصيحت ملي ٿي؟

3 اسان کي پنهنجي زندگي ڪهڙي ريت گذارڻ گهرجي؟

(ب) هيٺين لفظن جي معنيٰ لکو ۽ جملن ۾ ڪم آڻيو:

پچر سُونهن نينهن مڪر موافق فهمائش نسبت سعيو ننولي

(ج) هيٺين اصطلاحن جي معنيٰ لکو ۽ جملن ۾ ڪم آڻيو:

* ڳاٽ اوچو ڪرڻ * ڪؤنس ڪرڻ * ٻٽاڪون هڻڻ

(د) پنهنجي زندگيءَ جو ڪو به يادگار واقعو لکو.

سرگرمي:

☜ ’سچائي‘ جي موضوع تي پنهنجن لفظن ۾ هڪ مضمون لکو.

ياد رکو ته:

اصطلاح عربي لفظ ’صلح‘ مان ورتل آهي. لفظن جي اهڙي فعلي صورت جنهن جي معنيٰ يا مُراد لغوي لحاظ کان هٽي ڪري سماجي هجي ته ان کي اصطلاح چئبو آهي.

جيئن: اپ قاڙڻ = بڻاڪون هٽڻ.

جڏهن ته لغوي يا سڌي سنئين معنيٰ رکندڙ ساڳي صورت وارو لفظ ’محاورو‘ سڏبو آهي.

جيئن: منڙو ڳالهائڻ = سنو ڳالهائڻ.

پيرومل مهرچند آڏواڻي

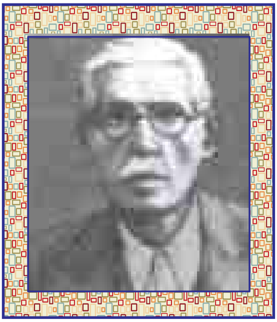

جنم: 1875 ع

لاڏاڻو: 1950 ع

پيرومل مهرچند آڏواڻي 1875 ع تي حيدرآباد سنڌ ۾ ڄائو. سنڌي ٻولي ۽ ادب جو ناميارو محقق، لطيف شناس، اديب، شاعر، مضمون نگار ۽ ناٽڪ نويس هو. هُن ڪيترائي ڪتاب لکيا، جن ۾ 'قديم سنڌ'، 'سنڌي ٻوليءَ جي تاريخ' ۽ 'وڏو سنڌي ويا ڪرڻ' اهم ڪتاب آهن. 'نؤبهار' سندس شاعريءَ جو ڪتاب آهي. شاعريءَ ۾ 'غريب' تخلص ڪم آندو اٿس. درسي ڪتابن ۾ ٻه سندس ڪيترائي نظم ڇپيل آهن.
پيرومل 1950 ع ۾ لاڏاڻو ڪري ويو.

ڪاھوءَ جو دڙو

سکيا جي حاصلات ڪنھن بہ تحرير جي حاصل مطلب، لفظي، فڪري ۽ فني خوبين کان آگاھ ٿي سگھي. ڪنھن نئين متن کي سمجھي حقيقتن تي ٻڌل سوالن جا جواب ڏئي سگھي. نون لفظن جي معنيٰ لکي جملن ۾ ڪم آڻي سگھي. ضمير خالص جي قسمن بابت ڄاڻي سگھي. لفظن جا اشتقاق ڪري سگھي. روزاني زندگيءَ جي تجربن، مشاھدن ۽ واقعن جي حوالي سان مڪالما، يادگيريون ۽ ڊائري لکي سگھي.

سنڌ ۾ ڪي اھڙا ھنڌ آھن جي اڳي گھڻو وسيل ھئا، ۽ پوءِ غيرآباد ٿي، وري آباد ٿيا آھن. اھڙو ھڪ مثال ھاٺوڪي شھر ميرپورخاص وارو طرف آھي. سن 1793ع ڌاري، سنڌ جي ميرن جڏھن حڪومت جو ورھاڱو ڪيو، تڏھن اھو پاسو ماڻڪاڻي ميرن کي مليو. سن 1806ع ۾، مير علي مراد ٽالپر ماڻڪاڻيءَ اتي شھر ٻڌايو، جو سندس نالي پنيان 'ميرپور'، يعني مير جو شھر سڏجڻ لڳو. مير شير محمد خان ٽالپر، جنھن کي سن 1843ع ۾ چارلس نيپيئر دٻي (ناريجن جوڳوٺ) واري لڙائيءَ ۾ شڪست ڏني، سو اڪثر گذاريندو ئي اُتي هو، ۽ سندس پويان اڄ تائين اتي رھن ٿا. ھيءُ شھر اصل ننڍو ھو ۽ پوءِ انگريزن جي صاحبيءَ ۾ وڌيو. سن 1900ع ۾ جمڙائو واھ کليو تہ ميرپور جو نئون شھر ٻَڌو، ۽ اصلوڪي شھر جي ويجھو جيڪي غيرآباد پٽ ھئا، سي وسي ويا. ٿرپارڪر ضلعي جي آفيس، عمرڪوٽ ۾ ھئي. سن 1906ع ۾ اھا ڦيرائي ميرپورخاص ۾ ڪيائون، تہ نيون آفيسون ۽ نوان بنگلا نھيا ۽ بازار بہ نئين نھي. ائين ھڪ مان بہ شھر ٿي پيا. ٻيئي شھر گڏيا پيا آھن تہ بہ ھاٺوڪي شھر کي 'ميرپورخاص' ۽ اڳين شھر کي 'ميرپور پُراڻي' چون ٿا.

ھي تہ ٿيو ھاڻوڪو احوال، پر عيسوي ارڙھين صديءَ ۾ اھو شھر اصل ھوئي ڪونہ. تنڌي الھيار کان وني ويندي عمرڪوٽ تائين رڳو واريءَ جا ڍڳ لڳا پيا ھوندا ھئا، ۽ اتي ڪنگ پيا رَڙندا ھئا، يعني سُڃ لڳي پيئي ھوندي ھئي. پر اھو وارياسو پاسو عيسوي ارڙھين صديءَ کان اڳي ڪجھ قدر وسيل ھو يا نہ، تنھن ڳالھ جو سنڌ جي تاريخ ۾ ذڪر ئي ڪونھي. ويجھڙائيءَ (1910ع) ۾، سنڌ جي تاريخ جو گم ٿيل ورق لڌو آھي، جنھن مان نہ رڳو ميرپور، پر سڄيءَ سنڌ جي آڳاٽي اوج جو اھڃاڻ ڪجھ قدر ملي ٿو.

سنڌ ۾ جڏهن ڪاهوءَ نالي هڪ راجا، هاٿوڪيءَ ميرپورخاص طرف راڄ ڪندو هو. ڪاهوءَ جو شهر، پراڻي ميرپورخاص کان شروع ٿي، ڪيتري ئي پنڌ ۾ هليو ٿي ويو. هڪ ياڳي کي انهيءَ راجا جي نالي پنيان 'ڪاهُو بازار' ڪري ڪوٺيندا آهن. اڄ تائين شهر جي بازار جي پري، اُتر طرف، هڪ ويرانو آهي، جو 'ڪاهوءَ جو دڙو' سڏجي ٿو. اهو دڙو، انگريزن جي صاحبيءَ ۾ پهريون گهمرو جنرل جان جيڪب کوٽايو هو. (جيڪب آباد جو شهر، اڳي 'خانڳڙهه' سڏبو هو، ۽ هاڻ هن صاحب جي پنيان سڏجي ٿو.) هو اڳي ڪئپٽن هو ۽ مياڻيءَ واريءَ لڙائيءَ ۾ ميرن سان لڙيو هو. هو 57-1856ع ڌاري سنڌ جو ڪَڇيءَ طرح ڪمشنر مقرر ٿيو ته سنڌ جا کي قديم هنڌ کوٽايائين؛ جو اهڙين کوجنائن جو البت شوق هوس. 'ڪاهوءَ جو دڙو' کوٽايائين ته ڪا عجيب غريب شيءِ هٿ ڪانه آيس. شايد رڳو ڏڙا وَلايا هئائين، پر هيٺ گهٽو اونهو ڪونه کوٽايو هئائين.انهيءَ مان ايترو ٿيو جو انهيءَ وَليل هنڌ برسات پوڻ ڪري، بعضي ٿورا جهونا سِڪا ۽ بعضي سون جا ذرا پڌرا ٿي بيهندا هئا.

سن 1859ع ۾، ٿرپارڪر ضلعي ۾ کي جنگي عملدار هن پاسي آيا ۽ هن دڙي جي سُڌ پين. انهن عملدارن مان هڪڙو آنربل جيمس گبس هو، جو چوي ٿو ته "27 جنوري 1859ع ۾، اسان کي پڪين سرن جو نهيل هڪ ڊنل ٿُل هتي نظر آيو. اسان اهو هنڌ صفا ڪرايو ته هيٺ زمين ۾ هڪ ڪوٺي نظر آئي، جنهن مان هڪ نهايت عمدو مٽيءَ جو جڙيل ٿانءُ مليو، جو ڪوزي جي نموني هو؛ باقي بيا ته رڳو سروٽا ۽ جنبوٽا هئا." اهو عمدو ڪوزو اڄ تائين ڪراچيءَ جي عجائب خاني ۾ رکيل آهي.

سن 1900ع ۾، جوڌپور- بيڪانير ريلوي لاءِ ننڍي پٽي وارو رستو نهيو، ته ڪم ڪندڙ مزورن اهو ڪوٺي، ان مان سِرون ڪڍي ڪتب آنديون، جن مان ڪن تي ڪاشيءَ جو عمدو ڪم ٿيل هو. اهڙيءَ طرح، رڳو سِرن ڪڍڻ جي ارادي سان دڙي کي ڪجهه قدر کوٽيائون، ته ٻه سهٽا ۽ عجيب پُتلا دڙي مان لڌائون. اهي پُتلا سرڪار ڪنيا ۽ انهن بابت اهو رايو ظاهر ٿيو ته: عيسوي چوٿين يا پنجين صديءَ جا نهيل ٿا ڀانئجن! انهيءَ وقت ٻه اها ڳالهه ڪنهن کي من نڪا چِٽ هئي، ته دڙي ۾ ڪا مالي دٻيل آهي.

سن 10- 1909ع ۾، مسٽر مئڪنزي، ٿرپارڪر ضلعي جو ڊپٽي ڪمشنر هو. هن کي ازخود اهو خيال آيو تہ هن دڙي مان جو بعضي سِڪا ۽ پُتلا لڀن ٿا، سو ضرور اندر ڪجھ مال آهي. پوءِ تہ پنهنجي من جي اُٽڪڻ لاهڻ لاءِ ونئي لکپڙھ هلايائين. آخر آرڪيالاجيڪل سروي جو سپرنٽينڊنٽ، مسٽر هينري ڪزنس آيو، جنهن اچي اهو دڙو کوٽايو. مسٽر ڪزنس بہ ڏينهن ڪن رهي هليو ويو، ۽ موٽي مارچ 1910ع ۾ آيو.انهيءَ وچ ۾ مزورن مهينو ڪن پئي دڙو کوٽيو. آخر ٻُڌ ڌرم وارن جو هڪ جهونو ڏيورو کلي ظاهر ٿي بيٺو، جنهن کي ’استوپا‘ ڪري سڏين ٿا. ڌرتيءَ ۾ دٻيل ڏيورو ظاهر ٿيو تہ ميرپورخاص ۾ ميلو مچي ويو، سنڌ جو ڪمشنر، ٿر جو ڊپٽي ڪمشنر ۽ ٻيا ڪيترا سرڪاري عملدار اچي مڙيا، پر رعيتي ماڻهو بہ ڪتان ڪاهي آيا، جو اها ڳالھ سنڌ جي سيني اخبارن ۾ ڇپجي پڌري ٿي هئي. هتي انهيءَ دڙي جو اکين ڏٺو احوال ڏجي ٿو. جو مسٽر ڪزنس جي رپورٽ سان پيٽيو ويو آهي.

’ڪاهوءَ جو دڙو‘، اٽڪل ٽيھ ايڪڙ زمين جا والاري بيٺو آهي. انهيءَ سموريءَ ايراضيءَ ۾ رڳو دڙا لڳا پيا آهن، جي ڪيتريقدر نڪراتن، سروٽن ۽ جنبوٽن سان ڇانيا پيا آهن. جيڪو ڏيورو يا مندر کوٽي ڪڍيائون، سَو پنجاھ- ٻاونجاھ فوٽ هر چورس ٿيندو. سندس پٽين جي چوڌاري نقشبندي ۽ وچ ۾ ڪانس آهن. پٽين ۾ گوتم ٻُڌ جون شڪليون آهن، جي ’ٽيراڪوٽا‘ (پڪل مٽيءَ) جون آهن. هڪ پُتلي جو رڳو ڌڙ ظاهر آهي. انهن پٽين تي نقش ٽيل پُتلن ۾ ڏس تہ گوتم ٻُڌ ٻيئي هٿ جوٽن تي رکيو، اکيون ٻوٽيو، ڌيان ۾ وينو آهي. ڏيوري جي جارن ۾ بہ گوتم ٻُڌ جا پُتلا هئا، اهي سڀ پڪيءَ مٽيءَ جا هئا، ۽ رنگ ڏنل هونِ.

’ڪاهوءَ جي دڙي‘ جو نہ رڳو مَٿُ کوٽايو هئائون، پر جيڪو ڏيورو اندران نڪتو، تنهن جي وچ مان بہ سِرون ڪڍيائون تہ هڪ ننڍو کوھ يا کڏ نظر آين. مال جيڪو هو سو اتي هو. انهيءَ کڏ جي مٿان بہ وڏا ڳرا پٿر رکيل هئا. اهي پٿر پاسيرا ڪيائون تہ هڪ بلوري شيشي ڇهن پاسن واري هٿ آين، جنهن جو تري وارو پاسو پڳل هو، جنهنڪري شيشيءَ کي اڏ ٽائين چاندي چڙهيل هئي، جا ڪَنجي ويئي هئي. شيشيءَ جو منهن جيئن مٽي تيئن سوڙهو هو: ۽ ان تي ڪَٽيل چانديءَ جي ٽوپي هئي، جنهن جي چوڌاري ٽامي جو ڪَٽيل چلو هو، جو ٽوپيءَ کي پختو جهليو بيٺو هو. انهيءَ شيشيءَ جي اندر هڪ چانديءَ جي ننڍي دٻلي، سنهي موم بتيءَ جي نموني

هئي، جنهن تي سونو ورق چڙهيل هو.انهيءَ ننڍيءَ دٻليءَ اندر وري ٻي دٻلڙي هئي، جا سڄي سوني هئي ۽ ڏيکھ ۾ اڌ انچ مس هئي. انهيءَ سوني دٻلڙيءَ کي ٻه ڍڪ هو ۽ منجهس ٿوري ڀڀوت پيل هئي. مسٽر ڪزنس جي خيال موجب اها ڀڀوت گوتم ٻُڌ جي سنک هئي: تنهنڪري ان کي اهڙيءَ خبرداريءَ سان سانديو هئائون.

ڪاهوءَ جي دڙي مان جنهن هنڌان شيشي لڌي، تنهن هنڌان هڪ ننڍي سوني منڊي ۽ ٿورا مالها جا داڻا به لڌا، جن مان ڪي ٻلور جا ته ڪي مرجان جا هئا ۽ متن ٿوري موتين جي جهانءِ به هئي. انهن داڻن جي پرسان ڌھ سِڪّا به هئا، اهي سِڪّا ايتريقدر ڪٽيل هئا، جو هٿ جي مهٽي سان ته نهيو، پر زمين تي گهڻَ سان به صاف تي نٽي سگهيا، جنهنڪري چئي نٿو سگهجي ته متن ڪهڙي شڪل يا لکيت هئي. هڪ ڳاڙهو نپو، پڪل مٽيءَ جو سجوئي سجو هو، جو شايد ڇُر وانگر ڪتب آڻيندا هئا. انهن شين سان گڏ ٿورا باسڻ، ٿورا ننڍڙا پُتلا ۽ هڪ وڏو شينهن جو پُتلو به هو. اُهي سيئي شيون بمبئيءَ جي عجائب خاني ۾ رکائڻ لاءِ مسٽر ڪزنس پاڻ سان بروقت ڪٽائي ويو.

اهو ڏيورو هاڻي سرڪار جي حفاظت هيٺ آهي. هن وقت ان جي پرسان پنجاھ ڪن سماڌيون آهن، جي دڙي کي وڏيڪ کوٽائڻ ڪان پوءِ ظاهر ٿيون هيون. هي سپ ڳالهيون ڏيکارين ٿيون ته: عيسوي چوٿين يا پنجين صديءَ ڌاري، جڏهن سنڌ ۾ ٻُڌ ڌرم جو زور هو، تڏهن سنڌ ڪنهن وڏي اوج کي رسيل هئي ۽ منجهس ڪاريگر به اهڙا قابل هئا، جن جي جُتيءَ ۾ اڄ ڪو مشڪل پير پائي سگهندو!

مشق

(الف) هينين سوالن جا جواب ڏيو:

1. ڪاهُوءَ جي دڙي جي کوٽائي ڪڏهنءَ ڪنهن شروع ڪئي؟
2. ميرپورخاص جو شهر، ڪڏهن ۽ ڪهڙيءَ طرح نهيو؟
3. ڪاهوءَ جو دڙو ڪهڙي دَور سان لاڳاپو رکي ٿو؟
4. ڪاهوءَ جي دڙي منجهان جيڪي عجيب غريب شيون لڌيون آهن، تن جو احوال لکو.

5 قديمآثارن جي گهمڻ وقت اسان کي ڪهڙين ڳالهين جو ڌيان رکڻ گهرجي؟

6 قديم آثارن جي حفاظت جو ۽ ڪيئن ڪرڻ گهرجي؟

(ب) هيٺين لفظن جي معنيٰ لکو ۽ جملن ۾ ڪم آڻيو:

ولايا ڏيورو مَٽُ سنک پيوت عجائب خانو ڄَرُ اهڃاڻ

(ج) هيٺين مان صحيح جواب چُونڊيو:

1 ڪاهُوءَ جو دڙو اٽڪل زمين والاري تو:

(1) ٽيھ ايڪڙ (2) ٽيٽيھ ايڪڙ (3) ٻٽيھ ايڪڙ (4) چٽيھ ايڪڙ

2 ڪاهُوءَ جي دڙي ۾ هڪ ڄهونو ڏيورو ظاهر ٿيو، جنهن کي سڏين ٿا:

(1) پُٽلا (2) اسٽوپا (3) جنبوٽا (4) ٽيراڪوٽا

3 ڪاهُوءَ جو دڙو پهرين کوٽايو:

(1) مسٽر هينري ڪزنس (2) جان جيڪب

(3) مسٽر مئڪنزي (4) چارلس نيپئر.

(د) 'ڪاهوءَ جي دڙي' تي مختصر نوٽ لکو.

(هہ) ضمير جي ستن قسمن مان هڪڙو قسم 'ضمير خالص' آهي، ضمير خالص جا وري ٽي قسم آهن. متڪلم، حاضر ۽ غائب. متڪلم معنيٰ 'ڳالهائيندڙ'. توهين هيٺ ڏنل 'واحد ضمير متڪلم' جي صورتن کي جمع 'ضمير متڪلم' ۾ ڦيرايو:

واحد	جمع
❁ آءٌ يا مان	....
❁ مون کي	....
❁ منهنجو	....
❁ مون کان	....

(و) هيٺ ڏنل متن پڙهي سوالن جا جواب ڏيو:

قديم آثارن جو مطلب آهي ’جهونا نشان‘. قديم آثارن بابت ڄاڻ حاصل ڪرڻ جي علم کي انگريزيءَ ۾ آرڪيالاجي(Archaeology) چئبو آهي. هن علم ذريعي ڪنهن پنڊپهڻ، پڙي،ڪتبي، عمارت ۽ انسان پاران ناهيل مختلف شين (اوزارن، زيورن ۽ سڪن وغيره) جي پرک ڪئي ويندي آهي. جنهن سان ڪنهن قوم جي تهذيب، تمدن ۽ ثقافت جي ڄاڻ ملي ٿي. قديم آثارن جي ماهر کي ’آرڪيالاجسٽ‘ چئجي ٿو.

سوال1. قديم آثارن مان ڇا مراد آهي؟

سوال 2. قديم آثارن مان ڪهڙيون شيون ملن ٿيون؟

سوال3. قديم آثارن جي ماهر کي ڇا چئبو آهي؟

(ز) اشتقاق، عربي لفظ آهي ۽ ’شقّ‘ مان ورتل آهي، جنهن جي معنيٰ لفظ کي ٽوڙي بنياد ۽ ان جي معنيٰ ڄاڻائڻ آهي. مثال طور جيڪڏهن ’مخدوم‘ لفظ جو اشتقاق ڪبو ته ان جو بنياد ’خدم‘ ٿيندو. لفظ ’مخدوم‘ مفعول جي وزن تي آهي. يعني ’جنهن جي خدمت ڪئي وڃي‘. جيڪڏهن لفظ مرڪب ٻِنو آهي ته ان کي ممڪن حد تائين ٽوڙبو، جيئن: سيد الشهداءِ. سيد = وڏو+ الشهداء = شهيد جو جمع يعني: ’شهيدن جو سردار‘.

اوهان هيٺ ڏنل لفظن جا اشتقاق ڪريو ۽ معنيٰ لکو.

عظيم الشان سرانجام صورتحال اشرف المخلوقات

سرگرمي: اوهان ڪو تاريخي ماڳ مڪان گهميو هجي ته ان جو احوال لکو ۽ ٻڌايو.

ياد رکو ته:

سنڌ ۾ ’ٻُڌ مت‘ جا ڪيترائي قديم آثار آهن، جن ۾ موهن جو دڙو، ڪاهوءَ جو دڙو، ٿُل مير رکڻ، سِرٽي ڪوٽ ۽ ٻيا شامل آهن. انهن ۾ شاندار اسٽوپا به آهن.

محمد اسماعيل عرساڻي

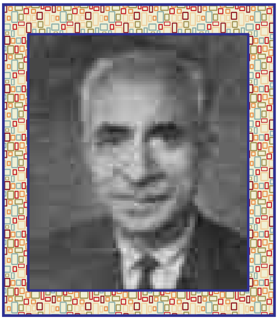

ولادت: 1906ع

وفات: 1986ع

محمد اسماعيل عرساڻي 1906ع تي هالا ۾ پيدا ٿيو. هُن ناٽڪ نويس، ڪهاڻيڪار، مضمون نگار ۽ ماهرِ تعليم طور پاڻ مڃرايو. سندس مضمونن جا ڪيترائي مجموعا شايع ٿيل آهن. جن ۾ ’بدنصيب ٽري‘، ’نقشِ عمل‘،’خيال خاطر‘، ’چار مقالا‘، ’نياريون وٿون‘ ۽ آتم ڪٿا ’سڪر سي ئي ڏينهن‘ مشهور ڪتاب آهن. سندس اڪثر مضمون پنهنجي افاديت ۽ علمي حوالي سبب تعليمي ۽ نصابي ڪتابن جو حصو بڻجندا رهيا آهن. محمد اسماعيل عرساڻي 1986ع ۾ وفات ڪئي.

وسڪارو

سکيا جي حاصلات

تحرير جي حاصل مطلب، لفظي، فڪري ۽ فني خوبين کان آگاھ ٿي سگھي. نئين متن کي سمجھي حقيقتن تي ٻڌل سوالن جا جواب ڏئي سگھي. نون لفظن جي معنيٰ لکي جملن ۾ ڪم آڻي سگھي. محاورن جي معنيٰ لکي سگھي. جملي جا ترڪيبي جزا ٻڌائي ۽ جملي جو چيد ڇُڙن ۾ ڪري سگھي. فقري بابت ڄاڻي، ان جي سمجھاڻي ڏئي سگھي. ڪنهن مضمون لکڻ وقت پنهنجن مشاهدن، ڄاڻ، تجربن ۽ تخيل جي حوالي سان جامع انداز ۾ سمورن رخن جو احاطو ڪري سگھجي. تحرير جي مرڪزي خيال، نُڪتي يا تصور تائين پهچي سگھي. ڪنهن اخبار يا ڪنهن ذميدار آفيسر کي درخواست ۽ روئداد/ ڪاروائي موڪلي سگھي.

کھڙي نہ ڪُپ ورندي ڏنائين! سچ پچ تہ هو بہ اَبھم ٻچڙو، مگر سندس وراڻيءَ منهنجا نپ ئي ناري چڙهيا. ٻارن جا امتحان وٺندي، سڄي ڄمار گذري ويئي اٿم، پر ھھڙو ٺُز جواب ڪڏھن ڪونہ مليم: سو بہ ھڪ ٽر جي ڇوڪر کان! ’ٻئي ڪتاب‘ جو مُندن جو سبق هو. ٻين ضلعن جي ڇوڪرن کان جڏھن پڇندو آھيان تہ ”سال ۾ مُندون ڪيتريون آھن، ڪھڙيون آھن؟“ تڏھن سيڪو طوطي وانگر چئي ويندو آھي تہ ”سائين، چار مُندون: سيارو، بھار، اونھارو ۽ سرءُ.“ وري جي پڇبو آھي تہ ”چئن مُندن ۾ چڱي مُند ڪھڙي آھي؟“ تہ نڪ ورندي ڏيندا آھن تہ ”سائين، بھار.“ پر ھن ٽر جي سادي سودي ٻار کان جڏھن پڇيم تہ ”پُٽ، سيني مُندن ۾ سٺي مُند ڪھڙي؟“ تڏھن سمجھو ٿا تہ ڪھڙو جواب ڏنو ھونڊائين! ٺڙ نپ چيائين تہ ”سائين! وسڪارو.“ ڪا گھڙي تہ ماٺ ۾ پئجي ويس، ڇڻ ڊَڪر اچي ويا. ڦُل مارڪون ڏنيونمانس. ڀلا، سندس جواب چو غلط سمجھان؟ جيڪڏھن ”بھار“ چوي تہ صحيح، نہ تہ ھرويرو غلط ڏيانس! ويچاري ٽري ٻار لاءِ سچ پچ تہ وسڪاري، يعني سارنگ کان سواءِ ٻي ڪھڙي مُند چڱي چئي ٿي سگھجي؟ بھار جون ڳالھيون تہ اُھي ڪن، جي ڪشميري يا انگلستاني ھجن، يا وري ٻين ٿڌن ملڪن جا رھاڪو ھجن، جن مُندان- مُند بھار جا جوڀن اکئين ڏٺا ھجن: وڻن ٻوٽن جو ڦوٽھڙو، ڦلواڙين ۾ رنگارنگي گلن ڦلن جي ٽڙڻ ۽ ڪِرڻ جو درشن، پنھنجي نيڻين نھاري ڏٺو ھجي، ۽ صبح شام چمنن ۽ باغن جو سَير ڪري ساءُ ورتو ھجي.

ويچارو ٽري، جا ڄاڻي تہ ڏار ڏار سُڳنڌ وارا گل ڪيئن ٿيندا آھن، ۽ باغ ۽ بھار ڪھڙين بلائن جا نالا آھن. ھن لاءِ تہ سموري خدا جي خدائيءَ ۾ وسڪاري کان وڌ ٻي ڪھڙي بھار آھي؟ ھزارين بھار جون مُندون وسڪاري مٿان گھوري ڦٽيون ڪجن.

ٿر جي بهار تہ بيشڪ آهي ئي وسڪارو. چاڪاڻ تہ چندون يا وسڪارو ٿئي سارنگ سانوڻ ۾، تنهنڪري چوڪري ويچاري سارنگ کي نالو ئي ’وسڪارو‘ ڏيئي ڇڏيو.

کهڙو نہ سيئين پارئين پورو نالو! ٿري ويچارا چون تہ ”سائين، اسان جو ملڪ آهي ئي ککر تي.“ ٻين ملڪن جي ماڻهن جون اکيون زمين ۾ هونديون آهن، پر اسان جا نيڻ آسمان ۾ کُتل هوندا آهن تہ ڪڏهن ٿي ڪاري گهٽا ڪرَ ڪٽي. وِڄ ڏسيو پيا وهسندا آهيون. نماڻا نيڻ کڻي، آڪاس ڏي لِيا پائي، لوچيندا آهيون، تہ ڪتان ڪا ککرن جي ڪَس ڏسڻ ۾ اچي ٿي! جيڪڏهن ويچارن ٿرين کي موڳهون پسيون تہ چوندا تہ اڄهي چندون آئيون. جي بادلن ۾ ڪنوٽين کيل ڪيا تہ بس، ٻُود ۾ اچي ڏوئا ڏيندا ۽ ڪجليا، ٻيجليا ۽ پانت پانت جا گيت ڳائيندا ۽ شڪراني جون گهگهريون رڌي، گهر گهر ورهائيندا. جڏهن اڳوندرو آب اُنو ۽ پَلر جي پالوٽ سان اڇ ئي اڇ ڏسڻ ۾ آئي، تڏهن وڃي سنگهارن کي سُڪ ٿيندو.

مطلب تہ مينهن وَسِي اوڪاٽو تہ ٻئي ڏينهن هاري هر هلٽ سوڏو، ٻنيءَ ڏي ٻج جي پاني کڻي، راهي ٿيندو. اسان جي ملڪ ۾ مينهن جو کهڙو قدر آهي؟ هتي تہ مينهن، ڪڏهن رحمت جي بدران قري زحمت ٿيو پوي: گپ چِڪ لڳيو وڃي، جايون جهڳيون ڊهيو پون، فصل ٻُڏيو وڃن، واهن ۾ گهارا پئجو وڃن، ڏهاڙيءَ جو ڪم ڪار روڪجو وڃي، ماڻهو کڪ ٿيو، ڪريم کي ڪُوڪارين تہ مينهن مانو ٿئي! پاڻيءَ جي نيڪال نہ هئڻ ڪري، پاڻي ڪِنو ٿئي، پوسل ڪري مڇر مَهو ٿئي، اُبس ۽ ڏُپ ساڙي، روڳ وڌي ۽ اگهائي اُسري. مطلب تہ واڌي ڪان گهاٽو گهٽو ٿئي. پر، ٿر جي وارياسيءَ زمين ۾ قسمين قسمين گاهہ ڦُٽن: ڳنڍِير، ڳمِڇيهو، چل، لُلر، لُنب، پُرت، مُرت، مانڌاٽو، مڪٽي، ٻُڪن، پنگري ۽ ٻيا انيڪ گاهہ اُپري پون، ۽ مال لاءِ مئو چارو موجود ٿيو پوي-

سُبحان الله! ٿر ويچارو آهي بہ سارنگ سان.

وسڪاري جي ڳاٽي ٿر کي اسان جي ملڪ جو ڪشمير چئجي تہ ڪوبہ وڌاءُ ڪونهي. ڪيئن نہ اُجايل خشڪ ريتيءَ تي مينهن پوڻ سان ساوا گاهہ اُڌمان ڏيئي اُٿندا آهن! سڄيون پِٽون، ماٿاريون، ٽڙڪول، ڳوچارون، ڏهرويئر، مڙها مڙهڪيون، ڊڙا، ڊڪيون، ڪيئن نہ ساوڪ سان سٽجي ويندا آهن! ساري ڌرتي جڻ تہ سائو وڳو ڍڪي، سوپياوان پيئي ڏسڻ ۾ ايندي آهي.

پلر جي پالوٽ سان ٽويا، ترايون، چاڄجي ۽ ڇُلڪي پوندا آهن. ڪڪن تي ريدارن جون رهاٽيون ۽ ڀِٽارين جون رنيون ۽ ٿاڌ هڪواريءَ ته هنئين کي ھرکايو ونن. وري وٽنڊڙ هير ٻه ته چِت چورايو وني! ڪهڙا ٻه سخت جُوها اچن يا اوهيڙا اُٺن، ته ٻه ٿر جي اُجايل واري، پاٽي پيئو وڃي. نه گپ ٿئي نه گارو، روڳ نه مڇرن جو مارو. جهولن ۽ لُڪن جي سَڙيل ۽ تتل واري، نريو ٺِنيو ٿيو پوي. پڪيون عمارتون ڪونه هجن جي ڍهي پون. هِتي ته رڳو چؤنرا ۽ چونڪيون، ڇَنا ۽ لانديون هجن ٿيون، جي ڊوپي اوجل ٿيو پون. ’مينهن وسي ٻه ڏينهن، ڇنا ٿمن ڇهه ڏينهن.‘ ڪکائن گهر ٿڌا ۽ ٿانئرا ٿي، سرڳ سمان ٿيو پون.

مطلب ته شاعرن جي سرتاج، شاهه عبداللطيف ڀٽائيءَ ؒ ٿر ۾ کي خوبيون ڏٺيون هيون، جن هِن قدرت جي سچي عاشق کي ٿر جي ڪک پن تي موهت ڪري وڌو هو، ۽ سُر سارنگ ۾ بيتڙڪ چئي ڏنائين ته:

سارنگ سار لهيج، الله لڳ اُجين جي،
پاٽي پُوڄ پَٽن ۾، ارزان انّ ڪريج،
وطن وسائيج، ته سنگهارن سُک ٿئي.

(’نياريون وٿون‘ تان ورتل)

مشق

(الف) هيٺين سوالن جا جواب ڏيو:

1. وسڪاري وقت، ٿر ۾ ڪهڙا ڪهڙا نظارا ڏسڻ ۾ ايندا آهن؟
2. ”ٻين جون اکيون زمين ۾ هونديون آهن، پر اسان جون اکيون آسمان ۾ هونديون آهن.“ ٿرين جي انهيءَ چوڻيءَ مان ڇا مراد آهي؟
3. ٿر جي ڪن گاهن جا نالا لکو.
4. ”مينهن وسي ٻه ڏينهن، ڇنا ٿمن ڇهه ڏينهن“ مان ڇا مراد آهي؟
5. ٿري ماڻهو پلر جي پاڻيءَ کي ڪيئن ڪم ۾ آڻيندا آهن؟
6. وسڪاري کان پوءِ ٿر واسي خوشي جو اظهار ڪيئن ڪندا آهن؟

(ب) هيٺين لفظن جي معنيٰ لکو ۽ جملن ۾ ڪم آڻيو:

وسڪارو چاچر پلر پالوٽ ڪُتل ڪُپ ياٺ ياٺ وِڄُ اَڄَ

(ج) لفظن جو اهڙو فقرو يا اهڙي فعلي صورت، جيڪا سِڌي معنيٰ رکي ته ان کي محاورو چئبو آهي. هيٺين محاورن جي سمجهاڻي ڏيو:

* وڄ ڏِسي وهسڻ * ڏَکر اچڻ * ڪپُ ورندي ڏيڻ
* بت ڪان بيزار ٿيڻ * نڪي نوڪي ونڻ

(د) جملي کي چيد ڪرڻ لاءِ ٻن حصن ۾ ورهائبو آهي. هڪ 'مبتدا' ۽ ٻيو 'خبر'.

جيئن: 1. خليل خط لکي ٿو. 2. هو ڪتاب پڙهندو آهي.

جملو	مبتدا	خبر
خليل خط لکي ٿو.	خليل	خط لکي ٿو.
هو ڪتاب پڙهندو آهي.	هُو	ڪتاب پڙهندو آهي.

اوهان هيٺ ڏنل جملن جو چيد ڪريو:

1- گهوڙو ڊوڙي ٿو.
2- ٻار راند ڪيڏن ٿا.
3- پکي اڏامي رهيا آهن.

سرگرمي:
- شاگردَ شهر جي ناظم ڏانهن پنهنجي علائقي جي صفائيءَ جي باري ۾ درخواست لکن.
- مينهن وسڻ کان پوءِ جو منظر پنهنجن لفظن ۾ لکو.

ليکراج ڪشنچند عزيز

جنم: 1897ع

لاڏاڻو: 1972ع

ليکراج ڪشنچند عزيز 1897ع تي حيدرآباد سنڌ ۾ ڄائو. سنڌس سڄاڻپ شاعري، مضمون نگاري ۽ ناٽڪ نويسي آهي. ليکراج ڪشنچند ڪيترن ئي موضوعن تي مضمون لکيا، جن ۾ ادبي، تهذيبي، اخلاقي ۽ سماجي وغيره اچي وڃن ٿا. 'ڪلياتِ عزيز' سندس شاعريءَ جو ڪتاب آهي. جڏهن تہ 'ادبي آئينو' سندس مضمونن جو ڪتاب آهي. ليکراج ڪشنچند عزيز 1972ع ۾ وفات ڪئي.

ساڻيھ جي سِڪ

سکيا جي حاصلات

- تحرير جي حاصل مطلب، لفظي، فڪري ۽ فني خوبين کان آگاھ ٿي سگھي.
- تحرير جي مرڪزي خيال، نُڪتي يا تصور تائين پهچي سگھي.
- حوالن بابت ڄاڻي ان جي سمجهاڻي ڏئي سگھي.
- ڪنهن به ادبي، علمي يا صحافتي موضوع تي پنهنجي وسيع مطالعي تجربي ۽ مشاهدي جي روشنيءَ ۾ بدنڌن آڏو درست اُچار ۽ لب **لهجي** سان پنج ڇهه منٽ زباني تقرير ڪري سگھي.
- ڪنهن به مضمون لکڻ وقت پنجن کان مٿي پيراگرافن ۾ پنهنجي مشاهدن ، ڄاڻ، تجربن ۽ تخيل جي حوالي سان جامع انداز ۾ سمورن رخن جو احاطو ڪري سگھي.
- ڪنهن واقعي جو اطلاع، رپورٽ جي صورت ۾ تيار ڪري سگھي.

جهڙيءَ طرح، هڪ مصيبت زده ئي ڄاڻي ٿو ته مصيبت ڇا آهي ۽ وِرهَ جي واڍوڙئي کي خبر آهي ته وڇوڙو ڪهڙي بَلا آهي، تهڙيءَ طرح، ساڻيھ جي سِڪ جو به انهيءَ کي ئي پَرو هوندو، جنهن گهر کان پري گھاريو هوندو. ساڻيھ جي سِڪ يا وطن جي حب اهڙي آهي، جو ڏيساورن ۾ هزار دولتون مِلن، بي انتها نعمتون هجن، طرحين طرحين جا عيش ۽ آرام ميسر ٿين، تڏهن به وطن جي بکن، ڏکن ۽ ڏاکڙن سان مَٽ ٿي نٿا سگهن. ڀيو ته بجاءِ خود رهيو، پر وطن ۾ سيني کان وڌيڪ اها گهٽي ۽ اهو پاڙو پيارو لڳندو، جتي پنهنجو گهر هوندو. مڙني گهرن کان اهو گهر وڻندو، جتي ماڻهو پلجي وڏو ٿيو هوندو ۽ ڪُلي ماڻّن کان اهي ماڳ پسند ايندا، جن سان نسبتون رهيون هونديون. ولايتن ۾ ڪهڙيون به خوشيون حاصل ٿين، ۽ ڪهڙيون به شگفتگيون صحبتون ملن، ته به وطن جي سَڪٽين سنگتُن ۽ غريباڻي گذران جي تُل نه تُري سگهنديون. ڇڻ ته قدرت وطن جي خاڪ ۽ پاڻيءَ کي گوهي، هي قالب ناهيو آهي، جو پرديس ۾ ڪيترن سُکن هوندي به، ساڻيھَ جي سِڪ دل تي داغ بڻجي ٿي پوي، ۽ وطن کان ٻاهر، جڏهن ڪڏهن به وطن جو ذڪر ٿئي ٿو، يا يادگيري پوي ٿي، يا وطن جي ڪا شيءِ ڏسجي ٿي، ته اهو داغ چِت ۾ اهڙو زور سان چٽڪي ٿو، جو سندس تاب کان پيون سپ فرحتون، ائين غائب ٿيو وڃن، جيئن سج جي روشنائيءَ کان سايو.

قدرتي طرح جسم لاءِ وطن جي هر شيءِ مفيد آهي. آبهوا، کاڌو پيتو، ويندي دوا درمل تائين سندس اثر رهي ٿو. ڏنو ويو آهي ته جڏهن ماڻهو ڏيهه ڏوري وطن ورندو آهي، تڏهن جيئن جيئن وطن کي ويجهو پوندو ويندو آهي، تيئن تيئن سندس دل جي درياءَ ۾

اُهي اُمنگن جون چوليون اُٿنديون آهن، جو ڪيترو نه گهرو گنڀير سياءُ وارو انسان هوندو، تڏهن به هڪ واريءَ اهي نظارا، جن سان آشنا هوندو، سي جڏهن نظر چڙهندس، تڏهن بي اختيار دل مان نڪري ويندس: بيشڪ هيءُ اهو ٿلهو آهي، جتي پنڌ ڪان ٿڪجي ساهي پٽيندا هئاسون، يا هوءَ اها ندي آهي، جتي ساوڻ ۾ ترڻ جون موجون وٺندا هئاسون وغيره وغيره ۽ جيئن اصلي ماڳن ڪي ويجهو پوندو ويندو، تيئن هڪ قسم جي فرحت بخش بيقراري طاري رهندس، جيستائين گهر رسي، ڪجهه وقت پنهنجن سان وڃي رلي ملي.
ڪيترين حالتن ۾ ائين ٿيو آهي ته جي زماني جي گردش ڪان پنهنجي وطن جو فقط گهر ڇڏي، ٻيءَ جاءِ تي رهڻو پيو آهي، ۽ پوءِ جي گهر جي ڪنهن ڀاتيءَ جي بخت ياوري ڪئي آهي، ته جيسين پنهنجا اباڻا ڪک موٽي خريد نه ڪيا هوندائين، تيسين سک نه سُتو هوندو.

البت وطن ڪان ٻاهر نڪرڻ ڪان پوءِ ئي هر ڪنهن شيءِ جو قدر ۽ قيمت ٿئي ٿي. فقط موتيءَ جو مثال وٺو ته اُهو سمنڊ جي تري ۾ سِپ جي پيٽ ۾ رهي ٿو، پر جڏهن سِپ ڪي غواص ٻاهر ڪڍي، سندس پيٽ چيري موتي ڪڍن ٿا، تڏهن ئي موتيءَ جو اگهه پار ٿئي ٿو، ۽ محبوبن جي ڳچيءَ جو سينگار بڻجي ٿو. ڪيترين حالتن ۾ آزمايو اٿن ته موتيءَ جو رفتي رفتي آب تاب جهڪو ٿيو وڃي ۽ وري به سمنڊ جي پاڻيءَ اندر رکڻ سان منجهس ساڳي چمڪ دَمڪ پيدا ٿيو پوي. هيءُ ته ٿيو موتيءَ جو مثال.

اسان جي ملڪ ۾ مارئيءَ جي ڪهاڻي ڪنهن ڪان ڳُجهي ڪانهي. مارو ماڻهو ڏُٿ تي گذران ڪندڙ، پيٽ بکيا هئا، ته به جڏهن مارئيءَ ڪي عمرَ زوريءَ آڻي ڪوٽن ۾ قابو ڪيو، تڏهن ائين پئي چيائين ته تنهنجي پُلائن ڪان، منهنجي اباڻي رَڀ چڱي آهي؛ تنهنجي ڪٽوريءَ ڪان ساٿيھ جي ڪِھ سرس تي پانيان؛ پنهنجي لاک رتل لوئيءَ سان تنهنجا پَٽ پٽيھر ڪين پاڙينديس، هي تنهنجا بنگلا پنهنجين پونگين جي برابر ڪِينَ ڪنديس ۽ تنهنجي گلابي شربتن ڪان منهنجو اباڻو ٻاڙو پاڻي هزار ڀيرا مِنو ۽ وٺندڙ آهي. مطلب ته ساٿيھ جي سِڪ اهڙي آگ لاتس، جو ڪائڻ- پيئڻ وِھُ تي آيس. عمر جون بادشاهي آچون، ناز ۽ نعمتون، دولتون ۽ سينگار هن وطن جي خاڪ برابر به ڪونه ڄاتا. ملير جي چارين ڪي، ڪبڙن ۽ گولاڙن ڪي، اباڻن جي لسيءَ ۽ مهيءَ ڪي

ساريندي ۽ ”ساٽيھ، ساٽيھ“ پُڪاريندي، ڏينهن راتيون هڪ ڪري ڇڏيائين، ۽ وطن جي ورونهن، پيار ۽ محبت تي ڪوبہ حرف رکڻ ڪونہ ڏنائين.

پڇاڙيءَ ۾ عمر کي هيئن بہ چيائين تہ ”جيڪڏهن هتي ڪوٽن ۾ مري ويس ۽ منهنجو لاش مليرجي پاڪ زمين ۾ دفنايو ويو تہ جيڏيءَ مهل مون تي تر جي تڏي مٽي پوندي، تيڏيءَ مهل مُئي بہ جيئري ٿي پونديس!“

”واجهائي وطن کي، آءٌ جي هِتِ مُياس،
تہ گورَ منهنجي سومرا، ڪِج پنهوارن پاسِ،
ڏِج ڏاڏاڻي ڏيهہ جي، منجهان ولڙين واسِ،
مُيائِي جِياسِ، جي وڃي مَڙُهہ مليرڏي“.

(شاھ عبداللطيف ڀٽائيؒ)

مشق

('ادبي آئينو' تان ورتل)

(الف) هيٺين سوالن جا جواب ڏيو:

1. مارئيءَ پنهنجي اَباڻي ڪکن جي شين کي تشبيھ ڪيئن ڏني آهي؟
2. مارئيءَ کي پنهنجي وطن لاءِ جو محبت هئي ۽ ان مان اسان کي ڪهڙو سبق ملي ٿو؟
3. مارئيءَ جو ڪردار ڇا جي ڪري مشهور آهي؟
4. شاھ عبداللطيف ڀٽائيؒ مارئيءَ جي زباني ساٽيھ جي سِڪ کي ڪيئن بيان ڪيو آهي؟
5. پرڏيھ ۾ رهڻ دوران ساٽيھ جي سِڪ جو تيندي آهي؟

(ب) هيٺين لفظن جي معنيٰ لکو ۽ اُهي جملن ۾ ڪم آڻيو:

پَرو ڏيساور ڏُت وِرھ کِھ سياءُ ڪتوري سَرسُ

(ج) هيٺين مان صحيح جواب چُونڊيو:

1. ليکراج ڪشنچند عزيز ڄائو:

(1) ڪراچيءَ ۾ (2) حيدرآباد ۾ (3) نوشهري ۾ (4) سيوهڻ ۾

2. 'ساٽيھ جي سِڪ' ۾ ذڪر آهي:

(1) مارئيءَ جو (2) سسئيءَ جو (3) لِيلا جو (4) سُهڻيءَ جو

3 ليکراج ڪشنچند عزيز وفات ڪئي:

(1) 1972ع ۾ (2) 1978ع ۾ (3) 1979ع ۾ (4) 1980ع ۾

4 ليکراج ڪشنچند عزيز جي مضمونن جو ڪتاب آهي:

(1) ڦلن مُٺ (2) بهار نثر (3)ادبي آئينو (4) ڪُليات عزيز

(د) هيٺين حوالن جي سمجهاڻي ڏيو:

1- ”تنهنجي پُلائڻ ڪان، منهنجي اُباڻي رب چڱي آهي.“

2- ”ساٽيهہ ساٽيهہ پُڪاريندي راتيون هڪ ڪري ڇڏيائين.“

(هہ)

تشبيهہ مان مراد آهي ’ڪنهن جهڙو هجڻ‘. تشبيهہ واري جملي يا فقري ۾ ’جهڙو‘، ’وانگر‘، ’جيان‘، ’جيئن‘، جهڙا لفظ ۽ ان جي صفت بہ ڪم آندي ويندي آهي.

مثال طور: ساجن شينهن جهڙو بهادر آهي. (هن ۾ ’ساجن‘ کي شينهن سان تشبيهہ ڏنل آهي ۽ ان ۾ بهادريءَ جي صفت پڻ ڄاڻايل آهي.)

توهان هن سبق مان مارئيءَ جي اُباڻن ڪکن سان تشبيهہ ڏنل جُملا چونڊي لکو.

(و) ’ساٽيهہ جي سِڪ‘ بابت پنهنجن لفظن ۾ هڪ مضمون لکو.

(ز) ’ذات پات‘، ’پيد ياءُ‘ ٻٽا لفظ آهن، توهين اهڙا ٻيا ڪجهہ لفظ لکي ڏيکاريو.

(ح)

ريڊيو ۽ ٽيليويزن تي مختلف واقعن جون خبرون هلنديون آهن، اوهان جي ڳوٺ ۽ شهر ۾ ڪو واقعو ٿيو هجي تہ ان کي رپورٽ جي صورت ۾ ناهي ڪلاس ۾ پيش ڪريو.

استاد لاءِ هدايت:

’وطن جي حب‘ جي موضوع تي ڪلاس ۾ شاگردن کان ٽن کان ڇهن منٽن جي تقرير ڪرائي ۽ انهن جي اچار، لهجي ۽ انداز جو مشاهدو ڪري ۽ سندن همت افزائي ڪري.

پرمانند ميوارام

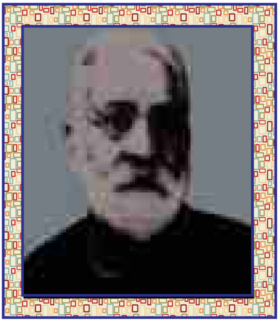

جنم: 1856 ع

لاڏاڻو: 1938 ع

پرمانند ميوارام رامچنداڻي 1856ع تي حيدرآباد سنڌ ۾ ڄائو. سنڌي ٻولي ۽ ادب توڙي صحافت جو ناميارو اديب هو. حيدرآباد مان هر پندرهين ڏينهن هڪ اخبار ’جوت‘ جي نالي سان شايع ڪندو هو، جا گهڻي مقبول هئي. ان ئي اخبار ۾ پاڻ به پيو مضمون لکندو هو. اهي مضمون گڏ ڪري ’گل ڦل‘ جي نالي پهريون ڀاڱو نومبر 1925ع ۾ ته ٻيو ڀاڱو ڊسمبر 1935ع ۾ ڇپائي پڌرا ڪيائين. هو لغت نويس پڻ هو. پاڻ 1938ع ۾ لاڏاڻو ڪيائين. حيدرآباد سنڌ جي گورا قبرستان ۾ سندس قبر موجود آهي.

ٻين جا عيب برداشت ڪرڻ

سکيا جي حاصلات

- تحرير جي مرڪزي خيال، نُڪتي يا تصور تائين پهچي سگهي.
- اصطلاحن جي سمجهي معنيٰ لکي سگهي.
- لفظن جي معنيٰ لکي جملن ۾ ڪم آڻي سگهي.
- ڪنهن علمي يا صحافتي موضوع تي پنهنجي وسيع مطالعي، تجربن ۽ مشاهدن جي روشنيءَ ۾ ٻڌندڙن آڏو درست اچارن ۽ لئہ سان پنج ڪان ڇهہ منٽ زباني تقريرڪري سگهي.
- پنهنجي گفتگو ۾ احساس، جذبي ۽ تاثر جي حوالي سان شدت ، لاهہ ، چاڙهہ ۽ جهيلار جو خيال رکي سگهي.

جيڪي عيب ماڻهو پاڻ ۾ توڙي ٻين ۾ سڌاري نہ سگهي؛ سي ڪپيس تہ صبر سان سهي، جيسين مالڪ ان جو ٻيءَ طرح ٻلو ڪري. ويچار ڪر تہ نجاڻا اهو تو لاءِ بهتر هجي، جو تنهنجي پرک تي ٿئي، ۽ ان مان تون ڌيرج ڪرڻ سکين، جنهن بنا اسان جن تمام چڱن ڪمن جو ملهہ ڪجهہ بہ نہ آهي. تنهن هوندي بہ توکي ڪپي تہ جڏهن اهڙيون رنڊڪون آڏو اچن، تڏهن مالڪ کي سوال ڪر تہ مِهر ڪري توکي مدد ڪري، تہ اهي ڌِيرج سان برسر ڪرين.

جيڪڏهن ڪو شخص هڪ ٻن گهمرن سمجهائڻ سان باز نہ اچي تہ ساڻس جهڳڙ نہ ۽ مالڪ تي ڇڏي ڏي تہ جيئن سندس مرضي هجي تيئن ئي ٿئي ۽ سندس مڙيني ٻندن جي هٿان سندس نالي جي وڏائي ٿئي، جو تہ هو ڀليءَ پَت ڄاڻي تو تہ برائيءَ مان ڀلائي ڪيئن ڪيجي. ٻين جا اوگڻ ۽ گهٽتايون، پوءِ اهي ڪهڙيون بہ هجن تہ صبر سان سهي وڃڻ سک، ڇو تہ خود تو ۾ ڪيترا عيب آهن جي ٻين کي سهڻا ٿا پون. جيڪڏهن خود تن جهڙو ٿيائين تہ ٿين، تهڙو تي نتو سگهين، تہ ٻئي کي ناهي نِپي پنهنجي پسنديءَ جهڙو ڪيئن ڪري سگهندين؟ ٻيا ڀانيو تہ ڪامل تي پون، پر پنهنجن عيبن سڌارڻ جي ڪريون ئي نٿا.

اسين ڀانيون تہ ٻين کي خوب گوشمالي ملي، پر اسان جو ڪير نالو نہ وني. ٻين کي گهڻي آزادگي ملندي ڏسي ارها ٿا ٿيون،تہ بہ ائين نٿا چاهيون تہ اسين جيڪي طلبيون تنهن ڪان رهت ٿيون. ٻيا ڀانئيون تہ قاعدي قانون ۾ ٻڌا رهن، پر اسان کي ڪا تورڻائي روڪ تي ٿئي تہ رنج ٿا ٿيون. تنهن مان ظاهر آهي تہ اسين ڪو ورلي پنهنجي پاڙيسريءَ کي، پاڻ کي ساڳيءَ ساهميءَ ۾ توريون ٿا. جي سڀئي ڪامل هجن تہ پوءِ سائينءَ لڳ اسان کي جيڪر ٻين ڪان ڇا سَهڻو پوي؟ پر هاڻي مالڪ جي اها

مرضي آهي ته اسين هڪبئي جو بار کڻي سگهون،جو ته عيبن کان ڪو به آجو نه آهي، تڪليف کان ڪو به ڇٽل نه آهي، ڪو به پاڻ لاءِ پورو نه آهي، ۽ ڪو به پاڻ لاءِ سياڻو نه آهي پر اسان کي هڪبئي جي پنيرائي ڪرڻ،هڪبئي کي ڏڍ ڏيڻ، واهر ڪرڻ، صلاح ڏيڻ ۽ جهٽڪڻ ضرور آهي. پر فلاٽو ڪيتري قدر نيڪ آهي، تنهن جي ڪل پوري پوري تڏهن ٿي پوي، جڏهن مشڪل جي گهڙي ٿي اچي. جو ته اهڙا وقت اڳلي کي ڪمزور نٿا ڪن، پر ڏيکارين ٿا ته منجهس ڪيتري وٿ آهي.

(’گُل ڦل‘ تان ورتل)

مشق

(الف) هيٺين سوالن جا جواب ڏيو:

1. اسان کي پنهنجا عيب ڇو نظر نه ٿا اچن؟
2. صبر ۽ ڌيرج ڪهڙين ڳالهين ۾ ڪرڻ ضروري آهي؟
3. اسان کي هڪبئي لاءِ ڪهڙي سوچ رکڻ گهرجي؟
4. هن سبق مان اسان کي ڪهڙي نصيحت ملي ٿي؟

(ب) هيٺين لفظن جي معنيٰ لکي جُملن ۾ ڪم آڻيو:

پرک ڌيرج رنڊڪ عيب جهٽڪڻ ساهمي ڏڍُ واهر مِهر

(ج) هيٺين اصطلاحن جي معنيٰ لکو ۽ جملن ۾ ڪم آڻيو:

* اکين تي رکڻ * باغ باغ ٿيڻ * گوشمالي ملڻ * چوهه چنڊڻ

(د) ’ڀتريءَ جي شروعات ڀريائين پاڻ کان ڪجي‘ جي موضوع تي پنج کان ڇهه منٽ تقرير ڪريو.

(هه) ڪلاس ۾ ٻه ٽوليون ناهي، ڪو به هڪ مضمون يا ڪهاڻي ڪٺو ۽ ان کي واري واري سان پڙهو. پهرين ٽوليءَ پاران پڙهيل ڪهاڻي يا مضمون جي ادائگي، احساس ، جذبي ۽ تاثر کي ٻي ٽوليءَ مشاهدو ڪري ۽ راءِ ڏئي.

ڊاڪٽر نبي بخش خان بلوچ

ولادت: 1917ع

وفات: 2011ع

ڊاڪٽر نبي بخش خان بلوچ ڳوٺ جعفر خان لغاري، تعلقي سنجهوري ضلعي سانگهڙ ۾ 16 ڊسمبر 1917ع ۾ پيدا ٿيو. هُو نامور محقق، تاريخدان، تعليم، ٻولي،لغت، موسيقي جو ماهر، ثقافت، لوڪ ادب جو پارکو، عالم ۽ اديب هو. پاڻ ڪيترين ئي ٻولين جو ماهر هو. سندس ڪيترائي تحقيقي مقالا، مضمون ۽ ڪتاب سنڌي، اردو، فارسي، عربي ۽ انگريزي ٻولين ۾ ڇپيل آهن.جامع سنڌي لغت، سنڌي لوڪ ادب جا ڪتاب، شاهه جي رسالي تي تحقيق، سنڌي ٻولي، ادب، موسيقي ۽ سنڌ جي ڪلاسيڪي شاعريءَ تي سندس ڪيل ڪم وڏي اهميت رکي ٿو. ڊاڪٽر بلوچ مختلف ادارن جو باني ۽ سربراهه رهيو. کيس مختلف اعليٰ اعزازن سان نوازيو ويو. هُن 6 اپريل 2011ع ۾ وفات ڪئي. سندس قبر علامه آءِ آءِ قاضيءَ جي مزار جي پاسي ۾، سنڌ يونيورسٽي ڄام شورو ۾ آهي.

شاهه جي ٻوليءَ جو معيار

سکيا جي حاصلات ڪنهن فن پاري جي ادبي مرتبي جي تعين ڪري سگهي. تحرير جي حاصل مطلب، لفظي، فڪري ۽ فني خوبين کان آگاهه ٿي سگهي. لفظن جي معنيٰ لکي جملن ۾ ڪم آڻي سگهي. تخيل جي اُڏام (پرواز) وسيلي پنج سؤ کان وڌيڪ لفظن تي آڌاريل مضمون، تخليقي سطح تي عمدن مثالن، منظر نگاري شعرن وغيره سان سينگاري پيش ڪري سگهي. ٻٽي معنيٰ وارن لفظن کي ڪتب آڻي سگهي ۽ انهن کي چونديِ ڌار ڪري سگهي. اڳياڙين ۽ پڇاڙين جي مدد سان نوان لفظ ٺاهي سگهي.

ٻال ڄَڻيءَ کان وٺي شاهه عبداللطيف ؒ جيڪا ٻولي ڳالهائي، ۽ جيڪا ٻولي سندس مادري زبان هئي، سا مقامي لحاظ سان ’ٺيٺ شاهه جي ٽر واري عام سنڌي ٻولي‘ هئي، وڌيڪ وسعت جي لحاظ کان اها ’وچولي سنڌ‘، جي ڏاکڻي ڀاڱي جي مرڪزي ٻولي هئي، ۽ انهيءَ لحاظ سان اها وچولي سنڌ جي ڏاکڻي ڀاڱي واري معياري ٻولي هئي. مقامي طور، شاهه جي پنهنجي ٻولي جو معيار ’ٺيٺ شاهه جي ٽر واري ٻولي‘ آهي. جيڪا لکيت ۾، انهن قلمي رسالن ۾ وڌيڪ نمايان آهي. جن جا لکائيندڙ ۽ لکندڙ يا ته ٺيٺ، هالا ۽ نصرپور واري پسگردائي جا هئا يا گهڻو وقت اتي گذاريو هئائون. انهيءَ لحاظ سان، اهڙن رسالن ۾ شامل بيتن ۽ واين جي لفظي ۽ اصطلاحي سناءَ توڙي بياني صورت کي نسبتًا وڌيڪ ترجيح ڏيئي سگهجي ٿي: سنڌ جي ڪن ٻين ڀاڱن جي ڪاتبن ۽ خاص طرح ڪڇ جي فقيرن جي لکيل رسالن ۾ ڪٿي ڪٿي بيتن ۽ واين جي پڙهڻين تي البت سندن پنهنجي زبان جو رنگ چڙهيل آهي.

ٻئي طرف شاهه جي بيتن ۽ واين جي اسلوب بيان ۾ وڏي وسعت آهي. جنهن ۾ عام سنڌي ٻولي جي مختلف محاورن سان گڏ، علمي لفظن ۽ ادبي عبارتن توڙي تصوف ۽ طريقت جي اصطلاحن ۽ ڪناين جي آميزش جو معياري مثال موجود آهي. شاهه صاحب سنڌ جي سيني ڀاڱن- وچولي، اُتر، لاڙ، ٿر،ڪوهستان، دريائي ڪڇي،سامونڊي ڪناري ۽ ڪاري توڙي سنڌ کان ٻاهر لس ٻيلي ۽ ڪڇ طرف ويو، ۽ اتي جي عام ماڻهن سان گهڻو وقت گذاريائين. انهيءَ ڪري، انهن سيني ڀاڱن جا

لفظ، اصطلاح ۽ محاورا سندس ذهن نشين ٿيا: ٻئي طرف قرآن شريف، مولانا رومي جي مثنوي، ۽ ميين شاهه ڪريم جي بيان العارفين جا درس ۽ دور ٻُڌائين، ۽ پڻ ٻين وڏي ڄاڻ واري عالمن ۽ درويشن سان صحبتون ڪيائين، جنهن ڪري قرآن شريف جون آيتون، علمي ادبي الفاظ ۽ عبارتون، ۽ طريقت جا اصطلاح ۽ اشارتون سندس فهم ۽ فڪر جا جُز بڻيا. ان ڪان سواءِ، پنهنجي دور جي وڏي سالڪ شاعر ميين شاهه عنات توڙي اڳين عارفن شاعرن (ميين شاهه ڪريم، قاضي قادن ۽ ٻين) جي ڪلام جي ڪيس پوري ڄاڻ هئي، جنهن ڪري 'اعليٰ سنڌي شاعري' جي روايت توڙي ان شاعريءَ جي ٻولي ۽ عبارت کان باخبر هو. انهيءَ ڪري، ٻوليءَ جي لحاظ سان، شاهه جي بيتن ۽ واين ۾ سمايل بالغانه فڪر جو 'بياني انداز' هڪ وڏي معيار وارو آهي. جنهن ۾ سندس پنهنجي مادري ٻوليءَ جي ٿَر ۽ ٻَر ۾ وڌا رنگ پريل آهن: ان ۾ وڏي وسيع عام رائج سنڌي ٻوليءَ جي مختلف محاورن، اڳين سالڪن شاعرن جي ڪلام ۾ آيل اصطلاحن، عربي ۽ فارسي جي سنڌ ۾ رائج لفظن ، قرآني آيتن ، تصوف ۽ طريقت جي ڪناين ۽ اشارن وارا جزا جڻ فطري توازن سان آهن. شاهه جي پنهنجي ڪلام جو اهو 'جامع بيان معيار' آهي جنهن تي سندس بيتن ۽ واين کي پرکي سگهجي ٿو.معنويت جي لحاظ سان، شاهه جي ڪلام جي ٻولي جڻ سنڌي ٻوليءَ جي اندروني فطري مزاج سان همڪنار آهي: وسعت جي لحاظ سان، شاهه جي ڪلام جي ٻولي ساڳئي وقت عوامي توڙي علمي ٻولي آهي: ۽ عام مقبوليت جي لحاظ سان، اها اڻپڙهيلن توڙي پڙهيلن، سيني جي آهي ۽ سيني لاءِ آهي.

اڳين توڙي پوئين شاعريءَ جي ڀيٽ ۾ ، شاهه جي بيتن ۽ واين جي ٻولي وڌيڪ عام فهم آهي. ان ۾ ڪا به اٽڪ ۽ هٻڪ ڪانهي. ان جي 'بيان' ۾ وڏي سلاست ۽ رواني آهي. ان ۾ نڪي صرف نحو جي اوٽائي ته نڪي مفهوم جي پيچيدگي آهي. شاهه جو بيت پاڻ ڳالهائي ٿو، ۽ شاهه جي وائي پاڻ ڳائي ٿي. اجوڪي پڙهندڙ کي ڪا ڏکيائي آهي ته اها سندس پنهنجي آهي، جو سندس ٻوليءَ واري ڄاڻ سندس پنهنجي ٿَرَ جي آبائي ۽ مقامي ٻوليءَ تائين محدود آهي جنهن کي ئي هو مڪمل 'سنڌي ٻولي' سمجهي ٿو. شاهه جي ٻولي ۾ وڏ ۾وڌ عام فهم انهيءَ ڪري آهي جو اُها تڪلف ۽ تَصنع واري 'لغوي' ٻولي ڪانهي. اها روايتي شعر جي روايتي ٻولي ڪانهي، پر وڏي وسيع ۽ عام اصطلاحي ٻولي آهي. شاهه پنهنجي بيتن ۽

واين ۾ جنهن معنيٰ ۽ مفهوم ۾ الفاظ ۽ اصطلاح آندا آهن تن کي سمجهڻ لاءِ ’علم لغات‘وارا ڪتاب ڪماحقون ڪم نہ ڏيندا. انهيءَ ڪري شاهہ جي آندل لفظن ۽ اصطلاحن جي معنيٰ ۽ مفهوم کي ’لغوي اشتقاقن‘ ڏانهن ڇڪڻ بي سود ۽ بي نتيجي آهي: شاهہ جي ٻوليءَ کي صحيح طور تي سمجهڻ لاءِ جيڪڏهن ڪا ڪارگر ’ڊڪشنري‘ آهي تہ اها فقط وڏي وسيع عام اصطلاحي سنڌي ٻولي آهي.

شاهہ آڳاٽي سنڌي ٻوليءَ توڙي شاعريءَ جي روايت کان با خبر هو. شاهہ جي ٻوليءَ جا الفاظ ۽ اصطلاح هڪڙا اُهي آهن جيڪي ڪانئس اڳ جي اعليٰ شاعرن جي ٻوليءَ ۾ موجود آهن، ۽ ٻيا اهي جيڪي سندس دور ۾ ’سنڌ جي معياري زبان‘ ۾ موجود هئا ۽ جن مان گهڻا اجا تائين سنڌ (ڪڇ ۽ لس ٻيلي) جي ڪنهن نہ ڪنهن پاڳي جي ٻوليءَ ۾ ڳالهائجن ٿا.

(’شاهہ جو رسالو‘ جُلد پهريون تان ورتل)

مشق

(الف) هيٺين سوالن جا جواب ڏيو:

1. شاهہ عبداللطيف ڀٽائيؒ قرآن پاڪ سان گڏ ٻيا ڪهڙا ڪتاب ساڻ رکندو هو؟
2. شاهہ صاحب جي بيتن ۽ واين جي اسلوب بيان ۾ ڪيتري وسعت آهي؟
3. شاهہ صاحب کان اڳ جي ڪن ٻہ ٽن سنڌي ٻوليءَ جي شاعرن جا نالا ٻڌايو.
4. شاهہ صاحب جي ٻوليءَ کي نہ سمجهڻ جا ڪهڙا ڪارڻ آهن؟
5. شاهہ صاحب سنڌ جي ڪهڙن علائقن جو سير ۽ سفر ڪيو؟
6. ڊاڪٽر نبي بخش خان بلوچ پنهنجي مضمون ۾ شاهہ عبداللطيف ڀٽائيؒ جي شاعريءَ جون ڪهڙيون خوبيون بيان ڪيون آهن؟

(ب) هيٺين لفظن جي معنيٰ لکو ۽ جملن ۾ ڪم آڻيو:

وسعت پسگردائي ترجيح فهم سالِڪَ همڪنار مزاج اوٽائي
تصنع ڪارگر آڳاٽو معياري

(ج) سبق ۾ 'نشوونما' ۽ 'باغ بستان' ٻٽا لفظ استعمال ٿيل آهن. اوهين سبق مان ڪي ٻيا اهڙا ٻٽا لفظ چونڊي لکو:

(د) اوهان کي شاهه لطيف جا جيڪي ٻه بيت ياد آهن انهن مان گهٽ ۾ گهٽ ٻن جي سمجهاڻي لکو.

(هه) 'شاهوڪار' ۽ 'قلمڪار' لفظن ۾ 'ڪار' پڇاڙي لفظ آهي. اوهان پڇاڙيءَ واري لفظ 'ڪار' سان ڪي ٻيا لفظ ٺاهيو ۽ انهن جي معنيٰ لکو.

(و) اوهان شاهه عبداللطيف ڀٽائيءَ کان سواءِ ٻين ڪهڙن شاعرن جي شاعري پڙهي آهي، تن جا نالا لکو.

استاد لاءِ هدايت:

شاگردن کي ڊاڪٽر نبي بخش خان بلوچ جي لطيف شناسيءَ تي ڪيل تحقيقي ڪم بابت ٻڌائي.

جمشيد نسروانجي - هڪ نيڪ دل انسان

سکيا جي حاصلات ✍ ڪنهن تحرير جي حاصل مطلب، لفظي، فڪري ۽ فني خوبين کان آگاهه ٿي سگهي. ✍ ڪنهن مضمون کي لکڻ وقت پنجن کان متي پيراگرافن ۾ پنهنجن مشاهدن، ڄاڻ ، تجربن ۽ تخيل جي حوالي سان سمورن رخن جو احاطو ڪري سگهي. ✍ ٻڌي ڳالهه جي تت جو پورو ادراڪ ۽ تجزيو ڪري سگهي. ✍ ٻٽن لفظن بابت ڄاڻي سگهي. ✍ لفظن جي معنيٰ لکي جملن ۾ ڪم آڻي سگهي. ✍ اخبارن، رسالن، مخزنن ۾ ڇپيل خبرن، فيچرن، ايڊيٽوريل، رپورٽن، اشتهارن، خطن،ڪالمن ۽ ايڊيٽر ڏانهن خطن ۽ علامتن، اصطلاحن ۽ وصفن کي سمجهي، ڪنهن تحرير کي پڙهي سگهي.

هي منهنجي من جا جَرَ قل آهن، جن کي لفظن ۾ پوئي پڙهندڙن آڏو پيش ٿي ڪريان. ڪي يادگيريون آهن، جيڪي وِير وانگر ورنديون ٿيون اچن. يادگيريون ساريءَ سنڌ ۽ سنڌ جي شهر ڪراچيءَ جون، جن ۾ جمشيد جو ساهه پَساهه هو.

ڪراچيءَ ۾ رهندڙ اڄ جا لکين انسان شايد ئي اُن اَمُلهه ۽ يگاني ورثي کان واقف هجن. جيڪو ڪُجهه سال اڳ، جمشيد اسان کان موڪلائيندي، اسان جي حوالي ڪري ويو هو. ايترن ورهين کان پوءِ ڪراچي وڏي ويجهي آهي، ديگهه ۽ ويڪر ۾ ۽ پڻ پنهنجي مُنهن مُهانڊي ۾ بدلجي بي ٿي پئي آهي پر جمشيد کي ڪراچيءَ جي آئيندي جي ڄاڻ هئي. انهن ڏينهن ۾ جڏهن ڪراچي پنهنجي وزن ۽ قد ۾ اجا اسري رهي هئي ۽ ان جا شهري ٿي لک مس هئا: تڏهن جمشيد ڪراچي ميونسپالٽيءَ جي پريزيڊنٽ طور شهر جي ويڪرن رستن جون رٿائون جوڙيون. ان جي تفريح گاهن، اسڪولن، ڪاليجن، اسپتالن، آمدورفت، پاڻيءَ جي رسائيءَ ۽ نيڪال لاءِ سوچيو ۽ اهڙي پيش بندي ڪئي.

جمشيد جي ڪيترن ساٿين هن جي انهن نهرائن، رٿائن ۽ انهن لاءِ گهربل ڳرن خرچن ۾ ساڻس اختلاف ڪيو. هنن اهو ٿي سوچيو ته سٺ سٺ بلڪ سو سو فٽ ويڪرن رستن جي ههڙي ننڍي شهر لاءِ ڪاٻه ضرورت ڪانه هئي! پر جمشيد، ڪين سدائين اهو ئي چوندو هو ته ڪراچي وڏٽي آهي ۽ دنيا جي وڏن ساموندي بندرن ۽ هوائي اڏن جي قطار ۾ اچڻي آهي.

جمشيد پنهنجي رٿا بندين ۾ پورو پورو عملي، وڏي حوصلي وارو ۽ عقلمندُ ڪاروباري ماڻهو هو. هن جي هڪ ئي دلي تانگهه هوندي هئي ته ڪراچيءَ جي رهواسين کي اهي سمورا موقعا ملن، جيئن هو صحتمند رهن، سُکي زندگي گذارين ۽ سندن ٻارن

کي صحيح تعليم ملي سگهي ۽ هو پنهنجي صلاحيتن پٽاندر وڌن ويجهن، ترقي ڪن ۽ خوش رهن.

اڄ ڪراچي هڪ شاهه شهر آهي ۽ ان جي رهواسين جو انگ ڪروڙن تائين وڃي رسيو آهي. اڄ ڪراچي پاڪستان جو سيني کان وڏو، شاهوڪار ۽ اهم شهر آهي. پر افسوس جو تعليمي ، رهائشي، آمدورفت، خوراڪ، پاڻي ، صحت ۽ صفائيءَ جي مسئلن کي حل ڪرڻ لاءِ اڄ اتي جمشيد ڪونهي. اڄ ڪراچي رڳو گوڙ ۽ شور جو شهر آهي، دونهين ۾ ويڙهيل، ڪن ڪچري جي ڍپ ۾ ورتل، پيئڻ جي پاڻي جو ڪجهه ڪجهه سڪايل ۽ آمدورفت جي سهولتن کان ڪافي ڪجهه وانجهيل. ان ۾ ماڻهن جي دل تي اڄ موقعي شناسيءَ بدران موقعي پرستيءَ جو راڄ آهي. ماڻهوءَ ڏانهن جوابدهيءَ جو احساس ڪنهن جي من ۾ ڪونهي. سادگي ، پاڻ ارپڻ واري جذبي جي جاءِ تي سهل پسندي، سُک جي تلاش، اقتدار جي ڪڌهن بہ ختم نہ ٿيندڙ بک وڃي بچي آهي. ڪراچي قرب ۽ پنهنجائپ جي شهر بدران رڳو رُڪائپ ۽ دوريءَ جو شهر بڻجي پيو آهي.

جمشيد اسان کي نہ وسرڻ جهڙا سبق ڏنا آهن. غريبن ۽ پٺ ۾ پيل انسانن لاءِ بيمارن ، هيٺن، پنگلن لاءِ، زالن ۽ ٻارن لاءِ ۽ پڻ گُگدام حيوانن لا ۽ کهل،قياس، اُلڪي، ۽ اون جا سبق! جمشيد جي دَور ۾ اُڃايل جانورن لاءِ پاڻيءَ جا حوض هوندا هئا ۽ جانورن کي ظلم کان بچائيندڙ جماعت پنهنجي ڪم تي چست هوندي هئي: ۽ جمشيد ان جي پوري پوري سنڀال ۽ سهائتا ڪندو هو. سَوَن غريبن ۽ بيروزگارن کي مالي مدد ملندي هئي: پر اهو سڀڪجهه اهڙي تہ ماٺ ميٺ ۽ لِڪ ۾ ٿيندو هو، جو ڪنهن کي بہ خبر نہ پوندي هئي، تہ ڪنهن کي ڪيترو مليو! اها سُٽس سا هوندي هئي، تہ هر سال ويهہ لک رپيا ائين خرچ ٿيندا هئا. ڪٽنبن جا ڪٽنب ائين پلبا ۽ آباد ٿيندا هئا.

جمشيد هڪ فقير منش ۽ صوفي برابر هو، پر سڄاڳ ۽ عملي ماڻهو هو. هن کي ماڻهن ۽ حالتن جو هڪدم پورو اندازو ٿي ويندو هو. هن جي تيز نگاهي سچ پچ حيرتناڪ هوندي هئي. جمشيد جي عادت هوندي هئي تہ وقت بوقت ميونسپل انتظاميہ جي الڳ الڳ کاتن جي ڪم جي نگهباني ۽ چڪاس پاڻ ڪندو هو. خاص طرح ڪٿي ڪو باهہ لڳڻ جو واقعو ٿيندو هو ۽ هو خطري جو گُهگهو ٻڌندو هو، تہ هڪدم فاير برگيڊ کي ٽيليفون ڪندو هو ۽ باهہ لڳڻ جو هنڌ معلوم ڪندو هو. پوءِ

کھڙو بہ وقت ھجي، ڏينھن ھجي يا رات ھو پنھنجي موٽر ۾ چڙھي اتي پھچندو ھو ۽ باھ وسائيندڙ عملي جي نظرداري ڪندو ھو.

ھڪ ڀيري اڌ رات جو ايلفنسٽن اسٽريٽ ۾، جنھن کي ھاڻي زيب النساءِ اسٽريٽ چون ٿا. باھ لڳڻ جو ھڪ وڏو حادثو پيش آيو. فاير برگيڊ اتي پھچي چڪي ھئي. پر جمشيد ڏٺو تہ باھ وسائڻ واري عملي جو بالا عملدار ڪجھ غلط ۽ منجھيل حڪم ۽ ھدايتون ڏئي رھيو آھي ۽ جيڪڏھن ان کي ائين ڇڏيو ويو تہ باھ سڄي پاڙي کي وڪوڙي ويندي. جمشيد ھڪدم سمجھي ويو تہ ڇا ڳالھ ھئي. دراصل اھو عملدار نشي ۾ ورتل ھو. ان ڪري اُبتا سُبتا حڪم ڏئي رھيو ھو.جمشيد انھيءَ مھل ئي ان عملدار کي اتان ھٽائي، چارج ان جي نائب جي حوالي ڪئي ۽ ٻئي ڏينھن عملدار کي نوڪريءَ تان خارج ڪري ڇڏيائين. ھن ويچاري جو عيال ھو، جنھن جي پيٽ قوت جو مدار ھن جي نوڪريءَ تي ھو. ھن معافيءَ جي درخواست ڪئي ۽ پڪا پختا واعدا ڪيائين تہ اڳتي نشو پتو نہ ڪندو. جمشيد دل جو نرم ۽ طبع جو مھربان ھو. پر ھن جي ھڪ بہ نہ ٻُڌائين ۽ پنھنجي فيصلي تي اٽل رھيو. پوءِ ھن جي عيال کي پنھنجي کيسي مان ايستائين معقول الائونس ڏيندو رھيو، جيستائين ان عملدار پنھنجي روزگار جو ٻيو ڪو خانگي بندو بست نہ ڪري ورتو! ۽ ان ڏس ۾ بہ جمشيد سندس مدد ڪئي، پر عوام جي خدمت واري ملازمت ۾ ان ماڻھوءَ جي غفلت ۽ لاپرواھي ڪانئس برداشت نہ ٿي سگھي.

جمشيد جا ڪيترائي دوست ھوندا ھئا. انھن مان ڪي سندس قياس واري سياءَ جي آسري تي ھن جي دوستيءَ مان ڪڏھن ڪڏھن غلط فائدي وٺڻ جي ڪوشش بہ ڪندا ھئا. اھڙي ڳالھ شھر جي ھڪڙي ڪو آپريٽوِ بئنڪ جي ڏيوالي جي موقعي تي ٿي ھئي. جمشيد ان ناڪام بئنڪ جي حصيدارن کي بئنڪ جي رھتو رقم مان حصي رسيءَ سان سندن مُوڙي واپس ڪرڻ جي ڪوشش ڪري رھيو ھو. انھن مان ڪيترن ئي ڪوشش ڪئي تہ جمشيد جي دوستيءَ جي ناتي ڪين وڌيڪ رقم واپس ملي، پر ڪابہ ڳالھ ڪابہ سوچ جمشيد کي پوري انصاف ، ديانت ۽ حقداريءَ جي اصول کان ترِ بہ ھٽائي نہ سگھي! ھن جو ھڪڙو ئي جواب ھو تہ آءٌ بئنڪ پاران ھتي ھن ڪرسيءَ تي ويٺل آھيان ۽ اڄ منھنجي وفاداري ھن ڪرسيءَ ۽ ان جي ڪارج سان آھي. اڄ آءٌ اھو ئي ٿو ڪري سگھان تہ سيني واسطيدارن سان واجبي ۽ صداقت وارو

سلوڪ ڪريان. ذاتي دوستيون يا ٻيا ڪي ناتا هن ڪم ۾ آڏو نٿا آڻي سگهجن. انساني عمل جو هيءُ ڪهڙو نہ عمدو مثال آهي.

جيڪڏهن جمشيد جي شخصيت ۽ ڪردار هڪ ئي لفظ ۾ بيان ٿي سگهي تہ اهو لفظ آهي 'پاڻ ارپڻ' يا 'سر سيتائي'. هن پنهنجي هر فرض ۽ ذميواريءَ کي پليءَ پت سمجهيو ٿي ۽ ان کي پاڻ ارپڻ واري جذبي سان ادا ڪرڻ گهريو ٿي. ان ڏس ۾ ڪيس سخت ۽ لاڳيتو ڪم ڪرڻو پوندو هو ۽ ڪافي قرباني ڏيڻي پوندي هيس؛ پر ان راهہ ۾ هو نہ ڪڏهن پوئتي هٽيو نہ ئي ڪڏهن هار ڪاڌائين. هن جي زندگي عظيم آدرشن جي حاصلات لاءِ وقف ٿيل هئي. جمشيد لاءِ زندگي جو ٻيو ڪو مقصد هوئي ڪونہ: سِر سيتائي ۽ پاڻ ارپڻ ئي هن جي سچي زندگي هئي.

سچ ۽ نيڪيءَ جا هھڙا خدمتگار انسان روز روز پيدا ڪونہ ٿيندا آهن؛ پر اسين پنهنجي پنهنجي زندگيءَ ۾ نيڪي ۽ سچ جي اعليٰ انساني آدرشن سان ڪافي ڪجهہ وڌيڪ سر سيتائي ڏيکاري سگهون ٿا ۽ ائين جمشيد جهڙن عظيم انسانن جي نقش قدم تي هلي سگهون ٿا.

(مسز گل-ڪي مينوالا)

مشق

(الف) هيٺين سوالن جا جواب ڏيو:

1 ايلفنسٽن اسٽريٽ ۾ جڏهن باهہ لڳي تہ باهہ وسائيندڙ عملي جي بالا عملدار کي جمشيد اتان ڇو هٽايو؟

2 جمشيد جي شخصيت ۽ ڪردار کي ڪهڙي هڪ لفظ ۾ بيان ڪري سگهجي ٿو؟

3 جمشيد نسروانجيءَ جي شخصيت بابت اوهان جي ذهن ۾ ڪهڙو تاثر اڀري ٿو؟ ان کي بيان ڪريو.

(ب) هيٺين لفظن جي معنيٰ لکو ۽ جملن ۾ ڪم آڻيو:

يگاني تانگهہ وانجهيل سهائتا سُٽس اٽل معقول سياءُ رهتو ڪارج

(ج) هيٺين لفظن جا ضد لکو:

سُکي آباد پنهنجائپ خانگي دُوري ناڪام چست هارَ

(د) ظرف اهو لفظ آهي جو فعل صفت يا ٻئي ظرف سان لاڳو ٿئي ٿو ۽ منجهانئس وقت، جاءِ ، ريت ، قدر ، هاڪار ۽ ناڪار جي معنيٰ نڪري ٿي: هو 'هينئر' اچي پيو. 'هينئر' وقت ڏيکاري ٿو. جيڪو ظرف، وقت ڏيکاري، تنهن کي 'ظرف زمان' چئجي ٿو. اڄ، سڀاڻ، پوءِ، اڳهرو ،هميشه يا سدائين ـ ظرف زمان آهن.

توهين انهن کي پنهنجن جملن ۾ ڪتب آڻيو.

(هه) ”منهن مهاندي“ هڪ ٻٽو لفظ آهي. توهين هن سبق مان اهڙا ٻيا ٻٽا لفظ لکي ڏيکاريو.

جمشيد نسروانجي

(و) جمشيد نسروانجي جي ڪيل خدمتن کي پنهنجي لفظن ۾ لکو.

(ز) هيٺ ڏنل سماجي شخصيتن جي خدمتن بابت انٽرنيٽ وسيلي ڄاڻ حاصل ڪري لکو ۽ ٻڌايو:

عبدالستار ايڌي

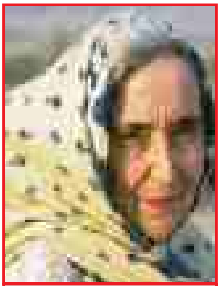

ڊاڪٽر رٿ فاؤ

ڊاڪٽراديب الحسن رضوي

(ح) 1. سنڌي ٻوليءَ جي هڪ اخبار کڻو. ان ۾ لڳل ڪا اهم سماجي مسئلي بابت خبر پڙهو ۽ ان تي پنهنجي راءِ جو اظهار ڪريو.

2. اخبار ۾ ڇپيل ڪالمن ۽ ايڊيٽر ڏانهن لکيل خطن کي پڙهو. پنهنجي علائقي جي ڪنهن به اهم مسئلي بابت اخبار جي ايڊيٽر ڏانهن خط لکو.

پِير حسام الدين راشدي

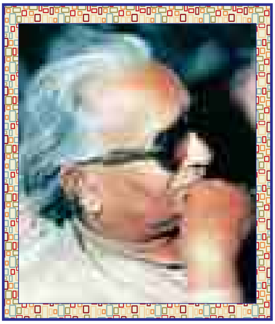

ولادت: 1911ع

وفات: 1982ع

پير حسام الدين راشدي 20 سيپٽمبر 1911ع ۾، ڳوٺ بهمڻ تعلقي رتيديري ۾ پيدا ٿيو. سندس والد جو نالو حامد شاهه راشدي هو. هو سنڌ جو ناميارو محقق، تاريخدان، عالم، مترجم ۽ اديب هو. پاڻ ڪيترين ئي ٻولين جو ڄاڻو هو. هُن ڪيترائي ڪتاب، تحقيقي مقالا ۽ مضمون لکيا. جن ۾ 'ڳالهيون ڳوٺ وڻن جون'، 'تاريخ مظهر شاهجاني'، 'مڪلي نامو' ۽ سندس آتم ڪٿا 'هُو ڏوتي هُو ڏينهن' ۽ ٻيا مشهور آهن. پير حسام الدين راشدي پهرين اپريل 1982ع ۾ وفات ڪئي. سندس قبر مڪليءَ تي آهي.

ڪڇي جو سير

سکيا جي حاصلات

✍ تحرير جي حاصل مطلب، لفظي، فڪري ۽ فني خوبين کان آگاهه ٿي سگهي. ✍ لفظن جي معنيٰ لکي جملن ۾ ڪم آڻي سگهي. ✍ تخيل جي اڏام وسيلي پنج سؤ کان وڌيڪ لفظن تي آڌاريل مضمون تخليقي سطح تي عمدن مثالن، منظر نگاري ، مڪالمي نگاري ۽ شعرن وسيلي سينگاري پيش ڪري سگهي. ✍ محاورن جي سمجهاڻي لکي سگهي. ✍ ٽڙ سماءَ جي ذريعن، ٽيڪنالاجي، ڪمپيوٽر ڪي سنڌيءَ ۾ استعمال ڪري سگهي. ✍ بحث مباحثن ۽ مذاڪرن ۾ حصو وٺي سگهي.

درياهه جي ٻنهي ڪپن واريءَ زمين کي ’ڪڇو‘ چئبو آهي ۽ اتي جي رهاڪن کي ’ڪڇي جا ماڻهو‘ ڪري سڏبو آهي. ڪڇي ۾ گهاٽا گهاٽا جهنگ ۽ ٻيلا آهن، جن ۾ ٻٻر، ٻاهڻ ۽ ڪانهن ڪثرت سان هوندا آهن. زمين سيڪ واري ٿيندي آهي، جنهن تي چٻر هميشه ڇاول هوندي آهي. ڪانهن کي ڪڇي جي ماڻهن جون پياريون ۽ دل گهريون مينهون ۽ وڇون خوشيءَ وچان دل ٻري ڪائينديون آهن. ڪانهن ڪائڻ ڪري اُهي کير ۽ مکڻ جام ڏينديون آهن.سانوڻ ۾ سڄو ڪڇو پاڻي هوندو آهي. وري سرءُ جو، جڏهن پاڻيءَ جي مُند ختم ٿيندي آهي، تڏهن ڪچو به سڪندو آهي. سانوڻ ۾ اُتي جا پاڳيا پنهنجون مينهون، ڏاند، ڳئون هڙئي پڪي تي ڪڍي ايندا آهن، جتي پاڻي ڪونه هوندو آهي. پاڳين کي پنهنجي مال جي سُک جو گهڻو خيال هوندو آهي،سندن مال خوش ته پاڻ به خوش.

ڪڇي ۾ درياهه جي پرسان تمام سنا ۽ موهيندڙ نظارا ٿيندا آهن. جن کي ڏسيو دل گهُري ته ساري ڄمار انهن کي ڏسندي پوري ڪجي. ٻاهڻ ۽ ٻٻرن جا وڏا وڏا وڻ، چنار جي درختن وانگر، ڪپن سان هوندا آهن، تن جي هيٺان پاڳين جون مينهون ۽ وڇُون ڪيرن ۾ چَرنديون نظر ايندیون آهن. انهن جي ڇڙن جو آواز ساري جهنگ ۾ ٻڌي ڏنارن جون دليون ٻهڪنديون آهن. پاڳيا، جن کي ڏنار به چئبو آهي، سي درياهه جي ڪپن تي چٻر جي سبزي تي وينا پنهنجين مينهن جي تعريف ۾ پا مارن جا راڳ پيا ڳائيندا آهن. هنن جون دليون، غم گوندر کان بي خبر، هميشه خوشيءَ ۾ هونديون آهن. درياهه جي ٻيٽارن تي ڪڙمي ڪنڙي، جا سرنهه جي نموني ٿيندي آهي، پوکيندا آهن. جنهن وقت اُها گل ڪندي آهي، تنهن وقت جاڏي نظر ڪريو

تاڏي ڦڪاڻ ئي ڦڪاڻ نظر ايندي آهي. سوين جريب پوکيل هوندا آهن. وري هوا تي جا اُن جي خوشبو اچي، سا تہ دماغ ۾ نشو پيدا ڪيو ڇڏي. جنهن وقت ڪنڙي جاڏي ڪاڏي گل ڪري بيهندي آهي، تنهن وقت درياهہ ڪنوار جي نموني سينگاريل نظر ايندو آهي.

ڪڇي جي ماڻهن جا گهر باهڻ ۽ ڪانهن جا نهيل هوندا آهن. ڪن ڪن ۾ تہ بنگلن کان بہ وڌيڪ ويهڻ ۾ مزو ايندو آهي، ۽ سندن رهاڪو بہ پنهنجن ۽ اُنهن ککائن جهوپڙين کي بنگلن ۽ محلن ۽ ماڙين کان وڌيڪ سمجهندا آهن، ۽ انهن ۾ خوشيءَ ۽ مزي سان گذاريندا آهن. ڇت ۽ پٽيون جيڪي ڪانهن سان نهيل هونديون آهن، سي تمام پڪيون ۽ ڄڻادار ٿينديون آهن. اُنهن کي مينهن واءُ جو خطرو مُور نہ ٿيندو آهي. گهرن کان وڌيڪ هو پنهنجن مينهن جا مَنهہ، جن کي واڙا بہ سڏيندا آهن، سنا، مضبوط، ۽ ڪشادا ناهيندا آهن. هنن کي ساهہ کان بہ وڌيڪ سندن مينهون ۽ مَنهہ پيارا هوندا آهن. ڪڇي ۾ غريب کي بہ ٻہ ٻہ چار مينهون ضرور هونديون، نہ تہ بدبخت سڏيو ويندو. وڏ ڀاڳين کي سؤ ڏيڍ ڪن مينهون ۽ ڳئون ٿينديون آهن.

ڪڇي ۾ ڏهن ٻارهن گهرن جو ڳوٺڙو ٿيندو آهي، جو انهن جي وڏي ڀاڳئي جي نالي جي پنيان سڏبو آهي. جي ڪنهن زميندار جو هوندو آهي، تہ فلاڻي جي ’ڪيٽي‘ ڪري چئبو آهي. ڳوٺڙي جا رستا تمام سوڙها، چارن جي نموني ٿيندا آهن، جي گهرن جي اڱڻن ۾وچي ڪٽندا آهن. چارن جي ٻنهي پاسي ياڻ پيل هوندو آهي، وچ مان رستو ٿيندو آهي. ياڻ ڀاڳين کي سانوڻ جو دونهن جي ڪم ۾ ايندو آهي، سياري جو ڪنو ڪندا ويندا آهن. هر هڪ گهر ۽ واڙي جي چوڌاري ڪنڊن جو ڀيهو هوندو آهي، جو ست اٺ فوٽ وڏو ٿيندو آهي ۽ ’در‘جنهن کي ’ڳلي‘ ڪري سڏيندا آهن، سو رات جو ڍنگر سان بند ڪري ڇڏيندا آهن.

(’ڳالهيون ڳوٺ وٽن جون‘ تان ورتل)

مشق

(الف) هيٺين سوالن جا جواب ڏيو:

1. ڪَڇو ڇاکي چئبو آهي؟ اتان جا نظارا ڪيئن تيندا آهن؟
2. ڪيٽي ڇا کي چئبو آهي؟
3. ڪڇي جي ماڻهن جي رهڻي ڪهڻي بابت اوهان ڇا ڄاتو؟
4. سانوڻ جي مُند ۾ ڪڇو ڪيئن نظر ايندو آهي؟

(ب) هيٺين لفظن جي معنيٰ لکي جُملن ۾ ڪم آڻيو:

چڙهو   گوندر   ڀاڳيو   ڏنگر   پيهو

(ج) هيٺين جا ضد لکو:

ڪڇو   بدبخت   ڪشادا   مضبوط   خوشي

(د) لفظ جو اهڙو فقرو يا اهڙي فعلي صورت، جيڪا سِڌي معنيٰ رکي ته ان کي محاورو چئبو آهي. هيٺين محاورن جي سمجهاڻي ڏيو:

* آئي ويل ڪم اچڻ   * ايرندي تاءُ ڪرڻ   * اجاگر ڪرڻ
* ڀاڳ کُلڻ   * ڪير ڪنڌ ٿيڻ

(هه) زمان ماضي متشڪڪي:

’مون لکيو هوندو‘ اهڙو جملو آهي، جيڪو زمان ماضيءَ واري ڳالهه کي ’مشڪوڪ صورت‘ ۾ بيان ڪري ٿو. هيٺ ۾ مختصر زمان ماضيءَ جي اهم صورتن جو وچور ڏجي ٿو:

* زمان ماضي: مون لکيو.
* زمان ماضي استمراري: مون لکيو پئي.
* زمان ماضي قريب: مون لکيو آهي.
* زمان ماضي بعيد: مون لکيو هو.
* زمان ماضي متشڪڪي: مون لکيو هوندو.

’زمان ماضي متشڪي‘ ۾ فعل جي ماضي صورت ۽ مددي فعل ’هوندو/ هوندي/ هوندا/ هونديون‘ ڪم آندل هوندو آهي.

توهان پڙهيل سبق مان ’زمان ماضي متشڪي‘ جا جملا چونڊي لکو ۽ انهن جهڙو هڪ پنهنجو جملو لکو.

(و) ’ڪڇي جي سير‘ بابت مضمون لکو:

سرگرمي:

ڪڇو،ماحوليات لاءِ ڇو ضروري آهي؟ اوهان ڪلاس ۾ انهيءَ موضوع تي بحث مباحثو ڪرايو.

استاد لاءِ هدايت:

شاگردن کي انٽرنيٽ ذريعي ڪڇي جي مختصر دستاويزي فلم ڏيکاري، ان بابت وڌيڪ ڄاڻ ڏئي.

شخصيت ۽ لباس

سکيا جي حاصلات

روزاني زندگيءَ جي تجربن، مشاهدن توڙي علمي، ادبي مطالعي کي عملي زندگيءَ جو حصو بنائي سگهي. مختلف رسالن مان ڪهاڻيون ۽ مضمون پڙهي، انهن مان نتيجو ڪڍي سگهي. سُرَ سماءَ جي ذريعن، ٽيڪنالاجي/ ڪمپيوٽر کي سنڌيءَ ۾ استعمال ڪري سگهي. تحرير جي حاصل مطلب، لفظي، فڪري ۽ فني خوبين کان آگاهه ٿي سگهي. نون لفظن جي معنيٰ لکي جملن ۾ ڪم آڻي سگهي. بحث مباحثن ۽ مذاڪرات ۾ حصو وٺي سگهي. ٻٽن لفظن بابت ڄاڻي سگهي. ضمير استفهام بابت ڄاڻي سگهي.

فاريہ هڪ وڏ گهراڻي ڇوڪري هئي، مائٽن جي اڪيلي ۽ سڪيلڌي ڌيءَ. هڪ ڀيري هن ڪنهن رسالي ۾ اها ڳالهہ پڙهي تہ: ” هڪ ويسو انسان، سو ويسو لباس.“ پوءِ تہ اهو فيصلو ڪري ورتائين تہ هوءَ پنهنجي شخصيت کي نت نون لباسن سان اُجاگر ڪندي.

فاريہ کي پنهنجي سرتيءَ سسئي جي جنم ڏينهن جي دعوت ملي. هونئن تہ سندس ڪٻٽ اُچن لباسن سان ڀريا پيا هئا، پر هن وري بہ بازار جو رخ ڪيو. اتان هڪ نهيل نڪيل پَيڪيدار ۽ مهانگو وڳو ورتائين ۽ هڪ قيمتي تحفو بہ.

شام ٿي تہ فاريہ نهي جُڙي، ڪار ۾ چڙهي پارٽيءَ ۾ پهچي وئي. اتي هن ڏٺو تہ ڪنهن بہ ڇوڪريءَ کي نہ تہ ڪو مهانگو لباس پاتل هو، نہ ئي ڪنهن کي زيور پاتل هئا. ڪيڪ ڪٽجڻ کان پوءِ سڀ ڇوڪريون ٽولين ۾ ورهائجي ويون. ۽ پاڻ ۾ رلي مِلي ويون. فاريہ ڏٺو تہ گهڻيون ڇوڪريون هڪڙي ڇوڪريءَ کي گهيرو ڪيو بيٺيون هيون ۽ سندن ڪچهري مٿي پئي هئي. فاريہ بہ اوڏانهن هلي وئي. هن کي ايندو ڏسي اها ڇوڪري اُٿي بيني.سسئيءَ بنهي جو پاڻ ۾ تعارف ڪرايو. اُنهي ڇوڪريءَ جو نالو مارئي هو. ۽ سسئي جي پاڙي ۾ رهندي هئي. پارٽيءَ مان موٽندي فاريہ کي احساس ٿيو تہ ٻيون ڇوڪريون عام لباس پائي بہ خوش هيون ۽ هوءَ ايڏو مهانگو لباس پهري بہ اُداس هئي.

ٻئي ڏينهن اسڪول ۾ فاريہ، سسئيءَ کي چيو تہ ”تنهنجي پارٽيءَ ۾ ڏاڍو مزو آيو. خاص ڪري مارئي مون کي ڏاڍو متاثر ڪيو. هن جو بنا ميڪ اَپ چهرو، ڳالهائڻ جو ڍنگ، لباس جي سادگي، مان هن سان ملڻ ٿي چاهيان.“ پوءِ هڪڙي ڏينهن فاريہ ۽ سسئي مارئيءَ جي گهر ويون. مارئيءَ وڏي دل سان سندن آجيان ڪئي. مارئيءَ فاريہ

کي پنھنجي ماءُ سان ملايو. جنھن پاڙي جي نينگرين کي پرت پرڻ جي سکيا پئي ڏني . فاريہ ڏٺو تہ مارئيءَ جو گھر ننڍو، پر صاف سٿرو ھو. مارئيءَ کين پنھنجي ڪمري ۾ آڻي ويھاريو. ڪمري ۾ ھر شيءِ پنھنجي پنھنجي جاءِ تي رکيل ھئي. کٽ تي رليءَ جو پُڙ وڇايل ھو، ڪرسيين تي ٽِڪن ٽاڪيل ڪشن رکيل ھئا. درن ۽ درين تي چُر جا پڙدا ٽنگيل ھئا.

مارئي چانھ ناھي آئي، تہ سندس ماءُ بہ اچي انھن سان ويٺي. حال احوال ڏيڻ وٺڻ کان پوءِ فاريہ اصل موضوع ڇيڙيو.

فاريہ: مارئي، توھان جي ڪپڙن جي ڊزائين ۽ فٽنگ تہ واھ جي آھي! توھان اھي ڪٿان سبرايا آھن؟

مارئي: انھن ڪپڙن جي ڊزائين مون پاڻ ڪئي آھي ۽ سبيا بہ مون پاڻ آھن.

فاريہ: انھن تي جيڪو پرتُ پريل آھي، اھو ڪنھن پريو آھي؟

مارئي: انھن تي جيڪو پرتُ پريل آھي اھو بہ مون پاڻ پريو آھي.

فاريہ: مان تہ بازار مان نھيل ڪپڙا وٺندي آھيان. اھي مھانگا تہ ڏاڍا ھوندا آھن پر انھن ۾ اھا سونھن ۽ نفاست نہ ھوندي آھي.

ماريہ : ادي، سُونھن اُڃن ۽ مھانگن ڪپڙن ۾ ٿورو ئي ھوندي آھي!سونھن تہ سادگيءَ ۾ ھوندي آھي

سسئي: پر توھين بہ تہ نِت نئين فئشن جا لباس پائينديون آھيو. منھنجي جنم ڏينھن تي بہ توھان کي نئون وڳو پھريل ھو.

مارئي: نہ ادي، اھو تہ منھنجو گذريل سال وارو لسو وڳو ھو، جنھن تي مون گج ھٿي چڙھيو ھو.

فاريہ: پر گذريل سال وارو وڳو تہ سوڙھو ٿي ويو ھوندو!

مارئي: انھيءَ مسئلي جو حل اھو آھي، تہ ڪٽنگ ڪرڻ ۽ سبڻ مھل اھڙي گنجائش رکجي، جيئن گھرج پٽاندر ان کي کولي وڌو ڪري سگھجي.

سسئي: لباس جي معاملي ۾ بيون ڪھڙيون ڳالھيون آڏو رکجن؟

مارئي: لباس لاءِ بنيادي ڳالھ تہ اھا آھي، تہ لباس توھان جي شخصيت کي اجاگر ڪري، نہ ڪِ توھان جي شخصيت کي لڪائي ڇڏي. ٻيو تہ ڪپڙو اھڙو وٺجي، جنھن مان گھٽ خرچ ۾ سُٺو لباس ٺاھي سگھجي. اِن ڏس ۾ عُمِر، موقعو، مھل ۽ موسم کي بہ ڌيان ۾ رکڻ گھرجي.

فاريہ: لباس سادو بہ هجي ۽ سهڻو بہ هجي، ائين ڪيئن تو ٿي سڱهي؟

مارئي: مثال طور اسين لسي يا پِلين سُوٽ تي ٽِڪون يا ٽوئنر ٽاڪي سگهون ٿيون. پرت پري سگهون ٿيون.

فاريہ : پر مون کي تہ پرت ايندو ئي نہ آهي!

ماءُ: اها ڪهڙي وڏي ڳالهہ آهي! ماڻهو جيڪڏهن سکڻ چاهي تہ سيکجهہ سِکي سگهي ٿو.هونئن بہ چوڪرين کي تہ سبڻ ، پرڻ، مَڙهڻ يا رڏ پچاءُ تہ لازمي طور تي سِکڻ گهرجي.

فاريہ: پر چاچِي، ڪو سيکارڻ وارو بہ تہ هجي نہ!

ماءُ: ڏيءُ، آءٌ جا ويني آهيان سيکارڻ واري!

مارئيءَ جي ماءُ اها ڳالهہ ايڏي تہ پنهنجائپ ۽ پيار مان چئي هئي، جو فاريہ خوش ٿي وئي: ”سچ چاچي! پوءِ مان توهان ڪان پرت پرڻ ضرور سکنديس“.

ماءُ: ڏيءَ پرت سان گڏو گڏ توهان کي ڪپڙا وهِڻ ۽ سِبڻ بہ سيکاريندِيس. جو تہ فاريہ ڏيءَ، پنهنجي هٿ سان سِبيل لباس، پَهرڻ سان ئي سچي خوشي ملندي آهي.

فاريہ ۽ سسئيءَ جڏهن وچڻ لاءِ ڪانئن موڪلايو، تڏهن مارئي جي ماءُ هُرمُچُ پرت پريل روا فاريہ ۽ سسئي کي اوڍايا ۽ کين چيائين. اج کان پوءِ توهين بہ مارئي وانگي منهنجيون ڌيئرون آهيو“.

(شهناز خالد)

مشق

(الف) هيٺين سوالن جا جواب ڏيو:

1. فاريہ ڪنهن رسالي ۾ ڪهڙي چوٽي پڙهي هئي؟
2. فاريہ پنهنجي شخصيت کي اجاگر ڪرڻ لاءِ ڪهڙو فيصلو ڪيو؟
3. هن سسئي جي جنم ڏينهن تي بازار مان ڇا خريد ڪيو؟
4. فاريہ کي مارئيءَ جي ڪهڙي ڳالهہ متاثر ڪيو؟
5. مارئيءَ جي ماءُ پاڙي جي نينگرين کي ڇا جي سکيا ڏئي رهي هئي؟
6. لباس جي معاملي ۾ ڪهڙيون ڳالهيون آڏو رکڻ گهرجن؟

7 مارئي جي ماءُ، فاريہ ۽ سسئي کي جيڪي روا اوڊايا، انهن تي ڪهڙو پرت پريل هو؟

(ب) هيٺين لفظن جي معنيٰ لکو ۽ اُهي جملن ۾ ڪم آڻيو:

ڏڪوراٽِي سِڪيلڌي پِيڪيدار تعارف آجيان سِڪيا نفاست اجاگر ڪائنڻ

(ج) ’نَهيل نُڪيل‘ پٽو لفظ آهي، توهين هن سبق مان پيا اهڙا پٽا لفظ لکي ڏيکاريو.

(د) هيٺيان خال ڀريو:

1. هڪ ويسو انسان ۽ سو ويسو ....
2. اڄ فاريہ جي ساهيڙيءَ جو ....هو.
3. مارئي سنڌن وڏيءَ دل سان ....ڪئي.
4. مارئيءَ جو گهر نڏيو پر ....هو.
5. ڪٺ تي رليءَ جو ....وڇايل هو.

(هه) هيٺين لفظن جا ضد لکو:

وڏو جنم اُچن سوڙهو ساڌو مهانگو

(و) هيٺين سٽن مان ’ضمير استفهام‘ چونڊيو:

1. گلاب کي ٻاهر ڪير پيو سڏي؟
2. توکي ڇا کپي؟
3. هنن رانديڪن مان توکي ڪهڙو تو وٽي؟

(ز) پنهنجي دوست / ساهيڙيءَ ڏانهن سنڌيءَ ۾ ڪمپيوٽر تان اي ـ ميل ذريعي رابطو ڪريو، جنهن ۾ اوهان ڪيس پنهنجي سالگرهہ جي دعوت ڏيو.

(ح) اوهان ڪنهن رسالي مان لِباس جي نئين ڊزائين بابت ڪنهن فيملي مئگزين يا رسالي جي چُونڊ ڪريو ۽ ان تي بحث مباحثو ڪريو.

استاد لاءِ هدايت: شاگردن کي شخصيت سازي متعلق ٻڌايو وڃي.

امر جليل

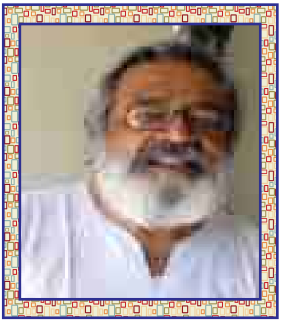

ولادت: 1936ع

امر جليل جو اصلي نالو عبدالجليل ولد عبدالغني قاضي آهي. هُو 8 نومبر 1936ع تي روهڙي شهر ۾ ڄائو. امرجليل ڪهاڻيڪار، ڊراما نگار ۽ ڪالم نگار آهي. هن جون سنڌي، انگريزي ۽ اردوءَ ۾ تحريرون موجود آهن. سندس ڪهاڻين جي ڪتابن جا ڪيترائي ڇاپا وري وري ڇپجندا رهيا آهن. سندس ڪهاڻين ۾ خاص ڳالهه ڪردارن جي گفتگو آهي. هُن جو لکيل هڪ ناول 'نيٺ گونگي ڳالهايو' پڻ ڇپجي چڪو آهي. هن وقت پاڻ سنڌ جي گاديءَ واري هنڌ ڪراچيءَ ۾ رهي ٿو.

چرپائي

سکيا جي حاصلات

✍ ڪنھن بہ ڦنپاري جي ادبي مرتبي جو تعين ڪري سگھي.✍ تحرير جي حاصل مطلب، لفظي، فڪري ۽ فني خوبين کان آگاھ ٿي سگھي. ✍ حوالا ڏيئي سمجھاڻي لکي سگھي. ✍ لفظن جي معنيٰ لکي جملن ۾ ڪم آڻي سگھي. ✍ اصطلاح يا محاوري بابت ڄاڻي سگھي. ✍ سني بتدريج طور تيز سماعت جو (تبصري، ڪمينٽري وغيره جي صورت ۾) مظاهرو ڪري سگھي. ✍ لائبريريءَ جو استعمال ڪري سگھي.

ڪالھ مون پنھنجي نِنڍڙي ياءُ چيني کي عجيب حرڪت ڪندي ڏٺو. هُو ادب سان ٻيرن آڏو بيٺو هو.

چيني کان پڇيم، ”ڇا پيو ڪرين؟“

جواب ڏنائين، ”ٻيرن کان بير پيو گھران.“

”ڇا!“ مان حيران ٿيس. چيم، ”چينا، ٻيرن کان بير پيو گھرين!“

ورائيائين، ”ها. ٻيرن کان بير پيو گھران.“

پڇيو مانس، ”چريو تہ نہ ٿي پيو آهين؟“

ڪليو. جواب ڏنائين، ” ٻيرن کان بير گھرڻ ڪو عيب آهي ڇا !“

”عيب تہ ڪونھي.“ چيم، ”پر، ڪجھ عجيب پيو لڳي.“

”عجيب توکي لڳندو هوندو.“چيني چيو، ”تون پوڙهو ٿيندو پيو وڃين، تنھنڪري جديد دور جي رواجن کي سمجھي نہ ٿو سگھين.“

”تون سچ پيو چوين.“ چيم، ”مان پوڙهو ٿي ويو آهيان.“

چيني چيو، ”اڄڪلھ بير فقط ٻيرن کان گھربا آهن.“

پڇيم، ”ڇو؟“

جواب ڏنائين، ”ڇو جو ٻيرن جي وڻن بير ڏيڻ ڇڏي ڏنا آهن.“

”پر ان جو مطلب اهو تہ ناهي، تہ پوءِ وڃي ٻيرن کان بير گھرجن!“

مون چيني کان پڇيو،”تون بير ڪائڻ ڇڏي جو نہ ٿو ڏيئن؟“

چيني چيو،”بيرڪائڻ ڇڏي ڏيندس تہ پوءِ ٻيرن کان بير گھرڻ جي نوبت ڪيئن ايندي!“

حيران ٿيم. ڪائنس پڇيم، ”ان جو مطلب آهي، تہ تون ڄاڻي ٻُجھي ٻيرن کان بير پيو گھرين؟“

ورائيائين، ”ها“

پڇيم، ”ڇو؟“
جواب ڏنائين، ”اهو ثابت ڪرڻ لاءِ ته ٻهرن پير نه ڏيندا آهن.“
چيم، ”ان ۾ ڪهڙي وڏي ڳالهه آهي! سڄي دنيا کي خبر آهي ته ٻهرن کان پير گهرڻ چريائي آهي.“
چيني وڏو ٺهڪ ڏنو، چيائين ”پر تنهن هوندي به ماڻهو ٻهرن کان پير گهرندا آهن.“
(’سِنڌُو منهنجي ساهه ۾‘ تان ورتل)

مشق

(الف) هيٺين سوالن جا جواب ڏيو:

1 اوهان کي ڪهاڻيءَ جو ڪهڙو ڪردار پسند آيوءِ ڇو؟
2 چيني جي ڪردار مان اسان کي ڪهڙو سبق ملي ٿو؟
3 امر جليل جي هيءَ ڪهاڻي ڪهڙي انداز ۾ لکيل آهي؟
4 ’ٻهرن کان پير گهرڻ‘ مان ڇا مراد آهي؟
5 چينو ڪهڙي چريائي ڪري رهيو هو؟
6 ڪهاڻي ’چريائي‘ پڙهڻ کان پوءِ اوهان جي ذهن ۾ جيڪو تاثر اُڀري ٿو، ان کي پنهنجي لفظن ۾ بيان ڪريو؟

(ب) هيٺين لفظن جي معنيٰ لکو ۽ اهي جملن ۾ ڪم آڻيو:

چريائي　　جاڻي ٻجهي　　نوبت　　عجيب　　جديد

(ج) هيٺين حوالن جي سمجهاڻي لکو:

1 ”تون پوڙهو ٿيندو پيو وڃين، تنهن ڪري جديد دور جي رواجن کي سمجهي نه ٿو سگهين.“
2 پير ڪائڻ ڇڏي ڏيندس، ته پوءِ ٻهرن کان پير گهرڻ جي نوبت ڪيئن ايندي!“
3 ”پر تنهن هوندي به ماڻهو ٻهرن کان پير گهُرندا آهن.“

(د) اوهان ٽيليويزن تي ڪرڪيٽ يا هاڪي راند بابت ڪمينٽري ٻڌندا آهيو، اها ڪمينٽري اوهان کي ڪيتري وڻندي آهي ۽ ڇو؟

سرگرمي:

اوهان لائبريريءَ مان ڪهاڻين جو ڪو به ڪتاب ڪڍي پڙهو ۽ ان بابت پنهنجي راءِ لکو.

ماهتاب محبوب

ولادت: 1949ع

ماهتاب محبوب 14 جولاءِ 1949ع تي ڪراچيءَ ۾ ڄائي. هوءَ سنڌي ٻوليءَ جي وڏن ڪهاڻيڪارن ۾ ليکي وڃي ٿي. هوءَ ڪهاڻيڪار، ناول نگار ۽ سفر نامہ نويس آهي. سندس ڪهاڻين جا مجموعا، ناولن، خاڪن، سفرنامن ۽ مضمونن جا ڪيترائي ڪتاب ڇپجي چڪا آهن. سندس مشهور ڪتابن ۾ ’چانديءَ جون تارون‘،’مِٺي مراد‘ ۽ ٻيا شامل آهن. سندس ڪتاب ’چانديءَ جون تارون‘ کي پاڪستان رائٽرز گلڊ جي طرفان انعام ڏنو ويو. ماهتاب محبوب جا بہ ناول ’خواب،خوشبو ۽ ڇوڪري‘ ۽ ’پيار، پناهون، ڇانورا‘ ڇپيل آهن. ’هِي حَسن‘ بہ سندس ڇپيل ڪتاب آهي.

موڪلاڻي

سکيا جي حاصلات
✎ ڪنهن به فنپاري جي ادبي مرتبي جو تعين ڪري سگهي. ✎ تحرير جي حاصل مطلب، لفظي، فڪري ۽ فني خوبين کان آگاهه ٿي سگهي. ✎ تحرير جي مرڪزي خيال، نُڪتي يا تصور تائين پهچي سگهي. ✎ متن کي سمجهي حقيقتن تي ٻڌل سوالن جا جواب ڏئي سگهي. ✎ لفظن جي معنيٰ لکي جملن ۾ ڪم آڻي سگهي. ✎ ضمير جواب موصول بابت ڄاڻي سگهي. ✎ مختلف رسالن مان ڪهاڻيون ۽ مضمون پڙهي، انهن مان نتيجوڪڍي سگهي ۽ پاڻ به عام موضوعن تي ڪهاڻي لکي سگهي.

ڪمري کان ٻاهر ايندي ئي هن جي نظر پيءُ تي پئي، جيڪو الائي ڪيتري دير کان ائين ئي ورانڊي ۾ پيل ڪرسيءَ تي ويهي گلن جي ڪونڊين کي ڏسي رهيو هو. هن جي ماٺ ٻڌائي رهي هئي ته هو ڪنهن گهري سوچ ۾ غرق هو. هلڻ جو آواز ٻڌي هن جو ڌيان اوڏانهن ويو، هن ڌيءَ کي نماڻائيءَ سان مسڪرائي ڏٺو، هن جي چپن تي به بي معنيٰ مرڪ پکڙجي وئي... هوءَ وڏيڪ اتي نه ترسي سگهي ائين ئي پر ۾ پيل ميز تي رسالن کي اُٿلائڻ پٿلائڻ لڳي... هوءَ سوچي رهي هئي... جن نظرن سان هن جي پيءُ هن کي نهاريو، اُهي هميشه جي نظرن کان ڪيترين نه مختلف هيون! انهن ۾ خلوص ۽ شفقت نمايان هوندي هئي... پر اڄ نماڻائي به گڏ هئي انهيءَ نماڻائي هن کي بيتاب ڪري ڇڏيو... هوءَ انهيءَ نماڻائيءَ جو راز سمجهي چڪي هئي جڏهن ئي ته هو انهن کي محسوس به ڪري رهي هئي... هوءَ انهن جو تاب نه سهي سگهي ۽ وري واپس ڪمري ۾ اچي وئي.

هوءَ بيني رهي ته ڇا ڪري...؟ ڪجهه سمجهي نٿي سگهي... اطمينان ڄڻ هن کان موڪلائي ويو هو اهو احساس هن کي ڪجهه ڏينهن کان گهٽو ٿي رهيو هو، ڇاڪاڻ ته اڄڪلهه سڀني جي توجه جو مرڪز هوءَ هئي. گهر جا ڀاتي هن سان اهڙو ورتاءُ ڪرڻ لڳا هئا جيئن نهايت ئي پيارو مهمان ڪجهه ڏينهن رهي رخصت جي تياري ڪندو هجي.

هوءَ آرسيءَ وٽ اچي ڦٽي ڏيڻ لڳي، ڪنهن جي قدمن جو آواز ٿيو، هن ڪنڌ ورائي اچڻ واري ڏانهن نهاريو اهو هن جو ننڍو ڀاءُ هو.

’سومرو اڳارو‘ پنهنجين ٻن اڳرين کي سامهون جهلي هن مسڪرائيندي چيو ۽ ڪمري مان بي معنيٰ چڪر ڏيئي هليو ويو... ڪيترو نه احساس هو ڪيس انهن ٻن ڏينهن جو... سندس بي جان مرڪ ٻڌائي رهي هئي. ڦٽي ڏيندي هن جا هٿ رڪجي ويا... يڪدم هن کي احساس ٿيو ته پنهنجي گهر ۾ صرف هوءَ ٻه ڏينهن ئي آهي. اهو گهر، جنهن ۾ هن پنهنجي زندگيءَ جا ارڙهن سال گذاريا، هاڻ ان ۾ ڪيس ٻه ڏينهن رهڻو هو... صرف ٻه ڏينهن... بس ٻه ڏينهن! ٻه ڏينهن هن جي دماغ ۾ جڻ سمائجي ويا هئا.

هوءَ غير ارادي طور رڌڻي ڏانهن وئي، هميشه وانگر اتي ڪچهري متل هئي... هرڪو چانهه پي رهيو هو، هوءَ چانهه ته نه پيئندي هئي پر ڪچهريءَ ۾حصو وٺڻ لاءِ رڌڻي ۾ضرور ويندي هئي... هن ياجائيءَ سان ذهني پريشاني جو ذڪر ڪندي چيو، ”هاڻ ته هٿ رکو ٻن ڏينهن جي مهمان آهيان ياجائي!“

”ائين ته نه چئو، منهنجو هنيانءُ ٿو ڦاٽي!“

هن جي ماءُ دانهن ڪندي چيو ۽ هُوءَ نماٽائيءَ سان مسڪرائڻ لڳي، چوگرد نظر وڌائين: سيني جون اکيون لڙڪن سان ٽمٽار هيون... هن پاڻ کي ٻين تي ظاهر نه ڪرڻ جي خيال کان بظاهر کِلندي چيو:

”وجان ٿي، وجان ٿي!! توهان ته اجايو روئڻ شروع ڪيو آهي.“

”ها، وڃ، وڃ!“ هن جي ماءُ ڏک ۽ روئڻ لڪائڻ لاءِ ظاهري سختيءَ سان چيو، مگر انهيءَ ظاهري سختيءَ ۾ هوءَ ماءَ جي پُرخلوص دل ۾ لڪل جدائيءَ جي غم کي سڃاڻي وئي هئي...

ڪمري ۾ آئي ته دريءَ مان ٿڌڙي هير هن جي پسيل ڳلن کي لڳي، هن کي ڏاڍي فرحت محسوس ٿي. هن جي دل ۽ دماغ ٻه انهيءَ فرحت کان متاثر ٿيڻ کانسواءِ رهي نه سگهيو...

پر واري هال ۾ ٻارن جي گوڙ کان هن جي اک کلي وئي: هن کي ڪاوڙ کان پيشانيءَ تي گهنڊ پئجي ويو هن چاهيو ته وڃي ٻارن کي خوب دڙڪا ڏي، پر اوچتو ئي هن کي ڪجهه ياد اچي ويو هوءَ ائين نه ڪري سگهي، هن کي ڏک ٿيڻ لڳو ته ٻارن کي دڙڪن ڏيڻ لاءِ سوچيوئي ڇو!

هن پنهنجي ڪمري جي هر شيءِ تي نظر وڌي. انهن سيني جو هاڻ ڇا ٿيندو...؟

۽ پوءِ ڪجهه سوچي هن پنهنجي سيني شين کي مضبوطيءَ سان تالي ۾ بند ڪري ڇڏيو. هن کي ڪجهه ڏينهن اڳ پائرن جو تنگ ڪرڻ ياد اچي ويو:

”هاڻي هن ڪمري تي تنهنجو حق نہ رهندو.“

”ڇو ڪونہ رهندو!“

”ڇاڪاڻ تہ هاڻي هيءُ اسان جو آهي، هي ڪٻٽ بہ اسان جو، ميز بہ اسان جي، ڪتاب بہ اسان جا، سڀ شيءِ اسان جي!“

”هون، ڇو ڀلا، اهي سڀ شيون منهنجون ئي رهنديون آئون اينديس بہ تہ پيئي نہ آخر.“ هن پنهنجو پاڻ کي تسلي ڏني.

”اوهون، اهي قبضا ڪونہ هلندا، هاڻي اسين مالڪ آهيون، ڪيئن ڇينا؟“ وڏي ياءُ ننڍي کي هُشي ڏني.

”منهنجي ٻچڙيءَ جو هِنيانءُ ڇو ٽا ڪيو.“ ماءُ ٻارن کي دڙڪا ڏيندي ڌيءَ جو پاسو ڪنيو.

”امان ڏس نہ، اڇا بہ پيا ستائين.“

”نہ ڌيءَ توسان پوڳ ٽا ڪن، ڪير بہ تنهنجي شيءِ کي هٿ نہ لائيندو تون ڪوبہ خيال نہ ڪر.“

ڪيس وري اطمينان ٿيو، ڀلا مذاق تہ ڪونہ هئي جو پنهنجي سالن جي ساهہ سان سانديل ننڍڙي دنيا ٻارن جي حوالي ڪري ڇڏي ۽ اهو بہ جيئري! مگر ڪاش هن کي ڪنهن شيءِ سان بہ محبت نہ هجي ها! هن سوچيو، نہ گهر سان نہ ماءُ پيءُ سان، نہ ياءُ ڀيڻ سان... نہ تہ انهن سيني کي ڇڏي وڃڻ جو هن کي بلڪل ڏک نہ ٿئي ها. هوءَ پنهنجي نئين منزل ڏانهن، اکين ۾ انهن جي ياد جا لڙڪ پرڻ کان سواءِ ئي رخصت ٿي وڃي ها.

اڄ متس الوداعي نظرون پئجي رهيون هيون، هن جي زندگيءَ جو هڪ دؤر ختم ٿي رهيو هو... هن تي گهبراهٽ طاري ٿيڻ لڳي... هن جو ذهن ڄڻ تہ مائوف ٿي ويو ۽ پوءِ اها شام بہ اچي وئي جنهن ۾ هن کي چادر ۾ لڪايو ويو... الائجي چادر ۾ ڪهڙو اثر هو، جنهن جي پوڻ سان هو خاموش ٿي وئي هئي... هوءَ ڪجهه نہ سوچي رهي هئي... ڪجهه نہ ڳالهائي رهي هئي، هن جون سڀ قوتون ڄڻ ختم ٿي ويون

هيون. هن پنهنجو جهڪيل سر ٿورو مٿي ڪنيو... اوچتو هن جي نظر سامهون وئي... اُف! اها ڪهڙي ناقابل فراموش گهڙي هئي...!

هن ڏٺو، هن جو ننڍو ڀاءُ بند ٿيل دروازي جي شفاف شيشي مان معصوميت سان ڏسي رهيو هو... سندس اکين ۾ لڙڪ هئا ۽ چهري تي مرڪ! مگر اهڙي مرڪ جنهن ۾ لڙڪن کان به گهڻو درد هو... تمام گهڻو درد هو...!

هن جي دل تي زور سان ڌڪ لڳو، گلي ۾ جهڙا وڏ پوڻ لڳس ۽ هن هڪ وڏي اوچنگار سان پنهنجو سِر وري جُهڪائي ڇڏيو!

('چانديءَ جون تارون' تان ورتل)

مشق

(الف) هيٺين سوالن جا جواب ڏيو:

1. هن ڪهاڻيءَ جي عنوان 'موڪلاڻي' مان ڇا مراد آهي؟
2. ڪهاڻيءَ ۾ ڇوڪري سيني جي ڌيان جو مرڪز ڇو هئي؟
3. ڪهاڻيءَ ۾ ڪهڙا ڪردار آهن؟
4. ڪهاڻي پڙهي اوهان جي ذهن ۾ جيڪو تاثر اُڀري ٿو، ان کي بيان ڪريو؟
5. ڪهاڻيءَ جو مرڪزي خيال لکو، ڪهاڻيءَ ۾ ڪهڙو اهم نُڪتو بيان ڪيوويو آهي؟
6. ڪهاڻيءَ کي پڙهي، انهن جي ڪردارن جي سامهون انهن جون گهٽ ۾ گهٽ ٽي خوبيون ۽ خاميون لکو.

(ب) هيٺين لفظن جي معنيٰ لکو ۽ جملن ۾ ڪم آڻيو:

يوڳ الوداعي نمايان رخصت تمنا بظاهر چاهت شفاف مسرت

(ج) هيٺين مان صحيح جواب چُونڊيو:

1. ماهتاب محبوب جي ڪهڙي ڪتاب کي پاڪستان رائٽرز گلڊ طرفان ايوارڊ مليو.

(1) سُرهي سُرهي سار (2) مِٺي مراد
(3) تو جنين جي تات (4) چانديءَ جون تارون

2 ماهتاب محبوب جو جنم ٿيو:

(1) 14 جولاءِ 1948ع تي (2) 14 جولاءِ 1949ع تي

(3) 14 جولاءِ 1950ع تي (4) 14 جولاءِ 1951ع تي

3 ماهتاب محبوب جائي.

(1) لاڙڪاڻي ۾ (2) ڪراچيءَ ۾

(3) حيدرآباد ۾ (4) ڄام شوري ۾

(د) ’جو ٻئي لاءِ ڪڏ ڪٽندو، سو پاڻ ڪڏ ۾ ڪِرندو.‘ هتي ’سو‘ لفظ جو لاڳاپو ’جو‘ لفظ سان آهي. يعني ان جي جواب ۾ ڪم آيو آهي. ان ڪري انهيءَ کي ’ضمير جواب موصول‘ چئبو آهي. توهين اهڙا ڪجهه ٻيا مثال ڏيو.

سرگرمي:

اوهان مختلف رسالن ۽ ڪتابن مان جيڪي ڪهاڻيون پڙهيون آهن، انهن مان پنهنجي پسند جي ڪنهن ۾ هڪ عنوان تي ڪهاڻي لکو ۽ ڪلاس ۾ پيش ڪريو.

استاد لاءِ هدايت:

استاد شاگردن کي ڪهاڻيءَ جي مختلف نمونن کان آگاهه ڪري ۽ ڪهاڻي لکڻ ۾ انهن جي رهنمائي ڪري.

جمال ابڙو

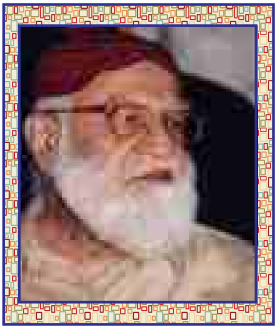

ولادت: 1924ع

وفات: 2004ع

جمال الدين ولد علي خان ابڙو 2 مئي 1924ع تي ڳوٺ سانگي، تعلقي ميھڙ، ضلعي دادو ۾ ڄائو. سندس والد علي خان ابڙو ناميارو عالم، اديب ۽ تعليمي ماھر ھو. جمال ابڙي قانون جو امتحان پاس ڪرڻ کان پوءِ وڪالت شروع ڪئي ۽ بعد ۾ جج مقرر ٿيو. ھن جيتوڻيڪ ٿورڙيون ڪھاڻيون لکيون، پر اھي سنڌي ادب جون شاھڪار ڪھاڻيون ليکجن ٿيون. سندس شمار سنڌي ادب جي انھن ڪھاڻيڪارن ۾ ٿئي ٿو جن سنڌي ڪھاڻيءَ کي جدت بخشي. سندس بھترين ڪھاڻين جو مجموعو ’پشو پاشا‘ تمام گھڻو مشھور ٿيو. جمال ابڙي جي ڪھاڻين جا ترجما اردو، انگريزي، جرمن ۽ ٻين ٻولين ۾ ٿي چڪا آھن. سندس آتم ڪٿا جا پنج جلد ڇپيل آھن. ھن خوبصورت ٻوليءَ ۽ وڻندڙ انداز وسيلي سماجي نابرابري ۽ ظلم خلاف ڪھاڻيون لکيون. جمال ابڙو 30 جون 2004ع تي وفات ڪري ويو. سندس آخري آرام گاھ ڪراچيءَ جي ڪِرڙي قبرستان ۾ آھي.

بَدتميز

سکيا جي حاصلات

- تحرير جي حاصل مطلب، لفظي، فڪري ۽ فني خوبين کان آگاهه ٿي سگهي.
- تحرير جي مرڪزي خيال، نُڪتي يا تصور تائين پهچي سگهي.
- لفظن جي معنيٰ لکي جملن ۾ ڪم آڻي سگهي.
- سوالن جا جواب ڏئي سگهي.
- اصطلاحن جي معنيٰ سمجهي سگهي.
- حوالا ڏئي سمجهاڻي لکي سگهي.
- ڪنهن به علمي يا صحافتي موضوع تي پنهنجي وسيع مطالعي، تجربي ۽ مشاهدي جي روشنيءَ ۾ بِنُدڙ آڏو درست اُچار ۽ لب لهجي سان پنج کان ڇهه منٽ زباني تقرير ڪري سگهي.

مان مئجسٽريٽ آهيان. پئسي وارو آهيان، مچيءَ ماني وارو ۽ ڪجهه هلنديءَ پڄنديءَ وارو. منهنجي ڪِڪِڙي بيمار ٿي پيئي. سچ پئي لتو، پڄندو ڊاڪٽر ڏي ويس.

ڊاڪٽر صاحب جي ڪمائيءَ جي سيزن، موسم هئي، ڪُتو نه ٿي پُڳو. نرڙ ۾ گهُنج، چِڙيو چِڙيو ٿي ويو. مريض پُڇ پُڇ تي، هي دڙڪن تي. مون کي ڏسي مشڪيو، ”اچو سائين!“ دلداري ڏيئي چيائين، ”اجهو ٿا هلون!“ تڪڙ ڪانه هئي، ويهي رهيس. چيومانس، ”پلي ڪم اُڪلائي وٺ!“

هڪ ڊِگهي گاڏي چيڪٽ ڪري اچي بيني. پلال جي تيلن تي،ڪُتل گريءَ رليءَ ۾ بيمار بيٺو ٿيو پيو هو. جوٽس ٽيڪ ڏيئي وني آيس.اڏڙوٽ عمرجو،ڪڏون پئجي ويون هئس.

اُتر پئي لڳو پر هن جي قميص ڪي بيڙا ڪونه هئا. ماس ڪوريل پاسيريون، متان انساني ’چمڙو‘..... سيءَ جو بچاءُ... الله سائينءَ جي عنايت جو ڪليل اظهار.

ڏاڍي لوچ پوچ هئس، زبان تاروءَ سان پئي لڳس، ”ڊاڪٽر صاحب باهه!“ ڊاڪٽر به ڏانهنس ڪجهه ڏيان ڏنو. ”سوڊا پيءُ!“ مائيءَ مڙس ڏانهن ڏنو، مڙس زال ڏانهن. گهٽوئي ڪجهه ان گهڙيءَ ۾ نظرن سان ڳالهايائون. مائيءَ کي جيئڻ نه ڪو سخاوت جو غلبو اچي وجي، ”ڊاڪٽر، مني سوڊا پئي؟“ ڊاڪٽر هو ڪم ۾ رُڌل، چيائين، ”هائو!“ مائيءَ پنهنجي وڏي ڳگهي جي نُنڍڙي ڪيسي مان به ٽي آنا ڪڍي ترِيءَ ۾ جهليا.

مائيءَ جي ڪڇ تي، بيمار جي ولي عهد، خالي چولڙي ۾، هونگڙون ڏيندي، پيشاب ڪري ڏنو. ڦينگون ٿي ويون. بار به رُنو، ڊاڪٽر به خفي ٿيو. مائيءَ باهر وڃي چولو نپوڙيو.... مني سوڊا رهجي ويئي. ڪنهن نه ورجائي.

مريض ڪُنڊ ۾ ڍنو پيو هو. اٽيي ڏاڙهي، اٽيا وار، اکيون پيتل، وحشت ڀريل منهن جي روءِ ڏونهاٽيل. ڄڻ ته حياتيءَ هٿ پير هٽي دنگ ڪيو هو. موت جي هڏائين پڃري جا ٽڏا چنبا ڄڻ ته وڌندا، وڏا ٿيندا، هن جي ڪمزور جسم کي وکوڙيندا، نپوڙيندا ٿي ويا... سندس ننڍڙو پٽ ريڙهيون پائيندو، سٽو اچي ٿي نڪ ڪان جهليائينس. ماڻس ڪٽي ٿي پري ڪيس.

ڊاڪٽر سندس پيٽ کي لُٺاڙيندي چيو، ”ڇا ٿيو آهي؟“

”ڏهون ڏينهن ٿيو آ، هنيانءَ ۾ چڪ....“ چپ چٻاڙيندي، مُٺ پکوڙيندي، انتهائي ايذاءُ جو اظهار ڪندي، مريض چيو، ”اهڙي ڪا دوا ڏي، هنيانءُ نري پوي!“

”سُئي هڻان، سُئي هڻان؟“ ڊاڪٽر واپاري انداز ۾ چيو، ”چار رپيا لڳندا.“

بيمار ۽ سندس زال وري هڪ ٻئي کي ڏٺو. ٻئي چپ رهيا. ڊاڪٽر کي جواب ملي ويو.

نسخو لکڻ شروع ڪيائين، عينڪ جي مٿان نهاريندي پڇيائين، ”گهٽ ڏينهن جي دوا ڪيي، ستن ڏينهن جي ڪيان؟“ ڊاڪٽر، گگهي واري ننڍڙي ڪيسي جي ٻاڙائي چڱيءَ طرح تاڙي ويو هو.

”چئن ڏينهن جي ڪرينس!“ مريض پاڻ چيو. ڊاڪٽر نسخي تي ڪجھ ترِڪيو ۽ ڪمپائونڊر ڏانهن اُماٽيائين.

مائيءَ دوا ورتي، پيسا ڳڻي، وري ڳڻيائين. ڪليل هٿ ڪٽي ڪمپائونڊر ڏانهن ڪيائين. ذري گهٽ هڙئي پيسا ميڙي ويس. مائيءَ جي منهن تي اعتراض، پوءِ منٿ ۽ آخر ۾ روئڻ جهڙا اهڃاڻ اچي ويا. سُئي نه لڳي ته بہ....

”ڊاڪٽر، ڪائي ڇا؟“

”ڪير، ڪشمش، نارنگيءَ جو رس.“

مائي ويچاري چپ ٿي ويئي، ”ڊاڪٽر پَت ڪائي!“

ڊاڪٽر باھ ٿي ويو، ”جيڪي وٽيس سو ڪائي. توهان نه مڙندؤ، مري ته مري پر پَت ضرور ڪائو!“

مائيءَ مڙس کي ٽيڪ ڏني: سَهڪندو، ڪِنجهندو وڃي پلال تي ڪِريو. سئي ڪانه لڳي، ۽ ڪائڻ لاءِ ڪنگڻيءَ جا داڻا پاٽيءَ ۾ ٽچڪندا نظر آيا.

گاڏي ڇيڪٽ ڪندي رواني ٿي. مٺيءَ سوڍا ۽ نارنگيءَ جي رس ڪان پري. مائيءَ جو سرتاج، ابھم جو پيءُ، ھن ننڍڙي نظام شمسيءَ جو مرڪز، اوندھ ۾ غائب ٿيندو ويو.

ڊاڪٽر مون سان گڏجي ھليو. ننڍڙيءَ کي ٽپاسيائين، اُتي - مُنو ڪلاڪ ويٺو. سُئي ھنيائين، دوائون ڏنائين، دوائون لکيائين ۽ پوءِ ٻاھر نڪتو.

مان ساڻس گڏجي ٽانگي تائين آيس، ڏھين رپين جو نوٽ ڪڍي ھٿ ۾ ڏنومانس. ڪِلي واپس ڪيائين، ”واھ صاحب، مان اھڙو بدتميز آھيان!“

ٽانگو روانو ٿي ويو. ڦيٿا ڦِرندا ويا، سنبن جي ٽاپ ٽاپ، ٽانگي جي ڪڙڪڙ ۽ ٻيل گاڏيءَ جا ڇيڪٽ ملي ھڪ ٿي ويا.... ”بدتميز...... بدتميز... بدتميز.....“

(’پِشُوپاشا‘ تان ورتل)

مشق

(الف) ھيٺين سوالن جا جواب ڏيو:

1. ھن ڪھاڻيءَ ۾ ڪھڙا ڪھڙا ڪردار آھن؟
2. ڊاڪٽر جو مريض سان روَيو ڪھڙو ھو؟
3. ’اٽيا وار‘ ۽ ’اڪيون پينل‘ مان ڇا مراد آھي؟
4. ھن ڪھاڻيءَ مان ڪھڙو سبق ملي ٿو؟
5. جمال ابڙي جي ھن ڪھاڻيءَ ۾ ڪھڙا ڪھڙا سماجي مسئلا بيان ڪيل آھن؟
6. اسان کي مريضن سان ڪھڙو سلوڪ ڪرڻ گھرجي؟
7. ھن ڪھاڻيءَ جو مرڪزي خيال ڪھڙو آھي؟

(ب) ھيٺين لفظن جي معنيٰ لکو ۽ جُملن ۾ ڪم آڻيو:

اڏڙوت   سخاوت   پِڪوڙڻ   اُڪلايو   نُسخو   ڪِنجھندو   بدتميز   ڪنگڻي

(ج) هيٺين اصطلاحن جي سمجھاڻي لکو:

* هٿ پير هڻڻ
* منيون پڪوڙڻ
* نرڙ ۾ گھنج پوڻ
* هِنيانءُ ۾ چڪ پوڻ

(د) هيٺين حوالن جي سمجھاڻي ڏيو:

* ”اهڙي ڪا دوا ڏي، هنيانءُ ٺري پوي.“
* جيڪي وٽيس سو ڪائي، توهان نہ مڙندؤ، مري تہ مري پر پت ضرور ڪائو.“

(ھ) ’اسان جا رَوَيا ڪهڙا هئڻ گھرجن‘ جي موضوع تي پنج ڪان ڇھ منٽ جي تقرير ڪريو.

سرگرمي:

☜ جيڪڏهن توهان ڊاڪٽر هجو ها تہ مريض سان ڪهڙو ورتاءُ ڪريو ها؟

سورٺ ۽ راءِ ڏياچ

سکيا جي حاصلات

تحريرجي حاصل مطلب، لفظي، فکري ۽ فني خوبين کان آگاهه ٿي سگهي. لفظن جي معنيٰ لکي جملن ۾ ڪم آڻي سگهي. اشارن، تصويرن وغيره جي مدد سان ڪهاڻي لکي سگهي. لوڪ ادب جي اهميت بابت ڄاڻي سگهي. ٻٽي معنيٰ وارن لفظن کي ڪتب آڻي سگهي ۽ انهن کي عبارت مان چونڊي ڌار ڪري سگهي. اصطلاحن جي معنيٰ ڄاڻيءَ لکي سگهي. پنهنجي گفتگو ۾ ظاهري (مجازي) مفهوم کي آڌو رکي ڊرامائي ڪيفيتون ادا ڪري سگهي. اخبار تان معلومات حاصل ڪري، موجوده حالتن، معاشي ۽ سياسي مسئلن تي پنهنجو نقطهٔ نظر لکي ۽ پيش ڪري سگهي.

ڪنهن سمي راءِ ڏياچ نالي هڪڙو راجا جهونا ڳڙهه تي راڄ ڪندو هو. ڪيس هڪ ڀيڻ هئي، جيڪا اولاد لاءِ سڪايل هئي. هڪ لڳا ڪنهن فقير دعا ڪيس ته ”پٽڙو سو ملندئي پر اهو پاڻهين جي سسي ڌڙ کان ڌار ڪندو.“ اهو ٻڌي راجڪماريءَ کان رڙ نِڪري وئي.”اهڙو پٽ ئي گهوريو!“ پر،’جو لکيو منجهه نراڙ سو قلم ڪياڙيءَ نه وهي‘ وانگر،لکيو ڪين ٽريو! راجڪماريءَ کي پٽ ڄائو. راجڪماريءَ کي فقير جي ڳالهه ياد هئي، سو هن ٻار کي صندوق ۾ بند ڪري درياءَ ۾ لوڙهي ڇڏيو. اها پيتي لڙهندي اچي راجا انيراءِ جي ملڪ مان نڪتي. هڪڙو چارڻ ۽ ان جي زال درياءَ تي پاڻي ڀرڻ لاءِ آيا هئا. انهن جي نظر وڃي صندوق تي پئي. صندوق پاڻيءَ مان ڪڍي جان کٽي ڏسن، ته اُن ۾ هڪ ملوڪ ٻار پيو آهي.

چارڻ ۽ ان جي زال ٻار کي گهر کڻي آيا ۽ ڪيس پُٽ ڪري پاليائون. سندس نالو ٻيجل رکيائون. ٻيجل اچ ننڍو، سيان وڏو، تان جو اچي جوان ٿيو ۽ جهنگ ۾ مائٽن جا ڳڌهه ۽ گهوڙا چارڻ لڳو. جهنگ ۾ ڪنهن شڪاريءَ هرڻ جو شڪار ڪري، ان جا آنڊا ڪٽي ڪرڙ تي ڦٽا ڪيا هئا. جڏهن ڏکڻ جو واءُ گهلندو هو، تڏهن انهن آنڊن مان اهڙو ته سُريلو ۽ من موهيندڙ آواز ايندو هو، جو اُن تي پکي پکڻ ۽ جانور به موهت ٿي اچي مِڙندا هئا. هڪڙي ڏينهن ٻيجل جي ڪنن تائين به اهو آواز پهتو، نيٺ هن اها پرولي سَلي ورتي، اهو آواز انهن آنڊن مان ئي اچي ٿو. ٻيجل اهي آنڊا پنهنجي چنگ (سُرندي) تي چاڙهي،گز سان وينو وڄائڻ، ته پکي پکڻ ۽

جانور سڀ مست ٿي موهجي ويا. پوءِ تہ سندس سُرندي جي هاڪ هنڌين ماڳين پکڙجي ويئي.

جڏهن ٻيجل ڄائو هو، تڏهن راجا انيراءِ کي بہ هڪ ڏيءُ ڄائي هئي. ڪيس اڳيئي گهڻيون ڏيئرون ڄيون هيون، سو هن پيري بہ جڏهن ڏيءُ ڄايس، تہ ان کي صندوق ۾ وجهي، درياءَ ۾ لوڙهي ڇڏيائين. اُها صندوق لڙهندي اچي راءِ ڏياچ جي ڏيهہ کان نڪتي، جيڪا رتني ڪنڀار کي هٿ آئي. رتنو بہ هو اولاد لاءِ سڪايل سو هھڙو ملوڪ ٻار ڏسي ڏاڍو سَرهو ٿيو. هن کي پنهنجي گهر کڻي آيو. ۽ چوج سان پاليائينس ۽ نالو رکيائينس سورٺ. جڏهن سورٺ ساماڻي، تڏهن سندس سُونهن جي سُرهاڻ هنڌين ماڳين پکڙجي ويئي. انيراءِ کي بہ سورٺ جي سُونهن جي سُڌ پئجي وئي. تنهن رتني ڪنڀار کان سورٺ جو سَڱُ گهريو ۽ هن وڏي خوشيءَ سان سڱ ڏيڻ قبوليو. رتنو مقرر ڏينهن تي دهلن دمامن سان ڄڃ سنيرائي جڏهن شهر مان نڪتو. تڏهن راءِ ڏياچ کي خبر پئجي وئي، تہ سندس ئي ملڪ جي هڪ اپسرا پاڙيسري بادشاهہ سان پرڻجڻ پئي وڃي. پوءِ تہ سورٺ کي ڪٽائي پنهنجي محل ۾ آيو ۽ اُن سان وهانءُ ڪيائين.

اها خبر جڏهن انيراءَ تائين پهتي تہ هو وڏو لشڪر سنيرائي جهونا ڳڙهہ تي ڪاهي آيو. ٻارهن مهينا جهونا ڳڙهہ کي گهيرو ڪري ويٺو رهيو. هٿ حاصل ڪجهہ ڪين ٿيس. هٿين خالي موٽي پنهنجي ماڳ پهتو ۽ ويرُ وٺڻ جي ٻاھہ ۾ ويتر ٻجرڻ لڳو. پوءِ تہ رتن ٽڪن جو ٿالهہ پري سڄي ملڪ ۾ پڙهو ڏياريائين تہ ” جيڪو راءِ ڏياچ جي سِسِي وڍي ايندو، تنهن کي رتن ٽڪن جو هي ٿالهہ ۽ ٻيو جيڪي ڪجهہ گهرندو سو ملندو.“ٻيجل جي زال هئي لوڀي، تنهن اهو ٿالهہ وٺي رکيو ۽ چيائين تہ ”منهنجو مڙس راجا جي منشا پوري ڪندو“ ٻيجل جڏهن گهر موٽيو تڏهن ڏاڍو ڪاوڙيو، پر هاڻي ڇا ٿي ٿِي سگهيو! هن جي زال تہ وچن ڏئي چڪي هئي. هاڻي جي وچن نٿو پاڙي تہ راجا سندن ’جڻ ٻچو تو رُلائي!‘ سو ٻي ڪا بہ واهہ نہ ڏسي، ٻيجل سُرندو سينگاري، جهونا ڳڙهہ روانو ٿيو.

جهونا ڳڙهہ پهچي، ٻيجل رنگ رتول ٻاهران ويهي تند تنوارڻ لڳو. هن جي سرندي جي سُرن جي سرهاڻ چوڌاري پکڙجي ويئي. راءِ ڏياچ تائين اها بہ تند تنوار پهتي. هن رنگ رتول جي دري کولي مڱڻي کان پڇيو” مڱڻهار! گُهر

جيڪي گهرٽو هجئي!“ ٻيجل وراڻيو تہ ”راجا! مون ڪي تو سان ڳجهہ ڳرهڻو آهي.“ راجا جي حڪم تي راڳيءَ ڪي چوڏول ۾ چاڙهي رنگ رتول ۾ آندو ويو. اتي ٻيجل وري بہ اهڙو تہ چنگ چوريو ۽ سازَ مان اهڙا تہ سوز پريا سر پلٽيا، جو راجا جو روح ريجهي پيو. راءِ ڏياچ مگتي تي ماڻڪن جو مينهن وسائي ڇڏيو. پر ڏياچ جي ڏنل ڏاڻ تي ٻيجل جي اک ئي نہ ٻڏي! راجا، راڳيءَ جي اهڙي روش تي اچرج ۾ پئجي ويو. ٻيجل جي تند بند ئي نہ ٿئي! سُرندي جي سُرن راجا کي اهڙو تہ سرور بخشيو، جو ٻيجل کي چيائين ”گُهر جيڪي گهرٽو هجئي!“ ان تي ٻيجل ٻولايو تہ ” مال متاع جي مون وٽ ڪا بہ ڪمي ڪانهي، تنهنجي سِر جو گهورو آهيان، اهو ملي تہ هن مگتي کي ڪو مانُ ملي!“ ٻيجل جي اهڙيءَ گُهرَ تي راءِ ڏياچ کي ڏاڍي حيرت ٿي. هن ٻيجل کي گهڻو ئي سمجهايو تہ هن متي جو مُلهہ ئي ڪهڙو آهي؟ توکي اهڙا تہ دهرا دانَ ڏيندس، جو تنهنجون ست پيڙهيون کائينديون، تڏهن بہ نہ کٽندا! پر هو تہ سر جو ئي سيڪڙُو هو ، سو ڪنهن بہ ڳالهہ تي ڪونہ ريجهيو. راءِ ڏياچ مگڻي کي مانُ ڏنو ۽ ڪٽاري سان ڪنڌ ڪَپي ڪٽي ٻيجل آڏو اڇلايائين:

وَڍِ سِرُ تي سَرهو، مَ ڪي آءٌ مَ ڪي ڳاءِ.
جاچِڪ! تو متاءُ، مُلڪ مِڙوئي گهوريان.

ٻيجل ، راءِ ڏياچ جو سر ڪٽي انيراءِ ڏانهن اسهيو. انهيءَ حادثي جو هُل هنڌين ماڳين هُلي ويو. اها ڳالهہ انيراءَ تائين بہ پهچي چڪي هئي. ٻيجل، راءِ ڏياچ جو سِرُ ڪٽي جڏهن انيراءِ وٽ پهتو، تڏهن هن پريان ئي هڪل ڪئي.”هيڏي وڏي سخي سردار جو سِرُ لٽي آيو آهين، سو اسان جو وري ڪهڙو سجڻ ٿيندين! هاٿي ڏيهہ نيڪالي اٿئي، جيڏانهن جو آهين تيڏانهن هليو وڃ!“ ٻيجل جا تہ ڇهہ ئي ڇجي پيا ۽ پڻ وويڪ جا وڍ پوڻ لڳس. پوءِ چرين وانگر جهونا ڳڙهہ ڏي ڊوڙندو ويو. جڏهن شهر جي ويجهو پهتو، تڏهن ڏٺائين تہ باهہ جا آڙاهہ پيا ٻرن ۽ سورٺ ڏاگهہ تي چڙهي رهي هئي. پاڻ بہ ڊوڪيندو اُنهي آڙاهہ ۾ ڪاهي پيو ۽ سڙي ڀسم ٿي ويو.

مشق

(الف) هيٺين سوالن جا جواب ڏيو:

1. راڄڪماريءَ کي فقير ڇا چيو؟
2. راڄڪماريءَ جنهن صندوق ۾ وڃهي ٻار کي لوڙهيو هو، اها صندوق ڪنهن کي هٿ آئي؟
3. انيراءِ ڄڃون ڳڙهه تي ڇو ڪاهي آيو؟
4. راءِ ڏياچ جو روح ڇا تي ريجهي پيو؟
5. ٻيجل، راءِ ڏياچ کان ڪهڙي گهُر ڪئي؟
6. ٻيجل، راءِ ڏياچ جو سِر ڪٽي جڏهن انيراءِ وٽ پهتو، تڏهن هن ڇا چيس؟

(ب) هيٺين لفظن جي معنيٰ لکو ۽ جملن ۾ ڪم آڻيو:

لڱا   ملوڪ   پرولي   سَرهو   سمي   چوڄ   سُڌ   اپسرا   وهاڻ   پڇڻ

منشا   وچن   رنگ رتول   وويڪ   پسم

(ج) هيٺين اصطلاحن جي معنيٰ لکو:

* پرولي سلڻ   * چنگ چورڻ   * هٿ حاصل نه ٿيڻ

* ڇهه ڇجڻ   * تند تنوارڻ   * ماڻڪن مينهن وسڻ

(د) هيٺين لفظن ضد جا لکو:

راڄا   ڏيهه   سَرهو   مانُ   پاڻي   سڄڻ

(هه) هن سبق مان مرڪب لفظ چونڊي لکو: جيئن 'مال متاع'.

(و) هر ٻوليءَ ۾ اهڙا ساڳيا لفظ هوندا آهن، جن جون استعمال جي لحاظ کان مختلف معنائون ٻيهنديون آهن، جيئن:

- آرسي = 'سست- ڪاهل' ۽ 'درسني - آئينو'
- ڦُتي = 'مکڻ جو ذرو' ۽ 'ونئڻ يا ڪپهه جو پُوٽو'.

اوهين ڪي ٻه اهڙا ٻِٽي معنيٰ وارا ٻه لفظ لکي ڏيکاريو:

(ز)

’ظرف‘ اهو لفظ آهي، جو فعل يا صفت يا ٻئي ظرف سان تو لڳي، ظرف وقت يا هنڌ يا دستور يا انداز يا انڪار تو ڏيکاري، جڏهن ظرف وقت تو ڏيکاري تڏهن انهيءَ کي ظرف زمان ٿا چون، جيئن اڄ سڀاڻي، هاڻي، پوءِ، هميشه ۽ جڏهن هنڌ تو ڏيکاري تڏهن ان کي ظرف مڪان تو چئجي، جيئن تہ هُتي، هِتي، هيٺ، مٿي،اڳيان پٺيان.

توهين ’ظرف زمان‘ ۽ ’ظرف مڪان‘ ۾ ڄاڻايل لفظ پنهنجن جملن ۾ ڪتب آڻي ڏيکاريو.

ياد رکو تہ :

لوڪ ادب مان مراد آهي ’عام ماڻهن جو ادب‘ جنهن ۾ نثر توڙي نظم شامل هوندو آهي. لوڪ ادب ۾ لوڪ ڪهاڻيون، آکاڻيون، پروليون، ڳجهارتون، هنر،ڏور، مولود، مداح، ڳيچ وغيره جهڙيون صنفون اچي وڃن ٿيون. سنڌي لوڪ ادب سنڌ جي ثقافت ۽ ڏاهپ جو آئينو آهي.

سرگرمي:

شاگردَ اخبارن جو مطالعو ڪن ۽ ڪنهن ڪالم تي پنهنجي راءِ لکن.

استاد لاءِ هدايت:

لوڪ ڪهاڻي، ڊرامائي انداز ۾ ٻارن کي ٻڌائي وڃي.

آغا سليم

ولادت: 1935ع وفات: 2016ع

آغا خالد سليم ولد آغا عبدالڪريم خان 7 اپريل 1935ع تي شڪارپور ۾ ڄائو. آغا سليم ڪهاڻيڪار، ناٽڪ نويس، ناول نگار، شاعر ۽ شاهه عبداللطيف ڀٽائي جو پارکو هو. هن جا لکيل ناول ’اونداهي ڌرتي روشن هٿ‘، ’همه اوست‘ ۽ ’اڻ پورو انسان‘ گهڻا مشهور آهن.

آغا سليم جي شعري مجموعي جو نالو ’پن ڇڻ ۽ چنڊ‘ آهي، ’چنڊ جا تمنائي‘ سندس ڪهاڻين جو ڪتاب آهي. پاڻ ڪامياب اسٽيج ناٽڪ لکيا اٿس، جيئن ’گل چنو گرنار جو‘ وغيره.

آغا سليم، شاهه عبداللطيف ڀٽائيءَ بابت لکڻ کان سواءِ شاهه جي رسالي جو اردو ۽ انگريزيءَ ۾ ترجمو پڻ ڪيو. هن 12 اپريل 2016ع ۾ وفات ڪئي. سندس قبر شاهه عبد اللطيفؒ جي مقبري جي ڏکڻ ۾ تمر فقير جي مزار جي سامهون آهي.

اونداهي ڏرتي روشن هٿ

سکيا جي حاصلات

✍ڪنهن به فنپاري جي ادبي مرتبي جو تعين ڪري سگهي.✍تحرير جي حاصل مطلب، لفظي، فڪري ۽ فني خوبين کان آگاهه ٿي سگهي.✍تحرير جي مرڪزي خيال، نُڪتي يا تصور تائين پهچي سگهي.✍سوالن جا جواب ڏئي سگهي.✍نون لفظن جي معنيٰ لکي جُملن ۾ ڪم آڻي سگهي. ✍عبارت ۾ تشبيهه وارن لفظن کي سڃاڻي سگهي.✍ناول جي باري ۾ ڄاڻي سگهي.✍لائبريريءَ جو استعمال ڪري سگهي.

سنڌ ۾ هن کي ريزيڊينسي ۾ رکيو ويو هو. هن سفر جي تياري ڪئي، سنڌ جي باري ۾ ايسٽ انڊيا ڪمپنيءَ جو پراڻو ريڪارڊ ۽ انگريز سياحن جا لکيل سفرناما پڙهيائين ۽ هڪڙي ڏينهن وري سمنڊ جهاڳيندو، هُو سنڌ روانو ٿي ويو ۽ ڪراچيءَ پهتو. منهوڙي ۾ ميرن جو قلعو هو. مهاڻن جا ڪارا ۽ پنن اُگهاڙا ٻار لُڏڙن جيان پاڻيءَ ۾ تڙڳي رهيا هئا ۽ اچرج وچان هنن ڏانهن ڏسي رهيا هئا. ڪراچيءَ جي گورنر هنن جو آڌرڀاءُ ڪيو. ڪپر تي هو پالڪيءَ ۾ چڙهيو. پالڪيءَ کي انن حمالن کنيو. پالڪي ڪِرمچي رنگ جي بخمل جي نهيل هئي ۽ ٻاهران نهايت قيمتي جهالر ۽ جُهوبا لڳل هئس. گورنر هن کي پاڻ وٽ رهائڻ لاءِ زور ڀريو، پر هن رام باغ وٽ ڪئمپ هڻي. شام جو ڪراچيءَ جو مشهور سيٺ ناؤنمل، مصريءَ جا ٿالهه ڀرائي هن جي آڌرڀاءُ لاءِ آيو. مِرڪندڙ تارا، عيار مرڪ. جيتري دير وينو، انگريزن جي تعريف ڪندو رهيو. وڏا ڪشادا ميدان، سمنڊ جون گِهميل ۽ ٿڌيون هوائون. رات جو بستري تي ليٽيو ته ننڊ ڪٽي ويس. ٻئي ڏينهن صبح جو هو ڪراچيءَ جو شهر گهمڻ لاءِ نڪتو. هر طرف ويراني، ٽمر ۽ ٿوهر کان سواءِ نه وڻ نه ٽڻ. چاليهن ايڪڙن جي ايراضيءَ تي هڪڙو ڪچو قلعو هو، جنهن جي چئني بُرجن تي توبون رکيل هيون. قلعي کي به دروازا هئا. هڪڙو دروازو لياري نديءَ ڏانهن کُلندو هو ۽ ٻيو سمنڊ ڏانهن. لياري واري دروازي کي منو در ۽ سمنڊ واري دروازي کي کارو در سڏيو ويندو هو. لياريءَ جي پيٽ ۾ کوهه هئا، جتان ماڇهو پاڻي ڀريندا هئا. انهن کوهن وٽ هن هندو عورتون ڏٺيون، جيڪي ململ جي پوتين جا گهونگهٽ ڪڍي پاڻي ڀري رهيون هيون. ململ جي گهونگهٽ ۾ هنن جا جرڪندڙ چهرا جهڙا هلڪي هلڪي جُهڙ ۾ چنڊ! پيشانيءَ تي تلڪ، جڻ ڏيئاٽيون ٿي ٻريون! شام جو هو منگهو پير گهمڻ ويو.

پاسي کان گھاتو ٻيلو. ٽڪر تي مجاور جي جھوپڙي ۽ سنھڙو ڏٻرو مجاور، جيڪو ھن کي تلائن ۾ رھندڙ واڳون ڏيکاري رھيو ھو. اُتي ئي ھن ھنگلاج جا نانگا ڏٺا. ڪھڙو نہ عجيب ديس آھي!

ٻئي ڏينھن ھو گھوڙي تي حيدرآباد روانو ٿيو. جمعدار جي لانڍيءَ، پپريءَ، گھاري ۽ گُجي ۾ منزلون ڪندو ھو ٺٽي پھتو. ٺٽي ۾ ھو ڪمپنيءَ جي اڳوٽي نمائندي جي جاءِ ۾ رھيو، جنھن کي مقامي ماڻھو 'انگريزن جي ماڙي' سڏيندا ھئا. شاھجھاني مسجد ۽ مڪليءَ جا مقبرا ڏسي حيران ٿي ويو. سوچيائين: شايد ھي ملڪ بہ ڪنھن زماني ۾ ڏاڍو تھذيب يافتہ ھوندو. شايد اھو شھر ئي اھو پٽيالا بندر ھو، جتان سڪندر اعظم جو اميرالبحر نيرڪوس فنيقي، مصري ۽ يوناني ملاحن سان ٻيڙين تي چڙھيو ھو. دراعظم جي يوناني اميرالبحر 'سائڪيلاس' سنڌوءَ مان ٻيڙا ڪاھي شايد ھن شھر جي ماڻھن ڪان ڏن اوڳاڙيو ھو. عظيم يوناني تاريخ نويس 'ھيرودوٽس' ھن ملڪ جي تاريخ لکي ھئي. پرتگالين ھن شھر کي لٽيو ھو ۽ ھنن کي ھن شھر مان ايترو تہ لُٽ جو مال مليو ھو، جيڪو ڪين ايشيا جي ڪنھن ملڪ مان نہ مليو ھو. ھن شھر جي ويجھو 'لاھري بندر' ھو، جتي 1635ع ۾ ايسٽ انڊيا ڪمپني جي نمائندي 'فريم لين جو جھاز' لھرن ۽ ونجھن جي مدد سان پھتو ھو. ھتان جي واپاري مال جي باري ۾ ان ساڳي فريم لين لکيو ھو تہ ٻاھرين ملڪن ۾ جيتري سنڌ جي سامان جي گھُر آھي، اوتري ھندستان جي ڪنھن بہ حصي جي سامان جي گھُر ڪانھي. جيڪو سامان ھتي نھي ٿو، اھڙو ھندستان ۾ ڪٿي بہ نٿو نھي. ھتان جو چمڙي جو سامان دنيا ۾ مشھور ھو. ڪپڙي اُڻڻ وارن جا ٽي ھزار گھراڻا آباد ھئا. چار سؤ مدرسا ھئا. لاھري بندر تي پرتگالي ۽ انگريزي جھاز بينا ھئا، جيڪي چمڙي جو سامان، سوٽي ڪپڙو، نير، قلمي شورو، چوپايو مال ۽ ٻيو واپاري سامان ڏورانھن ملڪن ڏانھن نيندا ھئا. اھي سڀ جھاز ڪھڙن سمنڊن ۾ غرق ٿي ويا. ھن شھر جي عظمت کي ڪنھن لٽيو. ٺٽي ۾ ھن ھڪڙي گمنام ڪئپٽن "ڪُڪ" جي قبر ڏٺي، جنھن جي باري ۾ ڪنھن کي خبر ڪا نہ ھئي تہ ڪير ھو ۽ ھتي ڪيئن دفن ٿيو. شايد ھو بہ ائين ئي ھتي مرندو ۽ ھن جي بہ ھتي گمنام قبر نھندي.... ھي مان ڪھڙيون ڳالھيون پيو سوچان. شايد گرميءَ جو اثر آھي. الاءِ ڪيڏي نہ گرمي آھي. ھن رومال ڪڍي مُنھن

تان پگهر اُگهيو ۽ سندس نوڪر پڪو تڪو هلائڻ لڳو. ٻئي ڏينهن هو ٻيڙين رستي حيدرآباد پهتو.

حيدرآباد جو شهر چڱو آباد شهر هو. شهر جون جايون گهڻو ڪري سڀ ڪچيون هيون، رڳو مسجدون ۽ مقبرا پڪا هئا. جاين جي ڇتن تي منگهه هئا. ريزيڊينسي جي عمارت شهر کان چار پنج ميل پري درياهه کان ٿوري فاصلي تي هئي. اوير ۾ حيدرآباد تائين ۽ اولهه ۾ درياهه تائين وائڪا ميدان. پويان وڏن وڏن گهاٽن وڻن جو باغ، وڏو احاطو، جنهن ۾ پالتو هرڻ ۽ ننڍي قد جا سانبر هئا. ريزيڊينسي جي عمارت چڱي نهيل هئي. هن اچڻ سان ڪتابن جي پيٽي کولي، ڊائري لکيائين ۽ ڪتاب پڙهڻ شروع ڪيائين.

هينئر هو درياهه جي ڪپ تي اچي بيٺو هو. هن جي پيرن ۾ سِنڌُو وهي رهيو هو. ٿورو پريرو، ڪناري سان ٻيڙيون بيٺيون هيون. ڪنهن ڪنهن ٻيڙيءَ ۾ ڏيئو ٽمڪي رهيو هو. درياهه جي پرينءَ پر ڪجين جا وڻ هئا. چانڊاڻ ۾ سنڌوءَ جو پاڻي جهڙو پگهريل سون. سنڌو هن کي هميشه پراسرار درياهه لڳندو هو. پورالي ندي. پُور پويس ته ويرانيون آباد ڪري ۽ پُور پويس ته آباديون ويران ڪري. سرمست ۽ شهزور! آرين جڏهن پهرين پهرين سنڌوءَ کي ڏٺو، ته حيران ٿي ويا. سڪندر دجلا ۽ فرات ڏٺا هئا، پر سنڌو ڏسي هو به ضرور حيران ٿيو هوندو. شايد ڪو پنهنجي مارگريٽ جي محبت جو ماريل آريه رشي، چانڊوڪيءَ ۾ هن وانگر سنڌوءَ جي ڪپر تي اچي بيٺو هوندو ۽ هن جيان ئي سنڌوءَ ۾ وهندڙ پگهريل چانڊوڪيءَ جي سونهن جي جادوءَ ۾ جڪڙجي، سنڌوءَ جي عظمت جو گيت لکيو هوندائين. هن ڪيترن هندن کي ڏٺو هو، جيڪي سنڌوءَ جي پاڻيءَ کي جل ديوتا ڪري پوڄيندا هئا ۽ مسلمان سنڌوءَ کي درياهه شاهه ولي ڪري سڏيندا هئا. هن جو يورپي ذهن اهڙن وهمن کي قبول ڪرڻ لاءِ تيار نه هو، پر ڪڏهن ڪڏهن سنڌوءَ کي ڏسي هو به سوچيندو هو، ته شايد هندو ۽ مسلمان ٻئي صحيح آهن.

شروع شروع ۾ فلپ جڏهن سنڌ ۾ آيو هو، ته سنڌ هن کي صفا ڪانه وڻي هئي. سنڌ کي ڏسي ڪيس ويرانيءَ جو احساس ٿيو هو. ڪراچيءَ ۾ سمنڊ جا اُگهاڙا ڪنارا، واريا سا ميدان ۽ ڊڙا، ڪراچيءَ کان وني ٺٽي تائين پٽريلا پٽ. ڪٿي ڪٿي ٻڪرين جا ڌڻ چري رهيا هئا، ڪنهن ٽڪريءَ تي ڪکاون گهر هئا، نه ته هر طرف

ويراني ئي ويراني هئي. هن سوچيو هو، تہ هن ديس جي ڌرتي پنهنجن ٻچڙن تي ڪيتري نہ نامهربان آهي. نہ سندس سيني تي وڻ آهن، جيڪي اُس ۾ سڙي چانوَ ڏين، پتر ڪائي ميوا ڏين ۽ نہ ئي سندس ڪُک ۾ گل ۽ سنگ آهن. پر پوءِ آهستي آهستي سنڌ هن تي پنهنجي سونهن ظاهر ڪئي. هينئر هن کي سنڌ جي تصور سان 'ٽينيسن' جو هڪڙو نظم 'لوٽس ايٽرس' ياد ايندو هو. 'يوليسيئن' جڏهن 'ٽراءِ' جي جنگ تان موٽيو، تہ سمنڊ جهاڳيندو، طوفانن سان ٽڪرائيندو، لهرين سان لڙندو، ٿڪجي، ٽٽجي، ساٿو تي هڪڙي اهڙي ٻيٽ ۾ اچي پهتو، جتان جي رهواسين جهول ۾ ڪنول جا گُل آڻي سندس ساٿين کي آڇيا، ڪنول جا اهي گل کائڻ کان پوءِ، سندس ساٿين جو سارو ٿڪ لهي ويو ۽ نند جا اهڙا ڪيپ چڙهين، جو جنگين ۽ طوفانن کي وساري، ان ٻيٽ جي ماڪَ ڀنل گاهہ تي ليٽي، ڪنولن جهڙا ڪومل خواب ڏسڻ لڳا...... سنڌ بہ ڪنولن جو ديس آهي ۽ مان زندگيءَ جي طوفانن سان ٽڪرائيندو هتي اچي پهتو آهيان ۽ هتان جي ماڻهن جهولين ۾ محبت جا ڪنول آڻي مون کي آڇيا آهن. محبت جيڪا ازلي ۽ ابدي حقيقت آهي.

('اونداهي ڌرتي روشن هٿ' ناول تان ورتل)

مشق

(الف) هيٺين سوالن جا جواب ڏيو:

1. هن ناول ۾ سنڌو درياهہ بابت ڪهڙي منظر نگاري ڪيل آهي؟
2. فلپ ڪراچيءَ کي ڪيئن ڏٺو؟
3. سنڌ جي تهذيب جا بنيادي گُڻ ڪهڙا آهن؟
4. منگهو پير جا جي ڪري مشهور آهي؟
5. آغا سليم جي ناول جي ٻولي ۽ منظر نگاريءَ بابت پنهنجي راءِ لکو؟

(ب) هيٺين لفظن جي معنيٰ لکو ۽ جملن ۾ ڪم آڻيو:

پالڪي   جمال   تهذيب يافتہ   ڏن   عظمت   تصور   شهزور   ڪومل

(ج) هيٺين مان صحيح جواب چُونڊيو:

1 ’اڻ پورو انسان‘ ناول آهي.

(1) سراج الحق جو (2) آغا سليم جو
(3) مرزا قليچ بيگ جو (4) محمد عثمان ڏيپلائيءَ جو.

2 آغا سليم ڄائو:

(1) حيدرآباد ۾ (2) شڪارپور ۾ (3) ڪراچيءَ ۾ (4) خيرپور ۾

3 آغا سليم، شاهه جي رسالي جو ترجمو ڪيو.

(1) فارسيءَ ۾ (2) اردوءَ ۾ (3) عربيءَ ۾ (4)سرائڪيءَ ۾

(د) هيٺ ڏنل جملن ۾ تشبيهن جي وضاحت ڪريو:

* ململ جي گهونگهٽ ۾ هنن جا جرڪندڙ چهرا ڄڻ ته هَلڪي هَلڪي جُهڙ ۾ چَند!
* چانڊاڻ ۾ سنڌوءَ جو پاڻي ڄڻ ته پگهريل سون.

(هـ)

اهڙا لفظ جيڪي ٻن لفظن، يا ٻن جملن يا جملي جي ٻن ڀاڱن کي مِلائين، تن کي ’حرف جملو‘ چئبو آهي.

مثال: * باغ ۾ گلاب ۽ چنبيلي جا گل آهن.
* جيڪڏهن محنت ڪندين ته ڪامياب ٿيندين.

اهڙيءَ ريت ’۽‘، ’ته‘، ’يا‘، ’پر‘، ’جيتوڻيڪ‘، ’ڇاڪاڻ‘ وغيره حرف جملي جا مثال آهن.

اوهان اهڙا ڪي به پنج جملا لکو، جن ۾ ’حرف جملي‘ جو استعمال ٿيل هجي.

سرگرمي:

👉 استاد پنهنجي نگرانيءَ ۾ اسڪول جي لائبريريءَ ۾ شاگردن کان ناول پڙهائڻ جي سرگرمي ڪرائي.

استاد لاءِ هدايت:

استاد شاگردن کي ناول جي بنيادي ۽ فني نُڪتن، ڪهاڻيءَ ۽ ڪردار نگاريءَ بابت آگاهه ڪري سگهي.

ياد رکو ته :

لفظ 'ناول' اطالوي زبان جو لفظ آهي، جنهن جي معنيٰ آهي 'نئين يا عجيب شيءِ'. ادبي لحاظ کان ناول نثر جي اها ڪهاڻي آهي،جيڪا افساني کان وسيع هجي، جنهن ۾ ڪو مقصد رکي پُوري زندگيءَ جو حقيقي نقشو چِٽيو وڃي.

علي بابا

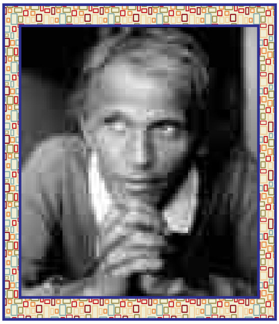

ولادت:1940ع

وفات: 2016 ع

علي بابا جو اصل نالو علي محمد ولد محمد رمضان بلوچ آهي. هو ڪوٽڙي،ضلعي دادو (هاڻي ضلعو ڄام شورو) 1940ع ۾ ڄائو.

علي بابا ڪهاڻيڪار، ناول نگار ۽ ڊراما نگار جي حيثيت سان مشهور آهي.

علي بابا جي ڪهاڻين جا ڪردار جيئرا جاڳندا محسوس ٿيندا آهن.وٽس ٻولي، تاريخ، تهذيب ۽ سياسي سماجي حالتن جو ڳُوڙهو اڀياس آهي. سندس ڪهاڻين جا اڪثر ڪردار غربت جي گهاٽي ۾ پيسجندڙ، هيسيل ۽ مظلوم آهن.

علي بابا ڪيترائي ڪتاب لکيا جن ۾ ’موهن جو دڙو‘، ’سنڌ باد جو سفر‘، ’ڌرتيءَ ڌڪاڻا‘،’آيل ڙي اولاڻا‘ ۽ ٻيا مشهور آهن.

علي بابا جي ٽي.وي ناٽڪ ’دنگي منجهه درياءُ‘ کي جرمني ۾ ٽيون نمبر ايوارڊ مليو. علي بابا 8 آگسٽ 2016ع تي وفات ڪئي. سندس آخري آرام گاهه ڪوٽڙيءَ ۾ آهي.

چنڊ ۽ ماني

سکيا جي حاصلات

- ڪنهن به فنپاري جي ادبي مرتبي جو تعين ڪري سگهي.
- تحرير جي حاصل مطلب، لفظي، فڪري ۽ فني خوبين کان آگاهه ٿي سگهي.
- لفظن جي معنيٰ لکي جملن ۾ ڪم آڻي سگهي.
- ڪنهن به فنپاري جو مرڪزي خيال بيان ڪري سگهي.
- ڊرامي بابت ڄاڻ حاصل ڪري سگهي.
- مختلف راندين، موسيقي، مصوري، ڊرامي ۽ ناٽڪ وغيره ۾ حصو وٺي سگهي.
- بحث مباحثن ۾ حصو وٺي سگهي.
- ڪنهن به علمي يا صحافتي موضوع تي پنهنجي وسيع مطالعي، تجربي ۽ مشاهدي جي روشنيءَ ۾ ٻڌندڙن آڏو درست لب لهجي سان پنج کان ڇهه منٽ تقرير ڪري سگهي.
- پنهنجي گفتگو ۾ ظاهري (مجازي) مفهوم کي آڏو رکي ڊرامائي ڪيفيتون ادا ڪري سگهي.

ماءُ: توبهه.... اَٿ پيا ٽين هڻ خانصاحب اڃا منهن به نه ڌوتو آهي، (آواز ڏيندي) سليم، هيڏي دير ٿي وئي آهي اسڪول ڪونه وڃڻو اٿئي ڇا؟

سليم: آيس امان! بس رڳو منهن تان صابڻ صاف ڪري وٺان.

ماءُ: مون کي اڄ ته تنهنجي نيت ۾ خلل ٿو لڳي.

سليم: هائي گهوڙا مري ويس.

ماءُ: ڇو، هاٿي وري ڇا ٿيئي!

سليم: امان اکيون سڙي ويون. هي ڪپڙن جو صابڻ اکيون ٿو ساڙي.

ماءُ: اڄ پئسا ايندا ته مان تنهنجي لاءِ سُرهو صابڻ گهرائي ونديس. تون جلدي اکين تي چنڊا هڻي وٺ.

سليم: پر امان، آئون توکي لکي ٿو ڏيان ته بابي کي پئسا موڪلڻ وسري ويا اٿئي.

ماءُ: چڱو چڱو، توکي انهيءَ جي جو اڃا ڳڻتي لڳي آهي.

سليم: واهه، مون کي ڳڻتي ڇو نه ٿيندي، جڏهن مون کي اسڪول جي فِي ڏيڻي ئي ڪانهي. ماستر ڪالهه به چيو هو ته جي سڀاڻي فيءَ جا پئسا نه آڻين ته اسڪول نه اچجان....

ماءُ: پر پٽ، تون ماستر کي چئين جو نٽو ته اڃا اسان جا پئسا ڪونهن آيا.

سليم: پر امان، ٻن مهينن کان ته ٽاريندو آيو آهيانس، اڳئين مهيني جي فِي به ته ڪانه ڏني هيم، روز مون کي ٻين ٻارن جي سامهون لڄي ٽيٽو پوندو آهي.

ماءُ: ها پُٽ، مون کي پاڻ، اتي لوڻ جي ڳٽتي اچي لڳي آهي. هڪ ٻن ڏينهن ۾ پنهنجا پئسا اچي ويندا، الله ڪندو، سڀ نيڪ ٿي ويندو تون جلدي نيرن ڪري وٺ.

سليم: هون.... ته اڄ هيءَ سُڪل ڊبل روٽي کائڻي پوندي.

ماءُ: ها پُٽ، هڪ ٻن ڏينهن جي ڳالهه آهي، ڏکيا سکيا ڏينهن گذاري ڇڏبا منهنجو ته خيال آهي اڄ گهٽو ڪري پئسا اچي ويندا پوءِ آءٌ سني گيهه ۾ اُفراتا پچائي کارائيندس.

سليم: امان تون به کاءُ نه.

ماءُ: نه پُٽ تون کاءُ آءٌ رڳو چانهه پيئندس. پوري هڪ وڳي اسڪول مان ورندين، بک لڳنديئي آئون ته پوءِ به گهر ۾ ويٺي آهيان.

سليم: امان، ته ڇا گهر ۾ ويٺي بک ڪانه لڳندي آهي ڇا؟

ماءُ: واهه! هاڻ ته تون ڏاڍيون ڳالهيون ڪرڻ سکي ويو آهين، ڏاڍي ڳٽتي اٿئي.

سليم: ڇو نه، پورن ڏهن سالن جو جوان ٿي ويو آهيان.

سليم: ڪاءُ نه، نه ته مان به نه کائيندس.

ماءُ: چڱو چڱو، هاڻ گهٽو ٿيو. ڏهن سالن جو ٿي وڏو تيس مار خان ٿي ويو آهين، جلدي کائي پي تيار ٿي دير ٿي ٿئي. چانهه جا ڍُڪ پريندي ماءُ جي پنيان تو وجي ۽ ديوار تي ڪليءَ ۾لڙڪيل ڪتابن جو ٿيلهو ڪٽي، ڪلهي ۾لڙڪائي تو.

ماءُ: ته ڇا، اڄ بنا ڦٽيءَ جي، اسڪول ويندين ڇا؟ ڏهن سالن جو ٿي ويو آهين پر عقل تڪي جو به ڪونه آيو اٿئي.

ماءُ: واهه.... هاڻ ٿي وئين نه ماڻهو.

سليم: چڱو امان.....!

ماءُ: پُٽ، لارين ۽ موٽرن کان سنڀالي وڃجانءِ.

سليم: چڱو امان، خدا حافظ.

ماءُ: خدا حافظ.

شام جو دونهاٽيل ڏنڌلا پاڇا گهرا ٿيندا رات جو روپ ڌاريندا ويا. ڪٽان ڪٽان ڪڪرن جي ڪارن تهن مان ڪو ايڪڙ ٻيڪڙ تارو ٽمڪي پنهنجو نور نچوئي رهيو هو.

ماءُ: ”پُٽ رات پئجي وئي آهي. هاڻ اچ تہ توکي ننڊ ولايت جي ڪهاڻي ٻڌايان.“

پوءِ سليم ۽ سندس ماءُ پنهنجي کٽ تي اچي ليٽيا. ماءُ پنهنجي ٻانهن سليم جي سيرانديءَ ڏيئي ڪيس ننڊ ولايت جي ڪهاڻي ٻڌائڻ لڳي، جتي ماڻهو ڇهہ مهينا سمهندا ۽ ڇهہ مهينا جاڳندا هئا.

سليم: ”امان! اهي ماڻهو ڇهہ مهينا ڪيئن سمهي سگهندا هئا، ڇا ڪين بک ڪانہ لڳندي هئي؟“

امان مون ڌانهن غور سان نهاريو ۽ مُرڪي چيائين، ها! انهن کي بک ڪانہ هئي. تون ماٺ ڪري ڳالهہ ٻڌ.“

سليم: مون کي بک لڳي آهي.

امڙ جون اکيون اونداهي آسمان ڏانهن کڄي ويون، ڄڻ هن جون نظرون ڪجهہ تلاش ڪري رهيون هجن ۽ هن انتهائي پريل آواز سان چيو، ”ڏس پُٽ سليم! اڄ چنڊ ڪتي نڪتو آهي؟ پاڻ غريب آهيون. پنهنجي مانيءَ جو حساب چنڊ وانگي آهي. ڪڏهن چوٿو، ڪڏهن اڌ، ڪڏهن سڄي تہ ڪڏهن آهي ئي ڪونہ.“

سليم اونداهي آسمان ڏانهن نهاريو ۽ ماءُ جي ڪڇ ۾ اگهور ننڊ ۾ پئجي ويو.

(’چنڊ ۽ ماني‘ تان ورتل)

مشق

(الف) هيٺين سوالن جا جواب ڏيو:

1. ’چنڊ ۽ ماني‘ ڊرامو ڪنهن جو لکيل آهي؟
2. هن ڊرامي جي ڪردارن مان توهان کي ڪهڙو ڪردار پسند آهي ۽ ڇو؟
3. هن ڊرامي جو مرڪزي خيال ڪهڙو آهي؟ بيان ڪريو.
4. علي بابا جي ڪهڙي ناٽڪ کي عالمي ايوارڊ مليو؟

(ب) هيٺين لفظن جي معنيٰ لکو ۽ جملن ۾ ڪم آڻيو:

سرهو   رُوپ   اگهور   تارڻ   خلل

(ج) ڊرامي جي ڪهاڻيءَ جو تَتُ ڪَڍي پنهنجي لفظن ۾ لکو.

(د) هيٺين حوالن جي سمجهاڻي ڏيو:

* ”چڱو، چڱو، توکي انهيءَ جي چو ڳڻتي لڳي آهي.“
* ”واه! هاڻ ته تون ڳالهيون ڪرڻ سکي ويون آهين، ڏاڍي ڳڻتي اٿئي.“

(هه) ”واهَ! هاڻ ته تون ڏاڍيون ڳالهيون ڪرڻ سکي ويو آهين، ڏاڍي ڳڻتي اٿئي“ ان جملي ۾ ليڪ ڏنل لفظ کي گرامر ۾ ’حرف ندا‘ چئبو آهي. ان لفظ سان اهڙا ٻيا جملا ناهي ڏيکاريو.

(و) اوهان جيڪي ڊراما ڏٺا آهن، تن جي ڪردارن جي باري ۾ گفتگو ڪريو ۽ ڏنل ڪنهن ڊرامي جو ڪردار ڪلاس ۾ پيش ڪريو.

(ز) ڊرامي ’چند ۽ ماني‘ ۾ بنيادي ڪردار ڪهڙا آهن ۽ انهن وچ ۾ اِختلاف يا اتفاق ڪهڙين ڳالهين جي ڪري آهي؟ ٻن ٽولن جي صورت ۾ ان تي بحث مباحثو ڪريو.

(ح) ’غربت جا ڪارڻ‘ جي موضوع تي پنج - ڇهه منٽ تقرير ڪريو.

ياد رکو ته:

ڊرامو يوناني ٻولي جي لفظ ’Drama‘ مان ورتل آهي. ڊرامو ادب جي نثري صنف مان هڪ آهي، ناول يا افسانو صرف لکت ۾ هوندو آهي، جڏهن ته ڊرامو ڪردار ڪي عملي طور پيش ڪري ٿو. ڊرامي جي شروعات يونان کان ٿي.ڊرامي جا بنيادي طور ٻه قسم آهن: هڪ الميه (Tragedy)، ٻيو طنزيه (Comedy).

شمس العلماء ڊاڪٽر عمربِن محمد دائود پوٽو

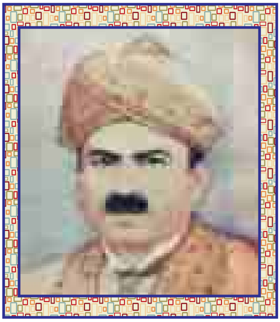

ولادت: 1896ع وفات: 1958ع

شمس العلماء ڊاڪٽر عمر بن محمد دائود پوٽو 25 مارچ 1896ع تي ٺلتيءِ، تعلقي سيوهڻ ۾ جنم ورتو. هو تعليمي ماهر ۽ عالم هو. 1940ع ۾ ڪيس اعليٰ تعليمي ۽ ادبي خدمتن جي مڃتا طور 'شمس العلماء' جو خطاب ڏنو ويو.

ڊاڪٽر دائود پوٽي سنڌي توڙي عربيءَ ۾ ڪيترا اهم ڪتاب تحقيق جي بنياد تي لکيا ۽ ايڊٽ ڪيا. حيدرآباد ۾ سنڌس نالي تي 'شمس العلماء دائودپوٽو لائبريري' قائم ٿيل آهي.

ڊاڪٽر عمر بن محمد دائود پوٽي 22 نومبر 1958ع ۾ وفات ڪئي ۽ سنڌس آخري آرام گاهه پِٽ شاهه ۾ آهي.

مُنهنجي آتم ڪهاڻي

سکيا جي حاصلات

تحرير جي حاصل مطلب، لفظي، فڪري ۽ فني خوبين کان آگاھ ٿي سگهي. روزاني زندگيءَ جي حوالي سان روئداد ۽ آتم ڪٿا لکي سگهي. آتم ڪهاڻيءَ بابت ڄاڻ حاصل ڪري سگهي. مختلف ادبي صنفن ۾ فرق کي سمجهي سگهي ۽ ان فرق جي روشنيءَ ۾ معيارن کي سمجهي سگهي. ڪنهن به علمي يا صحافتي موضوع تي پنهنجي وسيع مطالعي، تجربي ۽ مشاهدي جي روشنيءَ ۾ ٻڌندڙن آڏو درست لب لهجي سان پنج کان ڇھ منٽ تقرير ڪري سگهي.

لکان ٿو سَچ سان آتم ڪهاڻي،
رهي منهنجي مگر هي ياد ٻاڻي.

هن ٻنديءَ جو دنيا ۾ اچڻ تاريخ 9 شوال 1313 هجري ڏينهن اربع (25 مارچ 1896ع) ڌاري ٿيو، اگرچ سرڪاري دفتر ۾ ولادت جو سن 1 جون 1897ع آهي. منهنجي تولد ڪري عزيزن کي نهايت خوشي ٿي، ڇاڪاڻ جو ابي امان کي ڀيرين ٻار نياڻي هئي. راڄ جي پريي مڙس جو گهر هو ۽ ڏاڏو عبدالمطلب سکيو ستابو ۽ پاڳيو آدمي هو، آسپاس ۾ چڱي هلندي هيس. تنهن پنهنجي فرزند (حاجي) ميان محمد کي ڀيرئين پُٽ ڄمڻ تي وڏا شادناما ڪيا. خيرات ڪيائين ۽ مُستيءَ جون ڳُنديون ورهايائين. اڃا ننڍو ئي هوس ته ڏاڏي صاحب رضا ڪئي. مون کي پوري يادگيري آهي ته ڪهڙيءَ طرح ان مون کي پنهنجي پوين پساهن وقت پير ۾ وهاريو هئو، ۽ ڪيئن نه نهايت آرام ۽ اطمينان سان پنهنجي جان، جان آفرين کي سپرد ڪئي هئائين. سندس وفات منهنجي معصوم دل کي سخت صدمو پهچايو. ڏاڏي مرحوم جي وفات بعد واٽين وڪالن اچي اسان جو در ورتو ۽ جيڪي ڳئون ۽ ڍڳا هوا، سي قرض ۾ ڪاهي سلهاڙي ويا ۽ پريل پاڻ خالي ڪري ڇڏيائون.

هن حادثي بعد اسين ڪنگال ۽ بي حال ٿي پياسين. ڪيترا ئي سال بابا جان پوک راھ ڪئي، پر بخت نه پڙايو. امان جان جنڊ پيهي گذران ڪندي هئي، هڪ بهادر جوڌي عورت هئي، ڇھ فوٽ ته قد هوس. پاڙس حاجي موسو جو پنهنجي پهلوانيءَ ڪري ساري پسگردائيءَ ۾ مشهور هو، تنهن جيترو ٻار مٿي تي کڻي ويندي هئي. جيڪڏهن هن ضعيف ۾ ڪا استقامت ۽ ذهانت آهي ته اها 'تري شناسن' جي چوڻ

موجب، والده شريف جي ڪري ئي آهي. بابو سائين هڪ نهايت ساده مزاج، نيڪوڪار، متقي ۽ سخي مرد هو. ٻيو هڙ ۾ نہ هوندو هوس تہ ڪپڙا بہ لاهي محتاجن کي ڏئي ڇڏيندو هو، ۽ پاڻ رڳو چادر يا اجرڪ (ازرق) جي گوڏ ٻڌي گهر اچي نڪرندو هو. ٻچاڙيءَ تائين سندس اها گت هلندي آئي.

مان اجا پنجن ڇهن ورهين جو ٻار هوس تہ مون کي اسڪول ۾ موڪليائون. امان جان مون کي خرچي لاءِ هڪ پيسڪ ڏنو، وڏي ماستر فيءَ جي گُهر ڪئي. اهو ٽڪو ڪيس ڏئي اچي اوچنگارن ۾ ڇٽڪيس، جنهن تي وڏي ماستر کهل آٽي، اهو ٽڪو بہ موٽائي ڏنو ۽ هميشہ لاءِ فِي معاف ڪري ڇڏيائين.

اسڪول ۾ پهريائين پنهنجي پراهين سَوٽ محمد عباس جي رِيسَ تي پڙهڻ ويو هوس، پر پوءِ انهيءَ ۽ ٻين هڪ جيڏن، جهڙوڪ مرحوم الله بخش (عرف جمن) ۽ جعفر پڙهڻ ڇڏي ڏنو، باقي آئون پڙهڻ کي ڇهٽيو رهيس. ڪند فهم ڪو نہ هوس، ليڪن گاهہ گاهي چيڏڪ ايندو هوم، تہ اسڪول وڃڻ کان ٽٽائيندو هوس. ڪڏهن ڏاڏي هاشم جي ڳِئن سان پهري تي ويندو هوس، ڪڏهن ناني محمد صالح جي ڪاريءَ واري ڪوري تي پجي ويندو هوس، ۽ ڪڏهن وري پنهنجي نار جي ڳاڏيءَ تي وهندو هوس. يا پيهي تي چڙهي جهار هڪليندو هوس. هڪ دفعي پٽيلي تي ٽيڪ ڏيندي، نند اچي ويم ۽ وڃي پٽ تي ڪِريس. جيڪڏهن ڏاندن کي سمڪ نہ اچي ها ۽ بيهي نہ رهن ها، تہ هوند سندن پيرن ۾ چيچرجي مري وڃان ها. ٻئي دفعي ڪوري تان موٽندي ناني جي اُٺ تان ڏکو ڪاڏم پر گهڻو آسيب ڪو نہ رسيو. ٽئين دفعي پيهي تي ڪانياٽي ڦيرائيندي پاڻ اچي ويم ۽ ڦهہ وڃي هيٺ پيس. چاڙهو بہ هڪڙو ئي هوس. ڪو بہ ٽلنيءَ ۾ وَڻ ڪو نہ ڇڏيو هوندم. هڪ پيري هڪ تمام اُتاهين ٻير ’ٻچڙي‘ نالي جي چوٽيءَ تي ٻير ڏوٽي رهيو هوس، تہ ٽاريءَ تان پير ٽڙڪي ويم ۽ نڪ وڃي سڪل ڪسيءَ جي تري ۾ ڪريس. قدري چيلهہ کي ضرب آئي، پر ٻيرن جي جهولي ڀري، ڪلندو ڪُڏندو گهر موٽي آيس.

راند جو گهڻو شوق ڪو نہ هوندو هوم، پر ٻهراڙيءَ جون سيئي رانديون ڪيڏي سگهندو هوس، جهڙوڪ: ٻلهاڙو، وَنجهہ وٽي، مَلهہ، اٽي ڏڪر، چيڪلو، اڪٻوٽ، جهوز ملوڪيڻ وغيره وغيره. اڪر سنا ڪونہ هوندا هئم. شايد پهرين يا ٻئي درجي ۾ هوس تہ قاضي عبدالوهاب صاحب ٻوبڪن وارو اسان جو امتحان وٺڻ آيو. سليٽن تي

صورت خطي لکايائين. جڏهن مان پنهنجي سليٽ وٺي ويس، تڏهن مُشڪي چيائين تہ "اکر لکيا اٿئي يا ٽنڊي ماڪوڙن جون ٽنگون؟" انهيءَ طعني تمام ڪري ڇڏيو. پوءِ اندين پرڻ ۽ مشق پچائڻ رستي پنهنجا اکر سڌاري ورتم. اهو تربيت جو اثر اچا هليو اچي ۽ هميشہ پنهنجن شاگردن کي سنن اکرن لکڻ جي ترغيب ڏيندو آهيان، ڇاڪاڻ تہ منهنجو عقيدو آهي تہ اکر اخلاق تي وڏو اثر وجهن ٿا.

ٽئين درجي سنڌي تائين (1905ع) منهنجي ارڏائي ۽ گوسڙپائي هلندي آئي، پر والد صاحب جي هڪ سخت مار کان پوءِ جڻ ڪُتيءَ کن وڌايا. هونءَ تہ بين گوسڙو ڇوڪرن کي ماسترن جي حڪم موجب ٽنگوٽالي ڪري وٺي ويندا هئاسين، اگرچہ مون کي اهڙو واقعو پيش ڪو نہ آيو، پر بعضي بعضي رَڏي ڪري گهر ويهي رهندو هوس يا ڪٿي وڃي لڪندو هوس، يا ڏاڏي هاشم جي نار تي گوهي ڪري ويندو هوس. هڪ دفعي ضد ڪري اسڪول کان گسايم. مڃاڻ بابي کي خبر پئجي وئي، سو زلهلي ڪري مون تي وري آيو. امڙ ۽ ناني جيٽب (زينب) ڇڏائڻ تي ۽ ابو مارڻ تي. نيٺ بيزار ٿي، ڪُلهي تي چاڙهي، اسڪول ڏي ڪٽي ويم. مون بہ واٽ تي ڪڙين سان خوب پير ڪٽيومانس، پر منهنجي پچر نہ ڇڏيائين ۽ ڌوڪيندي وڃي ماستر پيسومل وٽ سٽيائينم. هي ماستر ڳوٺ جو وينل هو ۽ اسان جي گهران ڏڏ مکڻ گهرائيندو هو، تنهن بہ چتائي ڦيھ ڪڍيم ۽ سارو ڏينهن بينچ تي بيهاري ڇڏيائينم.

انهيءَ سزا کان پوءِ اهڙو تہ سُڌري پيس، جو جڏهن بہ مسڪينيءَ سبب بابو چوندو هوم تہ پڙهڻ ڇڏي اچي ڪم ۾ ٻانهن ٻيلي ٿينم، تڏهن نابري واريندو هوس. علم اهڙي تہ چاشني چکائي، جو وري اسڪول کان ڪڏهين ڪونہ گسايم. بابا کي مدد ڏيڻ خاطر هنري ۽ جنڊي اسڪول ۾ داخلا ورتم، ۽ واڍڪي ۽ جنڊيءَ جي ڪم ۾ ايتري تہ مهارت حاصل ڪيم جو ڪتون، منجيون، ويلڻ ۽ چِڪلا ٺاهي ويندو هوس، ۽ اهي شهر جي هندن کي وڪڻي پيسا بابي کي پهچائيندو هوس، جنهن ڪري مون کي پڙهڻ کان ڪڏهن بہ نہ روڪيائين.

بابا ان وقت ڪاشتگريءَ جو ڌنڌو ڇڏي، ڍڪاٽڪي ڪرڻ لڳو ۽ هارين جا نار آهت تي چاڙهيندو هو. مان بہ ڪيس ارڙين تڪڻ، مالهڻ وٺڻ ۽ ڏينگن نوڪڻ ۾ مدد ڪندو هوس. پاڻ جڏهن پوک پوکيندو هو، تڏهن مهل سر وڃي ڳاڏي هڪليندو هوس. هر ڪاهيندو هوس، ڪُتر هٽندو هوس ۽ پاٽي ورائيندو هوس. هڪ ڀيري ڪتر هٽندي

ڪاٻي هٿ جي آڱوٺي جو اڌ ننهن ڪپي وڌم. بعضي ته ڏاند به چارڻ ويندو هوس. هڪ ڀيري ادي وڏي جمال خاتون (جمڻ) ۽ آئون گڏجي ڏڳا چارڻ ويا هئاسون، ته ڪي چور وَجُهه وٺي، اسان کي لپاٽون هڻي، ٻن پلن ڏاندن جو جوڙو زوري ڪاهي ويا، جو پوءِ بابو بلاولپور جي وڏيرن جي واهر سان پُنگ ڏيئي ڇڏائي آيو. پڻ لغڙن ناهڻ، ڪتولن واٽڻ ۽ جُلد بندي جو ڪم سکي پيس، جنهن مان گهڻو اپراسو ٿيندو هوم.بعضي وري ڪمي به ڪمائيندو هوس، تغاريون ڍوئيندو هوس ۽ مَهتن جو پاڻي پريندو هوس.

مطلب ته ننڍي هوندي کان وٺي خود ياوري جو سبق پيٽ ۾ پيو، جو وڏي هوندي گهڻو مفيد ثابت ٿيو. پيسي ڪارڻ ڪنهن جي به ڪاڻ ڪا نه ڪڍيم، ۽ نڪي ڪنهن جي اڳيان سوال جو هٿ ٽنگيم. هڪ دفعي دهليءَ کان ’غياث اللغات‘ جو ڪتاب ٻارهين رپين گهرايو هوم، جنهن جي قيمت مامي عبدالڪريم ڏيڻي ڪئي هئي، پر پوءِ بابي کي مهڻا ڏيڻ ۽ تورا ٿڦڻ لڳو. مون کان اها ڳالهه سَني نه ٿي، ڪمائي ڪري سڀ پئسا پري ڏنامانس ۽ وري ڪتابن خريد ڪرڻ لاءِ ڪنهن جي محتاجي ڪا نه ڪڍيم.

سنڌي چوٿين درجي پاس ڪرڻ بعد (1906ع) مون کي پنهنجي هوشياري ڪري انگريزي اسڪول ۾ موڪليائون، جتي به پنهنجو جوهر ڏيکاريم، پر ٿوري وقت کان پوءِ امان جان وفات ڪئي (1908ع)، جنهن ڪري دل شڪستو ٿي وري وڃي سنڌي پڙهڻ لڳس. هيڊماستر صاحب،مسٽر مدنداس ڏاڍو مهربان هوندو هو، ۽ پنجين درجي جو ماستر ميان محمد سنجر هو، جو هڪ سُوٽيڊ بوٽيڊ جينٽلمين هو ۽ مون کي تمام گهڻو پائيندو هو ۽ بعضي ته ماني، ڏڌ، مکڻ اسان وٽان گُهرائيندو هو. اهڙن لائق فائقن شخصن جي نظر- شفقت هيٺ زندگيءَ جا سال سک سانت سان گذرڻ لڳا.

اسين به ماستر صاحبن جون ڏاڍيون خدمتون چاڪريون ڪندا هئاسين گرميءَ ۾ جَهليون ڇڪيندا هئاسين، سندن گهرن جو پاڻي پريندا هئاسين ۽ تڪبا هوا ته ڪين پيڙون به ڏيندا هئاسين. ٻيرن ۽ نمن مان سندن لاءِ ڏنڊڻ وڍيندا هئاسين. هڪ ڀيري ماستر مدنداس لاءِ ڏنڊڻ ڇلهيندي منهنجي ڪاٻي هٿ جي اشهد آڱر مٿين ڏوڏيءَ کان ڪپجي پئي. هي سڀ ڪم پنهنجي راءِ رضا ڪندا هئاسين، ماسترن جي شيوا ۾ اسان کي خوشي ٿيندي هئي. پاڻ به نهايت مهربان ۽ جفاڪش هوندا هئا. صبح کان وٺي سانجهيءَ تائين اسان کي پاڙهيندا هئا. مائٽن وانگر هئا ۽ ڪڏهن نه چاهيندا هئا ته

شاگردن جي حياتي اجائي وڃي. هر ڪنهن نموني ۾ ان کي سقلي ڪرڻ لاءِ ڪوشان هوندا هئا. وڏي خوبي منجهن اها هئي تہ هو اخلاق جا صاحب هوندا هئا ۽ شاگردن کي پنهنجي اولاد وانگر ڪري سمجهندا هئا.

(’منهنجي مختصر آتم ڪهاڻي‘ تان ورتل)

مشق

(الف) هيٺين سوالن جا جواب ڏيو:

1. آتم ڪهاڻي جا ڪي چئبو آهي؟
2. شمس العلماء جي معنيٰ ڇا آهي؟ ۽ عمر بن محمد دائود پوٽي کي اهو خطاب ڇو مليو ؟
3. ڊاڪٽر دائود پوٽو ڪهڙين راندين جو شوقين هو؟
4. ٻهراڙيءَ جون ڪهڙيون ڪهڙيون خاص رانديون آهن؟
5. ڊاڪٽر دائود پوٽي شروعاتي زندگي ڪيئن گذاري؟
6. هيءَ آتم ڪهاڻي پڙهي اوهان جي ذهن ۾ جيڪو خيال اُڀري ٿو، تنهن کي بيان ڪريو.

(ب) هيٺين لفظن جي معنيٰ لکو ۽ جملن ۾ ڪم آڻيو:

پاڳيو ڪندفهم پسگردائي استقامت ارڏائي نابري اپراسو سقلي پيڙو

(ج) ’منهنجو ننڍپڻ‘ جي موضوع تي پنج کان ڇهہ منٽ تقرير ڪريو.

سرگرمي :

هڪ ڏينهن جي ڪيل ڪم ڪار کي لکو ۽ ڪلاس ۾ پڙهي ٻڌايو.

استاد لاءِ هدايت :

استاد شاگردن کي آتم ڪهاڻيءَ ۽ سوانح حيات ۾ جيڪو فرق آهي اهو مثالن ذريعي سمجهائي.

الطاف شيخ

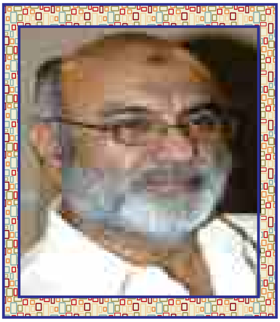

ولادت: 1944ع

الطاف شيخ ولد گل محمد شيخ 14 نومبر 1944ع تي هالا نوان ۾ ڄائو. سندس سُڄاڻپ سفرنامہ نگار طور آهي. الطاف شيخ جا ڪيترائي سفرناما شايع ٿي چڪا آهن. مئرين انجنئيرنگ ڪرڻ ڪان پوءِ هن ساموندي جهازن ۾ نوڪري ڪئي ۽ سڄي دنيا گهمي پنهنجن سفرن کي سهيڙي ڪتابي شڪل ڏني. هن مختلف ملڪن جي سماجي، معاشي ۽ ثقافتي زندگيءَ کي پنهنجن سفرنامن ۾ بيان ڪيو آهي. الطاف شيخ کي سندس ادبي خدمتن جي مڃتا طور ڪيترائي ايوارڊ ملي چُڪا آهن. سندس سفرنامن جا ڪتابَ هڪ سَوڪان مٿي ڇپيل آهن.

سنگاپور ۾ ست ڏينهن

سکيا جي حاصلات

تحرير جي حاصل مطلب، لفظي، فڪري ۽ فني خوبين کان آگاهه ٿي سگهي. تحرير جي مرڪزي خيال، نُڪتي يا تصور تائين پهچي سگهي. نئين متن کي سمجهي حقيقتن تي ٻڌل سوالن جا جواب ڏئي سگهي. لفظ جي معنيٰ لکي جملن ۾ ڪم آڻي سگهي. روزاني زندگيءَ جي حوالي سان روئداد ۽ آپ بيتي لکي سگهي. سفرنامي بابت ڄاڻ حاصل ڪري سگهي.

ملايا جي بندرگاهه پورٽ ڪلانگ (Port Klang) کان سنگاپور فقط ڇهن ڪلاڪن جو ساموندي سفر آهي. رات جو ٻِي وڳي اسان سنگاپور جي سامهون لنگر ڪيرايو. سامهون سنگاپور شهر جي رستن ۽ اوچين عمارتن جون بتيون چمڪي رهيون هيون، جيئن شاديءَ تي ڪنهن عمارت کي بلبن سان سينگارجي. اسان جي چوڌاري ٻيا به ست ڪن جهاز مختلف ملڪن جا لنگر ڪيرايو بيٺا هئا. سندن بتين ۽ پاڻيءَ ۾ پوندڙ عڪس عجيب منظر پيش ڪيو ٿي ۽ ائين لڳو ٿي ڄڻ هر هڪ جهاز الڳ ننڍڙو ٻيٽ هجي. سنگاپور جاگرافيءَ جي نقطهءِ نگاهه کان قدرتي طور ڪجهه اهڙي هنڌ تي آهي، جو هر جهاز پئسفڪ سمنڊ کان هندي وڏي سمنڊ ڏي ايندي توڙي ويندي يا ڏکڻ چيني سمنڊ مان لنگهندي، سنگاپور وٽان ضرور لنگهي ٿو. ان کان علاوه جهازن جي تيل جو پڻ وڏو مرڪز آهي. فري پورٽ تنهن کان سواءِ. ان ڪري سنگاپور هڪ روشن ڏيئي مثل آهي، جنهن جي چوڌاري پتنگ: جهاز، ميڙ ڪيو بيٺا هوندا آهن. ڪي تيل وٺڻ لاءِ، ڪي سامان لاهڻ لاءِ، ڪي چاڙهي ٻين ملڪن ڏي ڪٽي وڃڻ لاءِ. سنگاپور وڏو مرڪز آهي. مثال طور اسان کي ڪراچيءَ مان سامان آمريڪا لاءِ مليو آهي. جيتوڻيڪ اسان کي آمريڪا وڃڻو ناهي پر ان هوندي به اسان مال وٺڻ کان انڪار نه ڪيو. مال ورتوسين ۽ هاڻ سنگاپور جهڙي بندرگاهه تي لاهي ڇڏينداسين جتي اسان جي آفيس وارا اهو سامان ڪنهن ٻئي ملڪ جي جهاز ذريعي، جيڪو آمريڪا ويندڙ هوندو، موڪلي ڇڏيندا. اهڙيءَ طرح ان ڀاڙي ۾ اسان جي ڪمائي جو به حصو ٿي ويندو ۽ ڏارئين جهاز جو به. ساڳئي وقت سامان موڪليندڙ جو به ترت ڪم ٿي ويو. يا جيئن مثال طور: هن وقت هڪ آسٽريليا جو جهاز هندستان کان ڪپهه کڻي، هتي سنگاپور ڇڏي پاڻ آسٽريليا هليو ويو آهي. اها ڪپهه دراصل هانگ ڪانگ لاءِ آهي. سو

هانگ ڪانگ تائين اها ڪپهه اسان پنهنجي جهاز ۾ پري رهيا آهيون. ان ڪان علاوه سنگاپور مان ربڙ ڪٽي رهيا آهيون، جو جپان تائين ڪٽي ويندا سين، اتان پوءِ هڪ ٻيو پاڪستاني جهاز، لاس اينجلس (آمريڪا) تائين ڪٽي ويندو.

سنگاپور جي بندرگاهه جي جيٽي ڪافي وڏي آهي. ڪيترا ئي جهاز هڪٻئي جي ويجهو ويجهو پاڻيءَ ۾ لنگر ڪيرائي بيهن. اسان جو جهاز به لنگر ڪيرايو بيٺو آهي، چوڏاري پاڻي آهي. سامان بارجز (Barges) (وڏيون ويڪريون ٻيڙيون بنا انجڻ جي) ذريعي پرجي اچي رهيو آهي. جيڪو جهازن جي ڪرينن (Derricks) ذريعي جهازن ۾ چڙهي رهيو آهي. ماڻهن کي ڪناري تائين پهچائڻ ۽ آڻڻ لاءِ لانچون ذري ذري ائين لنگهي رهيون آهن، جيئن شهر ۾ ٽئڪسيون يا رڪشائون هلن. انهن لانچن کي سڏين به ٽئڪسي، جهاز جي عرشي (Deck) تي بيهي انهن لانچن جو انتظار ڪبو آهي.

جيئن ئي ڪا لانچ لنگهندي آهي ته 'ٽئڪسي' پُڪاري سڏُ ڪبو آهي. پوءِ مٿان ئي انگريزيءَ ۾ پاڙو طئي ڪبو آهي. گهٽو ڪري هڪ سنگاپوري ڊالر (چئن رپين) ۾ راضي ٿي ويندا آهن. جهاز جي ڏاڪڻ 'Gangway' تان لهي ان ۾ اچي ويهبو آهي. لانچ ٻين جهازن تان به مسافر کڻي اچي بندرگاهه ۾ ڇڏيندي آهي. جيئن ته اسان جي سنگاپور ۾ به آفيس آهي، سو آفيس طرفان پڻ هڪ لانچ، سڄو ڏينهن رات، ڪلاڪ ڪلاڪ کان پوءِ اسان جي جهاز تي ڦيرا ڪندي آهي ۽ اها جهاز جا ماڻهو مفت ڍوئيندي آهي. بندرگاهه سنگاپور فقط نالي جو آهي، ڪو به ڪسٽم وارو نظر نه ايندو. بندرگاهه ٽئڪس کان آجو هجڻ ڪري ڪنهن به شيءِ آڻڻ يا کڻي وڃڻ جي جهل پل ڪانهي، سواءِ نشي جي شين جي، مثال طور: چرس، گانجو، ڏوڏي وغيره. هونءَ ڪا به شيءِ جهاز تان، شهر ڏي ڪنهن کي کڻي ويندي مون نه ڏٺو. هتين خالي بندرگاهه تي لهن ۽ واپسي تي سندن ٻنهي هٿن ۾ ٿيلها ۽ سامان سان پريل لفافا هوندا آهن. انهن لفافن ۽ ٿيلهين ۾ سڀيل اڻ سڀيل ڪپڙا، ريڊيا، واچون، ڪئميرائون ۽ ٽرانسسٽر، سينٽ، پلاسٽڪ جا گُل، رانديڪا ۽ ٻيو سامان هوندو آهي، جو هتي تمام سستو آهي.

سنگاپور هڪ ننڍڙو ٻيٽ نما ملڪ آهي، جنهن جي وڏي ۾ وڏي ندي فقط نَوَ ميل ڊگهي آهي، جا وچ شهر مان ٿيندي اچيو سمنڊ ۾ چوڙ ڪري. شهر وٽ اها ندي وڏين وڏين ٻيڙين ۽ بارجز سان پريل هوندي آهي. پري پري کان سامان ٽرڪن ۾

ڪجي، نديءَ تائين اچي، جتان ٻيڙين ذريعي جهازن تي موڪليو وڃي ٿو. ساڳيءَ طرح جهازن تان سامان سنگاپور اچي. انهن وڏين ٻيڙين/ بارجز کي پنهنجي انجڻ نه ٿئي. جڏهن چار پنج بارجز ڀرجي وينديون آهن ته پوءِ هڪ لانچ/ موٽر بوٽ، کين ڇڪيندي آهي. پري کان ائين لڳندو آهي، ڄڻ ڪو اُٺن جو قافلو پيو اچي. ڀرين بارج جي پُٺ، ٻيءَ جي اڳ سان، رسيءَ ذريعي ڳنڍيل هوندي آهي. اهڙي نموني سان هڪ ٻئي پٺيان ڪيترين ئي هونديون آهن. هتي اهي بارجز گهڻو ڪري چينين جون آهن، جي ٻارن ٻچن سان انهن ۾ رهن ۽ رڌين پچائين به انهن ٻيڙين تي.

سنگاپور، انيڪ مذهبن ۽ قومن جو ملڪ آهي. گهڻائي مسلمانن جي آهي. انهن کان علاوه ٻُڌ، هندو، عيسائي، سِک ۽ پراڻي جين- مت جا آهن. زبانون به ڪيترين ئي ڳالهايون وڃن ٿيون، قومي زبانون چار آهن: انگريزي، ملئي، چيني، تامل. جتي ڪٿي بورڊ انهن زبانن ۾ نظر ايندا. ٽي.وي ۽ ريڊيو تي پڻ سيني زبانن جو پروگرام اچي. سنگاپور ۾ ملايا، چين، پاڪستان، انڊونيشيا، ٿائلينڊ ۽ ٻين ملڪن جا ماڻهو رهيل آهن. سڀ کان گهڻا هندستان جا آهن. هندستان جي مٿئين حصي يو.پي ۽ سي.پي جو ماڻهو ڪو ورلي نظر ايندو، پر ڏکڻ هندستان جا تمام گهڻا آهن، جن جي مادري زبان تامل آهي. سنگاپور ڪنهن زماني ۾ هندستان جو حصو هو. انگريزن جي ڏينهن ۾ ڪجهه وقت هندستان جو وائسراءِ حڪومت ڪندو هو. هينئر سنگاپور آزاد ۽ خودمختيار ملڪ آهي.

(’بندر ۽ بازاريون‘ تان ورتل)

مشق

(الف) هيٺين سوالن جا جواب ڏيو:

1. جاگرافيءَ جي حوالي سان سنگاپور جي ڪهڙي اهميت آهي؟
2. سنگاپور جو بندرگاهه ڪيئن آهي؟
3. سنگاپور جي ندي شهر جي ڪهڙي پاسي کان آهيءَ ان تي ڪهڙو ڪاروبار ٿيندو آهي؟
4. 1830ع ۾ سنگاپور ڪنهن جي هٿ هيٺ رهيو؟
5. الطاف شيخ پنهنجي سفرنامي ۾ سنگاپور جي ڪهڙي منظرنگاري ڪئي آهي؟

(ب) هيٺين لفظن جي معنيٰ لکو ۽ جملن ۾ ڪم آڻيو:

عڪس   نقطئہ نگاهہ   ورلي   ڌاڪو   ڪسٽم   قافلو   بندرگاهہ

(ج) هيٺيان خال ڀريو:

1 سنگاپور جي ندي .... ڏِکڻي آهي.
2 سنگاپور جو بندرگاهہ .... ڪان آجو آهي.
3 جڏهن چار، پنج بارجز پرجي ويندين آهن، تہ پوءِ هڪ .... ڪين
چڪيندي آهي.

(د) ’ڪير‘، ’ڪهڙو‘، ’ڇا‘ – اهي سوال پڇڻ جا لفظ ڪن اسمن بدران ڪم اچن ٿا.تنهن ڪري اهي ضمير آهن. اهڙن ضميرن کي ’ضمير استفهام‘ چئبو آهي.’فهم‘ معنيٰ ’سمجهہ يا ڄاڻ‘.
توهين انهن استفهامي لفظن سان پنهنجا جملا ٺاهي ڏيکاريو.

سرگرمي :

جيڪڏهن اوهان ڪو سفر ڪيو آهي تہ ان جو احوال پنهنجن لفظن ۾لکو.

ياد رکو تہ:

سفرنامو، سير سفر جي مشاهدن جي اها روئداد آهي جيڪا ليکڪ قلمبند ڪندو آهي. هڪ ادبي سفرنامي لاءِ انهن ماڳن مڪانن يا ملڪن جو سير ڪبو آهي. هڪ ليکڪ پنهنجي تجربي ۽ مشاهدي سان ان خاص خطي جي رهاڪن جي تهذيبي، تمدني، معاشرتي ۽ سياسي تاريخ وغيره لکندو آهي.

استاد لاءِ هدايت:

استاد شاگردن کي سفرنامي جي وصف مثالن ذريعي سمجهائي.

علي احمد بروهي

ولادت: 1920ع

وفات: 2003ع

علي احمد بروهي ولد ڪريم بخش بروهي 11 نومبر 1920ع تي ڪنيڙا ڳوٺ، تعلقي ڳڙهي ياسين، ضلعي شڪارپور ۾ ڄائو. علي احمد بروهيءَ جو مزاحيه ادب ۾ وڏو نالو آهي. پر سندس سڄاٽپ مزاحيه، طنزيه ڪهاڻيون ۽ ڪالم آهن.سندس ڪيترائي ڪتاب ڇپيل آهن جن ۾ ’ڄام ، ڄاموٽ، ڄامڙا‘، ’ڏيئا تيل قليل‘، مشهور آهن. تحقيق جي موضوع تي به سندس ڪم ٺيل آهي. هن 1 ڊسمبر 2003ع تي وفات ڪئي.

عدو موچيءَ جو راڳ سِکڻ

(طنز وَ مزاح)

سکيا جي حاصلات ✍ڪنهن فنپاري جي ادبي مرتبي جو تعين ڪري سگهي. ✍تحرير جي حاصل مطلب، لفظي، فڪري ۽ فني خوبين کان آگاهه ٿي سگهي. ✍تحرير جي مرڪزي خيال، نُڪتي يا تصور تائين پهچي سگهي. ✍نئين متن کي سمجهي حقيقتن تي ٻڌل سوالن جا جواب ڏئي سگهي. ✍لفظن جي معنيٰ لکي جملن ۾ ڪم آڻي سگهي. ✍ اصطلاحن جي سمجهاڻي ڏئي جملن ۾ ڪم آڻي سگهي. ✍لفظن جا اشتقاق ڪري سگهي.

استاد عدو موچي ڪو عادي بنيادي ميراثي هرگز نه آهي، جيئن عام طور سمجهيو ويندو آهي. دراصل عدوءَ جي وڏڙن جو اوائلي ڌنڌڙو جُتيون گنڍڻ هو. اهو پيشو، پشت بپشت چند پيڙهين تائين چالو رهيو. ليڪن بعد ۾، پادرن جي پورهئي اندر ڪو خاص ”فيوچر“ نه ڏسي،عدوءَ ”موچڙن جي مرمت جو معاملو“ ترڪ ڪري ملهه وڙهڻ جو شغل شروع ڪيو. ملهه ۾ عدوءَ خاصو نالو ڪڍيو ۽ هڪ ٻه ناهوڪا ميل مڙسيءَ سان مات ڪيائين، جو تر اندر ڪنهن به جهڙي تهڙي ملهه کي مجال نه ٿيندي هئي جو عدوءَ سان سندرو ڪري. ڪيترا پيرا ته عدوءَ کي هيئن به چوندو ٻڌو ويو هو ته ”ڪنهن امڙ اهڙو اجا ٻچڙو ئي نه ڄڻيو هو جو سندس پُٺي پَٽ لڳائي“.

پر چوندا آهن ته تڪبر هميشه ڪنڌ ڀڃندڙ آهي، سو هڪ ڀيري، ٻتائي گهوٽ جي ميڙي تي، عدو به ڪنهن شيديءَ جي ڏاڪ تي چڙهي ويو، جنهن مُنين تي ڪٽي، ڦيراٽيون ڏياريون، وچين ڏيئي، آڻي جو هنيس پٽ تي، ته مڙس ڏنڊڇجي ويو! ڏنڊڻ پڳا، ترين مهٽيون، تڏهن وڃي عدوءَ جي لوندڙين لنوڻ شروع ڪيو. سامت ۾ آيو، سانير ٽيس ته ڪنڌ ۽ ڪنڌو ضربيل به عدد پاسريون ٽاٽيل ۽ ڪابي ٻانهن ڦٽيءَ وٽان به ٽُڪر ٿيل هئي.

اهو ڏينهن اهو شينهن، وري ڪنهن بني بشر عدوءَ کي سندرو ڪندي اکين نه پسيو. عدوءَ تي گهڻا زور بار آندا ويا ۽ ڪيس آزيون نيازيون ڪري ڪافي ڪجهه سمجهايو ويو، ته سندس مَلهه هڪ ٻي ٻها آرٽ هو ۽ ان جي خاتمي سان قومي ڪلچر کي ڪاپاري ڌڪ لڳندو، ليڪن عدو ته چار ماهه هڪ هنڌ تي ڇيڇلايو هو ۽ مسين مسين سندس زخم انگوريا هئا، تنهن ڳيسيون ڪندي اعلان ڪيو ته

”مَلھ وارو عدو مري چڪو ۽ هاڻ هو راڳ سِڪندو. جنھن ۾ نہ ڏڪ اچي نہ عضوو ڪري ۽ نہ وري ڪو طبيبن تات پئجي“.

پوءِ عدوءَ اچي راڳ تي مارو ڪيو. راڳ بہ وائڙو سائڙو يا ڳوناٽي ’الوميان‘ نہ بلڪ نيٺ سڳداسي سنگيت. پڪي ڳاني تي طبع آزمائي فرمائيندي عدو جملي رڪارڊ ٽوڙي ڇڏيا. صبح سانجهي، رات، اڌ رات، هڪ ڪري ڏنائين. اٿئي ويني، ڪاڏي پيتي، عدوءَ جي ”سرگم پڌني سا“ ۽ ”دادا ڳڙ ڳڙ نا“، اهڙو اچي ممڻ مچايو، جو پاڙي وارن جي ننڊ آرام زهر ٿي پيو. ريزڪي نقصانن جو تہ ڪو اندازو ئي نہ هو. ڀهاول ناڙيوال جي واڙي ۾ ٽن مينهن ڪير ڏيڻ کان نابري واري ڀهاول ڪي راڳ ٻڌڻ شرط دل هول ٿي پيو ۽ هو عدوءَ جي راڳ کان بچڻ لاءِ پنھنجين ڪنن ۾ ٽاٽ جون ٻجيون وجهي، متان ڪٽڪ جو ڳوهيل اتو تقي ڇڏيندو هو. الاهي جان سبائي جي ننڍڙي نينگر کي ديجڙو ٿي پيو، ۽ سندس ڳچي ۾ ايترا تہ تعويذ ۽ دعائون مڙهائي ٻڌيون ويون جو غريب ڇوڪرو اُٺي بيهي گهمڻ بجاءِ بانبڙا پائي رڙهندو ٿي رهيو.

پاڙي وارن مجبور ٿي پئنچات سڏائي، هِي فيصلو ڪيو تہ عدوءَ کي ”گونڊا ايڪٽ“ ۾ اڙائڻ لاءِ ڪليڪٽر کي درخواست ڪئي وڃي يا وري عدوءَ جو حقو پاڻي بند ڪري ڪيس پَٽُ برادريءَ مان خارج ڪيو وڃي. عدوءَ کي اڳواٽ ڪڙڪ پئجي ويئي جنھن منٿون ڪري پئنچات پرچائي ۽ لکت ۾ ايگريمينٽ ڪئي تہ هو آئنده پاڙي ۾ شريف ٿي رهندو ۽ ڪڏهن بہ پنھنجو راڳ ڳائي پاڙي وارن جي ڪنن جو سور ثابت نہ ٿيندو.

بئي ڏينھن عدو پنھنجو يڪتارو ڪُلهي تي کڻي وڃي خانصاحب ڳامڻ خان جا ڪونرا ڊوئڻ شروع ڪيا، جنھن فيض ۾ رڱي ڇڏيس. فن جي ڪمال جي حالت هيءَ هئي. جو عدوءَ جي مُرڪ ۽ مينڊ ڪلاڪن جا ڪلاڪ جاري رهندي هئي ۽ مٿس غشي ۽ غنودگي اهڙي طاري ٿيندي هئي، جو چتي ڪُتي جو ڏاڙهيل سمجهي مٿس سائي چادر وجهي ويندا هئا.

راڳ جي تحصيل ڪرڻ بعد عدوءَ، استاد جا قدم چُمي اجازت وٺي واپس اچي پنھنجي ڳوٺ وارد ٿيو. قضا الاهي جو ساڳئي ڏينھن شادي هئڻ ڪري ڪيس شام ڏاري راڳ ڳائڻ لاءِ مدعو ڪيو ويو ۽ ان سلسلي ۾ ڪيس 25 رپيا پيشگي پڻ ڏني ويئي.

نيڪ وقت تي وارد ٿي، عدوءَ محفل جو معائنو ڪيو. حشام ماڻهن جا اچي ڪَنا ٿيا هئا. آخر ٻه ڳامڻ خان جي خاص شاگرد جو راڳ هو ۽ ڪو پَٽ ڀڳت يا اهڙي تهڙي جو ڳانو ٿورو ئي هو. عدوءَ ڳوڏا پيچي استاد مرشد سنڀالي، ”دروازو دلبر جو، ممبر محراب آ“ ڳائڻ شروع ڪيو. استاد عدو دروازو اُڪري ممبر محراب تائين مس پهتو هو ته ڪنواريتن ۾ بي آرامي شروع ٿي. پڇا تي معلوم ٿيو ته ڪنوار ڪي، استاد عدوءَ جي پڙلاءُ پوڻ شرط ئي ”حساب“ تي پيو هو! ۽ هو لهر ڪرڻ ۾ مشغول هئي. عدوءَ پنهنجي پيدا ٿيل اثر ڪي متائڻ لاءِ پلٽو هنيو. پوءِ ته منتن جي صفائي هئي. ڪر ڪر ڪر ڪر ۽ گر گر گر گر جي غرڙاٽن اهڙو اچي غوغاءُ وڌو، جو سموري خلق ۾ ٻاڪر ڪُتو مچي ويو. محسوس ائين تي ٿيو جڻ ته ڪا مال گاڏي، شننگ ڪندي شاديءَ جي محفل ڏانهن ڏوڪي رهي هئي. ماسي بصران ته پنهنجو بيان هنن لفظن ۾ جاري ڪيو ته ”ابا آخري زماني جي تڏا ويڙهه“ شروع ٿي رهي آهي.

راڳ، جو عدوءَ جي رڳ رڳ ۾ سمائجي چڪو هو، سو ڪيئن ٿو ڪنٽرول ۾ اچي! عدوءَ جي ”شڪارپوري ٺوڙي“ ته ان حد تائين مقبول ٿي چڪي هئي جو جڏهن ڪنهن مريض کي ٻئي ڪنهن ذريعي قئه (اُلٽي) ڪرائڻ ۾ ڊاڪٽر ناڪامياب ٿيندا هئا، ته عدوءَ جي ”شڪارپوري ٺوڙي“ ٻن منٽن ۾مريض جو چار ڏينهن اڳ جو هضم ڪيل ڪاڏو ٻه قئه ٻاهر ڪيڻ لاءِ هِڪ ٽِڪ علاج ثابت ٿيندو هو. عدوءَ جي ”موچڪي پيروي“ ٻه پنهنجو مَٽ پاڻ هئي ۽ ننڍن ٻارڙن جي ڊيڄڙي لاءِ اڪثر علاج هئي. هر روز سوين ڪراڙيون عورتون، پٽ پوٽڙا ڪڇن تي ڪٽي آٽي فيضياب ٿينديون هيون. ليڪن شفا لاءِ هي ضروري هو ته ٻار کي ڊيڄڙو ٿيندڙ هجي، ورنه چڱي ڀلي ٻار کي راڳ ٻڌڻ شرط وري ٻيٺو ڊيڄڙو ٿي پوندو هو.

عدوءَ جو ”مالڪوس“ ٻه ڪو گهٽ اثر وارو راڳ نه هو. سموري تر جا ڪاسائي سندس مالڪوس ٻڌڻ لاءِ هر وقت شائق رهندا هئا. راڳ ٻڌڻ وقت محسوس ائين ٿيندو هو جڻ ڪنهن ڪوس گهر اندر چاليهارو ڪن ٻڪرن کي هڪ وقت تي تڪبير وڌي وئي آهي! ديس يعني سورٺ راڳڻيءَ تي ته عدوءَ کي ايترو عبور حاصل هو جو ”ها“ ڪرڻ شرط پاڙي جي ڪنيرن جا ڳڏهه عدو جي آواز سان آواز ملائي ايڏيون ته هينگون ڪندا هئا، جو ان ايراضيءَ ۾ لڏي آيل ماڻهن جاين الاٽ ڪرائڻ کان ئي توبهه ڪري ڇڏي. هڪ دفعي راشن ڪارڊ جي سلسلي ۾ عدوءَ هڪ عملدار جي

گهر اڳيان ”ميري عرض سنو سرڪار“ راڳ درٻاري سُر ۾ ڳايو. نتيجو هي نڪتو جو عملدار جي ڪنن جون دهلڙيون نڪاءُ ڏيئي ڦاٽي پيون ۽ هو غريب اڄ ڏينهن تائين ڪنهن وڏيڪ عرض ٻڌڻ کان محروم ٿي ويو.

عدوءَ پبلڪ راڳ جي پُڇر ڇڏي ڏني. هر روز چار پنج ميل پنڌ ڪري ير واري جهنگل جي ٻوڙن ۾ ويهي، راڳ جي ڪسرت ڪندو رهيو ۽ ڪلاڪن جا ڪلاڪ روح رهاڻ ۾ مشغول رهندو هو. ڪنهن ماڻهوءَ وڃي ٻيلي کاتي جي عملدار کي شڪايت ڪئي ته سندس جانور ٻيلي مان ڀاڄيا وڃن ٿا، ۽ اگر عدوءَ جو راڳ ٻه ڏينهن ٻيا جاري رهيو ته جهنگ جانورن کان خالي ٿي ويندو. عملدار انهيءَ شڪايت جو نوٽيس ونندي، عدوءَ کي جهنگ مان گهرائي، خالي ڳُنديءَ ۾ بند ڪرائي، ڳاڙهن مرچن جو دونهون ڏياريو. ويچارو عدو اڌ مُئو ٿي پيو. جڏهن ڪيس ٻاهر ڪڍيو ويو ته ڳچ ڏينهن ته ڪٽ تي ئي ڪنگهندو رهيو، جڻ ”ڪالنگڙو ۽ پوريا“ خيال گڏي ڳائي رهيو آهي. پنجن رپين جي دوا ۽ ڦودني ڪائڻ ۽ ٻه ٽي واري پنا ”ريگ مال“ رڙڪڻ بعد، عدوءَ جي نڙي مس مس وڃي راس ٿي ۽ ساڳي سطح تي پهتي.

هاڻ عدوءَ لاءِ باقي هڪ رستو هي ڪليل هو ته ريلوي اسٽيشن تي راڳ ڳائي پنهنجو پيٽ گذران ٻه ڪري ۽ پنهنجي خداداد ذات کي هر ماڻهوءَ جي ڪنن تي سهولت سان پهچائي. ان سلسلي ۾ عدوءَ کي ڪو گهڻو وقت انتظار ڪرڻو نه پيو. چاڪاڻ ته عدوءَ جي شهرت پنهنجو ملڪ ته درڪنار، پر ست سمنڊ پار پڻ پهچي چڪي هئي. آخر هڪ ڏينهن آيو جو استاد عدوءَ کي ريڊيو تي ڳائڻ لاءِ نيند ڏني ويئي، جا عدوءَ طرفان قبول فرمائي ويئي. پروگرام مطابق سنيري عدو ريڊيو اسٽيشن تي اچي وارد ٿيو ۽ مائڪرو فون کي مُنهن ڏيئي پنهنجو مشهور راڳ ”پِيلو“ شروع ڪيو. دراصل هن رنگا رنگي راڳ کي ”اندلٽ“ سڏيو ويندو آهي. پِيلو فقط شروعات ۾ آلاپيو ويندو آهي، بعد ۾ ڪاري، نيري، سائي، ڳاڙهي کان ٿيندو فيروزي ۽ طوطائي رنگ تائين هلندو آهي، جيستائين ٻڌندڙ ماڻهن جو اچو مُنهن ٿي وڃي. ڪي ماڻهو هن کي اڌ رنگو ٻه چوندا آهن ۽ سندس خاص اثر هي آهي جو ويجهو ٻڌندڙ کي ”اڌ رنگو“ ضرور ٿيندو آهي. خيال جا ٻول هئا:

ڪونهي يار منهنجي جو، ڪو مَٽ ڙي ادا،
توڙي آءٌ هجان، چريو چريٽ ڙي ادا!

راڳ جي شڪل ناهي، منجهس رنگ پريندي، عدوءَ ”چربٽ“ تي اچي پلٽو هنيو، ۽ پوءِ چر چر مان گر گر گر گر تي اچي، گور پٽ تي زور رکيو ۽ گورپٽ کان بربٽ ۽ بربٽ کان ارگٽ تائين ۽ ارگٽ کان نڙگهٽ تائين پهتو ته ملڪ جي حاڪم طرفان ريڊيو اسٽيشن کي بند ڪرڻ جو حڪم ڏنو ويو.

عدو غريب، جنهن کي ڪا خبر نه هئي ته دنيا اندر سندس راڳ باعث ڪهڙي قيامت برپا ٿي رهي هئي. سو گهٻرائجي آهستگيءَ سان مائڪرو فون ڇڏي پنئين دروازي کان ديوار ٽپي روپوش ٿي ويو ۽ اهڙو غائب ٿيو جو اڄ ڏينهن تائين وري سندس پتو نه پيو. اڄ ڏينهن تائين هي ڪنهن کي به پتو نه آهي ته دنيا هڪ غير معمولي موسيقار جي جادوءَ پري آلاپ ٻڌڻ کان ڪيئن محروم رهجي ويئي.

(’ڪک پن‘ تان ورتل)

مشق

(الف) هيٺين سوالن جا جواب ڏيو:

1. علي احمد بروهيءَ جي عدو موچيءَ بابت ڪهاڻي اوهان کي ڪيئن لڳي؟
2. هن سبق ۾ ڪهڙا ڪهڙا ڪردار آهن؟
3. علي احمد بروهيءَ جي سنڌي ادب ۾ ڪهڙي سڃاڻپ آهي؟
4. اوهان ڪا ٻي مزاحيه لکڻي پڙهي هجي ته ان بابت ٻڌايو.

(ب) هيٺين لفظن جي معنيٰ لکو ۽ جملن ۾ ڪم آڻيو:

ڪاپاري مجال پسيو آزيون مسين مسين

(ج) هيٺين مان دُرست جواب چُونڊيو.

1. علي احمد بروهي سنڌي ادب ۾ سڃاڻپ رکي ٿو:

(1) سفرناما نويس (2) ناول نگار
(3) مزاح نگار (4) شاعر

2 علي احمد بروهي ڄائو:

(1) 1925ع ۾ (2) 1947ع ۾

(3) 1920ع ۾ (4) 1955ع ۾

3 عدو موچيءَ جو ڪردار آهي:

(1) مزاحيه (2) سنجيده

(3) خوشامدي (4) لالچي

(د) هيٺين اصطلاحن جي معنيٰ لکو ۽ جملن ۾ ڪم آڻيو:

* تورو لاهڻ * پاڻيءَ مان نڪرڻ * ڄمندي ڄام هئڻ
* چوٽ کائڻ * ممڻ مچائڻ

(هه) هيٺين لفظن جا اشتقاق ڪريو ۽ معنيٰ لکو:

درخواست يڪتارو فيضياب درڪنار عملدار

(و) هيٺ ڏنل متن کي پڙهي سوالن جا جواب ڏيو:

سنڌي ٻوليءَ ۾ مزاحيه ادب کي پڻ تمام گھڻي اهميت آهي. ڏکن ۽ پريشانين ۾ ورتل ماڻهن کي تفريح پهچائڻ لاءِ مزاحيه ادب ضروري آهي.طنز و مزاح ۾ تفريح ۽ وندر سان گڏ ڪو نصيحت جو نُڪتو به ڏنو ويندو آهي؛جنهن سان ماڻهوءَ جي اصلاح وارو پهلُو به اُجاگر ٿئي ٿو.

سوال 1. مزاحيه ادب مان ڇا مراد آهي؟

سوال 2. مزاحيه ادب ڇو ضروري آهي؟

سوال 3. طنز و مزاح لکڻ وقت ڪهڙين ڳالهين جو خيال رکڻ گهرجي؟

شيخ اياز

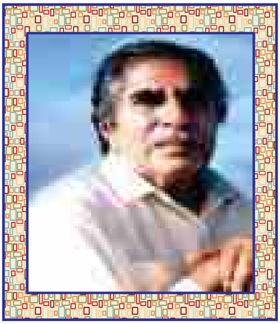

ولادت: 1923ع وفات: 1997ع

شيخ اياز جو اصل نالو مبارڪ علي شيخ ولد غلام حُسين شيخ آهي. هُن شڪارپور ۾ 2 مارچ 1923ع ۾جنم ورتو. هن ابتدائي تعليم شڪارپور مان حاصل ڪئي. بي - اي ۽ ايم- اي، ڊي- جي سنڌ ڪاليج ڪراچي مان ڪيائين. هُو سنڌ يونيورسٽيءَ جو وائيس چانسلر پڻ رهيو. شيخ اياز پنهنجي دور جو سرموڙ شاعر آهي. شيخ اياز سنڌي شاعريءَ کي نوان موضوع ، فن جي نواڻ ۽ خيالن جي انفراديت، لفظن جو ترنم ۽ موسيقي بخشي. شيخ ايازشاعريءَ سان گڏ نثر ۾ پڻ ڪيترائي ڪتاب لکيا. سندس آتم ڪهاڻي'ڪتي نہ پيچبو تڪ مسافر' ۽ بين عنوانن سان ڇپيل آهي.'پنهل ڪان پوءِ' ۽ 'سفيد وحشي' سندس ڪهاڻين جا مجموعا آهن. خطن جو مجموعو'جي ڪاڳ ڪڪوريا ڪاپڙي' جي نالي سان ڇپيل آهي، هِي خط سندس انهيءَ مجموعي مان ڏجي ٿو. جيڪو هُن محمد ابراهيم جويي ڏانهن لکيو هو. شيخ اياز28 ڊسمبر 1997ع تي وفات ڪئي. سندس قبر ڀٽ شاهہ ۾ ڪراڙ ڍنڍ جي ڪپ تي آهي.

سکر 1955ع

چانڊوڪيءَ مان

(ادبي خط)

سکيا جي حاصلات

تحرير جي حاصل مطلب، لفظي، فڪري ۽ فني خوبين کان آگاهه ٿي سگهي. تحرير جي مرڪزي خيال، نُڪتي يا تصور تائين پهچي سگهي. نئين متن کي سمجهي حقيقتن تي ٻڌل سوالن جا جواب ڏئي سگهي. لفظن جي معنيٰ لکي جملن ۾ ڪم آڻي سگهي. اصطلاحن جي سمجهاڻي ڏئي جملن ۾ ڪم آڻي سگهي. سنڌيءَ ۾ اِي- ميل ڪري سگهي. ڪنهن به ادبي، علمي يا صحافتي موضوع تي پنهنجي وسيع مطالعي، تجربي ۽ مشاهدي جي روشنيءَ ۾ ٻڌندڙ آڏو دُرست اُچار ۽ لب لهجي سان پنج کان ڇهه منٽ زباني تقرير ڪري سگهي.

ادا،

تو پنهنجي خط ۾ عجيب تقاضا ڪئي آهي ته مان توکي چانڊوڪيءَ ۾ ويهي خط لکان. توکي شايد خبر نه آهي ته مون کي چانڊوڪيءَ کان چڙ آهي. چانڊوڪي منهنجي نيڻن کان ننڍڙي ڪسي وڻندي آهي، ۽ مان راتين جون چنڊ پنيان چارا رلندو وتندو آهيان. توکي شايد خبر نه آهي ته چنڊ ۽ نند اصل جا ويري آهن. چانڊوڪي اکڙين کي اوجاڳا ڏيندي آهي. دلين جا ڏکڙا دکائيندي آهي. مان ڪيئي راتيون نور پريءَ نيراڻ ۾ نهاريندو رهيو آهيان- ڪيئي پيرا سنسار جي سيني ۾ گهوري ڏٺو اٿم. چانڊوڪيءَ ۾ مون کي هيءَ ڪائنات ڪنهن ڪوريئڙي جو مهاڄار لڳندي آهي، جنهن ۾ انسان ڪنهن جيتڙي وانگر ڦاسندو ڦٿڪندو نظر ايندو آهي. چنڊ آسمان ۾ ائين هلندو نظر ايندو آهي، گويا ڪيس ڪوئي ڪُنڊي وجهي ڪنهن ازلي منزل ڏانهن ڇڪي رهيو آهي- مان به پنهنجيءَ منزل جي تلاش ۾ هن جي پنيان ڪيئي منزلون طئي ڪري ويندو آهيان. ساري رات انهيءَ سفر ۾ طئي ٿيندي آهي، ۽ منهنجن ڇپرن جي ڇانوَ ۾ پرهه ڪر موڙيندي نظر ايندي آهي.

ادڙا، چنڊ مون کي ڪائنات جي ازلي اک وانگر لڳندو آهي، جا مون ڏانهن گهوريندي رهندي آهي، ۽ مان پنهنجي خوف ۾ تارن پرين راتڙين جو سهارو وٺندو آهيان. اڄ به اٽيهين اونداهي آهي ۽ مان توکي ٻتيءَ جي ڏيميءَ جوت ۾ هيءُ خط لکي رهيو آهيان. شايد تنهنجي زندگيءَ ۾ مان پهريون شاعر آهيان، جنهن کي چانڊوڪيءَ کان چڙ آهي. پر، ان هوندي به منهنجي شاعريءَ ۾ هر جڳهه چانڊوڪيءَ

جو ذڪر آهي! جو؟ شايد مون کي چاندوڪي بيحد پياري آهي! شايد چاندوڪيءَ ۽ نند ۾ رقابت جو جذبو آهي. تنهنڪري! ادڙاءِ مان هڪ خستہ تن ۽ خستہ دل انسان آهيان: مون کي ننڊڙي وڏيڪ پياري آهي.

تنهنجو پنهنجو-

(’جي ڪاڪ ڪڪوريا ڪاپڙي‘ تان ورتل)

مشق

(الف) هينين سوالن جا جواب ڏيو:

1 هن خط ۾ ڪهڙي منظر نگاري ٿيل آهي؟
2 هي خط پڙهڻ ڪان پوءِ اوهان جي ذهن ۾ ڪهڙو تاثر اُڀري ٿو؟
3 عام ۽ ادبي خط ۾ ڪهڙو فرق آهي؟
4 شيخ اياز جي ادبي خطن جي مجموعي جو نالو ڇا آهي؟
5 اوهان ڪو بيو اهڙو ادبي خط پڙهيو هجي تہ ان بابت ٻڌايو.

(ب) هيٺ ڏنل لفظن جي معنيٰ لکو ۽ جملن ۾ ڪم آڻيو.

ازلي سنسار مها جوت رقابت خستہ تقاضا

(ج) هينين اصطلاحن جي معنيٰ لکو ۽ جملن ۾ ڪم آڻيو:

* اتي مان وار ڪيڻ * اجا ڪارا پٽرا ٿيڻ
* اک لڳڻ * باغ باغ ٿيڻ

(د) پنهنجي دوست ڏانهن اِي ميل جي ذريعي سنڌيءَ ۾ خط لکي ڪيس ڪنهن تاريخي ماڳ بابت احوال ڏيو.

(ھ) اوھان پنھنجي دوست ڏانھن ادبي خط لکو، جنھن ۾ مينھن وسڻ جي منظر بابت پنھنجا تاثرات بيان ڪريو.

(و) ’ڪتابي ميلو‘ جي موضوع تي پنھنجن لفظن ۾ ھڪ مضمون لکو.

ياد رکو تہ :

خط جي جديد لغوي معنيٰ آھي، ’لِکٽيءَ ۾ لکت جو نمونو‘. ادبي خط، ادب جي ھڪ اھڙي پياري صنف آھي، جنھن جي نثر ۾ شعرُ ، شعرَ ۾ پنھنجائپ ۾ پنھنجائپ ۾ دل جي گھراين جي اُپٽار ملي سگھي ٿي. ادبي خطن ۾ ليکڪن جي بحث جو دائرو دانشوراڻو ھوندو آھي.

استاد لاءِ ھدايت:

شاگردن کي خط ۽ درخواست جا ڪجھ نمونا ڏئي سمجھائي.

شاهه عبداللطيف ڀٽائيؒ

ولادت: 1690ع

وفات: 1752ع

شاهه عبداللطيف ڀٽائيؒ مٽياري ضلعي (اڳوڻي حيدرآباد) جي ڀَئين پور ڳوٺ ۾ 1102 ھ / 1690ع ۾ ڄائو. سندس والد جو نالو شاهه حبيب هو. شاهه حبيب جي وفات کان پوءِ شاهه عبداللطيفؒ ڀٽ شاهه کي پنهنجو مسڪن بڻايو. هڪ روايت آهي ته شاهه سائين اُمي هو! پر ان بابت مختلف عالمن، مختلف رايا ڏنا آهن. ڪن ڪيس يگانو عالم سڏيو آهي ته ڪن صاحبن جي راءِ ۾ ڪيس 'علم لُدني' حاصل ٿيل هو، جيڪو ڏٽيءَ طرفان ڪامل ولين کي عطا ٿيندو آهي. شاهه سائينءَ سان ٽي ڪتاب سدائين ساڻ هوندا هئا: قرآن شريف، مثنوي مولانا روم ۽ شاهه عبدالڪريم بلڙيءَ واري جو رسالو. 'شاهه جو رسالو' سنڌي ٻوليءَ ۽ ثقافت جو عظيم دستاويز آهي. شاهه سائينءَ جي شاعريءَ ۾ فني ۽ فڪري گهِرائي سيني کان نرالي آهي. سندس ڪلام ڪيترين ئي ٻولين ۾ ترجمو ٿي چڪو آهي. شاهه صاحب سڄيءَ سنڌ جو پيرين پيادو سير سفر ڪيو ۽ عام ماڻهن جي رهڻي ڪهڻيءَ وغيره جو مشاهدو ڪري، پنهنجي شاعريءَ ۾ پلٽيائين. سنڌ جا ماڻهو ڪيس عقيدت وچان ڀٽائي گهوٽ، لاکيڻو لطيف ۽ لالڻ لال لطيف جي نالن سان ياد ڪن ٿا. شاهه عبداللطيف ڀٽائيؒ 14 صفر 1165ھ/ 1752ع تي وفات ڪئي.

سُر سارنگ

سکيا جي حاصلات

- ڪنهن بہ فن پاري جي ادبي مرتبي جو تعين ڪري سگهي.
- ڪنهن نظم کي نثر سان سمجهاڻي جي صورت ۾ لکي سگهي.
- تحرير جي حاصل مطلب، لفظي، فڪري ۽ فني خوبين کان آگاهہ ٿي سگهي.
- تجنيس حرفي بابت ڄاڻي سگهي.

آگِميو آهي، لَڳَهَ پَسُ! لَطِيفُ چئي،
وُٺو مِينهُن وَڏَ ڦڙو، ڪَڍيو ڏَڙُ ڪاهي،
ڇَنَ ڇڏي پَٽِ پئو، سَمَرُ سَنباهي،
وِهو مَ لاهي، آسِرو اَللهُ مان.

****

آگَمَ ڪَيا اَللهَ، لَڳَهَ پَسُ! لَطِيفُ چئي،
پَلَرَ جِي پالُوڙَ سين، پَٽَنِ جهلِيا پاهَ،
واحِدَ وَڏائي ڪِيا، مَٿي گَسَنِ گاهَ،
سانگِيُن وِريا ساهَ، اُنَنِ آبُ اَگُوندِرو.

****

بَرَ وِٺا ٿَرَ وَٺا، وَٺي ڪَڇَ ڪِنارَ،
پونِياڙيءَ پَٽَنِ تي، ڏِسُ! نايائُونِ نارَ،
سَباجهي سَتارَ، لاٿا ڏُرِتُ ڏيهَ تان.

****

سارنگَ ڪي سارِينِ، ماڙهُو، مِرگَهہ مينهِيُون،
اَڙِيُون، اَبَرَ آسِري، تاڙا تَنوارِينِ،
سِپُون جي سَمُوندَ ۾، نَئين سَج نِهارِينِ،
پَلَرُ پِيارِينِ، تہ سَنگهارَنِ سُکُ ٿِئي.

****

سَجَڻَ سانوَڻ مِينهَن جَئِنِ، جُهڻِڪَنِ پاسي جهوڪَ،
ڏِيندا پاهُ پَٽَنِ کي، مَنجهان مِينهَن موڪَ،
لَسَ پِيارِينِ لوڪَ، آگَمَ ڪيو، اَکِيُنِ سين.

مشق

(الف) هينين سوالن جا جواب ڏيو:

1. شاھ سائينءَ جي شاعريءَ جون ڪھڙيون ڪھڙيون خوبيون آھن؟
2. شاھ سائينءَ جي ’سنگھارن‘ مان ڇا مُراد آھي؟
3. شاھعبداللطيفڀٽائيءَ جي سُرسارنگ جي بيتن ۾ ڪھڙو پيغام ڏنل آھي؟
4. شاھ عبداللطيف ڀٽائيؒ سارنگ جي بيتن ۾ مِينھن جي منظر نگاري ڪيئن ڪئي آھي؟

(ب) تجنيسِ حرفي:

حرف لفظ جي معنيٰ ’اکر‘ آھي. ’تجنيس حرفي‘ مان مراد ’ڪنھن شعر جي ھر لفظ جي مُنڍ ۾ ساڳين اکرن جو استعمال ھجي.‘

جيئن: ڪن ڪٽ ڪاپٽ ڪاپڙي، ڪنوٽيا ڪن چير.

مٿئين بيت جي سٽ جو ھر لفظ ’ڪ‘ جي اکر سان شروع ٿئي ٿو. ان ڪري اھا ’تجنيسِ حرفي‘ آھي.

توھان شاھ صاحب جي ڏنل بيتن منجھان ’تجنيسِ حرفي‘ واريون سِٽون ڳوليو.

سرگرمي:

☜ شاھ صاحب جا ڪجھ ٻيا بيت شاھ جي رسالي مان چونڊ ڪري لکو.

ميان سرفراز ڪلهوڙو

ولادت: 1751ع

وفات: 1777ع

ميان سرفراز ڪلهوڙو سنڌ جي حاڪم ميان غلام شاھ ڪلهوڙي جو فرزند هو. سندس جنم 1751ع تي حيدرآباد سنڌ ۾ ٿيو. هو ڪيترين ئي زبانن جو ڄاڻُو هو. هُو سنڌي شاعريءَ ۾ 'مداح' جو موجد آهي. مداح هُن قيد دوران لکي. ميان سرفراز ڪلهوڙي 1777ع تي وفات ڪئي ۽ سندس مقبرو حيدرآباد سنڌ ۾ آهي.

مداح

سکيا جي حاصلات

• ڪنھن فنپاري جي علم بيان ۽ شعري اصطلاحن جي روشنيءَ ۾ جائزو وٺي سگھي. خلاصو لکي يا تشريح ڪري سگھي. • نظم مان لطف اندوز ٿي سگھي. • مداح جي باري ۾ ڄاڻ حاصل ڪري سگھي.

بسم‌الله لڳ الله ، مُحمّد شاھ، ڪر پناھَ پرين تون،
مَنجھ درگاھ، ڪيم آھَ، متي راھَ رسين مون،
يــلا ڄـامَ، ھـن غـلامَ، سـندو سـوال سُـڻج تـون!

****

آھيـان ڏُڏَ، غمـن گـڏ، سـچا سَـڏ سُـڻج تـون،
پَسـي پـاڻ ڪـرم سـاڻ، ڏکيـا ڏاڻ ڏئـين مـون،
يــلا ڄـامَ، ھـن غـلامَ، سـندو سـوال سُـڻج تـون!

****

لنگھيـا لـڪَ، لتـا شـڪَ، ھلـي حـق گڏياسـون،
فـي الحـال، مَنجھ وصـال، اچـي مُحـبَ ملياسـون،
يــلا ڄـامَ، ھـن غـلامَ سـندو سـوال سُـڻج تـون!

****

سـچار ۽ موچـارَ، جـي مھنـدارَ ليکيـا مـون،
تـن مِـڙن، يـلارن سَـندو مُھـڙُ آھـين تـون،
يــلا ڄـامَ، ھـن غـلامَ، سـندو سـوال سُـڻج تـون!

****

نـ سا خلقَ، نـ ڪي مَلڪ، نـ ھا فلڪَ، زمينـون،
تنھنجـو نـورُ، ٿيـو ظھُـور، آڳـاٽو سـيني ڪئـون،
يــلا ڄـامَ، ھـن غـلامَ، سـندو سـوال سُـڻج تـون!

****

بسم الله سين مداحَ، تنهنجي شاهَ، چئي سُون،
هيءُ ساراهَ، لڳ الله، ڪر قبول، هتان مون،
يلا جامَ، هن غلامَ، سندو سوال سُڄ تون!

****

’سرفراز‘ ڪي اُداس، آهي آس، اوهان ڏُون،
راهَ راس، بند خلاص، خوبي خاص ڏئين مُون،
يلا جامَ، هن غلامَ، سندو سوال سُڄ تون!

****

مشق

(الف) هيٺين سوالن جا جواب ڏيو:

1 ميان سرفراز ڪلهوڙو ڪهڙي صنف جو شاعر آهي؟
2 ميان سرفراز ڪلهوڙي جو مقبرو ڪٿي آهي؟
3 مداح مان ڇا مراد آهي؟

(ب) هيٺين لفظن جي معنيٰ لکو ۽ جملن ۾ ڪم آڻيو:

سُڄ ڏڌ ڏاڙ مهندار فلڪ ظهور مُهڙ خلاص

(ج) ميان سرفراز ڪلهوڙي جي ’مداح‘ جو خلاصو پنهنجن لفظن ۾ لکو.

ياد رکو ته:

’مداح‘ عربي لفظ ’مدح‘ مان ورتل آهي، جنهن جي معنيٰ آهي ’ساراهه يا واکاڻ‘. مداح ۾ حضوراڪرم صَلّي اللّهُ عَليهِ وَعَلِيٰ وَآلِهٖ واَصحَابِهٖ وَسَلّمَ ۽ ٻين بزرگن ۽ ولين جي شان ۾ ساراهه ڪئي ويندي آهي.

سچل سرمستؒ

ولادت: 1739ع　　وفات: 1827ع

سچل سرمست جو اصل نالو ميان عبدالوهاب هو، پر ننڍي هوندي کان ئي مائٽ کيس ’سچيڏنو‘ ڪري سڏيندا هئا، ان ڪري پاڻ شاعريءَ ۾ تخلص بہ سچو، سچل ۽ سچيڏنو ڪتب آندو اٿس. فارسي ڪلام ۾ ’آشڪارا‘ تخلص ڪم آندو اٿس. سچل سرمست سن 1152ھ بمطابق 1739ع درازن ۾ ڄائو، سندس والد جو نالو ميان صلاح الدين هو پيءُ جي وفات کان پوءِ پنهنجي چاچي ميان عبدالحق جي سنڀال هيٺ رهيو، جنهن کان روحاني فيض پرايائين.

سچل کي ’هفت زبان شاعر‘ سڏيو ويندو آهي. سچل سرمست بيت ۽ ڪافيءَ جو باڪمال شاعر هو.سندس ڪلام ۾ رندي ۽ بيباڪي جهجهي آهي. سچل جي شاعريءَ ۾ رس رچاءُ، رواني ۽ فڪر جي اونهائي آهي. سچل سرمست 14 رمضان، سن 1242ھ بمطابق 1827ع تي درازن ۾ وصال ڪيو.

مارئيءَ جا بيتَ

سکيا جي حاصلات ● ڪنھن بہ فن پاري جو مرڪزي خيال لکي سگھي. ● بيت بابت ڄاڻي سگھي. ● بيت مان لطف اندوز ٿي سگھي.

ساريم اڄ سنگھار، جن ڏٺي مون ڏينھن ٿيا!
سي ھي لکَ لنگھي پيھي ويا، پانور منجھ پھنوار،
ھٿڻي وينا پڪڙا، ھت سک ٿي اجڙوار،
جن جي ساھ سنيار، سي اڄ پھنوار پري ٿيا!

****

پھنوارن پيغام، جيڪر مُڪا تڏھين،
پر مون ڪا اڄ پري ٿيا، ويڙھيچا وريامَ،
تيلھان مون ڏي نہ آيا، ڏنھن سنگھارن سلام،
ھئا مليرِ مدامَ، پر ڪو سانگِن اچي سانگ پيو.

****

تڏھن مُڪائون، جيڪر مون ڏي خاصا خابرو،
لھڻ سُڌ سنگھار جي، نڪو پانڌي پُنيائون،
پر پري شايد پھنوار ويا،جو سُڌ نہ لڌائون،
پڪا پانور ڪنديئن، نئين ھيجئون ھنيائون،
ڇڏي ملڪ مليرِ ويا، ھُن تر تيلھائون،
ائين اتائون، تہ ھُنَ ڏر ڏريجو ناھ ڪو.

****

ڪڏھن ڏيھ ڏنامِ، تي ساعت ساعت سومرا،
مارو ڪالھ مليرِ ۾، پر پري اڄ پيام،
آھن ڪِين انھن ريءَ،اڪڙين ۾ آرام،
سدا وتن سِڪنديون، پر سانيڻ سُور تيام،
سي پڻ ڪيڻ ويامِ، تي جن سان گرھيم ڳالھڙيون،

****

جي هوند اتيئي، هئا ماروئڙا مليرَ ۾،
سُڌ لڌائون سِڳهڙي، حال بِڌي هيئي،
پر تر چڙهي ويئي، جيڪَس، وسئن ويڙهيچن جي.

****

مشق

(الف) هيٺين سوالن جا جواب ڏيو:

1. سچل سرمست شاعريءَ ۾ ڪهڙا تخلص ڪم آندا آهن؟
2. سچل سرمست جي بيتن ۾ مارئي پنهوارن کي ڪهڙا ڏورايا ڏئي ٿي؟
3. مارئي جو ڪردار ڇا جي علامت آهي؟
4. سچل سرمست جي مارئيءَ جي بيتن ۾ ڪهڙو پيغام ڏنل آهي؟

(ب) هيٺين مان صحيح جواب چونڊيو:

1. سچل سرمست فارسيءَ ۾ تخلص ڪتب آندو آهي.

(1) سچيڏنو (2) سچل (3) آشڪارا (4) سچو.

2. سچل جا هي بيت بابت آهن.

(1) انقلاب بابت (2) حب الوطني بابت (3) جاکوڙ بابت (4) تعليم بابت

3. سچل سرمست جي والد جو نالو هو.

(1) ميان عبدالوهاب (2) ميان صلاح الدين
(3) ميان عبدالله (4) ميان علاؤالدين.

سرگرمي:

سچل سرمست جي ڏنل مارئيءَ جي بيتن جو مرڪزي خيال لکو ۽ بيان ڪريو.

ياد رکو ته:

بيت جي معنيٰ آهي ’گهر‘، اصطلاحي معنيٰ موجب بن يا وڌيڪ سٽن جي سنڌي شعري صنف آهي. ’بيت‘ سنڌي شاعريءَ جي اهم ، بنيادي ۽ قديم صنف آهي. بيت جي ذريعي شاعر پنهنجي جذبن، احساسن، امنگن، خوشين ۽ ارمانن جو اظهار ڪندو آهي.

سامي

جنم: 1743ع لاڏاڻو: 1850ع

هن درويش جو نالو ڀائي چين راءِ ٻچو مل لُنڊ هو. پنهنجي گروءَ سوامي مينگهراج ٻانيڻ جي نالي کي شرف ڏيڻ لاءِ شاعراڻو نالو يا تخلص ڪڏهن ’سامي‘ ته ڪڏهن ’ٻانيڻ‘ ڪم آندو اٿس. ڀائي چين راءِ 1743ع شڪارپور ۾ ڄائو ۽ سن 1850ع ۾ اتي ئي 107 سالن جي عمر ۾ دنيا مان لاڏاڻو ڪري ويو . هن جيڪي بيت چيا آهن تن کي ’ساميءَ جا سلوڪ‘ سڏبو آهي. اهي ڏاڍا سُپڪ، سوادي ۽ روحاني رمزن وارا آهن.

مايا

سکيا جي حاصلات

ڪنهن فنپاري جي علم بيان ۽ شعري اصطلاحن جي روشنيءَ ۾ جائزو وٺي سگهي. خلاصو لکي يا تشريح ڪري سگهي. ڪنهن ادب پاري جي باري ۾ مرڪزي خيال ۽ ان ۾ موجود نُڪتن کي پوريءَ ريت سمجهي سگهي. بيتن مان لطف اندوز ٿي سگهي. تجنيسِ تام بابت ڄاڻ حاصل ڪري سگهي.

مايــــا ڀُلائـــــي، وِڏو جـــــيءُ ڀَـــــرَمَ ۾،
اڻ هونـــدي دريـــاءَ ۾، غوطـــا نِـــت ڪـــائي،
سـامي ڏسـي ڪِـينَ ڪِـي، مُـنهن مَڙهـيءَ پـائي،
ســتگُر جاڳـائي، تـــ جـاڳي جُـڙي پـاڻ سـان.

****

مايــــا ڀُلائـــــي، وِڏو جـــــيءُ ڀَـــــرَمَ ۾،
پــــاڻ پنهنجـــو پـــاڻ ۾، ويٺـــو وجــــائي،
ســپني ۾ ســامي چئــي، ڪــوٽ جــنم پــائي،
اَوديــا ڀَــٽ لاهــي، جـاڳي ڏسـي ڪِـينَ ڪِـي.

****

مايــــا ڀُلائـــــي، وِڏا جــــــيءُ ڀَـــــرَمَ ۾،
سـامي ڏسـي ڪـو نـــ ڪـو، مـنهن مڙهـيءَ پـائي،
جــنهن ڪــي اَوديـا ننـڊ مون،ســتگُر جاڳــائي،
ســو ويهـــي وجـــائي، نگـــارو نِربـــاڻ جـــو.

****

مايــــا ڀُلائـــــي، وِڏا جــــيءَ جَهـــان جـــا،
نانـــا روپ رچـــي ڪـــري، وينـــا نـــٽ نـــاهي،
پـــاٽو واڻـــو مَـــتِ ڪـــي، ســـيڪو وڏائـــي،
مُـنهن مڙهــيءَ پـائي، سـامي ڏسـي ڪونـــ ڪـو.

****

مايا سڀ موهي، جيءَ ڪيا وَس پانهنجي،
وڏائين وَلَ چِلَ سان، انڌا ٻڌي ٿوئي،
ڏيئي ڏجها پاڻ کي، ڪن هوئي هوئي،
اُتم ڏن ڪوهي، مورک وينا مَتِ ري.

****

مشق

(الف) هيٺين سوالن جا جواب ڏيو:

1. ساميءَ جي شاعريءَ کي ڇا ٿو چئجي؟
2. ’مورک وينا مت ري‘ جو مطلب ڇا آهي؟
3. سامي ’مايا‘ بابت ڇا ٿو چئي، پنهنجي لفظن ۾ لکو.
4. مايا جي موهه کان ڪيئن بچجي؟

(ب) هيٺين مان صحيح جواب چُونڊيو:

1. ساميءَ جو اصل نالو هو.

(1) سوامي مينگهراج (2) ڀائي چين راءِ
(3) ساڌو نولراءِ (4) تاراچند شوقيرام

2. سامي ڄائو.

(1) لاڙڪاڻي ۾ (2) حيدرآباد ۾
(3) جيڪب آباد ۾ (4) شڪارپور ۾.

3. ساميءَ جي شاعريءَ کي چئجي ٿو.

(1) ساميءَ جو رسالو (2) ڪلياتِ سامي جو پيغام
(3) ساميءَ جا سلوڪ (4) ساميءَ جو ڪلام.

(ج) تجنيسِ تام:

’تام‘ لفظ جي معنيٰ ’جاڙو جمڻ‘ يا ’ڪپڙي جي ٻنهي ڪُٽن ۾ هڪ جهڙو اُٽڻ‘ آهي.تجنيسِ تام مان مراد، ٻہ يا ٻن کان وڌيڪ معنوي فرق رکندڙ اهڙا لفظ ڪم آڻڻ جيڪي لکت جي لحاظ کان پاڻ ۾ هوبهو جاڙا يا هڪ جهڙا هجن.

جيئن: وارَ چوڙي جي مون تي وارَ ڪرين،
خوش ٿيان جي هزار وارَ ڪرين

متئين شعر ۾ ساڳين زيرن- زبرن سان لفظ ’وارَ‘ ٻہ دفعا ڪم آيو، جڏهن تہ انهن جي معنيٰ مختلف ٿيندي.

توهان ڪنهن اهڙي شعر جي چونڊ ڪريو جنهن ۾ تجنيسِ تام جو مثال موجود هجي.

(د) هيٺ ڏنل بيتَ جي سمجهاڻي لکو:

مايا ڀُلائي، وِڏا جيءَ جَهان جا،
نانا روپ رچي ڪري، وينا ٺٺ ٺاهي،
پاڻو واٽو مَتِ ڪي، سيڪو وڏائي،
مُنهن مڙهيءَ پائي، سامي ڏسي ڪونہ ڪو.

سيد ثابت علي شاهه

ولادت: 1740ع وفات: 1810ع

سيد ثابت علي شاهه 1740ع ۾ سيوهڻ ۾ ڄائو. سندس وڏا اصل ملتان شهر جا رهاڪو هئا. پاڻ مولوي مداح کان شعر جي اصلاح وٺندو هو. تنهن کان سواءِ تفسير، حديث ۽ فقه جي تعليم پڻ ورتائين. سنڌي مرثيه گوئيءَ ۾ سندس ٻيو ڪوبه مَٽ ڪونهي. اِن کان سواءِ قصيدا پڻ لکيا اٿس. 27 جمادي الثاني 1225هه (1810ع) سيوهڻ ۾ وفات ڪيائين.سندس مدفن سيوهڻ ۾ آهي.

مرثيو

سکيا جي حاصلات

- ڪنهن فنپاري جي علم بيان ۽ شعري اصطلاحن جي روشنيءَ ۾ جائزو وٺي سگهي، خلاصو لکي يا تشريح ڪري سگهي.
- مَتن کي سمجهي سوالن جا جواب ڏئي سگهي.
- مرثيي جي باري ۾ ڄاڻ حاصل ڪري سگهي.

ڪربلا جي قتل جي ڪر ڪا خبر اي آسمان!
ڪيئن ڏنئه نيزن چڙهيا، شاهن جا سر اي آسمان!

****

هي خدا جا قطب تارا، عرش ڪرسيءَ جا جڙاءَ،
هي رسول الله جا شمس و قمر اي آسمان!

****

مرتضيٰ مولا جا هي سر ساهه ۽ تنهن نور عين،
فاطمه زهرا جا هي جان و جگر اي آسمان!

****

هن سرن کي نت نبي صلوات جا بخشيا ثواب،
تن جي پارت ڪيائين با جن و بشر اي آسمان!

****

جڏ علي اصغر ڏنئه تي تير سان رت ۾ ٻڏل،
چو نه ان جي تير جي تون ٿيئن سپر اي آسمان!

****

جڏ ڏنئه عباس پياسن ڪاڻ پاڻيءَ تي ڪُٺو،
توکي رئڻو هو، جي هو تو ۾ ڪکر اي آسمان!

****

منهن ڏنئه اڪبر جو هو ساڳيو مثال مصطفيٰ،
ڪيئن ڏنئه نيزي تي، پنهنجي رت ۾ تر اي آسمان!

****

سر حُسين ابن علي هو، سڀ جي اگ ۾ نيزه سر،
پر سندس ۾ پائيتا ۽ سڀ جگر اي آسمان!

****

مشق

(الف) هيٺين سوالن جا جواب ڏيو:

1. سيد ثابت علي شاهه ڪهڙي صنف جو شاعر هو؟
2. سيد ثابت علي شاهه آسمان سان مخاطب ٿي ڇا چيو آهي؟
3. هن مرثيي ۾ شاعر ڪهڙي واقعي جو ذڪر ڪيو آهي؟

(ب) هيٺين مان صحيح جواب چُونڊيو:

1. سيد ثابت علي شاهه ڄائو:

(1) 1745ع ۾ (2) 1740ع ۾

(3) 1747ع ۾ (4) 1748ع ۾

2. سيد ثابت علي شاهه جا وڏا هئا:

(1) سيالڪوٽ جا (2) ملتان جا

(3) اُچ شريف جا (4) شڪارپور جا

3. سيد ثابت علي شاهه دفن ٿيل آهي:

(1) روهڙيءَ ۾ (2) ملتان ۾

(3) سيوهڻ ۾ (4) حيدرآباد سنڌ ۾.

ياد رکو ته:

مرثيو عربي زبان جي لفظ 'رثا' مان ورتل آهي. جنهن جي لغوي معنيٰ آهي، 'ڪنهن جي وفات تي روئي سندس خوبيون بيان ڪرڻ'. هن نظم ۾ شهيد يا ڪنهن مائٹ، دوست جي وفات جو واقعو پُر درد طريقي سان بيان ڪيو ويندو آهي.

استاد لاءِ هدايت:

استاد شاگردن کي مرثيي جي وصف ۽ مرثيي ۾ ڪم ايندڙ مضمون بابت سمجهائي.

مير عبدالحُسين ’سانگي‘

ولادت: 1851ع
وفات: 1924ع

مير عبدالحُسين ’ سانگي ‘ جي والد مير عباس علي هِڪ انگريز خاتون سان ڪلڪتي جي هزاري باغ ۾، نظربنديءَ دوران شادي ڪئي. جنهن مان 1851ع ڌاري مير عبدالحُسين خان پيدا ٿيو. 1857ع ۾ والد جي وفات ڪان پوءِ هو پنهنجي چاچي مير حسن علي خان سان گڏجي سنڌ ۾ آيو ۽ سنڌس سنڀال هيٺ رهڻ لڳو. حيدرآباد ۾ چڱي تعليم حاصل ڪيائين، سرڪار وٽان ڪيس اسپيشل فرسٽ ڪلاس مئجسٽريٽيءَ جو عهدو مليو.

’سانگي‘ کي ننڍپڻ کان وني شاعريءَ جو شوق هو. اڳتي هلي ’سانگي‘ پنهنجي دور جي وڏن شاعرن ۾ ليکجڻ لڳو. سنڌ جا ناميارا شاعر جهڙوڪ: حافظ حامد تڪڙائي، سيد مرتضيٰ شاهه ’مرتضائي‘، غلام محمد شاهه ’گدا‘، پير صاحب ڏنو شاهه بلڙائي سنڌس محل ۾ گڏجي شاعراڻيون محفلون ڪندا هئا. هن سنڌي غزل ۾ نواڻ آندي، هن کي سنڌي غزل جو بادشاهه سڏجي ٿو. هن شاهه لطيف جي زندگيءَ ۽ فڪر تي فارسيءَ ۾ ’لطائف لطيفي‘ ڪتاب پڻ لکيو آهي. سنڌس ٻين ڪتابن مان ’ديوان سانگي‘ ۽ ’ڪليات سانگي‘ ڪافي مشهور آهن، جيڪي ڇپجي چڪا آهن. سانگي صاحب 12 جون 1924ع ۾ وفات ڪئي. هُو ڀٽ شاهه ۾شاهه لطيف جي مقبري جي پرسان دفن ٿيل آهي.

غزل

سکيا جي حاصلات
کنهن فنڀاري جي علم بيان ۽ شعري اصطلاحن جي روشنيءَ ۾ جائزو وٺي سگهي. خلاصو لکي يا تشريح ڪري سگهي. غزل مان لطف اندوز ٿي سگهي. مَتن کي سمجهي حقيقتن تي ٻڌل سوالن جا جواب ڏئي سگهي. 'قافيي' جي باري ۾ ڄاڻ حاصل ڪري سگهي.

آهي دنيا ۾ جي رهڻ واجب،
سُور تَنهن جا آهن سهڻ واجب.

اهل نظرن کي جا اچي مرغوب،
چال اهڙي آهي چلڻ واجب.

توڙي درياءُ يا سمند هجي،
تيو طلب يار ۾ ترڻ واجب.

ٽِندِ مان ڪن جي ٽوت ٽيلارا،
انهيءَ ٽولي کان تيو ٽرڻ واجب.

نيڪ و بد جيڪي ڪو چوي سو چوي،
تَنهن تي هرگز نه ڪن ڪرڻ واجب.

رات کي ڏينهن، ڏينهن کي چئه رات،
راڄ ۾ جي اٿئي رهڻ واجب.

آشنائيءَ جا وڻ ٻه ويا وڍجي،
پِرت کان پاڻ کي پلڻ واجب.

پهلوانيءَ جو وقت ويو گذري،
آهي ڏِنگن کان تيو ڏرڻ واجب.

'سانگي' آهي صلاح تان ڪنهن کي،
سور ناهن ڪڍهن سَلڻ واجب.

مشق

(الف) هيٺين سوالن جا جواب ڏيو:

1. مير عبدالحُسين سانگي ڪٿي ڄائو؟
2. مير عبدالحُسين سانگيءَ کي ’سنڌي غزل جو بادشاهه‘ ڇو تہ سڏيو ويجي؟
3. ميرعبدالحُسين سانگي لطيف سائينءَ جي زندگي ۽ فڪر تي ڪهڙو ڪتاب لکيو آهي؟
4. شاعر هن غزل ۾ زندگي گذارڻ لاءِ ڪهڙيون صلاحون ڏنيون آهن؟ تن کي پنهنجن لفظن ۾ بيان ڪريو.

(ب) هيٺين لفظن جي معنيٰ لکو ۽ جملن ۾ ڪم آڻيو:

مرغوب   واجب   آشنائي   پِرت   پهلواني   سَلڻ

(ج) قافيو:

قافيي لفظ جي معنيٰ آهي ’پنيان هلڻ‘. شاعريءَ ۾ ڪم ايندڙ اهڙا مختلف لفظ جن جي پڇاڙيءَ جا آواز هڪجهڙا هجن، تن کي ’قافيو‘ چئبو آهي. جيئن: سرهاڻ-مهراڻ، سرواڻ-ڪلياڻ وغيره.

توهان پڙهيل مرثيي مان قافين جي نشاندهي ڪريو:

استاد لاءِ هدايت:

شاگردن کان ڪنهن بئي غزل مان قافيي جي سڃاڻپ ڪرائي وڃي.

محمد صديق ’مسافر‘

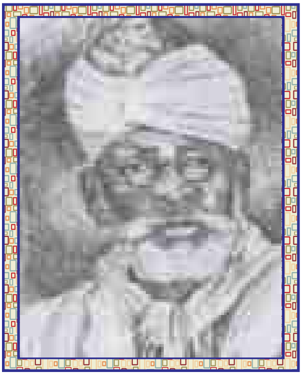

ولادت: 1879ع

وفات: 1961ع

محمد صديق ’مسافر‘ ولد گلاب خان ٽنڊي باگي ضلعي بدين ۾ 1879ع ۾ ڄائو. 1934ع ۾ سنڌ مسلم ادبي سوسائٽيءَ جي مئنيجنگ ڪاميٽيءَ جو ميمبر ٿيو. تصنيف ۽ تاليف ڪاميٽيءَ ۾ پاڻ ميمبر هو. شاعر، نقاد، نثرنويس ۽ بهترين استاد هو. مسافر اعليٰ پايي جو شاعر هو. هُن ڪيترائي نظم ۽ گيت لکيا آهن، ٻارن لاءِ لکيل سنڌس ڪيترائي نظم درسي ڪتابن ۾ آهن. هُو ’اخبار تعليم‘ جو ايڊيٽر پڻ رهيو. سن 1961ع ۾ وفات ڪيائين.

نظم

سکيا جي حاصلات

ڪنهن فنپاري جي علم بيان ۽ شعري اصطلاحن جي روشنيءَ ۾ جائزو وٺي سگهي. خلاصو لکي يا تشريح ڪري سگهي. نظم مان لطف اندوز ٿي سگهي. تجنيسِ ناقص جي باري ۾ ڄاڻ حاصل ڪري سگهي. تخلص جي باري ۾ ڄاڻ حاصل ڪري سگهي.

ويساک جو مهينو، جنهن ۾ لُڪون ۽ جهولا،
ڄڻ آسمان اڇليا، تي گرم گرم گولا،
گذريو تي ڏينهن ڏکيرو، پر رات جو به رولا،
ڪن ڪي پکا هٽن ۾، ڪن جا گُڏن ڪتولا،

”تڌ ڪار ڪا تئي“ هئي، اي وات سڀ جي وائي،
”ري مينهن مهر“ جي ڀي آذر سُجهي نه ڪائي.

هارين هِنيان لهي ويا، دل سست ڪئي سنگهارن،
پروردگار پل پل، پئي ياد ڪيو پهنوارن،
تي بيقرار فطرت، پسنديئي بيقرارن،
پيو ترتلو فلڪ ۾، منجهه نکترن سيارن،

ات عرش جو هِنيون پڻ، بي اختيار ٿي پيو،
هارڻ هنجن جي ڪارڻ، تهدل تيار ٿي پيو.

مولىٰ جي مهر برسي، ڌرتيءَ جي اُڃ اُجهاڻي،
سرسبز سينو ان جو، مرڪي هينئر نماڻي،
تر بر تلا تراين، پلتيو پلر جو پاڻي،
گل ڦل ڦِڙيا ولين ۾، وٽڪار موج ماڻي،

برسات ريءَ بُکن ۾، جي ٿي ويا ها پورا،
ٽپيو ڏين ٽا ٽاڏون، اڄ ڊور سي سمورا.

اُپي ڪـــي ڏنـــي امانـــت، ڏرتـــيءِ بخــار ســان جــا،
اُپي ڪئـــي ادا امانـــت، لـــڙڪن قطـــار ســـان ســـا،
قدرت ڪشش ٻنهي ۾، ڪئي اهڙي ڪار سان ڪا،
ڪثـــرت ۾ نقطـــو وحـــدت، لاتـــائين تـــار ســـان چـــا،

پـــوءِ مـــوج ۾ ’مســـافر‘، برســـات چـــو نـــہ آڻـــي؟
تـــو ذرو ذرو جـــنهن جـــو، تـــن کـــي تکـــو ئـــي تـــاڻي.

مشق

(الف) هيٺين سوالن جا جواب ڏيو:

1. نظم ۾ محمّد صديق مسافر برسات ۽ فطرت جي منظرنگاري ڪهڙي ڪئي آهي؟ ان بابت لکو.
2. نظم جي پهرئين ۽ ٽئين بند ۾ معنيٰ ۽ مفهوم جي لحاظ کان ڪهڙو فرق آهي؟ بيان ڪريو.
3. محمد صديق مسافر جي هن نظم جو مرڪزي خيال ڪهڙو آهي؟
4. هن نظم کي پڙهي مناسب عنوان ڏيو.

(ب) هيٺ ڏنل بند جي سمجهاڻي لکو:

* هارين هِنيان لهي ويا، دل سست ڪئي سنگهارن،
پروردگار پل پل، پي ياد ڪيو پهنوارن،
ٿي بيقرار فطرت، پسنديئي بيقرارن،
پيو ترٽلو فلڪ ۾، منجهه نڪترن سيارن،
ات عرش جو هِنيون پڻ، بي اختيار ٿي پيو،
هارڻ هنجن جي ڪارڻ، تهدل تيار ٿي پيو.

(ج) تجنيسِ ناقص:

ناقص جي معنيٰ ’گهٽايل، ڳاريل‘ آهي. ڪنهن شعر يا بيان ۾ اهڙا معنوي فرق رکندڙ ساڳيا لفظ، جن جي زيرن زبرن ۾ فرق هجي، ان کي ’تجنيسِ ناقص‘ چئبو آهي.

جيئن: وَرَ ۾ ڪونهي وَرُ، ڏيرن وَرُ وڌو ڪيو.

مٿين سِٽ ۾ ساڳي شڪل وارن لفظن: ’وَرَ‘ ۽ ’وَرُ‘ ۾ زيرن زبرن جو فرق آهي،تنهنڪري ان کي ’تجنيس ناقص‘ جو مثال سڏبو.

توهان اهڙا ڪي بيا مثال ڏيو.

سرگرمي:

شاعر جي قلمي نالي کي ’تخلص‘ چئبو آهي، شاعر اڪثر ڪري پنهنجي غزل يا نظم جي آخري شعر ۾ تخلص استعمال ڪندو آهي. توهان محمّد صديق ’مسافر‘ جو اهو شعر لکو جنهن ۾ هُن پنهنجو تخلص استعمال ڪيو آهي.

ڪشنچند ’بيوس‘

جنم: 1885ع

لاڏاڻو: 1947ع

ڪشنچند تيرٿ داس ڪتريءَ 1885ع تي لاڙڪاڻي ۾ جنم ورتو. سندس وڏا اصل ملتان جا هئا. سندس پڙڏاڏو اٽڪل 18 صدي عيسويءَ جي وچ ڌاري لاڙڪاڻي ۾ اچي رهيو. فائينل پاس ڪري پرائمري ماستر ٿيو. ٽي سال ٽريننگ ڪاليج جا پاس ڪري، هيڊ ماستريءَ تائين پهتو. 1940ع ۾ پينشن ورتائين، ان ڪان پوءِ طب جو ڌنڌو شروع ڪيائين. ڪشنچند ’بيوس‘ جديد سنڌي شاعريءَ کي نئون موڙ ڏنو. هُن جي نظمن ۾ رواني ۽ موسيقيت آهي. سندس زبان سليس ۽ عام فهم آهي. سندس شاعريءَ ۾ ڌرتي لاءِ درد آهي. سندس ڪيترائي نظم ٻارن جي درسي ڪتابن ۾ رکيا ويا آهن. بيوس جي شاعريءَ جو پهريون مجموعو ’شيرين شعر‘ آهي. هُو 23 سيپٽمبر 1947ع تي پرلوڪ پڌاري ويو.

غريبن جي جُھوپڙي

سکيا جي حاصلات
- ڪنهن فنپاري جي علم بيان ۽ شعري اصطلاحن جي روشنيءَ ۾ جائزو وٺي سگهي. خلاصو لکي يا تشريح ڪري سگهي.
- نظم مان لطف اندوز ٿي سگهي.
- نظم کي نثر جي صورت ۾ سمجهائيءَ سان لکي سگهي.
- نظم جي باري ۾ ڄاڻ حاصل ڪري سگهي.

جا آهه جائداد نه ورثي وبال ڪان،
تيندي نه زير بار جا گرويءَ جي خيال ڪان،
اُنو نه جنهن کي آهي ڪو جوکي جنجال ڪان،
هلڪي رهي جا هانوَ تي سولي سنيال ڪان،

جنهن ۾ غرور زر نه سراسر سگهي گهڙي،
الا! جُهري مَ شال غريبن جي جهوپڙي!

جا ونئن وجي تي چيز ڪنهن نازڪ نفيس ڪان،
آجي رهي جا اوچ گذاري جي ريس ڪان،
پڻ تي پناهه ۾ رهي حاسد حريص ڪان،
ڏاري نه خاص خوف ڪو خوني خبيث ڪان،

بي ڪرف ۽ ڪڙي رهي سوگهي صندوقڙي،
الا! جُهري مَ شال غريبن جي جهوپڙي!

چانگي چنو اَڏيائون، جو لامن لکن منجهان،
سادو اجهو سِٽيائون، پراڻن پکن منجهان،
ڪاڍو ڪڍيائون ڪڙٻ جي ڪانن ککن منجهان،
پورهيو پنيائون پاڻ ۽ سرتن سکن منجهان،

مفتي مدد تي آيا مچي مڙس تي مڙي،
الا! جُهري مَ شال غريبن جي جهوپڙي!

جنهن تي نہ نقش ساز ڪي ڪو ناز تو رهي،
رازو ڊڪڻ نہ جنهن تي ڪو لوهار تو وهي،
چوني، پٿر يا سر جو نہ سر بار تي سهي،
”محصول جاءِ“ ڳاهہ جي هيٺان نہ جا ڳهي،

مسواڙ بي مهار جي آهي نہ جا پڙي،
الا! جُهري مَ شال غريبن جي جهوپڙي!

سج چنڊ واجهہ تو وجهي جنهن جي وٿين منجهان،
ترڪيو اچن تا ترورا تارن ڪٽين منجهان،
ڦُٽڪا ڪندي پچي هوا جنهن جي ڀتين منجهان،
ڇٽڪار مينهن تو ڪري ڇتڪي ڇتين منجهان،

قدرت سندي ڪمال، صحت لاءِ سوڪڙي،
الا! جُهري مَ شال غريبن جي جهوپڙي!

جنهن ۾ جشن مچي مني ڊوڊي جوار تي،
سادو گذر وجهي نہ طبيبن تنوار تي،
پورهيو وجهي تو واڌ وڏيري ڄمار تي،
غالب پوي نہ حرص خوشيءَ جي خمار تي،

’بيوس‘ جتي جلائي نہ چِنتا جي چوچڙي،
الا! جُهري مَ شال غريبن جي جهوپڙي!

مشق

(الف) هيٺين سوالن جا جواب ڏيو:

1. ڪشنچند ’بيوس‘ جي نظم ’غريبن جي جهوپڙي‘ ۾ ڪهڙي منظر نگاري ڪئي آهي؟
2. شاعر جهوپڙيءَ جي اهميت ڪيئن بيان ڪئي آهي؟
3. ڪشنچند ’بيوس‘ جو هي نظم سُر ۽ لئہ سان پڙهي ٻڌايو.

(ب) هيٺين مان صحيح جواب چونڊيو:

1 ڪشنچند ’بيوس‘ ڄائو:

(1) لاڙڪاڻي ۾ (2) حيدرآباد ۾
(3) نوشهروفيروز ۾ (4) شڪارپور ۾

2 ڪشنچند ’بيوس‘ جا وڏا هئا:

(1) سيوهڻ جا (2) سيالڪوٽ جا (3) ملتان جا (4) عمرڪوٽ جا.

3 ’غريبن جي جُهوپڙي‘ شاهڪار نظم آهي:

(1) محمد صديق ’مسافر‘ جو (2) پيرومل ’غريب‘ جو
(3) ڪشنچند ’بيوس‘ جو (4) حيدر بخش جتوئيءَ جو

4 شاعر جي خيال ۾ ’بي ڪرف ۽ ڪڙي رهي سوگهي‘:

(1) جُهوپڙي (2) سوڪڙي (3) گهڙِي (4) صندوقڙي

(ج) نظم ’غريبن جي جُهوپڙي‘ جو تت لکو:

سرگرمي:

شاگرد پنهنجا ڇهه گروپ جوڙين، هر گروپ هڪ شعر جي سمجهاڻي لکي، ڪلاس ۾ استاد کي ڏيکاري.

ياد رکو ته:

’نظم‘ عربيءَ جو لفظ آهي. جنهن جي لغوي معنيٰ آهي ’پوئڻ‘. نظم ۾ وزن ۽ قافيي سان ڪيترائي بَند هوندا آهن. هرهڪ بند جو ٻئي بَند سان لاڳاپو هوندو آهي. موضوع جي لحاظ کان نظم ۾ هر قسم جو مضمون اچي سگهي ٿو.

عبدالڪريم ’گدائي‘

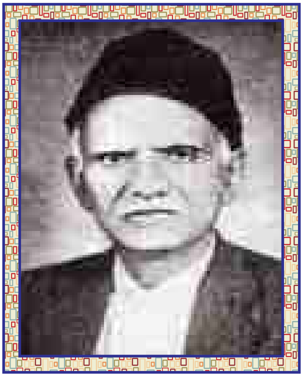

ولادت: 1901ع

وفات: 1978ع

عبدالڪريم ’گدائي‘ ولد بجار خان لاشاريءَ جو جنم ڳوٺ ڪريم آباد تعلقي ٿُل ضلعي جيڪب آباد ۾ 1 جنوري 1901ع ۾ ٿيو. سنڌي زبان جو بُلند پايہ شاعر هو. نظم کان سواءِ نثر بہ لکيو اٿس. شاعريءَ جي هر صنف تي طبع آزمائي ڪيائين. سندس شاعريءَ ۾ قديم روايتن ۽ جديد رجحانن جو حَسِين امتزاج ملي ٿو. شعر ۾ وقت جي حالتن ۽ ساٿيھ جي سُورن، ڏوجهرن ۽ ڏکن جي ڳالھ ڪئي اٿس. سندس شاعريءَ جا ٽي مجموعا آهن.’پڪڙا ۽ پنهوار‘،’ساٿيھ جا سور‘ ۽ ’پيماني تي پيمانو‘. عبدالڪريم گدائي28 جنوري 1978ع ۾ وفات ڪئي.

وطن جي اڏاوت

سکيا جي حاصلات
ڪنهن فنڀاري جي علم بيان ۽ شعري اصطلاحن جي روشنيءَ ۾جائزو وٺي سگهي. خلاصو لکي يا تشريح ڪري سگهي. نظم مان لطف اندوز ٿي سگهي. مَتن کي سمجهي حقيقتن تي ٻڌل سوالن جا جواب ڏئي سگهي.

جڏهي خوابِ غفلت تي بيدار هاڻي،
وجن تنهنجا مَتجي نہ آثار هاڻي،
ائين ڪِينَ هلندو هي وهنوار هاڻي،
سڏي وقت توکي پيو يار هاڻي،
گلستان کي پنهنجي نہ ويران ڪر تون!
وطن جي اڏاوت جو سامان ڪر تون.

هنر باغباني جا، ايجاد ٿيندا،
غم و رنج و ارمان برباد ٿيندا،
بيابان، شاداب و آباد ٿيندا،
ڏکي ديس وارا، ڦري شاد ٿيندا،
اُٺي خارزارن کي بستان ڪر تون!
وطن جي اڏاوت جو سامان ڪر تون.

جهالت سندي پاڙ پٽبي سراسر،
وڌياوان ٿيندو، قبيلي جو هر گهر،
کلي ويندا هر هنڌ اسڪول اڪثر،
وديا سان سڀيئي ڳوٺ ٿيندا منور،
پسن کي علم ساڻ انسان ڪر تون!
وطن جي اڏاوت جو سامان ڪر تون.

پکيون صاف سڙڪون، ڪٿي ڪوهه جاري،
ڪٿي واهه، نهرون، ڪندا آبياري،
ڪٿي ڪٽڪ، جانيا، ڪٿي ونئڻ ساري،
عجب ديس پنهنجي ۾ ايندي بهاري،
بيابان، شاداب و خندان ڪر تون.
وطن جي اڏاوت جو سامان ڪر تون.

هليو شان سان وڃ، وطن جا سپاهي!
خدا تنهنجو حافظ، وطن تنهنجو واهي!
سگهو آڻ دشمن جي سر تي تباهي!
ڏئي سوبِ جي تو ’گدائي‘ گواهي!
دوبالا وطن جو وجين شان ڪر تون!
وطن جي اڏاوت جو سامان ڪر تون.

مشق

(الف) هيٺين سوالن جا جواب ڏيو:

1. شاعر وطن جي اڏاوت لاءِ ڇا تو چئي؟
2. شاعر موجب جهالت جي خاتمي سان ڇا ٿيندو؟
3. هن نظم ۾ عبدالڪريم گدائي اسان کي ڪهڙيون صلاحون ڏئي ٿو.
4. وطن جي سر بلنديءَ لاءِ اسان کي ڇا ڪرڻ گهرجي؟

(ب) هيٺين مان صحيح جواب چونڊيو:

1 عبدالڪريم گدائيءَ جو جنم ٿيو:

(1) لاڙڪاڻي ۾
(2) شڪارپور ۾
(3) ڪريم آباد ۾
(4) خيرپور ۾

2 عبدالڪريم گدائي جي شاعريءَ جو ڪتاب آهي:

(1) پکڙا ۽ پنهوار
(2) ذرتيءَ جا گيت
(3) شيرين شعر
(4) تحفئه سِنڌ.

(ج) هيٺ ڏنل شعر جو بند مڪمل ڪريو:

* جهــالت سنڌي پاڙ ....،
........................، قبيلي جو هر گهر،
ڪلي ويندا هر هنڌ اسڪول اڪثر،
.... ڳوٺ ٿيندا منور،
.... ساڻ انسان ڪر تون!
.... جو سامان ڪر تون.

حيدر بخش جتوئي

ولادت: 1901ع وفات: 1970ع

حيدر بخش جتوئي ولد الهداد خان جتوئي ڳوٺ بکو ديرو، تعلقي ڏوڪريءَ ضلعي لاڙڪاڻي ۾ 7 آڪٽوبر 1901ع تي ڄائو. هُن 1927ع ۾ ڊي - جي سنڌ ڪاليج ڪراچيءَ مان بي- اي (آنرس) ڪئي. روينيو کاتي ۾ ملازمت ڪيائين، مختيارڪار ۽ ڊپٽي ڪليڪٽر تي رهيو. 1945ع ۾ جڏهن ڊپٽي ڪليڪٽر هو تہ، ملازمت تان استعفيٰ ڏيئي هارين کي حق وٺي ڏيڻ ۽ انهن جي حالتن سڌارڻ لاءِ وڏي جدوجهد ڪيائين.

حيدر بخش جتوئي شاعر ۽ نثر نويس هو. هن سنڌي ٻوليءَ ۾ ادب بابت ڪيترائي ڪتاب لکيا. ’درياهہ شاهہ‘ سندس شاهڪار نظم آهي.

حيدر بخش جتوئي 21 مئي 1970ع تي وفات ڪئي ۽ سندس آخري آرامگاهہ حيدرآباد سنڌ ۾ غلام شاهہ ڪلهوڙي جي قُبي جي پاسي ۾ آهي.

درياهه شاهه

سکيا جي حاصلات

- ڪنهن فنپاري جي علم بيان ۽ شعري اصطلاحن جي روشنيءَ ۾ جائزو وٺي سگهي.
- خلاصو لکي يا تشريح ڪري سگهي.
- نظم مان لطف اندوز ٿي سگهي.
- ڪنهن مضمون لکڻ وقت پنجن ڪان متي پيراگرافن ۾ پنهنجي مشاهدي، ڄاڻ، تجربن ۽ تخيل جي حوالي سان جامع انداز ۾ سمورن رخن جو احاطو ڪري سگهي.

اچين مانسرور مان ڪشمير ۾،
۽ باغِ عدن واري تصوير ۾،
پرين تنهن کي خوشبوءِ اڪسير ۾،
مُفّرح ڪٽي سنڌ لئي سِير ۾،
ڏئين دل کي فرحت، ڏئين روح راحت،
۽ ڪيلاش پربت، منجهان شير شربت،
۽ گلزار گلشن جا آڻين اتاهه!
ڀلي آئين، جِي آئين درياههَ شاههَ!

****

تي راوي اچي تنهنجي ديدار تي،
۽ ستلج ۽ جهلم نمسڪار تي،
تيَن مست ٿيون تنهنجي للڪار تي،
ڪِرن تنهنجي قدمن جي آذار تي،
ٿين تو تي قربان، فنا پنهنجي ڪن جان،
ڏين پاڻ پنهنجو لهن وصل تنهنجو!
جو ميلو سمايل فنا اندر آهه!
ڀلي آئين، جِي آئين درياههَ شاههَ!

هـــو اول ۾ تنهنجـــو ســـمندر ۾ گهـــر،
تـــپش عشـــق جـــي پـــر ڪرايئـــي ســـفر،
گهمئـــين ملـــڪ سَهســـين ڏنئـــي شـــهر بـــر،
هماليـــه تـــي ورتـــي تـــو شـــڪلِ-گُهَـــر!
تيـــو پـــاڻي گـــوهر، پيـــو ســـمنڊ انـــدر،
هـــي دنيـــا آ چرخِـــي ســـندي چاڙهـــه لاهـــه!
يلـــي آئـــين، جِـــي آئـــين درياهـــه شـــاهه!

****

تِـــي ســـانوڻ ۾ تـــوڪي بهـــاري تئـــي،
بهـــاريءَ ۾ خـــوش خلـــق ســـاري تئـــي،
تـــي ســـاريءَ ســـان ڌرتـــي بـــه ڪـــاري تئـــي،
تـــي هـــر ڪـــا زمـــين بـــرڪ واري تئـــي،
ٻنيـــون ريـــج ڪـــائن، ســـگهو اَنُ اُپـــائن،
يـــرن واهـــه ريـــلا، ڪـــري جهنـــگ ٻـــيلا،
تئـــي جهنـــگ جهـــر پـــاڻي تـــو چـــار ماهـــه،
يلـــي آئـــين، جـــي آئـــين درياهـــه شـــاهه!

****

مشق

(الف) هينئين سوالن جا جواب ڏيو:

1. حيدربخش جتوئي ’درياهه شاهه‘ نظم ۾ ڪهڙي منظر نگاري ڪئي آهي؟
2. هن نظم ۾ شاعر سنڌو درياهه کان سواءِ ٻين ڪهڙن درياهن جو ذڪر ڪيو آهي؟
3. حيدر بخش جتوئي نوڪريءَ تان استعفيٰ ڇو ڏني؟

(ب) هينئين مان صحيح جواب چونڊيو:

1 حيدربخش جتوئي جو جنم ٿيو:

(1) نئين ديري ۾ (2) رتي ديري ۾
(3) بکي ديري ۾ (4) بنگل ديري ۾

2 حيدربخش جتوئيءَ ملازمت ڪئي:

(1) تعليم کاتي ۾ (2) روينيو کاتي ۾
(3) صحت کاتي ۾ (4) مڪاني کاتي ۾

3 حيدربخش جتوئي جو مشهور نظم آهي:

(1) انقلاب (2) درياهه شاهه
(3) شهر آشوب (4) زندگي.

4 حيدربخش جتوئي وفات ڪئي:

(1) 1968ع ۾ (2) 1969ع ۾
(3) 1970ع ۾ (4) 1971ع ۾

سرگرمي:

☜ ’سنڌو درياهه‘ بابت مضمون لکو.

استاد لاءِ هدايت:

استاد ٻارن کي ’سنڌو درياهه‘ جي تاريخ ۽ درياهه جي اهميت ۽ افاديت بابت ٻڌائي.

غلام احمد نظامي

ولادت: 1895ع

وفات: 1950ع

غلام احمد 'نظامي' لاڙڪاڻي ۾ 15 جون 1895ع تي ڄائو. سندس پيءُ جو نالو محمد صديق آهي. نثر توڙي نظم ۾ ڪيترائي ڪتاب لکيل اٿس.'بياض نظامي' ۽ 'رياض نظامي' سندس شاعريءَ جا ڪتاب آهن. 1950ع تي وفات ڪيائين.

سچائيءَ جو انعام

سکيا جي حاصلات

- ڪنهن فنپاري جي علم بيان ۽ شعري اصطلاحن جي روشنيءَ ۾ جائزو وٺي سگهي.
- خلاصو لکي يا تشريح ڪري سگهي.
- نظم مان لطف اندوز ٿي سگهي.
- نئين مَتن کي سمجهي حقيقتن تي ٻڌل سوالن جا جواب ڏئي سگهي.
- 'مطلع' ۽ 'مقطع' جي باري ۾ ڄاڻ حاصل ڪري سگهي.

سچائيءَ جو جيڪو طلبگار ٿيندو،
اهو باغِ جنت جو حقدار ٿيندو،

خدا کان سواءِ مهل مشڪل ۾ ڪوئي،
نه حامي نه ساٿي مددگار ٿيندو،

رهيو جي بشر ڪو بہ غافل جهان ۾،
مصيبت ۾ آخر گرفتار ٿيندو،

ڏسي تنگدستي ۾ ۽ مفلسيءَ ۾،
يجي ياءُ ڪان ياءُ بيزار ٿيندو.

سدا پروسو جنهن جو آهي خدا تي،
سو دريائي غم مان تري پار ٿيندو.

ڪندو قوم جي جيڪو خدمت هميشه،
اهو ملڪ ۽ ملت جو مهندار ٿيندو.

اچي پيش پوندو عَدو خود ادب سان،
جڏهن هِي سُتل بخت بيدارٿيندو.

طفيل محمد 'نظامي' خدا جو،
يقيناً قيامت ۾ ديدار ٿيندو.

مشق

(الف) هيٺين سوالن جا جواب ڏيو:

1. شاعر نظم ۾ قوم جي خدمت بابت ڇا چيو آهي؟
2. اسان پاڻ ۾ بيداري ڪيئن آڻيون؟
3. شاعر هن نظم ۾ نوجوانن کي ڪهڙي نصيحت ڪئي آهي؟

(ب) مطلع ۽ مقطع:

شاعريءَ ۾ غزل جي شروعاتي هم قافيه ٻن سِٽن کي ’مطلع‘ ۽ تخلص وارين آخري ٻن سٽن کي ’مقطع‘ چئجي ٿو. ’مطلع‘ عربيءَ ٻوليءَ جي لفظ ’طلع‘ مان ورتل آهي، جنهن جي معنيٰ ’اُڀرڻ‘ آهي. يعني جتان غزل اُڀرندو هجي. ’مقطع‘ بہ عربي ٻوليءَ جي لفظ ’قطع‘ مان آهي، جنهن جي معنيٰ ’ڪٽڻ‘ ختم ڪرڻ، پورو ڪرڻ‘ آهي. مطلب جتي شاعر پنهنجو تخلص ڪم آڻيندي، غزل کي ڪَٽي يا پورو ڪري ٿو.

توهان پڙهيل غزل مان مطلع ۽ مقطع جي نشاندهي ڪريو.

سرگرمي:

’سچائيءَ جو انعام‘ غزل پڙهي توهان جي ذهن ۾ ڪهڙو تاثر اُڀري ٿو؟ پنهنجي لفظن ۾ لکو.

مخدوم محمد زمان ’طالب المولىٰ‘

ولادت: 1919ع وفات: 1993ع

مخدوم محمد زمان ’طالب المولىٰ‘ 4 آڪٽوبر 1919ع تي هالا ۾ جنم ورتو. سندس پيءُ جو نالو مخدوم غلام محمد آهي. پاڻ حضرت نوح رحہ جي سلسلي جا 16 هان سجاده نشين هئا. مخدوم صاحب سياسي، تعليمي ۽ ادبي خدمتون سرانجام ڏنيون آهن پاڻ قومي اسيمبليءَ جا ميمبر رهيا، طالب المولىٰ هاسٽل هالا ۽ طالب المولىٰ هاءِ اسڪول دادو سندن تعليمي خدمتن جو ثبوت آهن. پاڻ جمعيت الشعراء سنڌ جا صدر، بزمِ طالب المولىٰ جا سرپرست، لطيف يادگار ڪاميٽيءَ جا ميمبر ۽ سنڌي ادبي بورڊ جا ميمبر ۽ چيئرمين رهيا. سنڌي ٻوليءَ، ادب ۽ سنگيت سان بيحد چاهه هئن. پاڻ اعليٰ پائي جا شاعر هئا. طالب المولىٰ جي بيتن ۾ زماني جي حالتن جو بيان نمايان نظر اچي ٿو. طالب المولىٰ جي شاعري خوبصورت جذبن جي عڪاس آهي. جن ۾ انساني امنگون ۽ سوچون سمايل آهن. مخدوم صاحب ورهاڱي کان پوءِ انهن شاعرن مان آهن جن سنڌ جي نج صنف ’ڪافي‘ کي مقبول ڪيو. مخدوم صاحب ڪيترائي ڪتاب لکيا جن مان ’بهار طالب‘، ’رباعيات طالب‘، ’بي پِير اڪيون‘، ’چپر ۾ چڙيون‘، ’ديوان طالب المولىٰ‘ ۽ ’سدا وسين سنڌڙي‘ اهم آهن. پاڻ 11 جنوري 1993ع تي وفات ڪيائون.

ڪافي

سکيا جي حاصلات ڪنهن فنڀاري جي علم بيان ۽ شعري اصطلاحن جي روشنيءَ ۾ جائزو وٺي سگهي. خلاصو لکي يا تشريح ڪري سگهي. نظم مان لطف اندوز ٿي سگهي. مذڪر ۽ مؤنث جي قسمن بابت ڄاڻ حاصل ڪري سگهي. 'ڪافي' بابت ڄاڻ حاصل ڪري سگهي.

جاني! هجي توکي جَسُ، هيئن ڪي ڪبيون آهن يار جُدايُون،

آ ته ملي ڪي ڏينهڙا گذاريون، هڪبئي ڪي جام پرت جو پياريُون،
قُرب ۾ ڪهڙي ڪسُ، وار سڄڻ ڪي وصال جو وايُون،

رات ڏينهان تيون راهون نهارن، هجر ۾ هر هر هَنجڙون هارن،
گام نهارن گسُ، پيارا پرين، آهن اَڪڙيون اُجايُون،

مولا شال ملايئي مون سان، مون تي ٿئي هي احسن احسان،
ڪونه هلي تو وَسُ، نه ته پيچ پرت جا اچي توکي پايُون،

تارَ لڳي آهي يار اندر ۾، فاني ٿيا سُون فن فڪر ۾،
ڪونهي حرص هَوَسُ، آ ته ويهي ڪو وِرِهُ وِرهايُون،

"ونحن" واري ويڙهه وصالي، جاني جوڙ جمال جلالي،
'طالب' تي ڪاءُ تَرَسُ، آ ته وري ڪو نئون نِينهُن لايُون،

مشق

(الف) هيٺين سوالن جا جواب ڏيو:

1. مخدوم طالب الموليٰ ڪهڙن ڪهڙن ادارن ۾ خدمتون سرانجام ڏنيون؟
2. ڪافيءَ جي پهرئين بند جي وضاحت ڪريو؟
3. هن ڪافيءَ ۾ اوهان کي وڏيڪ ڪهڙو بند وڻي ٿو ۽ ڇو؟

(ب) هيٺين مان صحيح جواب چونڊيو:

1 مخدوم محمد زمان جنم ورتو :

(1) هالا ۾ (2) ڪوٽڙيءَ ۾

(3) حيدرآباد سنڌ ۾ (4) بدين ۾

2 مخدوم محمد زمان جو تخلص آهي :

(1) بيوس (2) طالب المولىٰ

(3) مسافر (4) قليچ

3 مخدوم محمد زمان وفات ڪئي:

(1) 1994ع ۾ (2) 1995ع ۾

(3) 1993ع ۾ (4) 1992ع ۾

(ج) مذڪر - مؤنث.

سنڌي ٻوليءَ ۾ مذڪر ۽ مؤنث ٻن قسمن جا ٿيندا آهن. هڪڙا جنسي ٻيا غير جنسي. مؤنث جو دارومدار لفظ جي آخري زير، زبر ۽ پيش تي به هوندو آهي. جيئن: اکِ (آخري زير سبب مؤنث ٿيندي). ڪِتابُ (آخري پيش سبب مذڪر ٿيندو). هيٺين مان غير جنسي مذڪر ۽ مؤنث الڳ ڪري لکو ۽ اُن جي آخري اکر تي دُرست اعراب ڪم آڻيو:

راتِ ماٿ ڪٽڪ ڪير سوال دل بيت اسپتال پتِ

ياد رکو ته :

’ڪافي‘ سنڌي ادب جي اهم صنف آهي. هن جي موضوعن ۾ حقيقي توڙي مجازي عشق جي وصال ۽ فراق جون ڪيفيتون هونديون آهن. ڪافيءَ جي گفتگو گهڻو ڪري عورت جي زباني هوندي آهي.

شيخ اياز

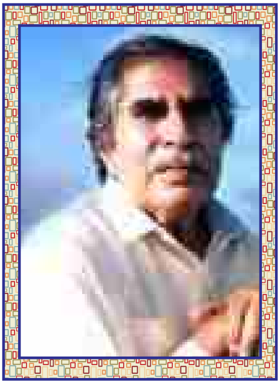

ولادت: 1923ع

وفات:1997ع

شيخ اياز جو اصل نالو مبارڪ علي شيخ ولد غلام حُسين شيخ آهي. هُن شڪارپور ۾ 2 مارچ 1923ع ۾ جنم ورتو. هن ابتدائي تعليم شڪارپور مان حاصل ڪئي. بي- اي ۽ ايم - اي، ڊي- جي سنڌ گورنمينٽ سائنس ڪاليج ڪراچي مان ڪيائين. هُو سنڌ يونيورسٽيءَ جو وائيس چانسلر پڻ رهيو.

شيخ اياز سنڌي شاعريءَ جي موضوع، فن ۽ فڪر ۾ جدت آندي ۽ سنڌي شاعريءَ کي نئون موڙ ڏنو. سندس شاعريءَ جي ڪتابن ۾ 'ڪپر تو ڪُن ڪري'، 'وڄون وسڻ آئيون'، 'ڪي جو ٻيجل ٻوليو'، 'پونر پري آڪاس' ۽ ٻيا ڪيترائي ڪتاب مشهور آهن.

شيخ ايازشاعريءَ سان گڏ نثر ۾ پڻ ڪيترائي ڪتاب لکيا. 'پنهل کان پوءِ' ۽ 'سفيد وحشي' سندس ڪهاڻين جا مجموعا آهن. هن 28 ڊسمبر 1997ع ۾ وفات ڪئي. سندس قبر ڀٽ شاهه ۾ ڪراڙ ڍنڍ جي ڪپ تي آهي.

غزل

سکيا جي حاصلات

- ڪنهن فنپاري جي علم بيان ۽ شعري اصطلاحن جي روشنيءَ ۾ جائزو وٺي سگهي، خلاصو لکي يا تشريح ڪري سگهي.
- ڪنهن ادب پاري ۾ مرڪزي خيال ۽ ان ۾ موجود نڪتن کي پوريءَ ريت سمجهي سگهي.
- نئين متن کي سمجهي حقيقتن تي ٻڌل سوالن جا جواب ڏئي سگهي.
- غزل مان لطف اندوز ٿي سگهي.
- غزل بابت ڄاڻ حاصل ڪري سگهي.

جي هانءُ نہ هارين ڪوهيارل! هي ڏينهن بہ گهاري ويندا سين،
چــو پيــرَ پَســاري ويـنــو آن، اُٿ! ڏُونگــرَ ڏاري ويندا ســين.

ڪَنهن لاءِ تَڪين تو ڪنڌيءَ تان ڀي ٻيڙي ڪابہ نہ اچڻي آ،
جي تُـون بـہ اَچين او وڻجارا! تـوکي بـہ اُڪاري ويندا سـين.

درياهہ انـدر جـا دَهشت آ، ڪـنهن وقـت قيامت تـي وينـدي،
تُـون مـان تـہ رُڳو هِـن سنڌوءَ تـي، ڪـا لهر اُڀاري ويندا سـين.

ڪا جِهرمِر جِهرمِر جُگنوءَ جي، ڪا ٽِم ٽِم ٽِم ٽِم تاري جي،
گهنگهور گهٽا جو گهيـرو آ، ڪـنهن جي تـہ سهاري ويندا سين.

تـون آءُ تـہ اوريـون اوراٽـا، چـو جـيءُ سـهي هـي جهوراٽـا؟
تـون ڇا ڪان ڇِرڪين تـو راٽا، اڄ ڪـاڪِ ڪِناري ويندا سين.

مشق

(الف) هيٺين سوالن جا جواب ڏيو:

1. شاعر جي ’ڏونگر ڏاري ويندا سين‘ مان ڇا مراد آهي؟
2. هن غزل مان اوهان کي ڪهڙو بند وڌيڪ پسند آهي ۽ ڇو؟
3. شيخ اياز جي هن غزل جو مرڪزي خيال ڪهڙو آهي؟

(ب) هيٺين لفظن جي معنيٰ لکو:

هاڻ — اُڪاري — ڪنڌي — پساري — ڏونگر — جگنو

اوريُون — جهوراٽا — گنگهورگهٽا

(ج) هيٺيان شعر مڪمل ڪريو:

* جي هاڻ نه هارين ڪوهيارل! ....
....، اُٺ! ڏُونگــرَ ڏاري ويندا ســين.

* ....، چــو جــيءَ ســهي هــي جهوراٽا؟
تـون ڇا کان ڇرڪِين ئـو راٽا، ....

ياد رکو ته:

غزل عربيءَ ٻوليءَ جو لفظ آهي، جنهن جي معنيٰ آهي، ’عورتن جو ذڪر ڪرڻ يا عورتن جون ڳالهيون ڪرڻ‘، غزل جو هر بند ٻن سٽن جو ٿيندو آهي، غزل جي ٻن ابتدائي هم قافيا سٽن کي ’مطلع‘ چئبو آهي ۽ تخلص آيل آخري ٻن سِٽن کي ’مقطع‘ چئبو آهي.

نياز همايوني

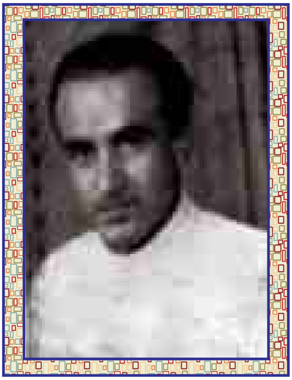

ولادت: 1930ع

وفات: 2003ع

نياز همايونيءَ جو اصل نالو مشتاق احمد ميمڻ هو. سندس جنم 1930ع ۾ ضلعي شڪارپور جي ڳوٺ همايون شريف ۾ ٿيو. مختلف درسگاهن مان تعليم حاصل ڪيائين.نثر ۽ نظم ۾ سندس ڪيترائي ڪتاب لکيل ۽ ايڊٽ ڪيل آهن. جن ۾ ’فرهنگ جعفري‘، ’تاريخ مظهر شاهجهاني‘ ۽ ’ذرتيءَ جا گيت‘ مشهور آهن.

نياز همايوني 3 جنوري 2003ع ۾ وفات ڪئي. سندس قبر بابن شاهه جي مقام حيدرآباد ۾ آهي.

اي وطن تون لک لهين

سکيا جي حاصلات

- ڪنهن فنپاري جي علم بيان ۽ شعري اصطلاحن جي روشنيءَ ۾ جائزو وٺي سگهي. خلاصو لکي يا تشريح ڪري سگهي.
- ڪنهن ادب پاري جي باري ۾ مرڪزي خيال ۽ ان ۾ موجود نڪتن کي پوريءَ ريت سمجهي سگهي.
- گيت مان لطف اندوز ٿي سگهي.
- گيت بابت جاڻي سگهي.
- ڪنهن مضمون لکڻ وقت پنجن ڪان متي پئراگرافن ۾ پنهنجي مشاهدي، جاڻ، تجربن، تخيل جي حوالي سان جامع انداز ۾ سمورن رخن جو احاطو ڪري سگهي.

اي وطـن، منهنجا وطـن، پيـارا وطـن، تـون لـک لـهين!
تنهنجـا ويرانـا بــ تـو پائيـان چمـن، تــو لــک لهــين!
اي وطـن، مـنهـنجا وطـن!

تنهنجـــي نـــدين ۾ محبــــت ڦيرِيُـــون پـــائي پئـــي،
تنهنجـــي پـــوکن ۾ حيـــاتي، پيـــروين ڳـــائي پئـــي،
تنهنجي جهونگـارن تـان صدقي جان تـن، تـون لـک لهـين،
اي وطـن، مـنهـنجا وطـن!

تنهنجـي ٻـبرن جـي ٺـڏيري ڇـانوَ، ٻُسـتن ڪـان ڀـلي،
تنهنجـي ڪيـرولين جـي منـڙي لسـت، پِسـتن ڪـان ڀـلي،
غيـر جـي گينـدي ڪـان وڌ تنهنجـو ٻُڪـن، تـون لـک لهـين،
اي وطـن، مـنهـنجا وطـن!

تنهنجـــي ٻـــولي جـــڻ تـــه اونـــداهيءَ ۾ ٽانـــداٽا اُلا،
تنهنجـــا گفتـــا جـــڻ تـــه چانـــداٽين ۾ مانـــداٽا اُلا،
تنهنجـي مجلـس تـي ملائـڪ پـي چڪـن، تـون لـک لهـين،
اي وطـن، مـنهـنجا وطـن!

مشق

(الف) هيٺين سوالن جا جواب ڏيو:

1. نياز همايونيءَ جي شاعريءَ جي ڪتاب جو نالو ڇا آهي؟
2. شاعر ’اي وطن تون لک لهين‘ گيت ۾ جيڪا منظر نگاري ڪئي آهي، ان کي بيان ڪريو.
3. شاعر وطن جي ٻوليءَ کي ڇا سان تشبيهه ڏني آهي؟

(ب) هيٺين لفظن جي معنيٰ لکو ۽ جملن ۾ ڪم آڻيو:

ويرانا　　گفتا　　ڪاهَه　　جهونگار　　صدقي

(ج) ’وطن‘ جي موضوع تي مضمون لکو.

(د) اوهان وطن بابت جيڪي ٻيا شعر پڙهيا آهن، اهي ٻڌايو.

سرگرمي:

نياز همايونيءَ جي گيت ’اي وطن تون لک لهين‘ جو مرڪزي خيال پنهنجي لفظن ۾لکو ۽ ٻڌايو.

ياد رکو ته:

گيت جي معنيٰ آهي ’ڳائڻ‘. گيت، انساني آواز جي آلاپ ۽ سازن جي ميلاپ سان ڳائبو آهي. ڪي گيت سازن کان سواءِ پڻ ڳائبا آهن. گيتُ اڪيلو يا ڳڏيل صورت ۾ ڳائي سگهجي ٿو. مضمون جي لحاظ کان، هن صنف ۾ خوشي، ڏک، فراق، وصال وغيره جون ڪيفيتون سمائي سگهجن ٿيون.

شمشيرالحيدري

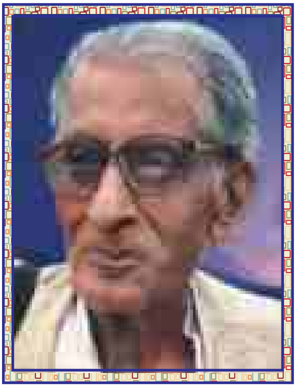

ولادت: 1932ع

وفات: 2012ع

شمشيرالحيدري ولد رسول بخش خواجہ ڳوٺ ڪڏڻ ضلعي بدين ۾ 15 سيپٽمبر 1932ع ۾ ڄائو. هُو سنو شاعر، اديب، صحافي ۽ ڊراما نويس هو. سندس ادبي خدمتون تمام وسيع آهن.

شمشير الحيدري جا نثر ۽ نظم ۾ ڪيترائي ڪتاب لکيل آهن. هن سنڌي ناول ’زينت‘ کي ڊرامائي روپ ڏنو. هن ٽيليويزن لاءِ ڪيترائي ڊراما لکيا، جيڪي بيحد مقبول ٿيا.

شمشيرالحيدري جي شاعريءَ جو مجموعو ’لاٽ‘ جي نالي سان شايع ٿيل آهي.
شمشيرالحيدريءَ 10 آگسٽ 2012ع ۾ وفات ڪئي.

غزل

سکيا جي حاصلات

ڪنهن فنڀاري جي علم بيان ۽ شعري اصطلاحن جي روشنيءَ ۾ جائزو وٺي سگهي. خلاصو لکي يا تشريح ڪري سگهي. نظم مان لطف اندوز ٿي سگهي. مَتن کي سمجهي حقيقتن تي ٻڌل سوالن جا جواب ڏئي سگهي. 'رديف' جي باري ۾ ڄاڻ حاصل ڪري سگهي. قا فيي ۽ رديف جي فرق کي واضع نمونې ڄاڻي سگهي.

راهبر ڀلجي ويا، اهلِ نظر ڀُلجي ويا،
شوقِ منزل ۾ سيئي ڪارِ سفر ڀُلجي ويا.

ڪنهن جي ڳولا ۾ هئا نڪتا سڏائي هوشمند،
واٽ جي وٽڪار ۾ پنهنجي خبر ڀُلجي ويا.

رات جو سوچي سُتا منزل تي پهچڻ جا مزا،
صبح ٿيو، همراهه منزل جو ثمر ڀُلجي ويا.

رات جو پويون پهر، ۽ صبح جو پهريون پهر،
ٻن گهڙين جي فرق ۾ ڪوته نظر ڀُلجي ويا.

مان پڪاريندو رهيس منزل جي هرهڪ موڙ تان،
رهبرن سيڪجهه ٻڌو هوندو، مگر ڀُلجي ويا.

هاءِ تن گلڙن جي محروميءَ تي ڪو روئي سگهي،
جن جا مالهي باغبانيءَ جو هنر ڀُلجي ويا.

جن گهڙي ورتي هئي دل، ياد جو تحفو ڪري،
سي به اڄ 'شمشير' جي خاطر خبر ڀُلجي ويا.

مشق

(الف) هيٺين سوالن جا جواب ڏيو:

1. شاعر، گلڻ جي محروميءَ جو ڪارڻ ڪهڙو ٿو ٻڌائي؟
2. شاعر هن غزل ۾ ڪهڙو پيغام ڏنو آهي؟
3. هن غزل جو اوهان کي جيڪو بند وڻي ٿو، ان جي سمجهاڻي لکو.

(ب) هيٺين لفظن جي معنيٰ لکو ۽ جملن ۾ ڪم آڻيو:

هوشمُند   وڏڪار   ثمر   باغباني   هنر   تحفو

(ج) هيٺين مان صحيح جواب چونڊيو:

1. شمشيرالحيدري ڊرامائي روپ ڏنو.

(1) زينت ناول کي   (2) دلارام ناول کي   (3) جهان آرا ناول کي (4) گلن جي ٽوڪري ناول کي

2. شمشير الحيدري ڄائو.

(1) 1930ع ۾   (2) 1931ع ۾   (3) 1932ع ۾   (4) 1933ع ۾

3. شمشيرالحيدري جي شاعريءَ جو ڪتاب آهي.

(1) لاٽ   (2) هوا جي سامهون   (3) وڄون وسڻ آئيون (4) رڳون ٿيون رباب

(د)

رديف:

رديف لفظ جي معنيٰ آهي، 'پيلهه سوار'. شعر جي قافيي وارن مصراعن جي آخر ۾ قافيي پٺيان دهرائجندڙ لفظن کي 'رديف' چئبو آهي.

مثال: دوکاهه دغائون، انگل ماڻو دنيا جو

چا قيمت ۽ قدر آ، سُجاڻو دنيا جو.

مٿئين شعر ۾ 'ماڻو' ۽ 'سجاڻو' قافيا آهن، انهن جي پٺيان دهرائجندڙ لفظ 'دنيا جو' کي 'رديف' چيو ويندو آهي.

توهان پڙهيل غزل مان قافيي سان گڏ ايندڙ 'رديف' جي نشاندهي ڪريو.

ياد رکو ته:

استاد شاگردن کي قافيي ۽ رديف جي استعمال بابت مثالن ذريعي سمجهائي.

تنوير عباسي

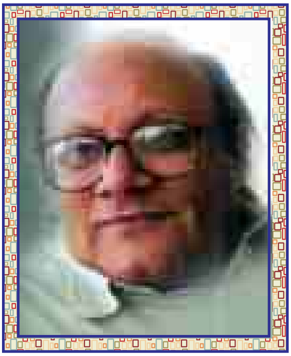

ولادت: 1934 ع   وفات: 1999 ع

تنوير عباسيءَ جو اصل نالو نُور نبي ولد گل حسن عباسي آهي. سنڌس جنم 07 ڊسمبر 1934ع ۾ ضلعي خيرپور جي شهر سوڀي ديري ۾ ٿيو. سنڌس مئٽرڪ تائين تعليم اين.جي.وِي هاءِ اسڪول ڪراچيءَ ۾ ٿي. انٽر ڊي- جي سنڌ گورنمينٽ سائنس ڪاليج ڪراچيءَ مان ۽ ايم.بي.بي.ايس لياقت ميڊيڪل ڪاليج ڄام شورو مان ڪيائين، جيڪا هاڻي يونيورسٽي آهي. 1965ع کان سنڌس مستقل رهائش خيرپور ۾ هئي، جتي خانگي ڪلينڪ هلائيندو هو .

تنوير عباسي سنڌي شاعريءَ جو وڏو نالو آهي. تنوير عباسي جديد سنڌي شاعريءَ جو نمائنده شاعر آهي. تنوير عباسيءَ تحقيق جي شعبي ۾ نوان لاڙا متعارف ڪرايا. ’شاهه لطيف جي شاعري‘ سنڌس لطيف سائينءَ تي لکيل تحقيقي ڪتاب آهي. ان کان سواءِ هُو سنڌي ادب جو جديد نقاد پڻ آهي. سنڌس شاعريءَ جي مجموعن ۾ ’رڳون ٿيون رباب‘، ’شعر‘ ۽ ’هيءَ ڌرتي‘ آهن. تنوير عباسي 25 نومبر 1999ع ۾ وفات ڪئي.

هرڪو ماڻهو موتيءَ داڻو

سکيا جي حاصلات

ڪنهن فنپاري جي علم بيان ۽ شعري اصطلاحن جي روشنيءَ ۾ جائزو وٺي سگهي.
خلاصو لکي يا تشريح ڪري سگهي. (2) 'ڪنايو' بابت ڄاڻ حاصل ڪري سگهي.

هرڪو ماڻهو موتيءَ داڻو، هرڪا دل هيرن جي کاڻ،
ڄاڻي ڏس تہ سهي اڻڄاڻ.

هر ڪا دل درياهہ، تو جنهن ۾ جوليون ماري پيار،
هرڪو سينو سمنڊ، تري ۾ جنهن جي ڪئين اسرار،
هرڪو من مَکڻ جو ڳاڙو، هر چهرو چانڊاڻ،
هرڪو ماڻهو موتيءَ داڻو، هرڪا دل هيرن جي کاڻ،

ويجهو ويجهو واجهائي ڏس، ماڻهوءَ جو من ڇا هہ،
سُنگهي تہ ڏس تون خوشبوان جي، سُرهو آهر ساهہ،
گهڙيءَ جي ليءِ جو گل ساماڻو، آهي امرن جي سُرهاڻ،
هرڪوماڻهوموتيءَ داڻو، هرڪا دل هيرن جي کاڻ،

ڪنهن جي جيءَ ۾ جهاتي پائي، آهي ڏٺو تو ڪو نہ،
ٻاهر جيڪو ڪاروڪوجهو، اندرسارو سونُ،
جو ڏک جي ڪوري ۾ ڪاڙهو، سوئي سات ڏٺي سرواڻ،
هرڪو ماڻهوموتيءَ داڻو، هرڪا دل هيرن جي کاڻ،

مشق

(الف) هيٺين سوالن جا جواب ڏيو:

1. تنوير عباسي پنهنجي گيت ۾ ماڻهوءَ کي ’موتيءَ داڻو‘ ۽ هر ماڻهوءَ جي دل کي ’هيرن جي کاڻ‘ ڇو ٿو سڏي؟
2. تنوير عباسيءَ جي شاعريءَ ۾ جيڪا منظر نگاري ٿيل آهي، ان کي بيان ڪريو؟
3. تنوير عباسيءَ جي هن نظم جو مرڪزي خيال بيان ڪريو؟

(ب) هيٺين لفظن جي معنيٰ لکو ۽ جملن ۾ ڪم آڻيو:

اسرار چانڊاڻ سرهاڻ ساماڻو سرواڻ ڪوجهو

(ج) هيٺين مان صحيح جواب چونڊيو:

1. تنوير عباسيءَ جو اصل نالو هو:

(1) محمد ملوڪ عباسي (2) نجم عباسي
(3) نُور نبي عباسي (4) الطاف عباسي

2. تنوير عباسي ڄائو:

(1) ڪوٽ ڏيجي ۾ (2) خيرپور ۾
(3) سوڀي ديري ۾ (4) پير جو ڳوٺ ۾

3. تنوير عباسي مئٽرڪ تائين تعليم حاصل ڪئي:

(1) حيدرآباد ۾ (2) ڄام شوري ۾
(3) خيرپور ۾ (4) ڪراچي ۾

4. تنوير عباسيءَ جي شاعريءَ جي ڪتاب جو نالو آهي.

(1) اسان جي ڌرتي (2) هِي ڌرتي
(3) سُهڻي ڌرتي (4) سُونهاري ڌرتي

5 تنوير عباسيءَ جو شاهه لطيف تي لکيل ڪتاب آهي.

(1) شاهه لطيف جو پيغام (2) لطيفي سير
(3) شاهه لطيف جي شاعري (4) مقدمه لطيفي

(د) هيٺ ڏنل شعر جي سمجهاڻي لکو ۽ ٻڌايو:

* ويجهو ويجهو واجهائي ڏس، ماڻهوءَ جو من چاهه،
سُنگهي ته ڏس تون خوشبو ان جي، سُرهو آهه سا هه،
گهڙيءَ جي ليءِ جو گل ساماڻو، آهي امر اُن جي سُرهاڻ،
هرڪو ماڻهو موتيءَ داڻو، هرڪا دل هيرن جي کاڻ

(ه) ڪِنايو:

اشاري يا رمز ۾ ڪيل اهڙي ڳالهه، جنهن جي حقيقي توڙي مجازي مراد وٺي سگهجي ته ان کي ڪنايو چئجي ٿو.

مثال: جمال جي چُلهه پئي تي ٻري.

هتي ’چلهه ٻرڻ‘ مان مراد ’رڌ پچاءَ لاءِ باهه ٻرڻ‘، حقيقي مراد ۾ آهي ۽ مجازي مراد ۾ ’مهمان نوازي‘ جو جاري هجڻ آهي.

توهان اهڙا ٻه جملا ٻڌايو، جنهن ۾ ڪنايي وارا اشارا موجود هجن.

استاد لاءِ هدايت:

استاد شاگردن کي ڪنايي جي وصف ۽ استعمال جي باري ۾ مثالن سان سمجهائي.

امداد حُسيني

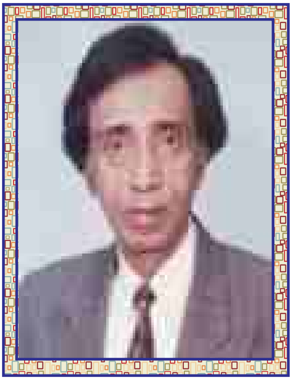

ولادت : 1940ع

وفات: 2022ع

امداد حُسينيءَ جو پورو نالو سيد امداد علي شاهه آهي. سندس پيءُ جو نالو سيد فضل محمد شاهه آهي. امداد حسيني ٽنڊ ضلعي حيدرآباد هاڻوڪي ضلعي ٽنڊو محمد خان ۾ 10 مارچ 1940ع تي ڄائو. پاڻ پرائمري تعليم ٽنڊ جي ڪُتاب ۾ ورتائين. ميٽرڪ نور محمد هاءِ اسڪول حيدرآباد سنڌ، انٽر سچل سرمست ڪاليج، بي- اي (آنرز) ۽ ايم- اي سنڌ يونيورسٽيءَ مان ڪيائين.

امداد حسينيءَ سنڌي ادبي بورڊ، سنڌالاجي ۽ سنڌ ٽيڪسٽ بُڪ بورڊ ۾ نوڪري ڪئي. پاڻ ڊراما نگار، ڪهاڻيڪار، مترجم، محقق ۽ نقاد آهي. ڪهاڻيون 'سانول' جي نالي سان لکيون اٿس. امداد حسينيءَ جا هي شعري مجموعا ڇپيل آهن:'امداد آهي رول'،'شهر' ، 'هوا جي سامهون'،'ڪرٽي جهڙو پل'، ' هوءَ' ، ' ڏوپ ڪرن(اردو)' ۽ ان ڪان سواءِ مرزا قليچ بيگ جو ناول 'زينت' ۽ 'دودو چنيسر' اردوءَ ۾ ترجمو ڪيا اٿس، فيض احمد فيض جو ڪلام 'تنهنجي ساگر نيٽن ۾' جي نالي سان ترجمو ڪيو اٿس. امداد حسينيءَ 27 آگسٽ 2022ع ۾ وفات ڪئي.

خوشحالي (نظم)

سکيا جي حاصلات

ڪنهن فنپاري جي علم بيان ۽ شعري اصطلاحن جي روشنيءَ ۾ جائزو وٺي سگهي، خلاصو لکي يا تشريح ڪري سگهي. نظم مان لطف اندوز ٿي سگهي. ’مجاز مُرسل‘ جي باري ۾ ڄاڻ حاصل ڪري سگهي.

هرڪو هاري ناري سُکيو، خوش هرڪو مزدُور،
ڪوبہ نہ آهي، ڪو بہ نہ آهي، محڪوم ۽ مجبُور.

هٽ هٽ ٿيندو، اَڏجي ويندو، پنهنجو دلبرُ ديسُ،
آڏاڻن تي اُڻجي ويندو، سُوسِي، لُونگي، کيسُ،
ٻانهن جي ٻَل سان ئي ٿيندو، ڏک ڏلين جو دُور،
ڪوبہ نہ آهي، ڪوبہ نہ آهي، محڪوم ۽ مجبُور.

هٽ ڇُهي تہ قري تو قيتو، ڪڏهن نہ ٿيندو جام،
خوشحالي آ پنهنجو مقدر، آزادي انعام،
واڍا، رازا، ڪوري، ڪنير، محنت ۾ مسرُور،
ڪو بہ نہ آهي، ڪوبہ نہ آهي، محڪوم ۽ مجبُور.

ميرَ مُهاڻا، سُڇيت سِياڻا، جهاڳي آيا سمنڊُ،
ماٺهو مَرڪيا، چمڪيو آهي، اڱڻ اڱڻ تي چنڊُ،
هر ڪو جيءُ پيو ٿو جهومي، هر چهرو پُر نُور،
ڪو بہ نہ آهي، ڪوبہ نہ آهي، محڪوم ۽ مجبُور.

مشق

(الف) هيٺين سوالن جا جواب ڏيو:

1. شاعر جي مطابق ٻانهن جي ٻل سان ڇا ٿو ٿئي؟
2. وطن ۾ خوشحالي ڪيئن آڻي سگهجي ٿي؟

3 امداد حُسينيءَ جي شاعريءَ جي ڪهڙي خوبي آهي؟
4 هن نظم ۾ شاعر اسان کي ڪهڙي نصيحت تو ڪري؟
5 اوهان وطن جي ترقيءَ لاءِ ڇا ڪرڻ چاهيو ٿا؟

(ب) هيٺيين لفظن جي معنيٰ لکو ۽ جملن ۾ ڪم آڻيو:

محڪوم آڏاٽا اُٽڻ سُچيت مسرُور

(ج) هيٺين مان صحيح جواب چونڊيو:

1 امداد حُسينيءَ جو پُورو نالو آهي:

(1) سيد امداد علي شاهه (2) سيد امداد محمد شاهه
(3) سيد مدد علي شاهه (4) سيد محمد علي شاهه

2 ’هوا جي سامهون‘ ڪتاب جو شاعر آهي:

(1) شيخ اياز (2) تنوير عباسي (3) شمشير الحيدري (4) امداد حُسيني

3 امداد حُسيني ڄائو:

(1) ڪراچيءَ ۾ (2) ميرپورخاص۾ (3) لاڙڪاڻي ۾ (4) ٺٽڙ ۾

(د) مجاز مُرسل:

مجاز مُرسل مان مراد ڪا نئين واٽ ونڻ يا لفظن جي غير حقيقي معنيٰ ونڻ آهي. اهڙي واٽ جو مڪان مان مراد ’مڪين‘، سبب مان مراد مسبب / نتيجو ۽ جز مان مراد ڪُل هجي.

مثال:1. دلاور جي پوري ڳوٺ ۾ نيڪي پئي ڳائجي.
هتي ڳوٺ مان مُراد ڳوٺ جا ’رهاڪو‘ آهي.

2- آسمان مان ڪڪر پيو تو وسي.
هتي ڪڪر (سبب) مان مراد ’مينهن جو وسڻ‘ مسبب آهي.

3- لوهُه پهرين لوهَه کي ڪٽيندو آهي.
هتي پهرين لوهه مان مراد ان جي جز يعني ان مان نهيل ڪٽيندڙ شيءِ آهي ۽ پيو لوهه ان جو ’ڪُل‘ آهي

توهان اهڙا بيا جملا ٻڌايو، جنهن ۾ مجازِ مرسل وارا اشارا موجود هجن.

استاد لاءِ هدايت: شاگردن کي ’مجاز مرسل‘ وڌيڪ مثالن سان سمجهائي.

مريم مجيدي

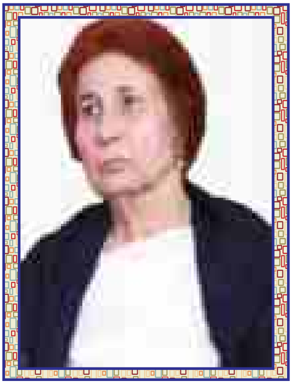

ولادت: 1943 ع

مريم مجيدي جو جنم 15 جون 1943ع ۾ ڳوٺ قيصر خان جتوئي لڳ شاھ عنات شهيد جهوڪ شريف، تعلقي ميرپور بٺوري ضلعي ٺٽي (هاڻوڪي سجاول) ۾ ٿيو. هن تعليم کاتي ۾ خدمتون سرانجام ڏنيون آهن.

مريم مجيديءَ جي شاعري اصطلاحن، پهاڪن ۽ چوِڻين سان سينگاريل آهي. سندس شاعريءَ ۾ فني ۽ فڪري پختگيءَ سان گڏ ٻهراڙيءَ جي ٻولي، ثقافت، مسئلا ۽ ڏک سمايل آهن.سندس شاعريءَ جو پهريون مجموعو ’سروم ڏکم ڏکم‘ کي انٽرنيشنل قليچ ايوارڊ مليو، ان کان سواءِ سندس شاعريءَ جو ٻيو ڪتاب ’نيرانا ٿِي نيڻ‘ پڻ ڇپيل آهي.

غزل

سکيا جي حاصلات

- ڪنهن فنپاري جي علم بيان ۽ شعري اصطلاحن جي روشنيءَ ۾ جائزو وٺي سگهي.
- خلاصو لکي يا تشريح ڪري سگهي.
- نظم مان لطف اندوز ٿي سگهي.
- سني ٻڌنڌڙ طور لفظن، جملن، سٽن، شعرن ، نظمن، گيتن وغيره جي اُچارن، لئه، سر ۽ ادائيگي سان شعوري طور لطف حاصل ڪري سگهي ۽ اهم نڪتن تي تبصرو ڪرڻ ۽ سمجهائڻ لکڻ / بيان ڪرڻ جي لائق ٿي سگهي.

پــــٽ تــــي ڪــــو بــــ نــــ پيــــرو پنهنجــــو،
ڪــــيڏو مــــاڳ ڏکيــــرو پنهنجــــو.

پــــيرن نــــاهن پــــير ڪــــڙا پــــر،
ڏُور اجــــا ڏِگ ڏيــــرو پنهنجــــو.

اکــــڙين ۾ تــــي اوندهــــ اٽڪــــي،
مــــيرو ســــانجهه ســــويرو پنهنجــــو.

ڍوليــــا! تنهنجــــي ڊار نــــ ڄــــاتم،
نيــــٺ پيگــــو تــــو پــــيرو پنهنجــــو.

اونــــداهيءَ مــــان اُڪــــري آخــــر،
تــــوڙيندا گُگهــــ گهيــــرو پنهنجــــو.

جــــذبن جــــي هِــــن جُــــوءِ ۾ جــــيڏيون،
رهــــندو مــــانُ مــــتيرو پنهنجــــو.

مشق

(الف) هيٺين سوالن جا جواب ڏيو:

1. مريم مجيديءَ جي هن غزل ۾ ڪهڙو خاص پيغام ڏنل آهي.
2. شاعره جذبن کي جيارڻ لاءِ ڪهڙي ڳالھ ڪئي آهي؟
3. مريم مجيديءَ جي ڪتاب کي ڪهڙو ايوارڊ مليو؟
4. اوهان ڪنهن ٻي عورت شاعره جي شاعري پڙهي هجي ته ٻڌايو.

(ب) هيٺين لفظن جي معنيٰ لکو ۽ جُملن ۾ ڪم آڻيو:

پيرو ڏکيرو سانجھ ڏار ڏوليا پيرو ڄُوءِ مٿيرو

(ج) هيٺ ڏنل شعرن جي سمجھاڻي لکو:

* پيرن ناهن پير ڪڙا پر،
ڏور اجا ڏگ ڏيرو پنهنجو.

* اونداهيءَ مان اُڪري آخر،
توڙيندا ڳُگھ گھيرو پنهنجو.

(د) اوهان کي ڪو اصلاحي شعر ياد هجي ته اُهو ٻُڌايو.

(هه) اوهان ڪنهن شاعر جي، شاعري ٻڌي هجي ته ان تي پنهنجي راءِ ڏيو. اُها راءِ، شاعر جي انداز بيان، لفظن جي چونڊ ۽ ادائيگيءَ بابت هجي.

سانوڻ فقير

سانوڻ فقير ذات جو خاصخيلي، بدين ضلعي جي ننڍي شهر ڪان چار ميل اُتر طرف ڳوٺ شهداد خاصخيلي جو وينل هو.اندازي موجب 75 - 1870 ع ڌاري ڄائو. سانوڻ مهيني ۾ ڄمڻ ڪري، سنڌس نالو ’سانوڻ‘ رکيائون. ننڍي هوندي کان ئي ’نڙ بيت‘ جي ڪچهرين سان چاهُ هئس. ڪيترن ئي مشهور شاعرن جا بيتَ ياد ڪيائين، جي پنهنجي مُنهن جهونگاريندو هو.

مورڙو

سکيا جي حاصلات

- ڪنهن فنپاري جي علم بيان ۽ شعري اصطلاحن جي روشنيءَ ۾ جائزو وٺي سگهي. خلاصو لکي يا تشريح ڪري سگهي.
- بيت مان لطف اندوز ٿي سگهي.
- لوڪ شاعريءَ جي صنفن بابت ڄاڻي سگهي.

مورڙو مڇ لاءِ، سورهيه ساماڻو،
ڪاهي پوندو ڪُن ۾ رَڃ ڪڍي راڻو،
پوندو منهن مَڇ جي، اڏيو مڇ ٻـ مانداڻو،
جگر جيرا ويندو، گهمائي گهاڻو،
سورن ۾، سانوڻ چئي، ملاح مهاڻو،
آيو سالڪ سياڻو، مورڙو انهيءَ مياڻ تي.

****

ادا گهر نـ آئِيا، مورڙا مانجهي تيا مهمان،
آيس پيغام پرين جو، ٻڌائين ٻات بيان،
ويهڻ جنهن کي وِهه تيو، ڪاج نـ ڪائي خان،
اويائي ان سان، هئا ڪيا نسورا نقصان،
آنا ٻگا اويائي، ڪونـ ڪيائين ڏيان،
ڏسڻ واري ڏنو پئي، متان رب رحمان،
سُور مچ کي، سانوڻ چئي، هئا قهري اندر ڪانَ،
مَڇ سندو مڪان، رهيو ڪلاچيءَ جي ڪُن ۾.

****

ڪلاچيءَ جي ڪُن ۾، آهي غازي گراگر،
ڪلاچيءَ جي ڪُن ۾، آهي جوڙو جناوَر،
ڪلاچيءَ جي ڪُن ۾، آهي مڇ وڏو مانگر،
ڪلاچيءَ جي ڪُن ۾، وڏي سان وڳر،
ڪلاچيءَ جي ڪُن ۾، ڪري ٻيلائي ٻهڪر،
ڪلاچيءَ جي ڪُن ۾، گجي تو گيئَوَر،
سجهي پيو، سانوڻ چئي، نالي نشانبر،
سو واري ڪيئن وڳر، جو واڳوڻ وڏو وات ۾.

****

واڳوڻ وڏا وات ۾، وني ڏگ ٻه ڏمايو،
ڪلاچيءَ جي ڪن ۾، وينو مڇ ۾ مچايو،
اوهين مهاڻا مياڻ جا، هلي سنيوڙو سنپايو،
اوهين مهاڻا مياڻ جا، هلي رچ ٻه رمايو،
سپڙ سڏي چيو، اوهين پير ايڏانهن نه پايو،
ڪونڌر ويندا قوت تي، اڳيان آٽو مچ ٻه مهمايو،
سجي عمر، سانوڻ چئي، متان وجي پيڙهي پٽايو،
پوءِ اشارو آيو، مَڇ جي مارڻ جو.

****

مَڇ جي مارڻ جي، وينو ڳالهه ڳٽي،
ڏنائين دانهن دلوراءِ کي، اهو گهاءُ گهَڙي،
ڏينم اوزار رک جا، چڏي ڪائي منجهه ڪڙي،
وڙهان وجي واڳوڻ سان، متان چوٽ چڙهي،
ڪانهي نند نار کي، سيرهين پئي سڙي،
ڪانهي نند نار کي، ادا آيل ڙي،
سورن ۾، سانوڻ چئي، منهنجو ساهه سڙي،
شل ڏي قادر پير ڪڙي، ماريان انهيءَ مَڇ کي.

****

مشق

(الف) هيٺين سوالن جا جواب ڏيو:

1. سانوڻ فقير جي بيتن ۾ ڇا جو ذڪر ٿيل آهي؟
2. ’مورڙي ۽ مانگر مڇ‘ جي قصي کي اوهان پنهنجن لفظن ۾ بيان ڪريو.
3. سانوڻ فقير تي، سانوڻ نالو ڪيئن پيو؟
4. سانوڻ فقير پنهنجي بيتن ۾ مورڙي جي بهادري ڪيئن بيان ڪئي آهي؟

(ب) هيٺين مان صحيح جواب چونڊيو:

1. سانوڻ فقير شاعر هو.

(1) ڳيچ جو (2) نثر بيت جو
(3) سينگار جو (4) ڏور جو

2. سانوڻ فقير جي هنن بيتن ۾ ذڪر آهي:

(1) عمر مارئيءَ جو (2) مورڙي ۽ مانگر مڇ جو
(3) سهڻي ميهار جو (4) نوري ڄام تماچيءَ جو

3. سانوڻ فقير ڄائو:

(1) ڪيڻ شهر ۾ (2) ڊڪڻ شهر ۾
(3) ٺِندي شهر ۾ (4) ڀهمڻ شهر ۾

(ج) اوهان کي سانوڻ فقير جو جيڪو بيت وڻي ٿو، ان جي سمجهاڻي لکو.

استاد لاءِ هدايت:

استاد شاگردن کي لوڪ شاعريءَ جي هيٺ ڏنل صنفن جي وصف مثالن ذريعي سمجهائي.

* نثر بيت * مورو * جمالو

نوان لفظ

1. حضور اَڪرم صَلّي الله عليهِ وَعَلي آلهِ وَاصحابهِ وَسلّم جن جا اخلاق مبارڪ

لفظ	معنيٰ
اعتراف	مڃڻ - قبول ڪرڻ
تلقين	هدايت - نصيحت
ڏاڍ	زور - ظلم
سهائو	سوجهرو - اُجالو
سُونهون	رهبر - رهنما
فاقو	لنگهڻ
فقرو	جملو
ماڳ	هنڌ - مڪان - آستان
مرتبو	شانُ - مانُ - عزت - درجو
هيٺو	ڪمزور - نِبل

2. حضرت امام حُسين عليه السلام

لفظ	معنيٰ
ارتقا	سڌارو - واڌارو - ترقي - اوسر
اڳرائي	پيش قدمي-چڙهتِي- زيادتي
بلاغت	ڪلامي قابليت - خوش بياني
باطل	ڪُوڙو - ڪوڙو
تڪبر	هَٺُ - غرور - گُهمنڊ
رضا	خوشنودي - مرضي - رضامندي
سڌارو	ترقي - بهتري - واڌارو
سرويچ	سِر ڏيندڙ - سِر قربان ڪندڙ
عزم	ارادو - خواهش - ڪوشش
فصاحت	سهڻي بيان واري عبارت - خوش بياني يا منو بيان
مصروف	مشغول - رُڌل
معرڪو	لڙائي- جنگ- لڙائيءَ جو ميدان
نِهٺا	نماڻا-نياز نوڙت وارا-حليم طبيعت وارا
ولادت	ڄَم - جنم
هُشي	ڄُرڃ - ٻَڄ

3. علامہ آءِ آءِ قاضي

آرام گاھ	آرام جي جاءِ - قبر
اجنبي	اوپرو - اڻ واقف
اُڪليو	ڳالھايو- چيو-وراڻيو
اڀياس	مطالعو - پڙھڻ
ڀُل	غلطي - چُڪ
ڀِر	ريت - رسم - رواج
خانگي	غير سرڪاري - ذاتي - شخصي
مؤذن	اذان ڏيندڙ - ٻانگو
ويڳاڻو	بيگانو - ڏکويل - بي حال

4. گنجي ٽڪر جو سير

اُساٽ	سخت اُج - ڏوکھو - خشڪي
پرڀات	پرھ ڦٽي
ٻوُج	جھجھو - جام - بي انداز
جھڳمڳ	جھرمر - چلڪو - رونق
غلطان	غرق - مَحو - مشغول
گوناگون	قسمين قسمين - طرحين طرحين
مَتِ	سمجھ - هوش - پَرُوڙ
معطر	سُرھو - خوشبودار

5. سنڌي ادب جي مختصر تاريخ

آڳاٽي	پراڻي
ابتدائي	شروعاتي- اوائلي
جتن	ڪوشش- حيلو
جديد	نئون- تازو- هاڻوڪو
جيوت	زندگي- حياتي- عمر
جدوجھد	ڪوشش- جاکوڙ
رزميو	جنگي داستان

ڳڻ	چڱي عادت- لڇڻ
نمايان	ظاهر- پڌرو- چٽو
وسيع	ويڪرو- ڪُشادو
همعصر	ساڳئي وقت وارو- ساڳئي زماني وارو

6. سچائي

پچر	تات - ڳالھ - ڳِلا
ٺٺولي	مذاق - چِٽر - ٽوڪ
سُونهن	خوبصورتي - حُسن
سعيو	تاڪيد - ڪوشش - محنت
فهمائش	هدايت - نصيحت - سمجھاڻي
مڪر	فريب - دغا - ٺڳي
موافق	مطابق - جھڙو - ٺيڪ - برابر
نينهن	موھُ - چاھُ - الفت
نسبت	لاڳاپو

7. ڪاهوءَ جو دڙو

اهڃاڻ	نشان، آثار
پيوت	مٿيءَ لٽ سان پريل - خاڪ مليل
ڄُر	ڪپڙي تي ڇاپي هڻڻ جي حالت - ڪپڙي تي نڪتل چٽسالي
ڏيورو	هندن جو مَندر - مڙهي - سماڌ - يادگار
سنک	آواز ڪڍڻ جو هڪ اوزار - ڪوڏ - سِڱُ - واڄو
عجائب خانو	عجائب گھر- عجيب شيون محفوظ ڪرڻ جي جاءِ
مَٿُ	مَٿو - ترُ - سطح - مٿيون حصو
ولايا	ڪوٺايا

8. وسڪارو

اَچ	پاڻيءَ جي چَڙ
ياڻت ياڻت	قسمين قسمين - طرح طرح
پلر	مينهن جو پاڻي
پالوٽ	اُتلَ - پاڻيءَ جي پلٽ - ڪثرت
ڇاڇر	پوني تي پاڻيءَ جو ڍهو - پاڻيءَ جي چَڙ
ڪُتل	ڪُپجي ويل
ڪُپ	نيڪ - برابر
وڄُ	کِنوڻ
وسڪارو	مينهن جو وسڪارو - برسات

9. ساڻيهَ جي سڪَ

پَرو	ڏسُ - پتو
ڏيساوَر	پرڏيهه - پرديس
ڏُت	جهنگ جي گاهه ٻوٽن ، ٻُوٽن ، وڻن مان پيدا ٿيل ڦل - اَنُ - ڪاڌو
رِپ	ٻاجهري يا ڪنهن ٻئي اَنَ جو رڌل ڏارو
	پنڙو پَتُ - ڇانورن - ڪٽڪ - جُوئر -
سُياءُ	عادت - چال - مزاج
کِهه	گاهه جو قسم
ڪتوري	خوشبودار ٻُوٽي جو هڪ قسم - سُرهاڻ
وِرهه	وڇورو - جدائي - هجر

10. ٻين جا عيب برداشت ڪرڻ

پرک	آزمائش- تجربو- پروڙ
جهٽڪ	چپن ۾ ڪجهه چوڻ- ڪنجهڻ- آهستي ڳالهائڻ
ڌيرج	صبر- تحمل- مانار
ڏڍُ	آسرو- دلاسو- دلجاءِ

رنڊڪ	روڪ- جهل- رڪاوٽ
ساهمي	تارازي- ٿڪڙِي
عيب	نقص- ڪمي- خرابي
مِهر	مهرباني- رحم- ٻاجهه
واهر	مدد- همراهي

11. شاهه جي ٻوليءَ جو معيار

ترجيح	فوقيت
پسگردائي	چوڌاري - آس پاس
فهم	سمجهه - عقل - پروڙ
لکيت	تحرير - لکڻي
وسعت	پکيڙ - ڦهلاءُ

12. جمشيد نسروانجي – هڪ نيڪدل انسان

اٽل	اٽڙ - پختو
تانگهه	اُڪير - طلب
رهتُو	بقايا - رَهيل - ٻاچي
سُڌس	خبر - سُڌِ - ٻڙڪَ
سهائتا	مدد - واهُرَ
ڪارج	ڪم - مقصد
معقول	مناسب
وانجهيل	نا اميد ڪيل - نراس ڪيل - ڇڏيل
يگانو	نرالو - ماهر - هوشيار

13. ڪڇي جو سير

ياڳيو	مالِوَند - ياڳ وارو
پيهو	پوک تان جهار هڪلڻ لاءِ ٻنيءَ ۾ نهيل نئيڙو مَنهُن
چڙو	ڳَنُ - وڏي گُهنڊٽي جيڪا اٺ ، مينهن يا ڳئونءَ جي ڳچيءَ ۾ ٻڌجي.

ڏنگر	وڻن جو ڪنڊن وارو ٿارو
گوندر	ڳڻتي - سنڀال - خبرداري

14. شخصيت ۽ لباس

آجيان	ڀليڪار - استقبال
اجاگر	روشن
تعارف	سڃاڻپ - واقفيت - ڏيڻ وٺڻ
پيڪدار	رعبدار - تاب وارو
سڪيلڌي	لاڏلي - پيار سان پاليل
سکيا	تربيت
ڪانئن	انهن ڪان
نفاست	نزاڪت - ڪوملتا
وڏگهراڻي	شاهوڪار گهراڻي جي

15. چرپائي

ڄاڻي ٻُجهي	ڏسي وائسي - ڄاڻي واڻي
چرپائي	ڀاڳلپڻو - سوداءُ - بيوقوفي
حيران	وائڙو - مُنجهيل - موڳو
عجيب	عجب جهڙو - حيرت انگيز
نوبت	گُهمرو - وارو - مقرر وقت

16. موڪلاڻي

اوڇنگار	زور سان روئڻ جي حالت - پار ڪڍي روئڻ
الوداع	موڪلاڻي - رخصت
بظاهر	چٽو - نروار - ڏسڻ جهڙو
يوڳ	مسخري - چرچو - خوشطبعي
تمتار	ڀريل - تارِ - سرشار
چاهت	اُڪير - محبت
رُخصت	موڪل - اجازت - موڪلاڻي
نمايان	ظاهر - پڌرو - عيان - آشڪار

17. بدتميز

اڏڙوت	اڏ وهيءَ وارو - جوانيءَ کان موٽيل
بدتميز	بد تهذيب - بد اخلاق - گستاخ - بدافعالو
پڪوڙڻ	چيپاٽڻ - بند ڪرڻ
سخاوت	سخا - بخشش - خيرات
ڪنجهندو	دانهون ڪندو - رڙيون ڪندو
ڪنگٽي	جانورن جي هڪ جنس
نسخو	ترڪيب - ٽوٽڪو - دوائن جي ترتيب جو لکيل پرچو

18. سورٺ ۽ راءِ ڏياچ

اپسرا	سهڻي عورت - حُور
پرولي	ڳجهارت - ڪنهن چيز بابت لفظن ۾ لڪيل اهڃاڻ
پچرڻ	سڙڻ - ٻرڻ - ڪاوڙجڻ
چوج	سُک - چاهَ - سمجهه
سَمي	وقت - دور - پيري - زماني
سُڌ	خبر
لڳا	پيري - دفعي
ملوڪ	سهڻو - سندر - خوبصورت
وهانءُ	شادي - پرڻو - نڪاح

19. اونداهي ڌرتي روشن هٿ

تهذيب يافته	با اخلاق - تربيت يافته - سڌاريل
پالڪي	ڏولي
جمال	سُونهن - حُسن - سوبيا
ڏَنُ	ڍَل - محصول - نذرانو
سرمست	متوالو - مدهوش - مخمور
شهزور	پهلوان - طاقتور
عظمت	وڏائي - بزرگي - برتري
ڪومل	نازڪ - نرم - موهيندڙ

20. چنڊ ۽ ماني

اڱهور	اونهو - گهرو
ٽارڻ	پري ڪرڻ - پاسي ڪرڻ - هٽائڻ
خلل	رُخنو - رنڊڪ - روڪ - رڪاوٽ
رُوپ	مُهاندو - مُک - مُکِڙو - مُنهُن
سَرهو	خوش

21. منهنجي آتم ڪهاڻي

استقامت	مضبوطي - پختائي - ثابت قدمي
ارڏائي	آڪڙ - اهنڌائي - ڏنگائي
اپراسو	آمدني - پيدائش - اُپت - ڪٽيو - ڪمائي
پيڙهو	ساڻ - گڏ - وٽ - ويجهو
پسگردائي	چوڌاري - آس پاس
سڦلي	فائدي واري - نفعي واري
ڪُند فهم	بي عقل - بي سمجهه - ڏڍُ
نابري	انڪار - چيو نه مڃڻ

22. سنگاپور ۾ سَت ڏينهن

بندرگاهه	درياءَ يا سمند جي ڪناري تي جهاز - ٻيڙين وغيره بيهڻ جي جاءِ
ڏاڪو	هيبت
عڪس	اولڙو - پاڇولو - سايو
قافلو	ڪاروان - ٽولو
وَرلي	ڪڏهن ڪڏهن - اتفاق سان

23. عدو موچيءَ جو راڳ سِکڻ

آزيون	منٿون - التجائون
پَسيو	ڏٺو - نهاريو - جاچيو
ڪاپاري	چوٽيءَ جو - مٿي وارو - سخت

مجال	پڄندي - وَسُ - پهچ
مَسين مسين	ڏکيائيءَ سان - ورلي - ڪڏهن ڪڏهن

24. چاندوڪي ۽ مان (ادبي خط)

ازلي	اصل کان - شروعات کان وٺي
تقاضا	گُهر - ضرورت - حاجت
جوت	روشني - نُور - تجلو
خسته	زخمي - گهايل - دلگير - رنجيده
رقابت	مخالفت - وير - حسد - ساڙُ
سنسار	ڪائنات - دنيا - جَڳُ
مَها	اُتم - وڏو - عظيم

25. شاهه عبداللطيف ڀٽائي رحه

آگم	ڪڪرن جي مِڙِي اچڻ جي حالت
آب	برسات جو پاڻي- نير- جَلُ- پاڻي
اَبَرُ	پاڻي ڀريل ڪڪر- بادل- ميگهه
پَلرُ	مينهن جي پاڻيءَ جو تلاءُ- مينهن جو پاڻي
ٻاهَ	گاهه ۽ گلن جي رنگت- رونق
ڏُرت	آفت- تڪليف- ڏک- سُور

26. ميان سرفراز ڪلهوڙو

خلاص	آزاد - ڇٽل - ختم
ڏڏ	بي علم - اڻ ڄاڻ - نادان
ڏاڻ	ڏن - بخشش - دان - خيرات
سٽڃ	ٻُڏڃ
ظهور	پڌرائي - اظهار
فلڪ	آسمان
مهندار	اڳواڻ - پيشوا - سردار
مُهڙ	اڳياڙي - اڳ - شروعات

27. سچل سرمست رحہ

اجڙوار	ٻڪرين وارو- مالوند
ڀهنوار	ٻڪرار- ريڍار- رڍون ٻڪريون چاريندڙ
جيڪَس	شايد - هوند
خابڙُو	خبر ڏيندڙ- اطلاع ڏيندڙ
ڏريجو	ڀؤ- ڊپ- خوف
سُڌِ	خبر- آگاهي- ڄاڻ
مدامَ	هميشه- سدائين
ويڙهيجا	جهنگ ۾ رهندڙ- جهانگي- مارو ماڻهو

28. سامي

اَوِديا	اڄاڻائي- لاعلمي- جهالت
ڏجها	ڏُک- عذاب- تڪليفون
سَتگر	سچو مرشد- سگهارو گُرو
مَڙهي	تڪاڻو- جسم- سرير
مايا	ڌن دولت- مجازي سونهن- لوڀ لالچ
مورک	بي عقل- نادان- احمق
نگارو	نغارو- واڄي لاءِ دهل جو هڪ قسم
نرٻاڻ	جوتڪارو- مُڪتي- سيني خواهشن مان آجو ٿي، ڏٺيءَ ۾ گم ٿيڻ واري حالت
وَل ڇَل	ٽال- اٽڪل- ور وڪڙ

29. سيد ثابت علي شاه

بشر	انسانُ- آدمي
جگر	دل- جان- پيارو
سِپَرَ	ڍال- بچاءُ- آڙ- جهل
ڪاڻ	جي لاءِ- جي ڪري- غرض
نِت	مسلسل- لاڳيتو
نورعين	اکين جو نُور

30. مير عبدالحُسين 'سانگي'

آشنائي	واقفيت - سڃاڻپ - ڄاڻ
پرت	قرب - پيار - سِڪ
پهلواني	بهادري - دليري - سورهيائي
سلڻ	ٻڌائڻ - خبر ڏيڻ - ظاهر ڪرڻ
مرغوب	رغبت ڪيل - دلپسند - وڻندڙ
واجب	جائز - نيڪ - مناسب

31. محمد صديق 'مسافر'

تاڏون	ٽپ ڪڌ- مستيءَ جا ڪُڏ
فلڪ	آسمان- اُڀ- آڪاس
فطرت	خلقت- سيرت- جبلت- مزاج
ڪثرت	اضافو- واڌارو
لُڪون	گرم هوائون- جهولا
نقطو	خيال- ويچار
ويساک	سنبت سال جي ٻئي مهيني جو نالو (اپريل،مئي وارو عرصو)
وحدت	هيڪڙائي- ايڪو- اتفاق
هِنيون	هانءُ- دل- من

32. ڪشنچند 'بيوس'

اُوچ	بلندي- وڏائي- وڏو مرتبو
اَجهو	گهرُ- رهڻ جي جاءِ- سهارو
جائداد	مال ملڪيت- دولت- سامان
چِنتا	فِڪر- ڳڻتي- خيال-اُلڪو-اُونو
حاسد	حسد ڪرڻ وارو- ساڙيل- مَسَهُو
حريص	حرص وارو- لالچي- لوڀي- هٻچي
خبيث	پليد- ناپاڪ-گندو- بڇڙو

صندوق	پيتي
ڪڙب	جُوئر يا ٻاجهريءَ جا وڏيل سُڪل ڪانا
مسواڙ	ڀاڙو- ڪرايو
وبال	بيماري- مرض- روڳ- رنج- تڪليف
ونئن وڃڻ	پري ڀڄڻ- پاسو ڪرڻ

33.عبدالڪريم ’گدائي‘

آثار	اهڃاڻ- علامت- نشاني
آبياري	وڻن وغيره کي پاڻي ڏيڻ جو ڪم- آبپاشي
بستان	باغ- چمن- ڦلواري
بيدار	سجاڳ
دوبالا	ٻيڻو
شاداب	سرسبز- تروتازا- آباد
وديا	علم- ڄاڻ- پروڙ

34.حيدر بخش جتوئي

اڪسير	نهايت مفيد
اُٿاهه	تمام وڏو- اونهو- بي حد
پربت	تمام وڏا جبل
ريج	آبادي کان اڳ ۾ زمين ۾ ڏنل پاڻي
نمسڪار	سلام- آسيس- دُعا
وصل	لاڳاپو- ڳانڍاپو- ميلاپ

35.غلام احمد نظامي

تنگدستي	سڃائي- غريبي
حامي	حمايتي- مدد ڪندڙ- پرچهلو
حقدار	حق رکندڙ- حقي- سچو مالڪ
غافل	ڪاهل- ڍرو- سست
مفلسي	تنگ حالي- محتاجي- غربت

ملت	اُمت- گروهه - قوم
مهندارُ	سردار- سالار- اڳواڻ

36. مخدوم محمد زمان ’طالب المولیٰ‘

ترس	رحم - قياس- ٻاجهه
پِرت	پريت- محبت- قرب
جلالي	غصيناڪ- سخت ڪاوڙ ڪندڙ
ڪَسُ	گهات- نقصان- ڇيهو
گام	وک- پَنڌُ
نينهن	پيار- الفت- محبت- پريم
وِرههِ	جُدائي- وڇوڙو
هِجر	جدائي- وڇوڙو

37. شيخ اياز (غزل)

اُڪاري	پار ڪري
اوريُون	بيان ڪريون - ڪوليون - اظهاريون
جگنو	ٽانڊاٽو - کُڙکُبيتو
جهوراٽا	ٻُٽتي - ٻاراٽو
ڪنڌي	ڪَپُ - ڪِنارو
گهنگهورگهٽا	گهاٽو جُهڙ - گهاٽي ڪَڪِري
هانءُ	دل - هنيُون

38. نياز همايوني

جُهونگار	آلاپ - ڌيمي سُر ۾ ڳائڻ
صدقي	قربان - نثار - فدا
ڪاهَ	حملو
ڳفتا	ڳالهيون - چوٽيون
ويرانا	غيرآباد جاءِ - برپٽ

39. شمشيرالحيدري

باغباني	باغ سنڀالڻ ۽ پوکڻ جو هنر- باغبان جو ڌنڌو
مالهي	باغ جو کم کندڙ- باغائي
وڻڪار	ڻڌڪار- وڻواهه- وڻن جي چانوَ
هوشمند	هوش وارو- ذهين- عقلمند

40. تنوير عباسي

اسرار	ڳجهه - راز
چانڊاڻ	چانڊوڪي - چنڊ جي روشني
سُرهاڻ	خوشبوءِ
ساماڻو	راس ٿيل - سامايل - جوبن تي آيل
سرواڻ	سردار - مهندار - اڳواڻ
کوجهو	بي ڊؤلو - بدشکل - گدلو - ميرو - خراب - گهٽ

41. امداد حُسيني

آڏاڻو	ڪپڙي اُڻڻ جي جاءِ
اُڻڻ	ڪپڙو وغيره ناهڻ - اُڻاوت ڪرڻ
سُچيت	هوشيار - خبردار - دانشمند - ڏاهو
محڪوم	حڪم هيٺ - تابع - زير دست
مسرور	سَرهو - خوش - شاد

42. مريم مجيدي

پيرو	پير جو نشان
ڦيرو	چڪر- گُهمرو- دفعو
جُوءِ	هنڌ- ماڳ- مڪان
ڏکيرو	ڏکيو- ڏک وارو- غمگين
ڍار	نمونو- ڍنگ- طرح
ڍوليا	سڄڻ - دوست - پيارو

سانجهه	شام- سانجهي
مَتيرو	متي- بلند - اوچو

43.سانوڻ فقير

جناوَر	ڍور- چوپايو جانور
ڏگ	مضبوط- پختو- بهادر
سنيوڙو	سنيريل- تيار ٿيل
سالِڪ	صوفي- درويش
مانداڻو	ناهه نوهه- جوڙجڪ- بناوت
مانجِهي	ٻيڙي هلائيندڙ- ناکئو- ملاح
مِياڻ	مڇي ماري گڏ ڪرڻ واري جاءِ- مهاڻي جو هنڌ
وگر	ڌڻ- وَڳ- ولر- ست